RASİH NURİ İLERİ

ATATÜRK ve KOMÜNİZM



Birinci Baskı
İstanbul 1970

Dizgi ve Baskı
Sümer Matbaası

RASİH NURİ İLERİ

ATATÜRK VE KOMÜNİZM

MAY YAYINLARI
Himayei Etfal Sok. Kredi han kat 3 Cağaloğlu/İst
1970

İdeal hayat ve mücadele
arkadaşım Bedia İleriye.

Rasih Nuri İleri

Esasen bizde Marx'ın devrim için gerekli gördüğü şartlar da daha yerine gelmiş değildir.. Bu noktayı kaydedelim. İddia edeceğiz ki bu şartların doğuşunu beklemeden, sadece halk sınıflarının sosyal şartlarına güvenerek, pek yakın bir vadede ,(Türkiye) devrimini yapmağa mecburdur, MEĞER Kİ SÖMÜRGE AHALİSİ DEREKESİNE İNMEĞE RAZI OLSUN!

26.8.1921 Dr. Şefik Hüsnü

İktidardan yararlanarak bir kısım küçük ve orta sermayenin sahipleri cürretli işlerle büyük güce sahip olur, artık ekonomik baskı istemezler. Zorunlu olarak yabancı sermaye ile işbirliği ederler. Hükümete baskıda bulunurlar.. Halk fırkası bu iniş üzerindedir.. Bu küçük burjuva fırkasına mensup nüfuzlu üyelerin sermayeleri arttığı oranda devrimciliği azalacaktır.

1. Ocak 1925 (Aydınlık)
Dr. Şefik Hüsnü

ÖNSÖZ

Bu incelemenin kökü çok yıl önceden derlemeğe başladığım, Atatürk'ün komünizm ve Sovyetler Birliği hakkındaki söylev, demeç ve yazışmalarında bulunmaktadır. Bu belgeler her yıl artmaktadır, artacaktır. Fakat görüleceği gibi artacak olanlar 1919 - 1922 yılları arasındaki belgelerdir. Çünkü Atatürk için konu 1922 yılında tükenmiş bulundu. Yeni belgelerin öz bakımından yeni bir şey getirmeyeceği kanısındayım.

Önce, sadece Atatürk'e ait belgeleri tarih sırası ile sunmayı düşünürken, sonradan, bunları gerektiren diğer kişilerin yazı ve demeçlerinden koparmakla anlamlarının yok olduğunu farkettim. Kitabı yazarken de yorum zorunluğu ortaya çıktı, bunu da en dar anlamda yapmak yolunu seçtim. Amacım «istiyeceğim Atatürk'ü» sunmak değil, Atatürk'ü kendi fikir ve mücadelesiyle sunmak ve olsa olsa onun davranışlarını değerlendirmektir.

Bu anlayış ve yöntem kitapta kesin bölümler koymağa engel oldu, çünkü genel olarak konuları bölüm halinde toparlamak değil, belgeleri tarih sıraları ile vermek söz konusuydu.

Bunu yaparken kitabın iç mantığı ve bağı kendi kendine çıktı, bu bakıma diyebilirim ki bu plân benim değil, Atatürkün kendisinindir.

Ayrı bir bölüm olarak verdiğim Atatürk'ün 1920 yı-

lındaki «durum muhakemesi» ve kumandanların ona verdikleri cevaplar kitabın bel kemiğini teşkil etmektedir. Ne yazıkdır ki bu belgeler kitaba bir ağırlık vermektedir çünkü güç anlaşılır bir üslupları vardır.

Dil meselesine gelince iki tehlikeden de kaçındım. Bunların biri bugün anlaşılması olanakları kalmıyan «osmanlı dili» ile yazılmış belgelerin asıllarını vermekti. Diğeri «Nutuk'un Türkçeleştirilmesinde yapıldığı gibi eski dille aynı derecede anlaşılmaz olan Türk Dil Kurumunun «arı» diliyle belgelerin çevirisini sunmaktı. Seçtiğim yol iki dilden bir karışım yapmak, hatta bazen aynı kelimeyi «arı» dilde, bazen de «osmanlıca» olarak vermek yoludur. Bence bu yol anlayışı kolaylaştırmaktadır. İki anlama alınabilen kelimeler için birçok yerde eski değimi olduğu gibi vermeği ayrıca yararlı buldum.

15 Haziran 1969,
Kurtuluş Cad. 29/6 Feriköy
R N. İLERİ

GİRİŞ

ATATÜRK BÜYÜK BİR GERÇEKÇİDİR.

Gazi Mustafa Kemal büyük bir gerçekçidir. Her attığı adımda ne yapabileceğini, nereye kadar gidebileceğini gayet iyi hesaplıyan bir kurmaydır. Değil Enver Paşa gibi Turan hayalleri görmek, Alman emperyalizminin yararına ordumuzu Sarıkamışta kırdırmak, Mustafa Kemal Paşa dünya emperyalizmine karşı eşsiz bir zafer kazandığı sıralarda bile Musul, Hatay, Dedeağaç gibi Misakı-Milliye dahil olan veya olması gereken yerleri bile almağa girişmemiş, ancak politik ortam buna olanak hazırlayınca hasta halinde bile Hatay'ı anayurda hediye etmiştir. Atatürk'ü hep bu gerçekcilik yönünden değerlendirmeliyiz. O, hayatı boyunca Marksizmin ünlü formülünü doğal olaraktan uygulamış, «özgürlük zorunlukların bilinmesinden ibarettir.» kuralına bağlı kalmıştır. Atatürk için, politikada en beklenilmedik atılışları yaptığı, herkesi şaşırttığı zamanlarda bile ölçü zorunlukların, olanakların, sınırların gayet iyi hesaplanması şeklinde belirmektedir.

Kendisinin de kabul ettiği gibi O, ekonomi-politik bilmemekteydi, yetişme şartlarına ve dönemine göre başka türlü olmazdı da. Bu temel alanda dayanabileceği kişiler, mektepsiz bir Mahmut Celal (Bayar), kendisi gibi sosyal doktrinlerden habersiz bir İsmet idi. Onların görüşlerini dinler, sonra da sağduyusu ile karar alırdı, ba-

zen yakınlarından bir heyeti Sovyetler Birliğine yollar, «Bakın başardılar mı?», diye direktif verir; 1913 üretim seviyesine ancak 1927'de erişen, 1930 yıllarında zengin köylülere karşı savaş açıp ikinci bir devrim yapan bu memleketten, dev sınai işletmeleri hakkındaki bilgilerin yanında, halkın hayat seviyesi bakımından pek iç açıcı olan haberler alamazdı. Bu yüzden «içtimaî inkılâp», sosyal devrim yoluna girişmek zorunluluğunu duymazdı. Kaldı ki «etraf» Ankara'da arsa spekülasyonlarına daldıkça, ve devlet eliyle zenginleştikçe, böyle bir yolu seçmesi olanakları da gitgide azalmaktaydı. Kendileri de iki yönden bu zenginleşmeği desteklemekteydiler:

1 — Güç kazanmak, kendisine bağlı bir zümre yaratmak (x),

2 — Ekonomimize hakim olan yabancı sermayenin ve hele gayrimüslim iş adamlarının ekonomik ve politik gücünü kırmak.

Bilimsel bir anlamı olmayan «sınıfsız toplum» şiarı da aslında iyi niyetli bir küçük burjuva hayalinden ileri gidemez, «etrafın» her küçük burjuva gibi güç kazanınca «büyük burjuva» olmak özlemi ile çelişkiye girmek zorundadır.En önemli konu olması gereken, ve sosyal iktidar yapısını değiştirmek amacını taşıyacak olan «Toprak reformu»na gelince Atatürk ve sonra da İsmet Paşa bu yoldaki her gayretlerinde, kendi partilerinde çöreklenmiş bulunan «beyler, ağalar, eşraf» üçlüsü ile, onların kurduğu duvar ile karşılaşacaklardır. Büyük gerçekçi Atatürk bu duvar karşısında rejimin çerçevesi içinde çaresiz kaldığından hamleye girişmiyecek, İsmet Paşa

(x) Osman Nuri bey «Mecelleyi Umuru Belediye» eserinde (Cilt: I) İttihatçı liderlerden (Kara Kemal) beyle yaptığı bir konuşmayı nakleder. Kara Kemal, Asker zümresine uzun süre dayanılamıyacağını, bu yüzden bir milli burjuvazi yaratıp, ona dayanmak politikasını izlediklerini, söylemektedir. Atatürk de belirli bir dönemden sonra bu yolu seçmiştir.

ise «taktikçilikten» ileriye gidemiyerek, bu konuyu ileri sürdükçe, her defasında, Partisini parçalıyacak ve başarısızlığa uğrıyacaktır. İki devlet adamı arasındaki karakter farkını belirtmek bakımından Suphi Nuri İlerinin bir hatırasını aktarmak isterdim: Çankaya köşkünde, sofrada, Mustafa Kemal Paşa bir gün hazır bulunanlara «alta tükürsen sakal, üste tükürsen bıyık,» kabilinden bir soru sorar, o ustası olduğu sorularından biri: «Söyleyin bakalım İsmet'le benim farkım nedir?» Hazır bulunanlar, kıvranmağa, keklemeğe başlayınca Paşa işkenceye son vermiş, ben anlatayım dinleyin, demiş Kolordu kumandanı olunca eski kumandanın Kurmay başkanı olan İsmet bey'le görev başında nasıl karşılaştıklarını, ondan sonra hangi mevkiye gelirse İsmet'i yardımcı almağa karar verdiğini anlattıktan sonra aralarındaki farka geçmiş: «Zaferden sonra Ankara'ya yerleşeceğimiz belli oldu, İsmet'i yanıma çağırdım, yeni bir köşk yaptıracağım, gel senin evini de aynı zamanda yıkıp sen de bir köşk yaptır, beraber çıksın, dedim. İsmet: Paşam bizim ev beni idare ediyor, zaten hazır param yok, diye cevap verdi; israr ettim beraber yaptırırsak daha ucuza çıkar, parayı da temin ederiz, dedim. İsmet : borç altına giremem, faiz yüklenir, ben plânımı yaptım,, bu yıl çatıyı aktaracağım, gelecek yıl evi boyatacağım, sonraki yıl... diye sıraladı, ve bitmez tükenmez tamirlere girişti, hem birşeye benzemedi, hem de çok daha pahalıya çıktı, işte benimle İsmet'in farkı», diye tam gerçekçi bir tanımlama yapıvermiş.

ATATÜRK KOMÜNİSTMİYDİ?

Paşa,nın gerçekçiliğini belirttikten sonra, Mustafa Kemal Paşa komünist olmuşmuydu, sosyalist miydi? Sorularına cevap verelim; kesin olarak hayır, Kurtuluş Savaşımızın büyük lideri hiç bir dönemde ne komünist ne de sosyalist olmuştur. Zaten kendilerinin de söyledikleri

gibi bu konularda tutarlı bir bilgileri yoktu. Nasıl ki kapitalizm, sonra da Faşizm hakkında da teorik bir bilgileri bulunmamaktaydı. Mustafa Kemal Paşa için bunlar birer teorik konu değil, pratik uygulama işidir, ve şartlar ne olursa olsun karar yukarıdan, KENDİSİNDEN gelmelidir. Bunu belirttikten sonra ikinci bir soruya geçelim Mustafa Kemal Paşa komünist yönlü bazı yazılar yazmış, demeçler vermiş, hatta yakın arkadaşlarına komünist isimli bir parti kurdurmuştur, daha da ileriye giderek III. üncü Enternasyonal'e, Komünist Enternasyonaline, yani Komintern'e üye olunması için müracaatta bulunmuştur.

Kemal Paşa 1925 yılından sonra, bütün karşı fikirleri ve bu arada da sol fikir ve eylemleri yasaklamakla bir döneklik yapmışmıdır? Veya ilk sözleri samimi olmayıp Sovyetlerden yardım koparmak için girişilen bir oyunun sonucumudur? Bu şekilde bir yargı sadece Atatürk'ü küçültmek istiyenlerin, veya albay, H. Ertürk gibi konuları polis gözüyle (x) görenlerin harcıdır. Evet, Atatürk samimiydi. Döneklik yaptığı da söylenilemez. Çünkü onun nazarında konu kuramsal, doktrine bağlı bir konu, bir sosyal düzen konusu değildi, çünkü onun için konu sadece Türkiyenin bağımsızlığını sağlamak konusuydu, bir de-garip görünebilirse de - kendisinde bir Demokrasi özlemi bulunmaktaydı (xx).

(x) 2 Devrin Perde Arkası Albay H. Ertürk, S. 339

(xx) Atatürk demokratik bir düzen için çalışmıştı, ancak onun için demokrasi sırf biçimsel bir «sandıktan çıkma» meselesi değildi. Kendisine karşı gelenlerin hangi yollardan oy sömürücülüğü yapabileceklerini pek iyi biliyordu. «Parti dini inançlara hürmetkârdır» formülünün ne gibi oyunlar gizlediğini, kimin çıkarına sömürüldüğünü NUTUK'da (1938 baskısı S. 640) gayet açıkça belirtmektedir. Hakikaten de Türkiyede üç akım için olanaklar bulunmaktaydı. «Gerici akım'a dayanan çıkarcılar, Atatürk devrimcileri, sosyalistler.» (Dr. Şefik Hüsnü) bunun için İttihatçıların sözcüsü, İzmit gazeteciler toplantısında, «Paşam muhaliflerinız ço-

(Devam Ediyor)

Bu incelemede Atatürk'ün komünizm ve Sovyetler Birliği hakkında ölünceye kadar söylediklerini, yazdıklarını toplamış bulunuyorum. Topladıklarım büyük çoğunlukla on yıl önce derlenmişti, yayınlanmasını, yeni belgeler çıkar diye geciktirip durdum. Görüşüme göre bunların bir tanesi bile geciktirmeği haklı gösterecek niteliktedir, bu da Heyeti Temsiliye Başkanı Mustafa Kemal Paşa'nın ilk olarak 7.1.1920 günü yazdığı «Siyasi Durum Muhakemesidir». Bu belge tek başına olarak Mustafa Kemal Paşanın politikasının nedenlerini açıklamaktadır. Samimiyetini ve gerçekçiliğini tartışılmaz bir şekilde yerine oturtmaktadır. Bu durum muhakemesi Bolşeviklerle güçbirliğini zorunlu kılmaktaydı. Bir başka büyük gerçekçi, ve de doktrinci, Lenin de durumu benzer bir açıdan kendi devleti hesabına değerlendirmiş, Mustafa Suphi, Ethem Nejat gibi Türk komünist liderlerinin öldürülmesi olayı karşısında bile bu güçbirliğini sürdürmekte sakınca görmemişti.

ATATÜRK BİR SOVYET REJİMİ KURMAK İSTEDİ Mİ?

Yukarıdaki veriyi yerine oturttuktan sonra ikinci bir soru akla gelebilir, Mustafa Kemal Paşa herhangi bir zaman Türkiyede, sosyalist ve hatta komünist bir rejim kurmak istemişmidir? Bu sorunun cevabını «komünist» rejimin niteliği yönünden değil de, yine Mustafa Kemal Paşa tarafından yapılan Türkiyenin durum muhakemesi yönünden vereceğiz. Kemal Paşa öyle bir zorunluk duy-

---

(Notun Devamı)

günluk kazanırsa, iktidarı onlara terkedecekmişsiniz?» sorusunu sorunca, Gazi: «O dediğiniz çoğunluğu sopa ile kovarım» cevabını vermişdir. Onun için demokrasi şekil, sandık meselesi değil, öz meselesidir. TÜRK SOLU Sayı: 39, S. N. İleri, Hatıratı.

saydı bu rejimi de kurardı, ancak KENDİSİ KURARDI, bütün çelişki buradan gelmektedir, Paşa Lenin'in ön gördüğü, proletarya devrimini hiç bir zaman kabul edemezdi, devrim olacaksa, onu yukarıdan, kendi kadrosu ile gerçekleştirecekti. Türk proletaryasının o dönemde bilinçli ve örgütlü bir sınıf olarak var olmaması da zaten başka bir olanak vermemekteydi. 1913 yılında Türkiyedeki sanayi işçisi sayısı 16.000 cıvarındaydı (Bak: Yıldız Sertel: Türkiyedeki İlerici Akımlar), Mustafa Kemal Paşa İstiklâl Savaşımızda 20.000 işçiden söz etmektedir. (x) Kaldıki işçilerin çoğunluğu işgal altındaki birkaç şehirde toplanmış bulunmaktaydı.

Komünizme doğru kayışın nedeni Sevr anlaşması ile milletce yaşantımıza son verilmesindedir.

İnönü veya Sakaryada ordularımız yenilseydi Mustafa Kemal Paşa'nın bu yolu seçmesi zorunlu olabilirdi, kaldı ki Enver Paşa pusuda beklemekteydi.

Hatta resmi olarak (Sovyet Tipi) bir Anayasanın basıldığı, sonradan da yok edildiği bilinmektedir, Dr. Rıza Nur ise «Bolşevikliği ilan etme» konusunun Mustafa Kemal Paşa tarafından Vekiller Heyetine getirildiğini iddia etmektedir... Ancak, özetle, Paşa için önemli olan sosyal rejim konusu değil, Milli kurtuluş savaşımızın zaferiydi.

Sebahattin Selek (Anadolu İhtilâli, Cilt : 2 S. 217 - 218; 1965) Atatürkün bu tutumunu ve çekingenliğinin nedenlerini açıkça belirtmiştir, onun incelemesini özetliyelim: 1 — Sosyalist veya Komünist sistemin tatbikatta başarılı olabileceği hakkında M. Kemal Paşaya tam bir güven gelmemiştir. Uygulama (o zamana kadar) parlak bir

---

(X) Şüphesiz (işçi) tamınlanması çok değişik şekilde yapılabilir. geniş bir kapsamlama ile bütün Türkiyedeki işçiler 75.000'i geçmemekteydi. Bunların önmeli bir kısmının Ermeni ve Rum olduğu da unutulmamalıdır.

sonuç vermemiştir. 2 — Enver Paşa ile irtibatlı her hareketi Paşa kuşku ile karşılıyordu. Enver Paşa'nın Bolşeviklerle ilişkisi ve Büyük Mecliste **Sol fikirleri benimseyenlerin ve sol haraketin önünde gözükenlerin çoğunlukla İttihatçılar olması** bir tehlike yaratabilirdi. 3 — Mustafa Suphi'nin Bakuda kurduğu (Türkiye Komünist Partisi)'nin Anadoludaki faaliyetlerini kontrol etmek zordu. 4 — Halk iştirakiyun Fırkası gibi kuruluşların kendi dışında faaliyet göstermesi, «kontrol edemiyeceği ve hakim olamıyacağı bir sol gelişmeyi» ortaya çıkartmaktaydı. 5 — İnönü zaferinden sonra Batı'nın yumuşaması, ve Ankara hükümetinin Londra konferansına davet edilmesi; Selek'in gösterdiği nedenlerdir. Selek ayrıca (S: 214) «Anadolu ihtilâli sosyalist bir gelişmeye gidebilirdi. Batı emperiyalizmine karşı duyulan nefret, böyle bir sola kayış için gerekli ortam yaratmıştı. Üstelik Anadolu halkı perişan bir durumdaydı. Türkiye'de.. sosyalizme karşı duracak büyük ticaret ve endüstri burjuvazisi de yoktu (olanı ise yabancı veya gayri müslimdi RN), yalnız «**İlmiye sınıfından**» ve **büyük toprak sahiplerinden**» (ki bunların çoğu Milli Mücadeleye karşıydı RN) bir tepki beklenebilirdi. Fakat, milli hükümetin o günün şartları içinde, bu direnişi kolaylıkla aşabilmesi mümkündü», demektedir. Durum bir bakıma hakikaten öyle idi. Ancak başka tehlikeler de vardı, Dr. Rıza Nur'un dediği gibi bolşevikliğin ilânı üzerine «İngilizler birkaç tümen asker yollayabilirlerdi», Kürt beyleri Misak-ı Milliden kopma eğilimleri gösterebilirlerdi.

Kaldı ki bu devrimi yürütebilecek bir kadro da bulunmamaktaydı. Asker—sivil aydın zümresinin küçük burjuva kökeninin ağır bastığını belirtmek gerekir, küçük burjuvazinin sınıfsal karakterinin onu bazen, çıkmaza girince devrimciliğe itelediğini, bazen da en tutucu ve çekingen hale soktuğunu unutmamalıyız. Bir Karabekir Paşa, bir gün en koyu bir softa, bir Osmanlı, olarak karşımıza çıkabilir, ertesi gün de erlerle aynı yemeği yemekten bahsedebilir, rütbeleri kaldırıp askerlerin şapkasına kızıl yıl-

diz takdirabilirdi... Bu, küçük burjuvazinin tipik bir karakteri, tutarsızlığının ifadesidir.

Bir de Selek'den ayrıldığımız başka bir nokta vardır, bu da «Sosyalist veya komünist sistemin teoride çekici görünmesine rağmen» yargısıdır. Mustafa Kemal Paşa Marksist teoriyi bilmiyordu, ve unutmamalıyız ki, o bu zümrenin en bilgili ve gerçekçi bir kişisiydi. Suphi Nuri bir konferansında «en büyük talihsizliğimiz Harbiye okulunda ekonomi - politik okunmayışıdır» demişti, haklıdır. Bu yüzden Atatürk'ün tutumunu doktrin açısında değil de, TAM BAĞIMSIZ TÜRKİYE için savaşan büyük bir gerçekçi lider, bir kurmay olarak değerlendirmeliyiz, böyle yapınca da tutumundaki çelişkili sanılan taraflar ortadan kalkmaktadır, Atatürk kendi kendisine karşı tutarlı bir lider olarak belirtmektedir, politik sezileri çok keskin ve fakat sosyal görüşü bulunmayan, ve bu alanda seçmecilikle yetinen bir lider...

TÜRKİYENİN SINIFSAL YAPISI

Bir de Türkiyenin sınıfsal bir incelemesini yapmak, sosyalist bir devrimin o dönemdeki şartlarını saptamak gerekir. Selek bir yönden haklıdır, İstiklâl savaşımız dönemindeki büyük burjuvazi ya yabancıydı veya o dönemde memleketi bölmek istiyen gayri müslim azınlıklardan ibaretti, yani zaten bu mücadelenin sınıf olarak dışındaydı. İşgal altındaki bölgelerde örneğin Adana'da toprak ağalarının ve beylerin büyük çoğunluğu Anadolu İhtilâline karşıydılar, işbirlikçiydiler. Bu yönden köklü sosyal bir dönüşüm milli çepheyi pek sarmayabilirdi.

Ancak konuyu olumlu yönden, yani bu dönüşümün dayanacağı güçler yönünden incelersek durum o derecede açık değildir. Evet Anadolu halkı o dönemde «plastik» bir durumdadır, herhangi bir dönüşüme karşı fazla bir tepki göstermiyecek durumdadır, ancak proletaryanın

ağır basmadığı dönemlerde bu, olumsuz negatif bir ölçektir. Kaldı ki haraketin öncülüğünü yapan «Müdafaa'yı Hukuk» derneklerinin kurucuları eşraf'dan ve asker - Sivil aydın kadrodan gelmektedirler, sosyal anlamda, bir sosyal yapı dönüşmesi yapacak sınıfsal nitelikleri yoktur, ancak üst yapı reformları yapmağı düşünmektedirler, bunların bir ara «sol»'a yönelir gibi olmaları milli mücadelenin diyalektiği sonucu olmuştur.

1919 Türkiyesinin sınıfsal yönden ilk tahlil denemesini sosyalist lider Dr. Şefik Hüsnü aynı yıl KURTULUŞ dergisinde yapmıştır. (Dr. Şefik Hüsnü, Türkiye ve Içtimayi İnkılâp, 1338). Bu incelemeye göre Türkiye'deki büyük ziraat ve çiftçilik ile sanayi tesisleri (Ergani hariç) Batı bölgesinde ve de sahiller boyunca kümelenmiştir. Proletarya bu bölgede bulunmaktadır, devrimci potansiyel bu bölgededir. Ancak bu bölge, büyük çoğunluğu ile, işgal altındadır. Mustafa Kemal Paşa isteseydi de (20.000 kadar tahmin ettiği) bu sınai proletaryasından sosyal bir devrim yapmak yönünde yararlanamazdı, bu proletarya düşman gerilerinde, ulaşım alanında yaptığı grevlerle ve mücadelesiyle zaten elinden geldiği kadar İstiklâl savaşımızı destekliyor, Anadoluda ise ilkel küçük atölyelerde çalışarak savaş gücümüzün devamını sağlıyordu ve de sola bağlıydı (x).

Dr. Şefik Hüsnü'ye göre karşı uçta ziraat dönemine bile ulaşmamış - feodal öncesi - göçebe ve de feodal karakteri olan - kısmen yerleşmiş - aşiretler bulunmaktadır, halkları çoğunlukla Kürt olan bu aşiretler beylerine, şeyhlerine körükörüne bağlıdır. Yani hem etnik ve hem de sosyal rejim bakımından değişik karakterli olan o bölgede Batıda gelişebilecek sosyalist yönlü bir haraketi destekliyebilecek sosyal bir zümre bulunmamaktadır.

(X) Sonraki sosyalist mücadelelerde Anadolu solunu bu «imalat harbiye» işçileri temsil edecektir, «komünist millet vekilleri» değil.

Diyarbakır'deki 13. Kolordu Kumandanı Ahmet Cevdet (Paşa) 18 Şubat 1920 tarihinde Mustafa Kemal Paşa'ya verdiği cevapta aynı konuyu değerlendirmektedir: «Derebeylik hayatı süren bu bölgede bir bolşevik teorisi uygulanmıyacaksa Bolşevik başarılarını sağlamaya yönetilmiş haraketlere Reislerinin katılmıyacakları, ve hatta mani olacakları» «barış antlaşmasına Kürtçülerin emellerine uygun maddeler» koydurarak onların bizden kopartılabileceği tezini savunmaktadır.

Geride Orta Anadolu bölgesi, yani asıl savaş alanımız kalmaktadır. Dr. Şefik Hüsnü'ye göre bu bölgede nüfus gayet seyrek ve halk fakirdir, küçük köylüler çoğunluktadır. Bu yüzden de keskin bir «toprak» sorunu bulunmamaktadır. Çok ilkel hayat ve üretim şartları vardır. Üretim pazar üretimi değildir, ulaşım yok gibidir. Sömürücü güçler: Feodal devlet, tefeci, bezirgan üçlüsüdür. Bu fakir köylü, çoğunluğu ile «sosyal devrime» karşı değilse bile, böyle bir devrim için yönetici bir güç teşkil etmemektedir. Ancak sınai proletaryasının, yani Batı bölgesi ile sahillerin güçlü bir sosyal mücadelesi sırasında o mücadeleyi yürüten devrimci örgütün bu zümrenin isteklerini dile getirmesi ile onları sosyal mücadeleye katması mümkündür.

Bu durum incelemesi bize göstermektedir ki, 1919 Türkiyesinde sosyalist bir devrim ancak dıştan, yani ya Enver'in yapmak istediği gibi Rusyadan gelen bir ordu aracılığı ile, veya «devrimci teoriyi bilen bir çekirdekten» bir partiden gelebilirdi, bu ise dış tehlikeyi artırabilecek, bütün memleketi sarsacak bir girişim olurdu. Hele etnik farkların bulunduğu, Adana'dan Bitlise kadar Ermeni iddiaları, Trabzondan Karamana kadar Yunan hayallerinin bulunduğu bir dönemde, İngilizlerin Arapları, Türkleri ve Kürt beylerini etnik ve dinsel yoldan alabildiğine kışkırtmağa uğraştığı bir dönemde bu çok tehlikeli bir oyun olabilirdi. Ve unutulmamalıdır ki Mustafa Kemal Paşa'nın Kürt beylerini kendi safına çekmek için tek silahlı bu Ermeni iddialarına karşı ortak cephe kurmak teklifiydi.

Bir dünya sosyalist devrimi rastlantısında, yani Sovyet Devriminin Almanyaya sıçıraması, veya Sovyetlerin Polonya savaşını kazanmaları rastlantısında emperyalizme karşı bu şekilde topyekûn bir savaş göze alınabilirdi. Hindistanı, Çini de sarmalayan bir harakete katılmak, o haraketin içinde yer almak söz konusu olabilirdi. İnönü savaşından önce böyle bir ihtimal belirmişti. Büyük gerçekçi Atatürk bu ihtimali gözden kaçırmamıştır.

Ayrıca kendi Kumandanları arasındaki, kendi Kabinesi içindeki muhalefet ve ileri sürülen sakıncalar, Kuvayi Seyyare Kumandanı Ethem'in sağlam bir dayanak olmayışı ve de soldan aşılma tehlikesi, üstelik III. üncü Enternasyonal'e kabul edilmememiz ve İnönü zaferi, Londra konferasına çağrılmamız, Sakarya zaferinden sonra Meclisteki muhalefet bu olanağı ortadan kaldıran nedenlerdir....

ATATÜRK VE SOL

Mustafa Kemal Paşa'nın karşısında bulunan «Sol»un durumu ne idi?

Osmanlı Sosyalist Partisi ve Osmanlı Imparatorluğundaki sol hareketler tarihi Atatürkün gençliğine kadar uzanmaktadır. Bu hareketin bir kökü Avrupaya kaçan jön-Türk'lerin bir kanadının oradaki sosyalist akımla ilişkilerine bağlanmaktadır, diğer kökü de Osmanlı devletindeki Türk olmayan gruplara dayanmaktadır. Örneğin, Engels'in «Komünist Beyannamesi»ne 1890 yılında yazdığı önsüzünde bu eserin Ermenice bir çevirisinin 1887 yılında İstanbulda yapıldığını belirtmektedir. Bulgar, Yunan, Ermeni Osmanlı vatandaşları arasında, hatta 1877 Meclisi Mebusanında «sosyalist» görüşlere raslanmaktadır. Mustafa Kemal Paşa bu akımlarla ilişki kurmamıştır, yakın arkadaşı Fuat Bulca'nın anlattığına göre Mustafa Kemal Selanikte geçen tahsil yıllarında «Ademi Merkeziyetçi» lik tezlerini tutmaktaymış, garip bir raslantı olarak sonradan Komünist Bulgar Devlet Başkanı ola-

cak olan V. Kolarof da 1908 de Federatif bir sistem kurulsaydı Rumeli parçalanmayabilirdi, şeklinde konuşmuş (x). Kaldı ki o dönemde sosyalizme bağlananlar daha çok J. Jaures'in etkisinde kalmışlardır, o Jaures ki «Fransız İhtilâlinin Sosyalist Tarihi» eserinin önsözünde kendi tarihsel görüşünün aynı zamanda «Marx ile maddeci, Michelet ile mistik» olacağını belirterek teorik bir seçmeciliğe saplanmıştı. Bu yönden de o dönemde Osmanlı devletindeki sosyalist tutumların insancıl özlemleri aşmıyacağı açıktır.

Mustafa Kemal ise, Osmanlı devletinin bulunduğu çıkmaz karşısında, daha çok pratik, idarî çıkar yolları aramaktadır.

1917 yılında Sosyalizm gündem maddesi olarak dünyanın karşısına çıkınca, Mustafa Kemal Paşa ona kuramsal bir bağla yaklaşmadı, sadece dünyada karşı karşıya gelen güçler dengesinin diyalektiği içinde iki cephenin arasında, kurtuluşumuz için tek yardımcımız olabilecek güç olarak müşterek düşmanla savaşan üstelik ortak sınırı bulunan Sovyet Rusyasını gördü, bu yüzden ona yanaştı, bunu yaparken de büyük bir cesaretle «din, iman düşmanı Bolşevik», «geleneksel düşman Moskof» gibi demagojileri bir tarafa attı, onları hiç hesaba katmadı. Kaldı ki bu da bir rastlantı değildi, Rusya'da Ekim devrimi olmasaydı, Çarlık bizi parçalamak istiyen İtilâf Devletlerinin bir tanesi olarak üzerimize çullanacaktı. Milli kurtuluş hareketlerinin başarı kazanma olanakları ancak Dünya Emperyalist düzeninin yarılması ile başlar. Ortak sınır ise diğer büyük bir şans olarak belirdi, o kadar ki kendi Sovyet Devrimini başarıya ulaştıran bir Macaristan, Rusya ile ortak sınırdan yoksun olduğundan, aynı İtilaf Devletleri tarafından ezildi. Büyük gerçekçi Mustafa Kemal Paşa bu yüzden o dönemde Yunan cephesin-

(x) Tarih Dünyası Cilt 2, Sayı 7 - A. C. Emreye Cevap. N. Nazif

den çok Kafkas cephesine önem vermiştir.

Mustafa Kemal Paşa bir aralık az gelişmiş Asya ve Afrika bağımlı halkları ile Komünist dünyasının kapitalizme karşı, emperyalizme karşı bir ortak hareketinden söz etmişse, bunu son tahlilde Milli Kurtuluş hareketimiz yönünden ortaya atmıştır. Aynı zamanda, kişisel ihtiras yakıştırmaları bir yana, Mustafa Kemal Paşa yurtta yaygın hale gelen sol istismarcılığını - anti-emperyalist güçbirliğini bölücü - hareketler olarak nitelendirmekteydi, çünkü memlekette tek kök salmış örgüt olan maceracı İttihat ve Terakki Fırkasının bu işe katışması kendini ayrıca tedirgin etmekteydi. Kaldı ki o tarihlerde Anadoludaki sol harekete sahip çıkmak istiyen Millet Vekilleri çok bakıma şüpheli kişilerdi, bir aralık bir oldu bitti ile İçişleri Vekili seçilen Nazım Bey, Şeyh Servet efendi, Hacı Şükrü bey bunlardandı, Ethem'in kardeşi Reşit, Eskişehir'de gazete çıkartıp Ethem'le işbirliği yapan Arif Oruç da bunlardandı, bu «aşırı solcu» kişiyi 1930 yılında «aşırı solcu» Nizamettin Nazifle birlikte C.H.P. ye karşı kurulmuş «aşırı liberal» Serbest Fıkra'yı destekleyen YARIN gazetesinin başında bulmaktayız. Sovyet sefareti bu gibi kişilerle dolup taşmaktadır, Sovyet elçisi Aralof hatıratında bunların şüpheli durumlarını açıkca anlatmakta ve Mustafa Kemal Paşa'yı durumdan haberdar ettiğini belirtmektedir, Madeleine Marx'da «La Perfide» kitabında aynı bulanık havayı açık olarak vermektedir, «Bolşeviklerin» ve de islamcıların bazıları yakalanıp İngiliz casusu olduklarını itiraf etmişlerdir. Hava o derecede bulanıktır ki ilk Türk delegesi olarak Moskovaya giden Dr. Fuat Sabit Komünist Partisine girmiş ve Ruslara rapor vermiş, bu raporların bir suretini de Karabekir Paşa'ya yollayabilmiştir. Nizamettin Nazif Moskova'da belde tabanca toplantılara katılmış, Hakimiyeti Milliye gazetesi yazarı iken hüküm giymiş, komünist mi, teşkilatı mahsusa ajanı mı olduğu belli olmayan bir kişidir. Bu ortamda Mustafa Kemal paşanın kuşkulu olması ve de sadece karakterlerini iyi bil-

diği eski silah arkadaşlarına dayanmak istemesi gayet tabii idi.

Şunu da iyi bilelim ki, devrimci lider Mustafa Kemal çok adam astırmıştır, fakat asılanlar arasında tek bir komünist yoktur, buna karşılık en yakın arkadaşları arasında asılanlar bulunmaktadır.

Dikkat edilecek başka bir nokta da, Anadoludaki bu «bolşevik» havasına bürünen aydınlardan hiçbirinin sonraki sol mücadelelere katılmamalarıdır. (x) Sonraki sol hareketinin kökeni genellikle İstanbul'daki (Aydınlık) dergisi etrafında kümelenmiş olan Dr. Şefik Hüsnü'nün arkadaşlarıdır, onunla ilişkisi olanlardır, Anadoludaki sölcu işçiler bu harekete katılmışlardır. SEKA üyesi tornacı Emin Sekun bunlardan biridir.

İttihatçılara gelince, «Komitecilik»te ün salmış, çoğu hakikaten vatansever olan bu kişiler çoğunlukla Enver Paşa'nın arkasından gitmekteydiler, Enver Paşa ise «Halk Şuralar Fırkası»nı kurmuş bulunuyordu, ve Anadoluda yer yer Sovyetler kurma gayreti içindeydi (!), böylece Asker - Sivil küçük burjuva kökenli aydın zümresinin en maceracı grubu bu harekette iktidar hırsı ile ön ayak oluyordu.

Bunun yanında Mustafa Suphinin yurt dışında kurduğu Komünist partisinin de etkisi vardı, örneğin Antep kahramanı, şehit Şahin bey Mustafa Suphi'nin partisine bağlılığını bildirip İştirakçılıktan söz edilen bir mektup yazmıştır.

Balıkesir'de ve başka bölgelerde ise bir halk hareketi görülmektedir, memur, zengin düşmanı bir halk hareketi, ancak bunun ne dereceye kadar «sol» ne dereceye kadar 31 Mart misali «mektepli düşmanı» olduğu bilinmemektedir. Gerillacı Ethem Bey çiftlik sahibi olmakla beraber milli mücadeleye katılmak için bir kaç zengini

(x) Belki bir Baytar binbaşısı Salih bunun dışında kalır.

haraca kesmiştir, bu arada ünlü İttihatçılardan İzmir Valisi Rahmi beyin oğlu Alpaslan'ı dağa kaçırmış ve böylece 50.000 altın elde etmiştir, daha sonra da eşrafı haraca bağlamakla işlerini yürütmüştür.

Bütün bunlardan bir «halk devrimi» çıkabilirmiydi, pek sanmıyorum, ancak sosyal kapsamlı bir halk devrimi olsaydı, şüphesiz bu olanaklar kullanılabilirdi.

Mustafa Kemal Paşa bunları gayet iyi biliyor, gayet iyi değerlendiriyordu, ve bu arada haklı olarak «İttihatçıların» oyunlarından kuşkulanıyordu.

RUSYADAKİ TÜRK SOLU

Rusya'daki Mustafa Suphi'nin partisine gelince, bunun nüvesi Birinci Dünya Savaşında Rusyada esir kalmış asker ve sivil Türkiyeli aydınlardı. Çarlık sarsıntı geçirince bunların birçokları, genellikle Çarlığın Türk dili konuşan halkları arasında, faaliyete başlamışlar ve bunların bir kısmı bolşevik devriminden yana çıkmışlardır, aralarında en tanınmış olanı eski bir Türk gazetecisi olan Mustafa Suphi'dir.

Mustafa Suphi ve arkadaşları ki, aralarında birçok esir olmuş Türk subayı bulunmaktaydı, önce Rusya'daki Türk halklarını teşkilatlandırdılar sonra da Türkiye Komünist Partisini kurdular, bunlara sonradan Türkiyeden gelen kişiler de katıldı, tanınmış maarifçi Aydınlık grubundan Ethem Nejat bunlardandır. Bu grup Rusyadaki esir Türk askerlerini teşkilatlandırıp, Azarbeycan yolundan onları Türkiyeye, (deli) Halit bey'in cephesine Ermenilere karşı savaşmaya yolladılar. Aynı zamanda kesif bir teşkilat ve yayın faaliyetine giriştiler.

Mustafa Suphinin 1919 yılında, Mustafa Kemal paşa daha İstanbul'da iken, kendisine mektup yolladığı söylenilir, sade bunun izine rastlamadık. Sonraki mektuplaş-

manın neticesinde Mustafa Kemal Paşanın Türkiyenin durumunu yakından görmek ve kendisi ile birlikte hareket etmek üzere Mustafa Suphi ve arkadaşlarını çağırdığını, fakat o zamana kadar Anadoluda faaliyette bulunmamalarını, istediğini biliyoruz.

Ankara'ya gitmek üzere yola çıkan Suphi ve arkadaşları, Kars'da Ali Fuat Paşa, Dr. Rıza Nur, Karabekir Paşa ve diğer ileri gelen kişiler ile konuştuktan sonra yola çıktığında bir tertibe kurban olmuş ve 28/29 Ocak 1921 gecesi arkadaşları ile birlikte şehit edilmiştir.

Çok tartışmalara yol açan bu tertibin oluşması artık açıklığa kavuşmuş bulunuyor. Kâzım Karabekir Paşa Mustafa Kemal Paşanın davetlilerinin aleyhine halkı kışkırtması için Erzurum Valisi deli Hamit'e verdiği talimat üzerine, Komünist liderler halka «İngiliz casusu İtilaf Partisi üyeleri» olarak tanıtılmış ve Trabzon'a kadar halk aleyhlerine bu şekilde galeyana getirilmişti.

O dönemde Kars'dan Ankara'ya geçmek için Trabzon'a kadar karadan gidilir, oradan motorla İnebolu'ya, sonra da kara yolundan Ankara'ya varılırdı (x) Fakat Mustafa Suphi, Ethem Nejat ve arkadaşları sınır dışı edilmek üzere Trabzon'dan motora bindirildiler ve az sonra arkalarından yetişen Enver Paşa'nın fedailerinden kayıkçılar kâhyası Yahya Kaptan tarafından denizde öldürüldüler. Bilindiği gibi Sakarya savaşına kadar ordumuzun yenilgisini bekliyen Enver Paşa Yahya Kaptan'ın yardımıyla Trabzon'dan Türkiyeye girip sözümona bir sovyet rejimi kuracaktı.

Enver Paşa ile Mustafa Suphi'nin düşmanlığı çok

(x) Oysa Erzurum Valisi Hamit Beyin 16 ocak günkü telinde: «Sınır dışına sevk olunmak üzere Trabzon'a göndereceğim» demektedir. Kaldıki az sonra başka bir Mustafa Suphi İnebolu'dan Ankara'ya gitmek izini istediğinde Ankara onun Suphi Yoldaş olduğunu sanacak, telaşlanacaktır. Bak Tevetoğlu. S: 262

eskidir, Suphi'yi savaştan önce Sinop Kalesine hapsettiren odur. Rusya'da ise Enver Paşa Suphi'yi karşısında en büyük engel olarak bulmuştur. Böyle olunca cinayetin politik nedenleri ortadadır.

Çözümlenmesi gereken tek mesele Mustafa Kemal Paşa'nın bu tertip ile ilgi derecesidir. Kendisinin önceden haberdar olduğunu gösteren bir delil bulamadık, ancak elimizde bu konuda önemli bir belge bulunmaktadır, bu da Mustafa Kemal Paşa'nın 25 Ocak 1921 tarihinde Erzurum valisine çektiği telgrafdır, bu belgeye göre Mustafa Kemal Paşa Mustafa Suphi'nin yanında kaç kişi bulunduğunu ve kendisi ile birlikte gönderilip gönderilmediklerini sormaktadır. Bu telgrafın asıl ilginç tarafı DÖRT GÜN sonra, yani 29 Ocak tarihinde açılmış bulunmasıdır. Mustafa Suphi ve arkadaşları 28 ocak gecesi öldürüldüklerine göre artık yapılacak birşey kalmamaktaydı (x). Bu olaydan sonra Mustafa Kemal Paşa isteseydi de birşey yapamazdı çünkü K. Karabekir Paşa'yı suçlamak gerekecekti ki bu imkânsızdı. Unutmıyalım ki, çok daha sonra Karabekir Paşa İzmir suikastı davasında ordunun tepkisi karşısında beraat etmiştir.

Olayın sonrası da ilginçtir. Yahya kaptan Sivasta mahkeme karşısında hesap verip temize çıkar, ancak «sıkıştırsalardı hepsini söylerdim», der. Topal Osman onu vurdurur. Konuyu incelemekle görevli Millet Vekili Ali Şükrü bey'i Topal Osman öldürür, yakalanması gerekince o da öldürülür ve mesele kapanır.

Bu önemli konuyu kapatmadan önce Fevzi Paşa'nın (Çakmak) Mustafa Suphi hakkındaki 10.6.1921 gün ve 975 sayılı yazısını aktarmakta yarar vardır, Fevzi Paşa der ki: «Suphi doğuda komünizm yerine milli mücadeleler tavsiye etmekteydi» bu yazı konuya değişik bir ışık vermektedir, görüldüğü gibi konu tükenmiş sayılamaz.

(x) H. İ. Dinamo, Kutsal İsyan Cilt: 8'de belge vermiyerek aksi tezi savunmaktadır.

İSTANBUL'DAKİ SOL

Milli Mücadele sıralarındaki İstanbuldaki sol hareketinin önemi 27 Mayıs 1960 tarihine kadar Türkiyedeki bütün sol hareketlerinin kaynağının kendisinde bulunmasındadır. Bu akımın lideri Dr. Şefik Hüsnü Deymer'dir.

Bu cereyan o dönemdeki Anadolu solunun bulanık «açık arttırma» havasının dışında kalmıştır. Bir kökü Almanyadaki Spartaküs hareketini görmüş gençlerden gelir. Ethem Nejat gibi büyük bir eğitimcimiz bu grubun üyesiydi, Moskovaya gidip Mustafa Suphi ile birlikte yurda dönerken öldürüldü. Anadoluda düşmana ilk silah çekenlerden Dr. Hikmet Kıvılcımlı bu gruptandı. Gizli teşkilatta çalışmış, Anadoluya silah kaçırmış, milis albayı Hamdi Alev (Şamilof) bu gruptan sayılır. Bütün yurttaki işçi hareketlerini düzenliyen, grevleri yöneten, Milli mücadeleyi elinden geldiği kadar destekliyen, Kemalistlerle işbirliğini devamlı olarak savunan bu gruptur. Türk devriminin teorisini kurmağa, memleketimizin olaylarını ve durumunu Marksist açıdan değerlendirmeğe uğraşan da bu gruptur.

Ankara'daki «mebuslar» sol'unun ezilişinden sonra Anadoludaki «imalatı harbiye» işçileri İstanbul solu ile, Dr. Şefik Hüsnü ile birlikte çalışmıştır.

XXX

Ayrıca Yunanistandaki işçiler, Trakya'daki komünist Türkler Milli mücadelemize para yardımında bulunmuşlardır, birçok Yunan komünisti Mustafa Kemal'i destekliyor diye cephede ve cephe gerisinde idam edilmiştir. Öte taraftan emperyalizm Yunan birliklerini Karadenizde Sovyetlere karşı da sevketmişdir. Gerçekten de savaş bir Türk-Yunan savaşı değil, dünya çapında iki cephe arasındaki ölüm kalım savaşının bir cephesiydi.

Mustafa Kemal Paşa İstiklâl savaşımızın bu yönünü, göreceğimiz gibi, birçok belge ile belirtmişdir.

TÜRKİYEDE BOLŞEVİZM KURULABİLİRMİYDİ?

İstiklal savaşımızdaki karmaşık durumu inceledikten sonra ve de Mustafa Kemal Paşanın kişisel tutumunu son bir defa gözden geçirmeden önce Anadoludaki asker-aydın kadronun çok sözü edilen BOLŞEVİZMİ KURMA olanaklarına sahip olup olmadığını, daha doğrusu kurduğu takdirde bunun pratikte nereye varabileceğini kısaca incelemek isterdim.

Daha önce de asker aydın kadrosunun küçük burjuva kökeni üzerinde durmuştum. Şanlı bir geçmişe sahip olan Türk ordusunda iki eğilim görülür, biri eski şanlı günlere karşı bir özlem (Enver Paşa'nın Turancılığı bunun bir örneğidir, kaldıki maddi olanaklar olmayınca bu özlemi taşıyanlar olsa olsa bir emperyalist grubun maşası olmaktan ileriye g i d e m e z l e r) (x), diğeri ise gerçekçi eğilim, 1919 yılında bunun ismi Kemalizmdir. Bu da milletin çöküntü günlerinde ileri doğru, ilericilik, solculuk doğrultusundaki devrimci davranışı bayrak olarak alan subayların eğilimidir. Şüphesiz pratikte, bilinçte bu iki eğilim bu kadar kesin hatlarla sınırlanmış değildir. Her subayda bir Enver ve bir Atatürk yan yana bulunmaktadır. Milli tehlike geçiştirilince, emperiyalist düşman, gerici güçler sindirilince bu devrimci atılım unutulmakta, küçük burjuvanın içindeki tutucu yön ağır basmaktadır, kişisel çıkarlar ön plana geçmektedir.

XXX

İstiklâl Savaşımızda sosyalist bir devrimi yürütebilecek ne bir kadro, ne de bir sınıf vardır. Atatürk Sovyet

(x) Bak : Atatürk, Nutuk, Turancılar hakkında.

elçisi Aralof'la konuşurken karşı güçlerin yokluğunu, sınıf çelişkilerinin uzlaşmaz birer çatışma haline gelmediğini, asker kadrosunun devrimciliğini olumlu faktörler olarak göstermektedir. Bunlar savaşın kolay kazanılması için olumlu nedenlerdi, ancak sosyalist bir devrimi engelleyen yine bu aynı nedenlerdir. (x)

Belirli bir dönemde, yani 1920 yılında, olayların zoruyla Mustafa Kemal Paşa'nın temsil ettiği asker-sivil küçük burjuva kökenli yönetici zümresinin öncülüğünde bir «şura veya sovyet halk cumhuriyeti» kurulsaydı ağırlığını hissettirebilecek durumda bulunan, bilinçli ve örgütlü bir proletaryanın var olmaması, devrimci teori ile yoğrulmuş bir partinin olmayışı karşısında, böyle bir rejim, yöneticilerin bütün iyi niyetlerine rağmen olsa olsa bir tür «devlet sosyalizmi» şeklini alırdı. Bu rejimde imtiyazlı durumda olacak olan asker - sivil aydın zümre aslında «sosyalist» olmadığından «revizyonizm» diye bile adlandıramıyacağımız bir sapmaya yol açacaktı. Bu yönetici zümre zaferden sonra en iyi niyetlerle kendi «zümre» imtiyazlarını, imtiyazlı yaşantısını sağlamak üzere gitgide farklaşan bir gelir yelpazesinin temeli üzerinden bir tür kapitalizme dönüşmek yolunu kaçınılmaz olarak seçecekti.

Değişik bir tarih rastlantısında, sosyalizm kurulmayınca aynı zümrenin iktidardan yararlanarak nasıl zenginleştiğini hepimiz biliyoruz. Sosyalizm en doğrusu «kendimize benzeteceğimiz, milli şartlarımıza uygun» bir sosyalizm 1920 yıllarında kurulaydı durum pek değişik olmaz, olsa olsa bir sosyal faşizm şekline dönüşürdü. Baskı olanakları kalkınca da yine özgürlük adına emperyalizmin ağlarına, düşmek yolu seçilirdi, bir tür Filipin demokra-

(x) Anadolunda sosyal gerilimi, potansyeli azaltan ek bir faktör daha vardır. O da Yunan ve Ermeni mallarının paylaşılması faktörüdür. Bu durum sınıf mücadelesini yumuşatıcı bir rol oynamıştır. Bak Reşat Fuat Beraner, «Türk Solu» Sayı 15.

sisi yine de kurulurdu. Bu tehlike değil Anadolu ihtilâli tipindeki asker - sivil aydın zümrenin öncülüğündeki bir milli kurtuluş haraketinde, sosyalist bir devrim için bile varit olabilir, işçi sınıfının kuramsal önderliğinde başarılan Yuğoslav milli kurtuluş hareketinden sonra işçi sınıfı öncülüğünün bir yönetici zümre yararına saptırıldığı Tito örneği bunun en iyi bir kanıtıdır, (Bak: 1960 Moskova deklarasyon'u.)

MUSTAFA KEMAL PAŞANIN KİŞİSEL TUTUMU

Mustafa Kemal Paşa'nın ve yakınlarının daha İstanbulda iken «bolşevik olma yolunda bulundukları»nı ilk önce Kâzım Karabekir Paşa iddia etmiştir. Daha sonra yavaş yavaş tamamlayıcı bilgiler birikti, hepsi aynı doğrultudadır, ancak bunlar yanlış olarak yorumlanmaktadır. «Teşkilatı Mahsusa» ve «MM» grubu başkanı Albay Hüsamettin Ertürk'den naklen yazılan hatırat Mustafa Kemal Paşa'nın 19 Mayıs 1919 günü Samsun'a varışından hemen sonra Havza'da geçirdiği 22 günlük dönemi Bolşeviklerle temas olayına bağlamaktadır. Havza'ya gelen Sovyet heyetinin başında sonra Mareşal olacak olan Sovyet suvari albayı Budyeni bulunmaktaydı. Ertürk'e göre aralarında şöyle bir konuşma geçmiştir (x):

«— Acaba Paşa Hazretleri, Anadoluda kurulacak hükümet için nasıl bir rejim düşünüyorsunuz?

— Tabii Sovyetlerin Şuralar Cumhuriyetine benzer bir hükûmet tarzı!..

— Yani bolşevikliğin prensipleri üzerine kurulmuş bir cumhuriyet değil mi Generalim?

— Öyle olacak, devlet sosyalizmi dersek daha doğ-

(x) H. Ertürk, İki Devrin Perde Arkası, S: 339 (Albay Budyeni, General Frunze gibi değimler bizim resmi yazışmalarımızda kullanılmaktadır, bunlar rütbe değil görev işaretleridir.)

ru söylemiş oluruz.»

Bu konuşmanın sorumluluğu yazara aittir, ancak «devlet sosyalizmi», devletçilik sözü ilginçtir (x).

Daha önce Mustafa Kemal Paşa Şişlideki evinde Sosyalist Partisi genel sekreteri Suphi Nuri Bey'in aracılığı ile bazı temaslar yapmış, ayrıca bazı söylentilere göre Mustafa Kemal Paşa Mustafa Suphiden o dönemde bir mektup almıştır, ancak buna dair belge bulamadık (xx) Baha Sait Bey ise Mustafa Kemal Paşa'nın Kafkas Bolşevik orduları kumandanı ile görüştüğünü ileri sürmektedir (F. Kandemir).

Şu kadarını söyliyebiliriz ki, 1919 - 1921 yılları arasında Mustafa Kemal Paşa «bolşevik» rejiminin «yukarıdan» kendisi ve arkadaşları tarafından kurulmasını hesaba katmıştı, sonra da bazı rastlantılar sonucunda böyle bir tutumun tehlikeli olacağını düşünmüşlerdir.

Yine tekrar edelim, o dönemde «bolşevizm» dünya çapında yayılmak istidadı göstermekteydi. Fransız hükümetinin Sovyetlere karşı Karadenize yolladığı filo isyan ediyor, Macaristanda bir Sovyet Cumhuriyeti kuruluyor, Almanyada ise Komünist rejim ancak Sosyal Demokratların Alman militarizmi ile işbirliği yapması sonucunda ezilebiliyordu. Hatta diyebiliriz ki, Türkiye için ve daha bir çok memleket için Alman Sovyetlerinin ezilişi ve de Sovyet ordularının Varşova önlerinde yenilgiye uğratılmaları (16 Ağustos 1920), bu konuda tayin edici bir rol oynamıştır.

Mustafa Kemal Paşa için konunun önemi düşmanın

(x) A. K. Meram Akşam gazetesinde bu konuşmayı çok daha ayrıcalı fakat az inandırıcı olarak vermektedir ve kaynak göstermemektedir (19.5.1969).

(xx) Aynı dönemde Mustafa Kemal paşanın çok sondajları vardır: Örneğin İtalya'nlarla yaptığı bir anlaşma sonucunda Cami ve Suphi Nuri beyler Anadolu için silah almışlardı.

aynı olmasından ve ortak hudut bulunmasından ileri gelmektedir. Sınır ilişkisi kurabilmek «stratejik» verisi büyük bir rol oynıyacaktır.

Mustafa Kemal Paşanın «doktrin» konusunda bir bilgisi olmadığını, kurulmakta olan rejim hakkında tam bir fikri bulunmadığını belirtmiştik; kaldı ki Türkiye gibi geniş toprakları olan az nüfuslu bir küçük ziraat memleketinde, büyük çiftliklerin ancak bazı bölgelerde bulunduğu ve çoğunun feodal tipli «ortakçılık» şeklinde işletildiği, doğu bölgelerinde etnik ve aşiret sorunlarının karmaşık bir şekilde bulunduğu, sanayinin yok denecek derecede az olduğu bir memlekette, teknisyen ve kadroların yokluğu, göç etmiş Ermeni azınlıkları ve milyonun üstünde düşman Yunan azınlıkları ve de dini irtica ve tarikat sorunları karşısında ; bu yönde bir harekete girişmek için aksine pek sağlam bir bilimsel doktrin temeli şart idi. Dünyada yeni uygulanmaya başlıyacak olan bir rejimin Türkiyedeki şartlara göre değerlendirilmesi ve bu yönde yepyeni teorik sorunları çözmek ve hele öyle bir hareketi uygun bir örgüt kurabilmek Türkiyenin asker - sivil aydın kadrosunun başarabileceği bir iş değildi. «Mesleki temsil» ve «şura» seçim şekilleri için mecliste yapılan iyi niyetli tartışmalar sonunda kurulabilecek Bolşeviklik taklitçiliğinin, Batı taklitçiliği gibi sırf yüzeyde kalacağının açık bir delilidir.

Mustafa Kemal Paşa'nın «bolşevikliği» bu şekilde dahi kabul etmesini engelleyen iki önemli neden daha bulunmaktadır. Bir tanesi Mustafa Kemal Paşanın «yukarıdan devrim» şartı ile sosyalist devrimin örgütlenmiş bir halk hareketi ve ayaklanması karekteri arasındaki çelişkidir. Mustafa Kemal Paşa İstiklal Savaşı süresince bir sınıf mücadelesinin savaş gücümüzü azaltacağını ve hele Kürt Beylerini İngilizlerin kucağına düşürerek Misakı Milli'yi temelinden böleceği kanısındaydı.

Aynı zamanda böyle bir sınıf savaşının kendi kont-

rolundan kolayca çıkabileceğini görmekteydi.

Bütün bunlar bizi ikinci sakıncaya vardırmaktadır.

Bu sakınca ilk bakışta çelişkili görülebilen «Bolşevizmin» uluslarüstü niteliği ve diğer yönden bunun bir «Rus milliyetçiliğine» dönüşmesi korkusudur. Uluslarüstü nitelik Rusyanın yanında örneğin Almanyanın Sovyet rejimine dahil olması halinde sakıncalı olmıyabilirdi, ancak büyük gerçekçi Mustafa Kemal Paşa için devrimin Rusya'da sınırlandırılması halinde bunun bir «Rus milliyetçiliği» haline dönüşmesi korkusu hakimdi. Çünkü hem Rusya Türkiye için pek de hoş olmayan tarihi çağrışımlar uyandırmaktaydı, hem de Mustafa Kemal Paşa gayet iyi bilmekteydi ki, aralarında büyük bir kuvvet farkı olan iki güç arasındaki bir ortaklıkta aynı merkeze bağlılık büyük devletin eğemonyası şeklinde tecelli eder (x).

Böylece Rusya'nın komşumuz bulunması İstiklâl savaşımızın, emperyalizme karşı direnişimizin olanaklarını yaratırken, öte taraftan sınırlı bir uluslarüstü ortaklığı engellemekteydi.

Eninde sonunda Mustafa Kemal Paşa'nın tutumunu belirleyen bu faktörlerdir. Yoksa bir Dr. Rıza Nur'un, bir Kâzım Karabekir'in karşı komaları değil.

1919 - 1922 Türk Sosyal devrimi mücadelesini Sakarya kıyılarında, Ankara'da değil Berlin'de, Varşova'da,

---

(x) Bu konuda Sovyetler Birliğindeki akımların incelenmesi gerekir. Lenin konuyu göreceğimiz gibi doktrin yönünden çok açık ve Kemalist devrim için elverişli olarak ele almıştır. Ancak partinin üst kademelerinde bile bir «büyük Rus milliyetçiliği» vardı (Bak: Lenin, Tekmil Eserler, C. 36: 31.12.1922 tarihli 3 yazı), ayrıca Trotsky'nin maceracılığı, «sol sapmalar» vardı, bu sapmaların temsilcileri ve kendilerini bolşevik diye satan ajanlar Anadolu'da maceralara girişecekler, bu yüzden Mustafa Kemal Paşa'da bolşeviklerin iki yüzlülük yaptıkları şüphesini yaratacaklardır. Sovyet elçisi Aralof bu havayı silmek için çok mücadele etmiştir.

Vistül kıyılarında kaybetmiştir.

Yukarıda saydığımız sakıncaların «Alman Sovyetleri» zaferinin doğuracağı bir dünya hareketi rastlantısında sadece Türkiye çapında olmak niteliğinden çıkacaklarından çözümlenebilecekleri ayrıca açıklanmağa deymez.

İç siyaset alanında büyük gerçekçi Atatürk'ün Türk Solunun güçbirliği tekliflerini kabul etmemesinin nedenlerinin biri de o dönemdeki İstanbul solunun ve onun dayandığı işçi sınıfının güçsüzlüğünde aranmalıdır. Ne yazıktır ki, Dr. Şefik Hüsnü'nün 1921'de söylediği gibi bu gidiş bizi zorunlu olarak güçsüz ve gelişme olanaklarından yoksun genç Türk burjuvazisinin eliyle yeniden emperyalizmin boyunduruğu altına düşürmesi şartlarını zorunlu kılmaktaydı. Bilimsel bir dünya görüşüne dayanmayan 1919 Atatürkçülüğünün dramı buradadır. 1969 sonrası Atatürkçülüğünün başarı olanakları ise politik bir kriz konjonktüründe işçi sınıfının bilinçlenerek kendi partisi eliyle mücadelenin önderliğini alabilmesi şartı ile bu güçbirliğinde bulunmaktadır.

BÖLÜM I

MUSTAFA KEMAL PAŞA'NIN DURUM MUHAKEMESİ

Bu belgeler her yönden büyük bir önem taşımaktadır. Birçokları tarafından bir macera gibi bakılan Anadolu ihtilâlinin ne gibi doğru bir durum değerlendirmesine dayandığını bu belgeden görüyoruz. Atatürkün ölünceye kadar sürdüreceği Sovyet dostluğunun nedenleri de, bir süre için «bolşevizme» kaymalarının sonradan o yoldan ayrılışının nedenleri de bu belgenin ışığında açıkca görülmektedir.

Atatürk Birinci Dünya Savaşını kazanan Müttefiklerin artık birlik olmadıklarını, halklarının yorgun ve savaştan bıkmış bulunduklarını, Anadolu ihtilaline karşı bir seferberlik yapamıyacaklarını, öte taraftan bu memleketlerde güçlü bir sol kaynaşma bulunduğunu gayet iyi hesapladıktan sonra Emperyalist blok ile Sovyet atılımının arasındaki mücadelenin esas mücadele olduğunu ve Türkiyenin bundan yararlanması gerektiğini hesaplamaktadır.

Ancak taraf tutma, hislere değil, maddi duruma bağlıdır. O derecede ki, bir dönemde barışı yakınlaştıran Sovyet dostluğu, dünyada komünistlik tehlikesi büyüğünce bu barışı uzaklaştırdığını Mustafa Kemal Paşa belirtmekten beri kalmıyacaktır. O her yönüyle bir gerçekçi, bütün

olanakları tek amacı olan Tam Bağımsızlık için değerlendiren ve kullanan bir liderdir. Kendisi gücünün sınırlarını da pek iyi bilmektedir, Lozan'da Misak'i Milli dahilinde olan Musulu alamayınca üzerinde fazla durmamıştır çünkü petrolun Emperiyalizm için önemini ve bu konunun doğuracağı tepkiyi pek iyi bilmekteydi, fakat Musul'un bize verilmesi için Emperyalizme taviz vermeği, bağımsızlığımız üzerine pazarlık etmeği hiç bir zaman düşünmemiştir.

Belgeyi tam olarak veriyoruz:

Ankaradan **Gayet Müstaceldir**
5/Şubat/1336 (1920) **ŞİFRE**

1, 2, 12, 13, 14, 15, 20. inci Kolordu K.
İstanbul'da Rauf Beyefendiye
Bursa'da Miralay Bekir Sami Beyefendiye
Nazilli'de Refet Beyefendiye
Erzincan'da Halit Beyefendiye.

Kânunisani 1336 (Ocak 1920) sonunda siyasi durumun muhakemesi: Müttefik Devletlerin Türkiye ile barış akdi için Aralık sonlarına doğru gösterdikleri aşırı ilgi ortadan kalkmış ve Türkiye barışı, belirsiz bir zamana yeniden ertelenmiştir. Müttefik Devletlerin bir buçuk yıldan beri fiilen vücude getirdikleri oldubittileri bizim barışımız için esas saymak istedikleri anlaşılmıştır. Bu durumda şimdilik işgal altında bulunan Kilikya (Adana havalisi) ve Urfa ve Maraş hattı ve Aydın vilâyeti ile işgal edilmiş bu iki kıt'aya muvazi bir Antalya hinterlandını herhangi bir maske altında işgal eden devletlere bırakılması ve Boğazların İngiliz eğemenliğine verilmesi amacı güdülüyordu. Boğazlar konusu dışındaki şartlar Müttefikler arasında bir yıldanberi görüşülmüş ve anlaşılmış şeylerdi. Fakat Boğazların İngiltereye bırakılması gibi bu kadar açık olarak beliren mesele, bütün Türkiye ve Karade-

niz egemenliğinin İngiltereye bırakılması demek olduğundan görünüşte müslüman vatandaşların feryadı ve Türklerin umutsuz bırakılması gibi nedenlerle Fransa ve İtalyanın şiddetle itirazını yaratmıştır. Bu yüzden Boğazlar için Müttefikler arasında fikir birliği hasıl olamamış bulunması barışımızı erteleyen bir neden olmuştur. Bolşevik savaş başarıları da barışımızın akdine en önemli engel oldu. Bu ihtimal Aralık sıralarında barışımızın hızlanmasına bir sebep sayılırken başarının olaganüstü bir süratle yayılması aksine bir erteleme nedeni olmuştur. Bolşevik hareketlerinin bizim barışımızın akdine etkide bulunmasının nedeni, barış şartları, ne olursa olsun, tam bir teslimiyet ile (onları) kabul edeceğimizin şüpheli hale sokmalarındadır. Gerçekten, işgal edilen topraklarımızın terki yolundaki bir barışa silahla karşı koyacağımıza dair Yunanlılarla devam eden milli savaş ve Anadoludaki heyecan ve hazırlık gibi inandırıcı belirtiler vardır. Maraş olayları muhtemel şüpheleri daha fazla giderecek olsa gerektir. Diğer taraftan bizim barışımız aktedilmiş olsa bile Bolşevik başarıları bize temas ettiği zaman Avrupanın durumu yine nezaket kazanacaktır. Çünkü Bolşeviklerle temas eden millet ya sosyal veya politik bir hareket birliğine veya onun seline silahla muhalefete mecbur olmuştur. Bizim de iki şıktan birini seçmemiz gerekmektedir ki, Müttefik Devletlerin bizim Bolşeviklere karşı silahlı mukavemetimizi ümit edebilmeleri için birçok fedakârlıklarda bulunmaları ve en azından bir yıldanberi geçici işgal altında bulundurdukları Arap olmayan bölgeleri bize geri vermeleri gerekir. İngiltere, Fransa, İtalya ve Yunanistan için esaslı fedakârlıklar gerektiren böyle bir sonuca ancak kesin bir zorunluk altında karar verebileceklerdir. Ve bugün İtilaf Devletlerinin kendilerini böyle bir zorunluğa mahkum görmedikleri apaçıktır. Bizi tatmin yönü sözkonusu olmazsa, bizi kahretmeğe ve bu yüzden herşeyden önce bütün mukavemet nedenlerimizi kırmağa karar vermeleri gerekir. Türkiye'nin karşı koyma olanaklarını yok etme tedbirleri, Türkiye-

nin kesin bir surette kuşatılması ve sarılmasıdır. Türkiye şimdilik Adalardenizi ve Karadeniz sahillerinde ve Avrupa cephesinde güçlü bir şekilde kuşatılmıştır. Suriye cephesi Hicaz'dan İskenderun'a kadar İngiltere ve Fransa tarafından kuvvetle, ihtiyaç'la, nifakla ve halkın müteveklkilce teslimiyeti ile sarılmış sayılabilir. Irak ve İran cephelerinin maddî bir surette ve kesin bir şekilde kapatılmış olması hızlı ve geniş yararlanmalara tabiat olarak pek elverişli değildir. Mesafeler geniş, ulaşıma kapalı, milletler aklı ermemiş ve memleketin içi de işgal altındadır. Türkiyenin diğer cephesi de Kafkasya'dır ki, elverişsiz barış şartlarına karşı silahlı mukavemet azmini kendisine en çok bahşeden cephe orasıdır. Türkiye Kafkasya'da Bolşevik istilasını kolaylaştırma ve onunla hareket birliği yapmakla batıdan doğuya doğru Anadolu, Suriye, Irak, İran ve Afganistan ve Hindistan kapılarını müthiş bir surette açmış olacaktır. Bu açık kapıları kapamak için Müttefikler taarruzî stratejik hareketler yapacak kuvvetleri süratle sağlıyamazlar. Gereken hareket üslerine ise tabiyaten malik değildirler. Böyle bir hareket ancak Batum'da sözkonusu olur ki, buhalde bile Kafkasya ile Hazar denizinin arasını tıkamak için Batum'dan başlayarak dörtyüz kilometreden fazla uzaklaşmak gerekir. Bu durum karşısında İtilaf Devletleri Bolşevikler ile Türklerin arasını Kafkas milletleri vasıtasıyla kesmek planını bulmuşlardır.. Azerbeycan, Ermenistan, Gürcistan belki de Şimalî Kafkasya hükümetlerinin istiklâllerini tasdik ederek onları celbettiler. Şimdi Bolşeviklerle vuruşmalarını bir oldu bitti haline sokmak için onları her yoldan kışkırtmakta ve pekleştirmektedirler. Bundan başka bizzat kuvvet yollamağa da başlamışlardır ki, bu kuvvet etkisiyle hem Bolşeviklerle çarpışmayı süratlandırmak ve hem de Kafkas milletlerinin Türklerle Bolşeviklerin herhangi bir temaslarını önlemek ve kontrol etmek fikrindedirler. Plan büyük bir ciddiyet ve acele ile uygulanmaktadır. Eğer bu plan başarıya ulaşır ve Kafkas milletlerinin bize karşı kesin bir set durumu al-

masıyla memleketimiz sarılı kalırsa artık Türkiye için dayanma olanakları kökünden yıkılmış olur, ondan sonra politik varlıklarını tamamen kaybetmiş Anadolu Türkleri İtilaf Devletleri subayları kumandası altında sömürge askeri olarak ordular teşkil edecek, hem Kafkasya milletlerinin İtilaf (Devletleri) itaatinde tutulması ve hem Bolşevik istilasının durdurulmasını sağlamak için kan dökeceklerdir. Bu halde, İtilaf Devletlerine mutlak olarak teslim olma halinde, Türkler'in kendilerini feda etmekten kurtaracakları garanti değildir.

Bu yüzden Kafkasya seddinin yapılmasını Türkiye'nin kesin mahvı projesi sayıp bu seddi itilâf Devletlerine yaptırmamak için en son vasıtalara başvurmak ve bu uğurda hertürlü tehlikeleri göze almak zorundayız. Karşı koyma nedenlerimizi yok edecek tedbirlerin ikincisi fiilen varolan ortak idareden yararlanarak Türkiyeyi dahilden oyarak çökertmektir. Bu hususta memlekette varolan politik nifak İtilâf elinde en iyi bir araçtır. İtilafçılar (yani galip devletler RN) bu araçtan ve bazı makamların mutlak boyun eğme eğilimlerinden yararlanarak çalışmaktadırlar. Tabii ilk işleri herşeyden önce Kuvayi Milliyenin (Milli Güçlerin) çözülmesini ve Türkiyenin elinde kalan silah ve cephanenin yararlanılmaz hale sokulmasını sağlamaktır. Birinci derecede Kafkasya planını ve ikinci derecede iç çöküntüyü sağlamaya gerekli zamanı İtilâf Devletleri ancak zayıf, kararsız hükümetler sayesinde sağlıyabilirler. Çünkü bu gibi hükümetler İtilâf baskısına karşı koyabilecek iç kuvvetlerin gelişmesini pek ziyade sınırladığı gibi, halkoyunu sürelice üzüntü ve endişe içinde tutarak resmi ve resmi olmayan kararlar alınışına kesin bir şekilde engel olur. Bundan başka İtilâf Devletleri İstanbul'un gözebatan bütün kişileriyle, iç ve dış, akla gelebilecek bütün çevrelerle dolaylı olarak temas ederek millete sürelice açık seçik olmayan ve doğru olmayan umutlar telkin etmektedirler. Bu telkinler bile zayıf bir hükümetin verdiği zamanı çoğaltmakta ve kolaylaştırmaktadır. Bu suretle kazanılan za-

manlardan yararlanarak itilafçılar sonunda Türkiye'nin sarılması ve iç çöküntüsü tedbirlerini tamamlayacaklar ve ondan sonra maskelerini birdenbire atarak İstanbul'da geniş ölçüde tutuklamalara, sarılı Türkiyenin çeşitli cephelerinde yığınak ve abluka tedbirlerine başlıyacaklar ve aynı zamanda idam hükmü niteliğinde barış şartlarını tebliğ edeceklerdir. İşte 5 Şubat 1336'da aleyhimize uygulanmakta olduğunu gördüğümüz plan budur. Bu planın açıklanması bize düşen tedbirleri ve görevleri göstermektedir. Bu tedbirler aşağıdadır: Doğu cephesinde resmi ve resmi olmayan seferberlik yaparak Kafkas seddini arkadan yıkacak yığınağa başlamak, yeni Kafkas hükümetleriyle ve özellikle, Azerbeycan ve Dağıştan İslâm hükümetleri ile acele olarak ilişki kurarak İtilâf planına karşı kararlarını ve durumlarını anlamak, Kafkas milletleri bize set olmağa karar verdikleri halde taarruz hareketimizi birleştirmek için Bolşeviklerle anlaşmak ve içeride milli teşkilatı son derecede genişletmek ve güçlendirmek ve silah, cephane ve malzememizi vermemek için silah kullanmaktır. En önemli görev ise İtilaf (Devletlerinin) zaman kazanmasına meydan vermemek ve onların maskesini atıp memleketin büttün mukavemet unsurlarını birleştirecek elverişli fırsat vermesine zorlamaktır. Bunu ancak durumu bu suretle muhakeme eden, kesin karar sahibi bir hükümet yapabilir. Zaten Doğu cephesinde kuvvet hazırlanması ve şiddetle mukavemet gibi bazı noktalar sadece böyle bir hükümet sayesinde gerçekleşebilir. Böyle bir hükümet sınırlarla ilgili barış şartlarımızı ve bu şartların kabulünü geciktirmeğe takadımız kalmadığını resmen ilân ile beraber Doğu hareketi ile ilgili yukarıdaki tedbirleri ve memleketin gerekirse Anadolu'dan idaresini mümkün kılacak diğer hazırlıklara bilfiil giriştiğini de açıklar. Buna karşı İtilafcılar kesin fikirlerini bildirmek zorundadırlar. Eğer bu, bizimle çarpışmayı kabul suretinde belirirse, biz bu çarpışmaya iki ay sonra vaki olacağından daha elverişli şartlar dahilinde ve İtilâf grubunun hazırlığını daha ta-

mamlamamış bulunduğu zamanda gireceğiz. Müdafaayi Hukuk Cemiyeti için en acele bir görev, politik durumun gereğine uygun tedbirleri, hükümetle görüş birliği içinde alınmasına imkân olup olmadığını bir an önce kestirmektir. Ne yazık ki, eğer böyle bir hükümet kurulmasına imkân yoksa, umutlu olmağa sebep görülmüyor. Aldanmıyarak bu durumu şimdiden görmeli ve kabul etmeliyiz. Bunun üzerine alacağımız tedbir Heyet-i Temsiliye arkadaşlarımızı derhal İstanbuldan çekmek ve derhal Kafkas milletlerine baş vurmak ve derhal yukarıda bildirilen tedbirlere resmi ve gayri resmi ve fakat fiili olarak girişmektir. Bu hareket hattı dahilinde iç ve dış ilişki kesilişinin ne vakıt ve ne suretle vukua geleceğini tahmin etmek kabil değildir. Fakat bir defa işler bu yola girdikten sonra ilişkileri kesmek herhalde uzak görülmemelidir. Heyet-i Temsiliye adına Mustafa Kemal. (XX. nci Kolordu Kumandan Vekili Mahmut)

Harp Tarihi Vesikaları Dergisi No. 388

Başta da söylediğimiz gibi bu belge hayati bir önem taşımaktadır. İstiklâl savaşımızın bütün statejik politikasının nedenlerini açıklamaktadır. Belgenin önemini hesaba katarak önemli cevaplardan bazı parçalar sunmak zorunluğunu duyduk :

— 1 —

Harbiye
12/2/36

«Ankara XX. nci Kor. Kumandanlığına

Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine :

1 — Genel Politik durum hakkındaki gizli raporu arkadaşlar büyük takdir ve şükranla okudu. Hepimiz aynı fikirdeyiz. Dün Harbiye Nazırı Fevzi Paşa (Çakmak) ile görüştüm. Durum hakkında - bu görüşe göre - kendisine

açıklamada bulundum. İngiliz kıt'aları Kafkasa çıkmağa başlarsa fiili karşı koma zorunlu olacağından, önce yapıldığı gibi hükümet ve milletin ayrı gayrı bir şekilde kalmaması için Başvekil ve Hükümet üyelerini aydınlatmasını ve İngilizlerle açıkca konuşarak, istiklâlimizi tasdik eylemek şartıyla, Kafkas durumuna bizim etkili olabileceğimizi ve Bolşevik akımının Kafkas dağları kuzeyinde durdurulmasının mümkün olacağını anlatmalarını; milletin herhalde İngilizlerin durumlarını bir an önce açıklamalarını beklediğini söylemelerini, bildirdim. Kendileri tamamen bu görüşte ortak olup Sadrazam (Başvekil) ve arkadaşlarının yanında (bu yolda) çalışacaktır. Anadolunun takviyesi için müsteşarın, zatı muameleler (yoluyla) önemli askeri makamlarda tasfiyeye genel olarak taraftar olduğu anlaşılıyor. İsmet beyin gelişine kadar da bir teşebbüste bulunmıyacağı sezilmektedir. İsmet bey buraya gelince hangi makama tayini gerekeceğine dair hazırlayacağımız listeyi göreceğiz.

2 — Fevzi Paşa Birinci ve Onbeşinci Kolorduların Bolşeviklere karşı savunma amacıyla seferber edilmesi için İtilâf Devletleri yanında teşebbüslerde bulunmağa Vekiller Heyetini teşvik etmektedir. Efendim. Rauf (Orbay)»

Harbiye Nezareti Seryaveri Salih. (Vesika : 389)

— 2 —

Edirne
16/2/36

(İlgili kısım alınmıştır)

«... **Arap olmayan topraklar bize terk ve iade ve milli sınırımız içinde toprak bütünlüğünü ve hayati ve ekonomik gelişmemizi (sağlıyacak) bir barış andlaşmasını teklif ve sonuç olarak onayladıkları kabul edilse bile, Boğaz-**

lara ve Osmanlı Başkenti ile bir kısım Osmanlı topraklarına her durumda koyacakları kontrollar altında fiilen Türkiyenin gelişmesi ve tabii hayatını sağlaması ne dereceye kadar gerçekleşebilir. Bu mütalaa karşısında Türkiyenin Bolşevikler ile çalışmaya ve hareketlerini birleştirerek Emperyalizm politikası ve yönetimini kökünden yıkmağa ve yeni bir yönetim tarzını kurmağa çalışması kabul edildiği durumda bir politik görüşleri bendeniz tamamen (onaylayamam). Bolşevik yönetim tarzı memleketimizde uygulanabilir mi? Ve başarı ihtimali galip midir? Çevremizde sosyal akidelerin etkisi olmaksızın yalnız politik anlaşmaların memleket namına sağlıyacağı çıkarlar nedir . Bu önemli konuda kesin karar vermek için herhalde Bolşevikliğin bütün etraf ve inceliklerinin (gizli yönlerinin) anlaşılması gereğini takdir ve bu niteliği bir mütalaa şeklinde yüksek heyyetinize arzederim...» I. inci Kolordu K. Cafer Tayyar. (Vesika 390)

— 3 —

(13. üncü Kolordudan 4 günde üç uzun cevap gelmiş ve bütün dünya durumu incelenmiştir. Bu uzun cevapların nedeni yazıda açıkca belirmektedir: «Ehvenişeri kabul ederek Büyük Devletlerden çıkarlarımıza en elverişli olanıyla uyuşma siyasetini daha makul görürüm. En elverişli olarak İngiltere olabileceğini sanırım» tezi bu uzun incelemelerin nedenini vermektedir. Bolşeviklikle ilgili kısımları aktaralım) :

Diyarıbekir
18/2/36

«Heyeti Temsiliyeye :

Kuvvetli bir tehlikeden kurtulmak için umum milletin azm-u iman olunarak zamanı gelince silaha sarılması genel durumun müsaadesinden de yararlanılmaya çalışılması mantıklı bir harekettir. Bunun için Araplarla da işbir-

liği ederek millet ayaklanmasının her tarafta yapılması ve Bolşevik başarısına hizmet edilmesi, isteğin yerine gelişini kolaylaştırabiliyor. Bolşevikler batı cephesindeki hükümetlerle barış sağladıktan sonra Kafkas İran, Afgan'da daha başarıyla hareket edebiliyorlar. Vladikafkas'ın Derben'in zaptı, Yeşilordunun İran'a girmesi haberi şimdiden başarı ümidini artırıyor. Bu halde Kafkas hükümetlerinin Bolşeviklere muhalefet etmemeleri de muhtemeldir... Kafkas hükümetlerinin Bolşeviklere karşı savunmaları halinde bizim Doğu cephesinde resmi ve gayrı resmi yığınak yaparak arkadan Bolşevik'e başarı ile hizmet etmemizin de olanağı iyi tetkike muhtaçtır.

Milletin ruhunda Halife ve Padişaha karşı bir (bağlılık) vardır.... (onlar)... Kürdistan için barış andlaşmasına Kürtçülerin emellerine uygun maddeler koydurur. Bu işidilirse (sakınca büyük olur). Halbuki Kafkasya cephesine karşı yapılacak yığınak (konusunda) Kürdistanın nüfusça en kesif, kaynak ve servetce en zengin kısımlarından sayılan mıntıkam ahalisi ruhen, fikren bu harekete katılmaz. Bir de, Bolşevik teorisi, derebeylik hayatı süren bu çevrede uygulanamıyacaksa Bolşevik başarılarını sağlamaya yönetilmiş hareketlere reislerin katılmıyacaklarını ve hatta mâni olacaklarını zannederim. Bu nokta gayet önemlidir. (Bütün bunlara karşı) bütün milletin böyle bir harekete katılacağı ve resmi olmayan fiili teşebbüslere başlaması mümkün olduğunu farzedelim bu halde de başarıdan emin olmayız)....»

Diyarbekir
18/19.2.36

«Bir de yapılacak yığınak ve hareketin Bolşevik hareketiyle zaman ve hedef bakımından bir olması gerekir... Bolşeviklerin siyasi amacı nedir?.. Fransa politik çevreleri Sovyet hükümetini tanımaya taraftarmış... (olursa) yine doğuda hareketlerine devam edecekler mi? Hareket

birliği konusunda Bolşeviklerle görüşüldü mü?... Eski Rus istilacı emellerine kapılarak İskenderuna kadar inmek İstanbula hakim olmak fikrine kapılmıyacakları... (muhakkak mı?)

İşte A. Cevdet bu fikirleri sıraladıktan sonra İngilizlerle uyuşma teklifinde bulunuyor ve diyor ki: «Diğer Devletlerle de menfaatları olduğu yerlerde, ticari ve ekonomik menfaatlar sağlanmak suretiyle (onları) susturmak mümkün olur zannederim».

13. üncü Kor. K. Ahmet Cevdet

(Vesika 392)

— 4 —

Bandırma
20/21.2.36

(İlgili kısımlar alınmıştır.)

«... Mütarekeden önce zafer kazanmış olan İtilâf hükümetleri zümresinin mütarekeden beri çözülmekte ve politik bozgunlara uğramakta olduklarını kuvvetle zannediyorum, Amerika bu zümreden ayrılmış gibi görünüyor. Diğer İtilâf hükümetlerinin siyaseti ise Doğu Avrupada «Yudeniç» ve «Denikin» ile beraber perişan olmuş, Büyük Asyada ise Amiral Kolçak ile birlikte idama mahkum bulunmuştur. Dünyanın başka kısımlarında ve hatta kendi memleketlerinde bile dünya nizamını kendi istedikleri gibi yeniden meydana getirmek isteyen bu sahte büyük mabutlar aleyhine güvensizlikler, ayaklanmalar başgöstermek üzeredir. Clemanso'nun Cumhurbaşkanlığına seçilmemesi... (gibi olaylar) Türkiyede onlara şaşkınlık vermiş hatta geri çekilme işaretleri göstermeğe başlamışlardır..... İtilâf hükümetlerinin Bolşeviklere karşı güney Kafkasyada bir set yapabileceklerine kesin olarak inanmıyorum. Bu ancak denize düşenin yılana sarılması neviindedir. Çün-

kü Bolşevizm esasen bir fikirdir. Buna set olamaz, ikinci olarak bir kuvvettir. İtilâfcıların müthiş parasıyla, malzemesi ile takviye edilen yüzbinlerce Denikin kuvvetini yıktı. Halbuki bir Kafkas seddi ancak Kafkasyanın Kuzeyinde kurulabilirdi. Ben ancak bir şeyden korkarım. Bu da İtilâfcıların, bu seddi inşa edenlerin, aynı zamanda Bolşevizme karşı kendilerinin İç denizi olan Akdeniz havzasını savunmak fikriyle, tekmil Anadolu'nun askeri işgala alınması suretiyle bu seddi arkadan pekleştirmeğe kalkışmaları ve böylelikle memleketimizi bir büyük Efganistan haline sokmak istemeleri ve bunun neticesinde de Anadoludaki milli teşkilatımızı dağıtmağa kalkışmalarıdır... Bu yüzden Bolşeviklerle el ele vermeğe ve Bolşevizmin Kafkasya güneyine geçmesini kolaylaştırmak için doğu sınırlarımızda yarı resmi de olsa seferberliğe kalkışmak Allah göstermesin yukarıda (sözügeçen) işgali süratlendirebilir... Bununla beraber Bolşevizmin bütün kuvvet ve şiddetiyle Efganistan ve Türkistan'da kurulmasını ve Hindistanla İran'a büyük bir serbestlikle dahil olmasını, bu sıralarda memleketimizdeki İtilâf (Devletleri) kuvvetlerinin Hint, İran, Irak havalisine sevk ve nakline tarafımızdan imkân verilmesi yüksek vatani menfaatlarımız gereğidir. Ayrıca Bolşevizmin Avrupa Macaristan ve Bulgaristan hattında dahi kuvvetli olması Adriyatik denizine ve İtalyaya doğru gelişmesini görmek de en büyük saadetlerdendir...»

14. üncü Kor. K. Mirliva Yusuf İzzet

(Vesika 393)

— 5 —

Erzurum
14/15.2.36

(İlgili kısımlar alınmıştır.)

«Bolşevikler Gürcistan ve Azerbeycan'ı geçip bilfiil sı-

nırlarımızda temasa gelmedikçe ve kuvvet ve teşkilatları belirmedikçe işe fiilen karışmamız, geçen maruzatıma uygun olarak çok defa bizi en yakın ve seri bir tehlikenin şiddeti altında ve yalnız olarak ezdirir..

(İtilâf Devletleri) doğuda bir Rus - Turan planından kuşkulanıyor. Ve Türklerin yardımıyla İslâm dünyasını ayaklandırmanın kuvvetli ihtimalinden sözediliyor.. Venizelos son zamanlarda Türklerin Bolşeviklerle ortaklaşa ve birlikte hareketlerini iddia ediyor. Bir Gürcistan Nazırı daha on gün önce halka verdiği aleni nutkunda Anadolu'da Mustafa Kemal, Fuat Paşalarla Rauf Bey ve arkadaşlarının Bolşeviklik ilân ettiklerini söylüyor. Yani aleyhimizdeki şüpheler doğudan ve batıdan alevlendiriliyor... Almanya kendisinden önce her tarafı ve özellikle bizleri sürüklemedikçe, hiç bir tehlike görmediği kendi memleketinde Bolşevizm perdesi altında fiili bir rol yapacağı, en son Almanyanın sıkı yönetimi idam ve tevkifleri ile sabittir...»

15. nci Kor. K. Kâzım Karabekir

(Vesika 394)

(Bunları yazdıktan sonra Karabekir Paşa bu yeni plânın neden gerekli görüldüğünü sormaktadır.)

— 6 —

Nazilli
16.2.36

(İlgili kısımlar alınmıştır.)

«.....Ben bu konudaki görüşünüze tamamen katılıyorum. Hatta ben şimdiye kadar Kafkasya'nın sağlanmış olduğunu zannediyordum. Yalnız bu plânın uygulanmasında en önemli rolü İzmit Eskişehir ile, Ulukışla ve Ereğlideki kıtalarımız oynayacaktır. Demiryollarının buralardan pek esaslı tahribi başarının en önemli amili olur Refet (Bele)»

Mevki Kumandanı Servet. (Vesika:395)

Bursa
16.2.36

(İlgili kısımlar alınmıştır)

«Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine :... Harbı Umuminin (Birinci Dünya Savaşı) yarattığı açlık ve sefaletin bir meşru bir çocuğu olan Bolşeviklik insanlığı başarı ile ele geçirerek dünya çapında bir sosyal devrim sözkonusu olacak gibi görünmektedir. Galip milletlerde bile her türlü tedbire rağmen amele tabakalarında sık sık ortaya çıkan grevler açlık ve sefaletin en kesin delilidir. Karl Marx prensiplerinin uygulanması yalnız Rus sınırları içinde (yapılırsa) az zaman zarfında hükümetinin düşeceğinden şüphe olmadığından her türlü vasıta ve tedbire başvurmakla dünya çapında bir devrimin (gerçekleşmesine) çalışmak gerekir (x).

Son Bolşevik başarıları kendi prensiplerinin Rus sosyal kitlesinin ruhuna uygun geldiğine ve İslâmiyetin Meydana gelişinin başlangıcında olduğu gibi Bolşevikler de yüzyılımız halk kitlesinin ruhi ve maddi ihtiyaçına uygun gelmekte bulunduğundan süratli bir şekilde insanlık ve özellikle Asya kavimleri arasında iyi karşılanacağı kuvvetli bir şekilde sanılmaktadır. Yüzyıllarca (Allah nevm-i gafletten ikaz eyliye) teranesiyle hocaların uyuttuğu İslâm dünyasının Bolşevik sistemi sayesinde cidden uyandırılmasında başarı sağlanırsa ne mutluluk, ne büyük başarı. İslâm dünyası ile ustaca işbirliği yapmağı başaran Bolşeviklerin Avrupa ve Asyadaki tehdit edici durumları Emperiyalist Avrupalıları ve özellikle İngilizleri haklıyla korutmaktadır. Londra'ya (giden) yolun Hindistandan

(x) Tümen Komutanının bu tezi Trotsky'nin görüşlerine tamamen uymaktadır.

geçtiğini bilen Lenin İngilizlerin can düşmanıdır.

Bolşeviklerin Asyada arzu ettikleri şekilde devrimi yönetmeleri ve kurabilmeleri ve bir daha Denikin ve Kolçak gibi yine Ruslardan muhalif orduların kurulmaması için Çanakkale Boğazını elde bulundurmaları kesin olarak gereklidir. Çanakkale boğazına hakim olan Bolşevikler bizimle işbirliğini istemek zorunda olacaklardır. Son Bulgaristan hadiseleri Rusların Çanakkale boğazına karşı hareketini hızlandırmaya sebep olsa gerek. Genellikle Batıda, Amerika'da çeşitli vesilelerle önemle beliren işçi hareketleri dolayısiyle Dünya Savaşında olduğu gibi Müttefik Devletler yeniden ordular tertip ve sevkedemez ve ancak sömürge kıtalarıyla yetinmek zorunda olacaklarından Bolşeviklere karşı (bu devletler) şahane başarılarına ve diridnotlarına rağmen sanıldığından daha zayıf ve acizdirler. Azerbaycan, Gürcü, Ermeni hükümetlerinin istiklâllerini tasdik, pekleştirme ile Kafkasyada bir set kurmak planları da Bolşeviklere karşı büyük askeri hareketlere girişemiyeceklerine delildir. Kafkas milletleri vasıtasıyla meydana getirilecek bir settin Anadolu ile Bolşeviklerin arasını tamamen keseceği ve Türkiyeyi hakkında verilecek idam hükmüne boyun eğdireceğine Anadolu, Suriye, Irak, İran, Afganistan, Hindistan kapılarının müthiş bir surette kapatabileceğine kesin olarak ihtimal vermiyorum. Bolşeviklerin güneye, doğuya, batıya sızmasına ve nüfuzuna engel olmak için Kafkasyada tasarladıkları gibi setler kurmağa kalkışırlarsa Türkistan ve Çin'den Lehistan, Baltık Denizine sonuçlanan bir set kurmak gerekir ki bu kadar kuvvet ve kudrete sahip olan İtilâf (Devletleri) için Bolşeviklere karşı kesin büyük askeri hareketlere girişmeleri mümkündür. Şu halde Kırım, Lehistan, Odesa, Romanya havalisinin önem kazanacağı tabiidir...

Hatta Fransız Güney Filosu kumandanı Amiral Düpon'a Bursada gizli surette Tümen Karargâhında iken: «Türklerin (çoğunlukta) bulundukları vatan kısımlarını

kurtarabilmek için girişilecek en hafif hareket önce Rus Bolşevikleriyle işbirliğinden ibaret olacaktır» söylenmesi Amirali dehşetle yerinden sıçratmıştı... Beklenmedik şekilde idam hükmü tarzında bir barış imza ettirildiği takdirde Bolşeviklerle işbirliği etmekten kimse bizi menedemiyeceği gibi... elimizde bulunan silahları almağa kalkışırlarsa silahlı mukavemeti kabul etmekle beraber Bolşevik istila seline karşı silahla mukavemet edeceğimize (Müttefikleri) ikna suretiyle birçok maddi menfaat sağlanabilir. Fakat bu politik usul sınırlarımıza yaklaşan Bolşeviklerle sosyal veya politik hareket birliğine mani teşkil (etmez)..»

(Yazıda ayrıca: Vaktinden önce hareket Yunan tehlikesini artırır, denmektedir. RN).

56. ncı Fırka K. Bekir Sami
(Vesika: 396)

— 8 —

Karesi
15.2.36

(İlgili kısımlar alınmıştır)

«Ocak sonundaki politik durumumuz zatıâlinizce pek ilgili bir surette muhakeme buyrulmuştur. Yüksek mütalaalarınıza ve alınması düşünülen tedbirlere katılmakla beraber... Batı Anadolunun özel durumunu bilmektesiniz.... Yunan işgal kuvvetlerini derhal artırmak.. İstanbuldan kolaylıkla diğer kuvvetlerini bu havaliye yollayarak etkili baskıda bulunma güçleri vardır. Böyle bir durum karşısında mukavemet kuvvetlerimizin karşılaşacakları güçlükleri göz önünde tutarak elden geldiği kadar acele etmeden hareket (etmeği) zorunlu görüyoruz. Bu nedenlere dayanarak bundan iki ay önce güçbirliği için (bana) başvuran Bolşevik delegelerine uygun cevap vermedim.. (Fakat İtilaf hükümetleri bizim taksim ve imhamız için fiilen ve ciddi bir surette tazyike başladıkları anda..»

61 Fırka K. Kâzım
(Vesika: 397)

Mardin
23/2/36

(İlgili kısımlar alınmıştır).

«Daha memleketimizin çeşitli kısımlarındaki düşmanlarımızı temizlemeden Bolşeviklerle birleşmek üzere taaruzi hareket yapmak bir derece de Dünya Savaşı sonundaki Kafkas ve İran hareketine benziyecektir. Halbuki bütün Milli Kuvvetlerin şimdilik Sivas Kongresinde kararlaştırılan sınırların elde edilmesi için sarf ve kullanılışı daha uygun olacaktır.... taaruzi (hareket) uğrunda sarfedecek askerimiz kalmadığını (belirtirim).. Bolşeviklerin başarısını, İtilâf Devletlerini ve hele İngilizleri güç duruma düşürmesi bakımından bizim için yararlı sayabiliriz ve bunların başarısına dolaylı olarak yardım etmek mümkündür. Fakat Bolşeviklerin Anadoluya sokulması memleketin kabiliyetiyle (uygun) görülmemektedir. Neticede bugünkü anlaşmazlığın yayılmasını gerektirerek esasen (AHNKSZ) (x) bir durumda bulunduğumuzdan yeniden birtakım önemli keşmekeşler doğuracaktır. İngilizleri en çok tehdid eden Hindistan sorunu olduğundan Bolşeviklerin Anadolu yönünden çok Hazer denizinin doğu sahilinden bütün kuvvetleriyle Hindistan yönünde hareketleri en uygundur. Hükümet Milli Hareketin genişlemesini ve Bolşevikliğin bulaşma ihtimalini ileri sürerek barışın aktinin süratlendirilmesi hakkında kesin teşebbüslerde bulunmalıdır. Bolşevik tehlikesi karşısında Avrupalılar Kafkas hükümetlerini tasdik ettikleri gibi bu tehlike biraz da (ABVYNRE) (x) (Avrupalıların RN) bizim mütalaalarımızı da tasdik zorunda kalmaları muhtemeldir. Bolşeviklerin Kafkas dağlarının kuzeyine kadar geldiklerine göre İngilizlerin artık Batum Bakû hattını işgal etmeleri olanağı azalmıştır... Netice, seferberlik ve yığınak yapmak ve taaruzi nitelikte hareketler-

(x) Şifre Çözümlenemedi.

de bulunmak ve Bolşevikliği Anadoluya ithal etmek durumumuza uygun görülmemektedir. Kuvayi Milliye ile Kongrede kararlaştırılmış olan haklar ve sınırların geri alınması ve korunması yönünde son derecede sebat göstermek ve aynı zamanda Kafkas hükümetleriyle, Bolşeviklerle hoş geçinmek daha uygun görülmektedir.»

5. incl Fırka K. Mehmet Kenan (Vesika 398)

— 10 —

Sivas
16/2/36

(İlgili kısımlar alınmıştır)

«Doğu cephesinde.. seferberlik (yapılabileceği şüphelidir) Bolşevik denen kuvvetin değer ve niteliği yoluyla anlaşmak (x) önceden bilmek için bunlarla ne yapılacaksa yapıp ilişki kurmak ve olabilirse bir telsiz merkezi ve bir şifre ile muhabere sağlanması ve Doğu cephesinden de Azerbaycan ve Gürcistana ilgi kurulmasına çalışmak.

Müttefiklerin kuvvetlerini gerekirse sıkışık duruma düşürebilmek üzere ANADOLU DEMİRYOLU ŞİRKETİNDEKİ AMELESİNDE HAKİMİYET SAĞLANMASI VE BU AMAÇLA İSTANBULDAN İŞÇİ PARTİLERİNDEN BİRİ İLE İLİŞKİ KURMAK..

3. üncü Kor. K. Selâhettin (Vesika 399)

YAZIŞMANIN ÖZETİ

Bu önemli haberleşme burada sona ermektedir. Mustafa Kemal Paşa'nın tutumunun nedenleri yukarıda da belirttiğimiz gibi çok açıktır, TEK AMAÇ TAM BAĞIMSIZLIKTIR, bunu sağlamak için Bolşeviklerle işbirliği gerekmektedir, bunun için de ortak sınır şarttır, Kafkaslarda ise İngilizlerin adamı Menşevik (sosyalist) hükümetler var-

(x) Cümle aynen böyledir.

dır, bunların yenilmesi bu yüzden gerekmektedir. Hatta sonradan da görebileceğimiz gibi gerekirse buralara Bolşevizmi biz getirebiliriz, hatta gerekirse bolşevik olabiliriz, ancak BİZ OLABİLİRİZ, üstelik Bolşevik tehlikesini öne sürmemiz karşısında İngilizler ve ortakları çekilip Millî sınırlarımızı terkederlerse daha da iyi olur. Atatürkün tam gerçekci ve açık politikası budur. İstanbul'un ve Ordunun başında bulunan Kumandanların cevapları ise çok ilginçtir. Bir defa «kesin bir bolşeviklik düşmanlığı yoktur», sonra birçokları Mustafa Kemal'in çizgisini aşarak Bolşevizmi Türkiyede kurma konusunun tartışmasına geçmektedirler. Rauf Bey, Fevzi Paşa kanalıyla Hükümet, çok muhtemel olarak da İngilizler bu planlardan, pazarlıktan haberdardırlar, ancak onlar Milli Mücadelenin gücüne inanmamaktadırlar. Rauf bey ve İstanbul grubu daha çok İngilizleri yola getirme yönü üzerinde durmaktadır.

Trakyadan Cafer Tayyar Paşa bolşevik rejim kurma konusunu açıkca tartışmaktadır, çekingendir.

Dıyarıbekir'den Ahmet Cevdet (Paşa) Eski Rus emperiyalist emellerinin hortlıyabilmesinden korkmaktadır, halkın Padişaha bağlılığından söz etmektedir, ancak o da Bolşevik bir idare kurulması konusunu incelemektedir. Onun tutumu ilginçtir, «derebeylik» rejiminin süregeldiği bölgesinde bolşevikliğin uygulanışı konusuna değinmekte ve Kürt Beylerinin bu şartlarla Milli Mücadeleye karşı çıkacaklarını belirtmektedir. Fakat «eğer bu bölgede bolşeviklik uygulanmıyacaksa» sözü bir bolşeviklik halk hareketi olanağına açık kapı bırakmaktadır.

Burada çok ilginç bir nokta hatırlatmak isterdim ki Türkiye İşçi ve Çiftçi Fırkası lideri Dr. Şefik Hüsnü Doğu için «Şeyhlerin Beylerin keyfi idareleri herşeye hakimdir... halk, reislerine bir mabut gibi hürmet ve itaat eder» dedikten sonra sosyal devrimin batı Türkiye proletaryasının öncülüğünde ve orta Anadolunun ezilmişlerinin güçbirliği ile yapılacağını açıklamakta ve «bu zafer

bugün sosyal hareket için elverişli şartlardan yoksun, büsbütün geri kalmış doğu Türkiye ezilmişlerinin de asırlık boyunduruklarını kırdıracak ve onları özgürlüğün mutlu ufuklarına kavuşturacaktır», demektedir: (yıl 1919 Kurtuluş) Sorun ve çıkmaz aynıdır. Atatürkçü devrimci sosyal bir devrim karşısında hep Doğunun feodal durumunun yarattığı güçlükler, etnik konularla katmerleşmiş olarak karşıya çıkmaktadır. Misak-ı Milliye dahil Musul'u alamamamız, Şeyh Saitin Nakşibendi ayaklanması sonucu olarak demokratik gelişmenin durdurulması (1925) çok partili dönemde her partinin oy, kelle hesapları nedeniyle Doğu beylerine iltifat etmeleri ve beylik düzenine dokunamamaları hep bu feodal kalıntılar nedeniyledir. Ne yazıktır ki Cumhuriyet hükümetleri beylerin rejim ve Anayasa dışı sosyal güçlerini kırmadansa, o bölgeyi az gelişmiş halinde bırakmak, geliştirmemek sakat ve kolay yolunu tutmuşlardır (x).

Bandırmadan Yusuf İzzet Paşa sadece bu durumun memleketimizi bir savaş alanı haline sokmasından çekinmekte, fakat Bolşeviklerin yayılışından adeta memnun olmaktadır.

Kâzım Karabekir Paşa'ya gelince çekingen davranmaktadır. Ancak sonraki tutumları, aşırı sol davranışları, Mustafa Suphi meselesi, İzmir İktisat Kongresindeki abuksabuk sözleri ve Atatürke karşı olan büyük düşmanlığı hep tatmin olamamış bir «baş olma» arzusu ile kişisel tutarsızlığının çatışmalarının sonucudur. Onun tek önemi İstiklâl Savaşımız başlarken tek elle tutulur Kolordunun başında bulunmasındadır. Başarıları ise daha çok deli Halit (Paşa) ya aittir, Mustafa Suphi'nin onun emrine yolladığı birliğin de başarıda payı vardır.

Nazili'den Refet Bey (Paşa) yazıya tamamen katıl-

(x) Abidin Özmen'in raporu : 1936 Umum Müfettişler konferansı zabıtları.

makta, gerillacı eğilimler göstermekte, demiryollarının tahribini ön görmektedir.

Bursa'dan Bekir Sami Bey'in bu konu ile ilgili yazısını uzunca aktardık, yazı yurt ve dünya meselelerini geniş bir şekilde incelemektedir.

Karesi'den Kâzım (Paşa) taktik yönden acele edilmemesini istemektedir.

Mardin'den 5. Tümen K. Mehmet Kenan Bey sorunu Mustafa Kemal Paşanın izleyeceği politika doğrultusunda incelemektedir.

Sivas'tan Selahattin Bey (Paşa) Bolşeviklerle temas kurulmasını isterken öte yandan da Yabancı Şirketleri elinde bulunan demiryollarımızda grev yapılabilmesi için İstanbul'daki İşçi Partilerinden biri ile ilişki kurulmasını istemektedir. O sırada tek işçi partisi Dr. Şefik Hüsnü'nünküdür ve parti bu milli görevi başarıyla yürütmüştür.

Genel olarak diyebiliriz ki İstiklâl Savaşımızdaki kuvvet komutanları daha çok pratik güçlükler, mali imkânsızlıklar (o kısımları aktarmadık) üzerinde duruyorlar, uygulama yolunda çıkacak güçlükleri belirtiyorlar, plana kesin olarak karşı olan yok denecek kadar azdır, bu yüzden de Sebahettin Selek'in «sosyalizm kurulabilirdi» yargısına şekil bakımından, komutanlar yönünden hak vermek gerekmektedir.

Mustafa Kemal Paşanın durum muhakemesinin ilk şekli ve imzası

Vesika No 1360

انقره
٤٦/١/٢

مدعی عمومی پاشا حضرتلرینه

کارشاد ٤٦٤ نمبرلی و مضبوط بیوروزل محاکمه

[illegible] ٤٦٤ نمبرلی و مضبوط بیوروزل محاکمه [illegible]

— 55 —



BÖLÜM II

BOLŞEVİZMLE İLGİLİ YAZIŞMALAR

A — Samsun'a Varışdan İstanbul'un İşgaline Kadar

(19 Mayıs 1919 - 16 Mart 1920)

I — İLK YAZIŞMALAR

19 Mayıs 1919 günü Anadolu'ya ulaşan Üçüncü Ordu Müfettişi Mustafa Kemal Paşa bir ay geçmeden Bolşeviklerin durumu hakkında İstanbula aşağıdaki bilgiyi iletmiştir :

Amasyadan

Harbiye Vekâletine çekilen şifredir.

Kafkasya hakkında elde edilebilen bilgi aşağıda arzedilmiştir.

I. Onbeş gün önce Batum'a yedi vapurla İtalyan askeri gelmiş, iki vapuru Batum'a çıkarılmış, iki vapur asker Novorosiski'ye çıkarılmak üzere hareket etmiş, geriye kalan üç vapur Batum limanında bekliyormuş. İtalyanların Kafkasyadaki İngilizlerle değişecekleri söyleniyormuş.

2. Batum'a Kütayis taraflarından bolşevik esirleriyle pek çok İngiliz yaralıları gelmiş. Azerbaycan Türk Hükümeti ve kuzey Kafkasya tamamen bolşeviklerle birleşmişler, bolşevikler Gürcistan'a bir nota göndererek İslâmlara iyi muamele etmelerini ihtar eylemişler. Müslüman-

ların katiyen hicret etmemeleri için de ayrıca haber göndermişlerdir.

3. Gürcüler Ardahan'dan çekilmişler ve Ahıska'dan dahi çekileceklermiş. Ardahan'da yerli Ermeniler kalmış.

4 Kars Sancağı (ili) dahilinde bulunan Ermeni askerlerinin bir kısmı ile İngiliz askerlerinin bir kısmının Nahcıvan tarafında toplandıkları duyulmuştur.

5. Tiflis civarında büyük savaşlar olduğu ve şimdi Tiflisin bolşeviklerin elinde bulunduğu ve bolşeviklerin (ERİ) (x) leri kabul eylemedikleri haberi alınmıştır. Haberalma 134 numarasıyla ve 14 Haziran 335 (1919).

Üçüncü Ordu Kıtaatı Müfettişi
Fahri Yaver-i Hazret-i Şehriyari Mirliva
Mustafa Kemal

H. T. V. D. Vesika 936.

Bu ilk resmi yazışmadan bir hafta sonra Mustafa Kemal Paşanın Kâzım Karabekir Paşaya yazdığı mektubun konumuzu ilgilendiren üçüncü kısmını sunuyoruz:

Amasya : 23/6/1335 (1919).

15. Kolordu, K. Kâzım Karabekir Paşa Hz.

1.....

2.....

3. Bolşevizmin kavranış ve belirme tarzı dahi tartışılarak esasen Kazan, Orenburg, Kırım ve benzeri (yerlerdeki) gibi müslüman halkın bunu kabul ederek diyanet, gelenek gibi işlerle zaten ilgisi olmadığından bunun memleket için bir sakıncası olmayacağı düşünüldü. Yalnız 17 Haziran 1335 ve numarasız şifre ile yüksek düşünceleriniz yönünde düşünülerek hakikaten bolşeviklerin daha etkili bir duruma girmeleri halinde tarafsız görünmek kararıyla İtilaf Kuvvetlerini memleketimizden uzaklaşmağa zorlamak ve aksi halde vatanımızın bolşevik istila alanında kalması tehlikesine sebep olacaklarını iddia etmek ve ona gö-

(x) Şifre çözülememiş; Ermeni olabilir.

re gereken fiiliyata kalkışmak uygun olacaktır. Diğer yönden ilk teklifin herhangi bir suretle bolşevikler tarafından yapılmasını beklemiyerek derhal o bölgeden dahile doğru gizlice gönderilecek birkaç kıymetli kişi vasıtasıyla hemen tartışmaya girişmek, anlaşmak pek yerinde olur. Bu suretle Bolşeviklerin bizim memleketimiz dahiline kalabalık ve kuvvetle girmesine lüzum olmaz. **İşbu amaç için zaten bu memleketin milli gücü hazır olduğu söylenerek yalnız şimdilik gizli olarak mesela bazı temsilcilerin kabul edilmesi ve gelecekteki durumların, silahlar, mühimat ve fennî vasıtalar ve para ve gerekirse insan vermek gibi işler üzerine tartışmalar yapılabilir. Böylece anlaştıktan sonra kendilerini sınırda tutmak ve İtilâf kuvvetlerinin memleketi terketmeleri için bir silah olarak kullanmak yüksek düşüncelerine göre pek uygun olur. En son değerlendirme ve durumun ve Bolşeviklerin kendilerine karşı İngilizlerle beraber düşman durumu takınan Ermeniler hakkında ne düşündüklerinin ve Bolşevizm ve bununla ilgili hedefler uğruna para fedakârlığına ihtiyaç olacağına göre bu maksadı kullanılacak paranın ve vilayete son günlerde tertip edilen gizli ödenekten yararlanma kabil olup olmadığına ittiba buyurulmasını rica ederim. İşbu telgrafın varış tarihinin bildirilmesi de rica olunur efendim.**

3. Ordu Müfettişi
Mustafa Kemal

A. IV : S. 41, KK : S. 57

Bu telgrafın Havza'da Sovyet Albayı Budyeni ile yapılan konuşmalardan sonra çekildiğine göre bunu bir sondaj olarak değerlendirebiliriz. Mustafa Kemal düşüncelerini bu şekilde yakınlarına, ilgililere yazıp aldığı cevapların havasına göre son kararına varmaktadır, bu onun gerçekci taktiğinin sırlarından bir tanesidir. Bölgedeki ve hatta Türkiyedeki en tutarlı askeri gücü elinde bulunduran Kâzım Karabekir Paşanın bu telgrafa karşı

takınacağı tavır Mustafa Kemal Paşa'nın seçeceği yol bakımından çok önemli bulunmaktadır. (x)

Bilindiği gibi İstanbul'a geri çağrılan Mustafa Kemal Paşa geri dönmeyi reddetmiş 9.Temmuz.1919 günlü yazı ile askerlikten istifa etmiş ve Erzurum kongresine gitmiş, Sıvas Kongresini toplamıştır. Mustafa Kemal Paşa artık Milli Mücadelenin lideri, Heyeti Temsiliyenin başkanıdır. Erzurum kongresindeki demeçlerinde durumunu şöyle değerlendirecektir:

Efendiler!.

Genel ve özel durum hakkında hepinizin bildiği bazı hususları burada yeniden hatırlatmayı yararlı buluyorum:

a) Dört aydanberi Mısırda milli bağımsızlığı sağlamak ve yeniden ele geçirmek için pek kanlı olaylar süregeliyor. Nihayet tutuklanarak İngilizler tarafından Maltaya göttürülmüş olan temsilciler tahliye olunmuş ve Paris konferansına gitmelerini kabul etmeğe mecbur olmuşlardır.

b) Hindistan'da bağımsızlık için geniş ölçüde ihtilâller oluyor. Milli amaçlarına erişmek için bankalar, Avrupa kurumları, demiryolları bombalarla tahrip ediliyor.

c) Afganistan ordusu da İngilizlerin milleti yok etme siyasetine karşı savaşıyor. İngilizlerin bel bağladıkları sınır kabilelerinin bile Afganlılara katıldığını ve bu yüzden İngiliz askerlerinin dahile çekilmek zorunda kal-

---

(x) K. Karabekir Paşa hatıratında bu yazıyı eleştirirken: «Üçüncü madde pek fazla dikkate değer. İstanbulda iken Bolşevik olmaya ve bu suretle kurtulacağımıza dair bu arkadaşlarda gördüğüm fikrin olgun bir hale gelmesi...» demektir (K. K. İs. Ha. S. 56)

Kaldı ki Mustafa Kemal paşanın Havzadaki karargâhından Hüsrev Bey'in (Gerede) Kâzım Paşaya 7.6.1919 günü yazdığı mektubunda «Biz yalnız Bolşevik esasatını kabul eyledik» ibaresi geçmektedir. S: 62

dığını gazeteleri itiraf ediyor.

d) Suriyede ve Irakta İngilizlerin ve yabancıların hakimiyet ve idaresinden dolayı bütün Arabistan kaynaşma halindedir. Arabistan her yerinde yabancı boyunduruğu reddediyor. Yalnız memleket refahı ve saadeti için yabancıların ekonomik, umrani, medeni araçlarından yardım görülmesi kabul ediliyor.

Bağdat ve Şam genel toplantıları bu kararı her tarafda yayınlamıştır.

e) Son olarak devletler arasında doğan rekabetler dolayısıyla İngilizlerin Kafkasyadan tamamen çekilmesine karar verilmiş ve uygulama bir süredir başlamıştır. İtalyan kuvvetlerinin Batum yoluyla Kafkasyaya gelmesi kararı alınmışsa da İtalyadaki ve Kafkásyadaki iç durum dolayısıyla bu kararın uygulanmasından korkuyorlar.

f) Milli bağımsızlıklarını tehlikede gören ve her yönden saldırıya uğrayan Rus milleti bu genel zorbalığa karşı bütün millet fertleri müşterek güçleri ile çarpışmış ve herkesin bildiği gibi bu kuvvet kendi memleketleri içinde galip gelmiş ve kendi üzerine musallat olan milletleri de nüfuz ve etkisine almış bulunmaktadır.

g) Kuzey Kafkas, Azerbeycan ve Gürcistan birbirleri ile birleşerek milli varlıklarına karşı yürümek istiyen Denikin ordusunu savaşla bastırmış ve Karadeniz sahiline sürmüştür.

h) Ermenistan'a gelince: bir istilâ fikri besleyen Ermeniler Oltu'ya kadar bütün müslüman halka karşı baskı ve bazı yerlerde katliam ve yağmacılıkta bulunuyorlar. Hudutlarımıza kadar müslümanları mahva mahkûm ve göçe mecbur ederek doğu vilayetlerimiz hakkındaki amaçlarına doğru güvenle yaklaşıp ve bir taraftan 400 bin olduğunu iddia ettikleri Osmanlı Ermenisini bir dayanak olmak üzere memleketimize sürmek istiyorlar...

(Erzurum 23.7.1919, Rumi 10 Temmuz)

Nutuk III. S. 928/30

XXX

Paşa'nın Sivas'dan Erzurum Valiliğine çekilen 16.9.1919 tarihli telgrafında «Bolşevik» kelimesi geçmektedir. Bu telgrafa göre Adana Kumandanı tarafından gönderildiği söylenilen bir İngiliz subayının Ereğliye «o bölgeye Bolşevikler geldiğini işitmiş» olduklarından durumu tahkik için geldiği bildirilmektedir. İngilizler her tarafta «Bolşevik» görmektedirler, kendi memleketlerinden Hindistan içlerine kadar. Mustafa Kemal bu durumu elden geldiği kadar kullanacaktır. Öte taraftan bu yönden çok yönlü, yoğun bir faaliyetin ortasında bulunmaktayız. Hain İstanbul hükûmeti Anadolu hareketini bolşevizm propagandası olarak göstermeğe uğraşmaktadır. Atatürk'ün bu konudaki telini okuyalım:

Vilâyeti Celiliye, Erzurum Heyeti Merkeziyesine

19 Eylül 1335 tarihiyle Damat Ferit Paşa tarafından Trabzon valisi Mehmet Galip Beye çekilen bir telgrafda takım takım Bolşeviklerin Osmanlı sahillerine geçerek Samsun ve Trabzon yoluyla Anadoluya dahil oldukları ve böylece memleketin içinde Bolşevizm usulünün yayılma ve genişlemesinin yasaklanışı hakkında ne gibi tedbirlerin alınmış olduğu sorulmaktadır. Bu bildirinin kesin bir yalan olduğunu milletimize ispat için hiç bir sözün gerekmediği kanısındayız.....
21.9.35 (1919)

Heyeti Temsiliye Namına
Mustafa Kemal

A. IV: S. 70

Mustafa Kemal Paşa bütün olanakları hesaplıyarak Milli Kurtuluşu ve Milli Sınırlar'ı en kolay şekilde sağlamak için iki yönden de sondajlarına devam etmektedir. Bunun en açık örneğini Amerikalılara yazdığı bir bir muhtırada görüyoruz. Amacı eskiden beri Ermenileri

destekleyen Amerikalıları zararsız hale sokmaktır, General Harbord'a çok uzun bir yazı yazarak durumu bu yönden açıklamaktadır; konumuzla ilgili kısımları aktarıyorum:

.....**(Ferit Paşa kabinesinin) kullandığı diğer bir silah bolşevizm korkusudur. Valilere yapılan resmi tebliğlerde Bolşeviklerin Anadoluya girdiklerini ve bizim faaliyetlerimize bunların ilham verdiğini söylemekten çekinmiyorlar**.....

Bolşeviklere gelince, bizim memleketimizde bu doktrinin hiçbir şekilde bir yeri olamaz. Dinimiz, adetlerimiz ve aynı zamanda sosyal bünyemiz böyle bir fikrin yerleşmesine hiç elverişli değildir. Türkiye'de ne büyük kapitalistler ne de milyonlarca zanaatkâr ve işçi vardır. Diğer taraftan zirai bir problemimiz yoktur. Son olarak, sosyal bakımdan dinî prensiplerimiz bolşevizmi benimsemekten bizi uzak tutmaktadır. Türk milletinin bu doktrine karşı hiçbir eğilimi olmadığının ve hatta gerekirse mücadeleye hazır olduğunun en iyi isbatı Ferit Paşanın bolşevizmin memleketi istila ettiği veya etmek üzere olduğu yolundaki aslı olmayan söylentilerine karşı milletin duyduğu dehşet hissidir. Ferit Paşa kabinesi tam manasıyla İngilizlerin istila ihtirasları için biçilmiş kaftandır (x) .....

Eskişehirde tam bir sükûnet hakimken... İngilizler Bolşevikler ve İttihatçıların bu bölgeyi istilâ etmekte olduklarına dair haberler yaydılar ve bu bahaneyle yeni askeri tedbirler aldılar.....

Hakikatı, yani haraketimizin tamamen milli vasfını tahrif etmek amacıyla İngilizler bir bizim Almanlar veya Bolşeviklerden, bir yabancı müslümanlar veya İttihatçı-

---

(x) Cümlelerdeki ustalık dikkatı çekmektedir. Örneğin millet Bolşeviklikten değil de «söylentilerden» dehşet duymaktadır. 23.6.1335 tarihli yazıyı yukarıdaki telle karşılaştırmada yarar vardır.

lardan, bir Enver Paşadan veya daha bilmem kimden para aldığımıza dair haberler yayıyorlar. 24.9.1919

Mustafa Kemal Paşa

Bu rapor bir ay sonra Ermeni Patriği Zaven efendinin yazısı hakkında Paşanın basına verdiği bildiri tarafından tamamlanmakta ve bununla açıklık kazanmaktadır:

.....

Üçüncü olarak: Gerçeğin aksine olarak Anadolu milli hareketini Bolşevizm diye ilan eden ve memleketini daima İttihatçı hareketiyle süreli bir alış veriş içinde görmek ve göstermek isteyen Ferit Paşa kabinesinin beyanatından ürkerek ihtimal bir kaç zengin aile kendilerince emin gördükleri bir tarafa göçmüş ise, bunlar mütarekeden beri Adana ve dolaylarında ve bağımsız Ermenistandaki çoğunluğu sağlamak için Ermeni komiteleri ile Patrikhanenin kendisinin teşvikine kapılan ailelerdir ... *21.10.1919*

Anadolu ve Rumeli Müdafaayı Hukuk Cemiyeti
Heyeti Temsiliyesi namına
Mustafa Kemal

A. IV: Ş. 108/9; İleri: 22.10.1919

Bir ay kadar sonra Erzurumdan Harbiye Vekâletine çekilen telgraftan 28 Ekim ve 2 Kasım günleri Batuma 2500 İngiliz askerinin geldiğini, bunların Tiflis, İran ve Batum'a yollanmaları beklendiğini öğreniyoruz. Aynı telgrafta Bolşevikler hakkında da bilgi bulunmaktadır, bu gibi haberler Generallerimizin tutumları üzerinde etkili olmaktadır, haberi Berlindeki bir gazetenin muhabiri vermiştir:

... **«Moskova ile Hindistan'ın ilişkisi Kastlar vasıtasıyla icra edilir, Hintliler ve Farslılar (İranlılar) ve Türkler Rusya başkentinde iyi kabul görmektedirler. Propa-**

gandacıların yolu Kolçak cephesiyle... Denikin Kolordusu arasından (geçmektedir) Kırgızlar bütün bütün Bolşevikler tarafına geçmiş ve Kızılorduya yardım ediyorlar.» 17.11.1335.

15. Kor Kumandanı Kâzım Karabekir

V. T. V. D. Vesika: 289

Bu durumda bütün komuta heyeti için aynı düşmanla savaşan bolşevikler çok ilginç bir konu olmaktadır, bunun etkileri yurdun her tarafından hissedilmektedir, örneğin 12 Kor. K. Fahrettin imzası ile Heyeti Temsiliyeye yollanılan 16.12.35 (1919) tarihli şifrenin son bölümü şöyledir:

b) Liva, kaza heyetlerine yol gösterme kısmı adıyla icraiye zammı ve bunların tercihan aydın, resmi kâtip, talim heyeti ve maarif memurlarından ayrılması ve bunlara birlik ve milli amaç hakkında halkın özellikle köylülerin sürelice öğüt ve beyannamelerle yol gösterme ve aydınlanma görevleri, irşat ve teberruat olarak kasabalardaki heyetleri kurmak ve bu suretle Milli Teşkilat olarak ilgisini artırma ve İtalyanlara eğilimi olanlara karşı LENİN USULÜNDE GİZLİ TERTİP TATBİK EMİRLERİ rica edilir. 16.12.35

Burdur Kalem Reisi
İsmail
(Askerlik Şube Başkanı Albay)

H. T. V. D. Vesika: 295

Bu yazıya Mustafa Kemal Paşa 5.1.36 günlü cevabında:

«Yüksek mütalaalarınız pek isabetlidir» demektedir.

H. T. V. D. Vesika: 296

Yunanistan hükümetinin İzmiri ilhak etmek hazırlıklarına giriştikleri haberi üzerine Mustafa Kemal Paşa Kâzım Karabekir Paşa'ya: **«Her tarafta mitingler yaparak büyük devletler mümessillerine bu hazırlıkların protesto edilmesi, İtilaf Devletleri adına yapılan Yünan iş-**

galinin yağma, ırza taarruz, katliam gibi vahşilikleri hâlâ devam etmekte olduğu, kendi tahkik heyetleri itiraf ettiğine göre, BU DURUMUN SÜRDÜRÜLMESİ HALİNDE MİLLETİMİZİN ÇEŞİTLİ VASITALARA BAŞVURMAĞA MECBUR KALACAĞI, BUNUN İSE DÜNYANIN SELAMETİ İÇİN PEK TEHLİKELİ OLACAĞI ve bundan doğacak sorumluluğun doğrudan doğruya işgali tertip edenlere ait olacağını...» şifre ile bildirmiştir.
(F. Kandemir, Atatürkün kurduğu T. K. P. S. 28)

Aynı şifre küçük farklarla 7.1.1920 günü Sıvas Heyeti Merkeziyesine gönderilmiştir. (A.IV:S.148). Kâzım Karabekir Paşa cevabında bu «başvurulacak vasıtaların» ne olacağının açıklanmasını isteyince Mustafa Kemal Paşa ertesi günü şu cevabı vermiştir:

«Çeşitli vasıtalar kaydının her türlü yoruma açık olması ve bunun Avrupalıların en korktuğu katliam, bolşeviklerle birleşme gibi anlamı da içerdiği cihetle, korkutmak için bu gibi bir kaydın protestolarda bulunması, İstanbuldaki Müdafaa-i Hukuk Heyeti Merkeziyesinin teklifi üzerine uygun görülmüştür.»
F. Kandemir, a.g.e. S. 28

Ancak Mustafa Kemal Paşanın taktiğindeki diyalektik çok oynaktır, adeta cambazlık gerektirmektedir, nitekim Paşa'nın aynı tarihte (7.1.1920) Ali Fuat Paşaya gönderdiği durum muhakemesinde :

«Ali Fuat Paşa Hz... Bolşevik savaş başarıları da barışımızın akdine önemli bir engel oldu. Bu ihtimal aralık ayı zarfında barışımızı hızlandıracak bir sebep sayılırken başarının umulduğunun üstünde bir hızla yayılması bir gecikme nedeni olmuştur. Bolşevik hareketinin bizim barışımızın akdine tesir etmesinin nedeni, barış şartlarını ne olursa olsun tam teslimiyetle kabul edeceğimizin şüpheli bulunmasıdır. Hakikaten işgal altındaki bölgelerin terkî düzeyindeki bir barışa karşı silahla direneceğimize

dair, Yunanlılarla devam eden millî savaş ve Anadoludaki heyecan ve hazırlık gibi, inandırıcı işaretler vardır. Maraş olayları umulan şüpheleri daha çok yok edecek olsa gerek. Diğer yönden bizim barışımız akdedilmiş olsa bile, Bolşevik başarıları bize temas ettiği zaman, Avrupanın durumu yine nezaket kazanacaktır. Çünkü Bolşevikler ile temas eden millet ya sosyal veya politik bir hareket birliğine veya onun akımına silahla karşı koyma zorunda kalmıştır. Bizim de iki yoldan birini seçmemiz gerekir ki, Müttefik Devletlerin bizim Bolşeviklere karşı barış muhalefetimizi ümit edebilmeleri için birçok fedakârlıklarda bulunmaları ve en az bir yıldan beri işgal altında bulundurdukları Arap olmayan bölgeleri bize geri vermeleri gerekir. İngiltere, Fransa, İtalya ve Yunanistan için tam bir zor altında karar verebileceklerdir. Ve bugün İtilaf Devletlerinin kendilerini böyle bir zora mahkûm görmedikleri muhakkakdır. Bizi tatmin yönü söz konusu olmasa bizi ezmeğe ve böylece, önce bütün dayanma nedenlerimizi kırmağa karar vermek gerekir...» denilmektedir. Bundan sonra Bolşeviklerle anlaşmak nedenleri bu duruma bağlanmaktadır.
H. T. V. D. Vesika: 1260.

Bu belge birinci bölümde verdiğimiz durum muhakemesinin kelime farklarıyla aynıdır ancak tarihi bir ay öncedir. Görülüyor ki Mustafa Kemal Paşa kendi bulunduğu bölgede, yani Ankara'daki XX. inci Kolordu Komutanı Ali Fuat Paşa'ya durumu bir ay önce bildirmiş, onunla tartıştıkdan sonra belgeyi Kuvvet Komutanlarına ve Rauf Beye tebliğ etmiştir. Farklardan birçoğunun şifre yüzünden olması mümkündür çünkü bunlar pek önemli değildirler ve üstelik Ali Fuat Paşaya iletilen Durum Muhakemesi fotokopisinde Mustafa Kemal Paşanın imzası bulunmaktadır.

Durum Muhakemesini Kâzım Karabekir Paşaya yollamadan önce, Paşa 12.1.36 (1920) tarihli bir yazı ile kendisine şu cevabı tellemiştir:

Erzurum 15. inci Kor. Kâzım Karabekir Paşa Hazret-

lerine

C.

Bolşeviklerin başarılarına dair verilen bilgiye teşekkür edilir. Hakikaten durum hamdolsun yararımıza gelişmektedir. İstanbul basınının vatansız kısmına karşı Merkezi Hey'etlerden etkili beyanlarda bulunulmaktadır. Burada (Hakimiyet-i Milliye) isminde bir gazete çıkarıyoruz. Görüntüşte özel bir gazete halindedir. Yazıları Hey'et-i Temsiliyemiz tarafından verilmektedir. Loyd - George Mebusan'ında verdiği bir cevapta Batum'da üçbin askerin kaldığını, bunları da geri almak tasarısında oldukları, Rusya'ya onbeş milyondan fazla masraf ettiklerini, fakat Fransa'nın daha az masraf etmiş olduğunu böyle olmakla beraber her iki devletin Rusya işine kesin olarak karışmamağa karar verdiklerini, Bolşevizmin Sibirya'ya fazla girmesine karşı önleyici tedbir almak amacıyla Amerika ile Japonya'nın görüşme halinde bulunduklarını bildirmektedir. Hey'et-i Temsiliye adına Mustafa Kemal.

H. T. V. D. Vesika: 292.

XXX

Barış konferansı hakkında Erzuruma çekilen telgrafta ise SOL'un etkisinden şöyle sözedilmektedir:

Erzurum Heyeti Merkeziyesine

Ankara: 22.1.36 (1920)

Sol cenah ve ileri efkâr akımlarının etkisi altında Milletler Cemiyeti içinde zararımıza kararlar alınmasına elverişli tam birlik yoktur. Teşkilatı milliye ve Müdafaai Hukukumuzun konferansın yararımıza dönmesine yardım edeceğine şüphe yoktur .....

Heyeti Temsiliye adına Mustafa Kemal

A. IV: S. 167/8

Diğer yönden de Mütefikler İstanbul hükümetine karşı baskılarına devam etmektedirler:

Ankara: 25.1.1336

15. Kolordu K. Kâzım Karabekir Paşa Hz.

Bir bilgiye göre İtilâf Temsilcileri bolşeviklere karşı ne gibi tedbirler alındığını Babıâliden sormuşlardır.....

H. T. adına Mustafa Kemal

A. IV: S. 173

Aynı tarihte Mustafa Kemal Paşa Kolordulara yolladığı tamim ile gerilla savaş şekli ve onun gereği üzerinde ayrıcalı olarak durmaktadır.

H. T. V. D. Vesika: 383

XXX

İşte Tam bu sıralarda İstanbul'da toplanan Meclis'i Mebusan Milli Sınırlarımızı saptayan MİSAK'I MİLLİ'yi ilân etti: 28 Ocak 1920.

XXX

6 Şubat 1920 günü Mustafa Kemal Paşanın Sivas Heyeti Merkeziye Başkanlığına verdiği bilgiye göre: **«Zahum, Kars ve civarından iki yüzbin Rumun Bolşeviklik bahanesiyle Osmanlı memleketinin Karadeniz sahillerine hicreti için Venizelos tarafından talimat verildiği ve bunların sözde, önce göç ettirilen Rumlardan olduğu»** Yunanlılarca iddia edilmektedir.

A. IV: S. 186.

Aynı tarihli başka bir yazıda da Mustafa Kemal Paşa şu bilgiyi vermektedir:

Bulgaristan 1920 efradını silah altına aldı. Bulgarlar musalaha daha uygulanmadığından hareketlerimizde serbest bulunuyoruz, demişlerdir. Ve her tarafa kırmızı bayraklar ve alenen yaşasın Bolşevikler feryadıyla İngi-

dir.»

A. IV: S. 185.

Bir hafta sonra da yine Mustafa Kemal Paşanın şu telgrafına rastlıyoruz :

Müdafaai Hukuk Cemiyeti Sivas Heyeti Merkeziyesi Başkanlığına

1 — Bulgaristanda Komünistlerin Rus Bolşevikleriyle işbirliğine karar verdikleri.

2 — Bolşeviklerin Kırım yarım adasını işgal eyledikleri.

3 — Yeşilordunun İran'a dahil olduğu haber alınmıştır. 13.2.1920

Mustafa Kemal

A. IV: S. 196.

15 Şubat 1920 tarihli telegrafı ile Mustafa Kemal Paşa Bulgaristandaki durumu ve oradaki Türklerin tutumunu incelemektedir. Bu telgraf çok ilginçtir:

Müdafaai Hukuk Cemiyeti Sıvas Heyeti Merkeziyesi Başkanlığına

Bulgaristan durumuna dair alınan bilgi aşağıdadır:

Çiftçi partisinden olan şimdiki Bulgar hükümeti kuzeyden gelmekte olan Bolşevik istilasını durdurmak şartiyle İtilaf Devletlerinden Bulgaristan için bazı çıkarlar sağlıyacaklarını ima etmektedirler.

Çeşitli Devletler Bolşeviklerle savaşmak üzere kendi emirleri altında seferber mevcutlu altı tümenle Bolşevik akımlarını imha ederse barış şartlarının değiştirileceğini savaş tazminatından vazgeçileceğini ve önemli bir para miktarı verileceğini, Batı Trakyanın şimdiden ve daha sonra Doğu Trakya'nın verileceğini vadetmişlerdir. HÜKÜMETİN UYGUN BULDUĞU BU VAATLERE YÜZDE SEKSEN HALK VE AYDINLAR VE MEMURLAR VE MÜSLÜMANLAR MUHALEFET ETMEKTEDİRLER.

KIRKBİN KADAR POSTA, TELGRAF, ŞİMENDİFER MEMURUNUN GREVİ VE BELEDİYE SEÇİMLERİNDE KOMÜNİSTLERİN KAZANMASI MUHALEFETİN KESİN DELİLİDİR. (Altı tarafımızdan çizildi RN) Hükümet sıkıyönetim ilân etmiş ve birçok kişiyi idam etmiş ise de Bolşevizm akımlarının hızla yayılması hükümeti acz içinde bırakmıştır. Telegraf makineleri, direkleri, istasyonlar, şimendiferler, köprü ve tüneller tahrip olunmakta ve silah depoları yağma edilmektedir. Grevlerden dolayı çiftçilerin altmış milyon maddi zararı ve hükümetin günde dört buçuk milyon frank zararı vardır. Fransızlar tarafından İstanbul yoluyla Bulgaristana iade olunan esirler her tarafta büyük merakla beklenmektedir. İZMİR'DE TÜRK MİLLİ KUVVETLERİNDEN YUNANLILARLA PEK CESURCA SAVAŞMAKTA BULUNANLAR, KAFKASYADAN BOLŞEVİK ORDUSUNUN HIZLA TÜRKLERE YARDIMA GELECEĞİNİ FRANSIZ VE İNGİLİZLERİN ENDİŞEDE OLDUKLARINI SÖYLEMEKTE VE BU HAVADİSLERDEN DOLAYI KIVANÇ İÇİNDE BULUNMAKTADIRLAR. (Altı tarafımızdan çizilmiştir RN)

Heyeti Temsiliye Adına
Mustafa Kemal

A. IV: S. 204

Ve de:

«3 — Bulgar Başkanı kıt'ayı Sobranya'ya dağıtmış ve seferberlik ilan etmiştir. Romanya Bolşevik olmuş ve Sovyet Hükümeti kurulmuştur.» (2.3.1920)

Heyeti Temsiliye Adına
Mustafa Kemal

A. IV: S. 230

II — DÜNYANIN DURUMU VE MUSTAFA KEMAL PAŞA'NIN TAKTİĞİ

Bu yazışmalar o sıralardaki dünya durumunun geliş-

mesini iyi bir şekilde yansıtmaktadır. 1917 Sovyet Devriminden sonra Almanya'da güçlü ayaklanmalar olmuş ve bunun sonunda Dünya Savaşı bitmiştir, fakat diğer memleketlerde durum pek farklı değildir. Finlandiyadan Fransaya kadar bolşevik hareketleri yayılmakta, ileri kapitalist memleketlerde bunlara karşı en büyük direnç seçim yoluyla iktidara gelmek amacında bulunan Sosyal - Demokrat partilerinden gelmektedir, zaten bolşeviklik her yerde sosyal - demokrasinin sol kanadının, devrimci kanadının bu durum karşısında ayrı bir parti şeklinde örgütlenmesi şeklinde gelişmiştir. Ancak Rus Sosyal - Demokrasisinde bu ayrılış 1903 kongresinde başladığından ve Bolşevikler ayrı bir parti olarak örgütlendiğinden başarı olanakları fazla olmuştur. Buna rağmen Almanyanın birçok bölgelerinde Sovyet rejimi bir süre için kurulmuş, Macaristanda Bela-Kun yönetiminde bir Sovyet Cumhuriyeti iktidara geçmişti. Fransız halkı iktidarın Sovyet Rusyaya karşı hareketini desteklemiyor, Sovyetlere karşı Karadenize gönderilen Fransız donanması ayaklanıyordu. Bolşevizmin yayılacağı kanısı o dönemde her yerde hakimdi. Öte taraftan da ihaneti seçen sosyal - demokratların desteği ile bütün tutucu güçler Sovyet iktidarını yıkmak için Japonyadan Amerikaya kadar fiili bir güç birliği halindeydiler ve bu güçler Rusyadaki eski hakim sınıflarla işbirliği edip Sovyet rejimini yıkmağa uğraşmaktaydılar. Rusya Sovyetleri yıllarca süren iç savaştan galip çıkmışlarsa da Finlandiya, Baltık Memleketleri, Macaristan, Almanya ve diğer memleketlerdeki Sovyet iktidarları ezdirildi ve herkesce bilinen İkinci Dünya Savaşı öncesi bozuk dengesi sağlandı. Atatürkün bu dönemdeki tutumu bu rastlantı içinde değerlendirilmelidir. Tutumunun diğer nedenlerinin yanında tayin edici etken dünya devrimci hareketinin durumu ve ona karşı koyan güçlerin başarı olanakları olmuştur.

Girişte de söylediğimiz gibi Mustafa Kemal Paşa herşeyden çok kendi inisyatif ve kontrolu dışında oluşabile-

cek ve Milli Hareketin birliğini parçalayabilecek hareket lerden korkmaktadır. Hatta bu hareketler kendi eğilimi ile aynı doğrultuda olsa bile. Bu yönde en önemli belge Karakol Cemiyeti'nin Sovyetlerle yaptığı anlaşmaya karşı Mustafa Kemal'in gösterdiği tepkidir, kaldı ki arşivler açıldıkça bu konuda her gün daha çok bilgi edinmekteyiz. Bu bilgilere göre Mustafa Kemal Paşa için olayların Heyeti Temsiliyenin kontrolundan çıkması endişesi yanında Kuvvet Komutanlarının ve bu arada Kâzım Karabekir Paşa nın olumsuz tutumunu hesaba katması zorunluluğunun yer aldığı gün geçtikçe daha açık olarak gözükmektedir. Hatta çok defa durum dönüşünce kendisinin yakınlarına yaptırdığı eylemlere karşı geldiği görülmektedir, bu onun gerçekçi diyalektiğinin önemli bir taktiğidir, durumun gelişmesine göre Mustafa Kemal Paşa ya bu eylemlere sahip çıkmakta ya da onları kişisel yanlış çıkışlar olarak eleştirebilmektedir.

Ölümünden sonra kendisine karşı çıkanlar Mustafa Kemal Paşanın bu esnek diyalektiğini ya anlamamışlar ya da politik mağlubiyetlerinin hıncını, Atatürk devrimlerine karşı olan düşmanlıklarını onu iki yüzlüklükle ve hatta yalancılıkla itham etmede tatmin etmişlerdir, bu tutumun en belirligin sözcüleri Kâzım Karabekir Paşa ile Dr. Rıza Nur gibi tutarsız politikalar peşinden koşanlardır.

III — KARAKOL CEMİYETİNİN BOLŞEVİKLERLE YAPTIĞI ANLAŞMA

Ankara : 3. 3. 1336 (1920).

15. Kolordu Kumandanı Kâzım Karabekir Paşa Hazretlerine

Kâzım Karabekir Paşa Hazretlerinin kendisi tarafından açılacaktır:

İstanbuldan Kara Vasıf Beyden gönderilen 26 Şubat 1336 tarihli mektubunda Türkiye ihtilâl hareketini temsil

eden Karakol Cemiyetiyle Uşak Kongresi icra heyeti adına hareket eyleyen Kafkasyadaki temsilci Baha Sait Beyin bolşeviklerle yaptığı bir ittifak antlaşmasının müsvettesi ile bunun vaadleri hakkında tadilat açıklaması havi bir de kanaatlarını kapsamaktaydı. Mektup ve içindekilerin muhteviyatında geçici ihtilalci Türk Hükümetini temsil eden Uşak Kongresi icra heyeti ve ihtilalci Karakol Cemiyeti ile Kızıl orduya mensup olup halen İstanbulda bulunan Albay İlyaçef arasında kararlaştırılan ittifak esaslarının tarafımızdan temize çekilip imzadan sonra Karakol cemiyeti tarafından mühürlenerek değiş tokuş edileceği söyleniyor. İttifakname bütünüyle bugünden yerine getirilmesini üzerimize alamıyacağımız konuları kapsıyor. Vasıf Beyin iç ve dışa karşı Karakol cemiyeti adı altında geçici bir komitenin merkezi heyeti olarak hareket ettiği ve Baha Sait beyin Karakol cemiyetinin ve Uşak Kongresinin yetkili ve bağımsız temsilcisi olarak bolşeviklerle bütün memleket kaderine ait antlaşmalar akt ettiği sabit oluyor. Sözü geçen Vasıf Beye verilen cevapta: Karakol cemiyeti ve özellikle bu cemiyetin içten ve dıştan bağımsız harekete yetkili bir merkezi heyetini ve Baha Sait Beyin sıfat ve yetkilerini tanımakta ve böylece Baha Sait Bey tarafından hakikate uymayan sıfat ve yetki ile başlamış olan müzakereye ve yapılmış olan antlaşmaya temasda sakınca olduğunu bildirdik. Gerek Vasıf Beyi, gerek arkadaşlarını Anadolu ve Rumeli Müdafaai Hukuk Cemiyetinin İstanbul Merkezi Heyeti olarak tanıdığımızı, yoksa iç ve dış siyasette ayrı ayrı iki komitenin anlaşmış şekli anlamına gelecek olan her türlü işlemleri ve belirtileri kesin olarak reddettiğimizi, İÇ, DIŞ, POLİTİK VE SOSYAL TEDBİRLERDEN MİLLETE KARŞI, DÜNYAYA KARŞI HEYETİ TEMSİLİYENİN SORUMLU OLDUĞUNU VE DİĞER TARAFTAN KOLORDU KUMANDANLARI ARKADAŞLARIMIZIN BU KONUYA İLİŞKİN GÖRÜŞLERİNİ ELDE ETMEDEN VE FİKİRLERİNİ ALMADAN CEMİYETİMİZİN HİÇ BİR TAAHÜTTE BULUNAMIYACA-

ĞINI AÇIKLIKLA BELİRTTİM. (Altı tarafımızdan çizilmiştir RN) Ve bundan böyle aynı tarz ve harekette devamları takdirinde kendileriyle muamele ve irtibatı kesmek zorunda kalacağımızı yazdım. Bu hususlar Rauf Beye bildirilmiştir. Baha Saît Beyin Baku'da bulunduğu anlaşılıyor. Oradaki kişilere bu adamın cemiyetimizin ve memleketimizin adına hiç bir sıfat ve yetkiye sahip olmadığına dair yüksek katınızca mektupla bilgi verilmesini rica ederim.

Heyeti Temsiliye Reisi
Mustafa Kemal

K. K. S. 509; A. IV : S. 232

Bu yazı Mustafa Kemal Paşanın yönetim birliği sağlama amacını göstermekten başka ayrıca kararların Kuvvet Komutanları ile görüş birliğine varılarak alındığını göstermektedir .

Bu belge ile ilgili yazışma da ilginçtir. Kâzım Karabekir Paşa'nın hatıratında belirttiği gibi o dönemde Heyeti Temsiliyenin Doğu işlerindeki sözcüsü kendisidir, ve paşa Mustafa Kemal Paşa'nın yukarıdaki telegrafına iki gün sonra verdiği cevapta kendi görüşünü açıklamaktadır. Devrimci Atatürk'e karşı sonradan mukaddesatçı olarak tanımlanan Karabekir Paşanın o dönemde bolşeviklik konusundaki görüşünü bir defalık aktaralım :

«Bolşevikliğin bulaşıcı olan gücü ve hareketi, özellikle İtilaf devletlerinin böyle aleyhimizdeki baskısı bu şekilde belirdikce, er geç memleketimizi dahi sürükliyecek ve tek aman ve kurtuluşun o kuvvetle beraber kader birliği yapılmasını gerektirecektir. Bir kere bu fikri adeta bir esas olarak kabul ettikten sonra bu hedefe varmak için yapılacak yanlış ve vaktinden evvel acele haraketin doğuracağı en büyük felaketleri ayrı bir bölüm olarak incelemeli. Bu kesin bir surette bilinmelidir ki Bolşevizmin bizi kurtaracak bir surette girmesi ancak doğu vilayetlerinden yani Erzurum kapısından olabilir. Ve orada uzak öldürücü nazariyelerle değil, bolşevizmin nüfuz ve kuvvetle-

rinin Kafkasları aşıp sınırlarımıza dayanmasıyla sağlanacaktır... Buyüzden İstanbuldaki teşkilatın bir patlak vermesi veyahutta işe ve taahütlere girişmesi.. Düşmanların büyük ölçüde hücumunu, sonuç olarak İstanbul İtilaf kuvvetleri, Rum ve Ermeni unsurlarının birleşmesiyle bolşevizm karalaması altında müslüman unsura pek fena baskı yapılmasını ve imhasını ve artık Türk başkentinin Türk tarihinden uzaklaşmasını gerektirecektir. Böyle olmakla beraber bolşevik ordularına da memleketimiz tarafından kayıtsız ve doygun davranılmıyarak kendilerinin umut ve güvenliği kurma ve sağlama ve hudutlarımıza daha çabuk ve güvenle fiilen gelmelerini hızlandırma için teşebbüslerden geri durmamak.. gerekir. 5.3.1920
K. K : S. 510

Bunları dedikten sonra Baha Sait Beyi tekzip yetkisini (kullanmayı) şimdilik uygun görmüyorum denmekte ve daha da önemli bir nokta üzerinde durulmaktadır : «Kızıl orduya mensup olduğu bahsolunan Rus Albayı İlyaçef'in, İngilizlerin sırları öğrenmek için her vakit her yerde başvurdukları şekilde bizim içimizi derinden inceleme ve öğrenme için yollanan bir casus olmaması» ve bunun hakkında pek dikkatli davranılması için ilgililerin ikazını istemektedir.

Kanımıza göre artık durum apaçık olarak ortaya çıkmış bulunuyor. Yüksek komuta heyeti için o dönemde, yani 1920 yılında, ordunun katılması ve kontrolun orduda olması şartıyla bolşevik olmak asker kadro için ciddiyetle söz konusudur, bu teorik bir ilişki ile değil dünyadaki gelişmenin etkisi altında yapılmaktadır, Rusyadaki Türk ehalinin Kızıl ordudan yana olup Beyaz generallerle çarpışmasının da bu konuda etkisi vardır. Ancak kontrolun Türk Kumanda heyetinde olması isteğinin yanı başında gayrimüslim azınlıkların, Kürt beylerinin ve hele Müttefik devletlerin Bolşevik orduları gelmeden yapılacak bir haraket karşısında Türk halkına karşı giri-

şecekleri misillemeden korkulmaktadır, durumun gelişmesi bunu açıkça gösterecektir. İttihatçı unsurların eseri Uşak Kongresi üzerinde durmak gerekir fakat bu, konumuzu, yani Atatürkün Komünizme karşı tutumu konusunu aşmakta ve İstiklâl savaşımızda Anadoludaki sol haraketin incelenmesi alanına girmektedir.

IV — DURUM GERGİNLEŞİYOR

Karşı tarafta Bolşeviklik konusunda tertipler devam edegelmektedir :

Ankara'dan

XII. nci Kor. Komutanlığına

1 — İstanbulda kurulan bir fesat cemiyeti İngilizlerle birlik içinde hükümetin düşürülmesi ile Ferit Paşa veya benzerinden bir hükümet kurulması,

2 — Meclisin feshi,

3 — Kuvvayı Milliyenin kaldırılması,

4 — İstanbulda bir Halifelik Şur'asının kurulması,

5 — Bolşeviklik aleyhinde fetva çıkarılması konularının kararlaştırıldığı gerçekleşmiş ve Anzavur haraketiyle birlikte İngilizlerin hükümeti taz'yik etmeleri sözü geçen kararlardan olduğu İstanbul'dan bildirilmiştir. Bilgi olarak veririz. İşbu bilginin Merkezi heyetlere ulaştırılması rica olunur. Heyeti Temsiliye adına Mustafa Kemal 4.3.36 (1920)
H.T.V.D. Vesika : 461.

Mustafa Kemal Paşanın 8 Mart tarihli raporu üzerine Karabekir Paşa şu cevabı vermektedir:

«.....plânın esas hattı önce Kürdü, hatta Çerkezi ayırmak, Türkleri biri birine düşürmek, Anadoluyu paylaşmak, en sonra da Endülüsteki gibi engizisyon mezalimini tatbikle Anadoludaki Türklüğü ve müslümanlığı bitirerek (onları) Rum ve Ermeni gibi kendilerine sadık kültürlü yapmaktır. Bu plânın uygulanışını Kuvvayı Milli-

ye erteledi, Bolşevizmin galebesi ise bir engel olarak belirdi. Bolşevikliğin Kafkası aşmaları ile doğacak sonuç hayallerindeki bu melûn planı altüst etti. Ve değil Türklük, belki İslamın zorunlu olarak birleşmesine sebep olacak korkusu esas planı ilk fırsata erteleterek daha basit ikinci bir plan tertip ettirdi. O da Anadolunun bolşeviklerle ittifakına karşı Boğazları ve batı, güney Anadolu parçalarını elden kaptırmamak ve bu suretle bugün Rus milletine uygulamağa başardıkları birbirine vuruşturmak planını uygulamak, Yani Anadolu Bolşeviklerle birleşince İngilizlerden fazla İngiliz olan lanetlileri Türk hükümeti diye tanımak ve başta padişah olmak üzere hükümet gücüyle toplıyabilecekleri kuvvetle bir savunma hattı yapmak, bir Türk Denikin (Bolşeviklere karşı Mütefiklerin kışkırttığı Rus generali RN) ordusu ile tehlikeyi durdurmağa çalışmak... » 10.3.36(1920)
(K. K : S. 516/7)

Mustafa Kemal Paşanın 14. Kor. K. Yusuf İzzet Paşa Hz. lerine iletilen 11.3.1920 günlü haber alma raporunda konumuzla ilgili şu cümleleri görüyoruz :

«İstanbula Yüzbaşı Sili adında bir İngiliz yüzbaşısı gelmiştir. Bu Mustafa Sabri Efendiden müslüman dinin Bolşevik aleyhinde olduğuna dair bir fetva almıştır. Hoca Vasfi Efendi, Sabahattin Bey ve başka muhaliflerin bir kısmı bundan haberdardır. Tevfik Paşa da taraflısıdır. Şeyhülislâmdan da aynı tarzda bir fetva almağa çalışıyorlar. İşbu fetvaya karşı İngilizler Padişahın başkanlığında müslüman dünyasından gelecek sözcülerden kurulu bir Hilafet Meclisi kurmayı teklif ediyorlar ve muhaliflerin büyükleri de bu fikri savunmaktadırlar» ve de «Sivastopol'un Bolşeviklerin baskısı altında olduğu, Azerbeycan ve Gürcistan'ın Bolşeviklerce sıkıştırılmasına karar verildiği ve yakında kuzey Kafkas yönünde bulunan Denikin kıtalarına karşı haraketin başlıyacağı ayrıca haber alınmıştır.»

Bolşeviklerle temas konusunda Mustafa Kemal Paşa şu telgrafı Kâzım Karabekir Paşaya 12.3.1920 tarihinde yollamıştır :

«... **Bolşeviklerle ilişki ve haberleşme için buradan ayrı bir heyet gönderilmesine lüzum görüyormusunuz? Heyeti Temsiliyenin doğu ile ilişkisi konusundaki görüşünü biliyorsunuz. Böyle olunca bu işin gerekince bizimle de haberleşerek bizzat sizin tarafınızdan görülmesini uygun görmekteyiz. Başka bir görüşünüz varsa bildirilmesi rica edilir.»**

(A. IV : 249).

B — İstanbul'un İşgalinden Sevr Antlaşmasına

(16.3.1920 — 10.8.1920)

1 — KAFKASLARIN BOLŞEVİKLEŞMESİ

16 Mart 1920 sabahı İngiliz'ler Milli Misak'ı kabul eden Meclis karşısında tarihi kararlarını vermişler ve İstanbulu işgal etmişlerdir. Bu karar Bolşeviklerle olan ilişkilerimizi hızlandıracak ve Bolşeviklerle aramızda direkt ilişki kurulmasını, aradaki İngiliz kuklası Kafkas memleketleri seddinin kaldırılması zorunluluğunu doğuracaktır. Artık acaba İngilizler ne yapar diye bir sakınca kalmamış Türk ordusu tarihi bir karar almak zorunda kalmıştır.

Olaylar artık günle değil saatla gelişmektedir. Yazışmayı kısmen aktarıyoruz :

Ankara : 16.3.1336

15. Kolordu Kumandanlığına

Bu sabah (16.3.1336) İngilizler Şehzadebaşı karakolumuzu askerlerimiz uykuda iken basarak altı kişiyi şehit ve on kadarını yaraladıktan sonra karakolu ve bir taraftan da Harbiye Vekâletini ve Tophaneyi işgal ettikleri bildirildi. Bu haraketi yapan, rıhtıma yanaşan İngi-

liz zırhlıları bahriyelileridir. İstanbulda olağanüstü bir halin cereyan etmekte olduğu anlaşılıyor. Durum Heyetimizce izlenmektedir. İstanbul ile haberleşmede uyanık bulunulması arz olunur.

Heyeti Temsiliye adına
Mustafa Kemal

Artık akşama kadar telegraf başında girift bir haberleşme ve karşı tedbir alma ve moral yükseltme faaliyeti sürüp gidecektir. Büyük sayıdaki telegraflar arasından çıkmak, onları tasnif etmek bir hayli güçtür. Öte taraftan İstanbulun işgalinde Bolşevik ordularının Denikin'e karşı kazandıkları ezici zaferin de payı büyüktür, fakat mevsim dolayısiyle Türk ordusu ile Sovyet kuvvetlerinin **askeri bir haraketle** birbirine erişmesi güçtür, arada Kafkas Devletleri bulunmaktadır. Politik yönden de seçim yapıp Meclisi Ankara'da toplamak için faaliyete girişilmektedir. İstanbuldaki tevkifler hakkında, kaçabilenler hakkında bilgi saatten saate gelmektedir. İç durum yönünden alınan tedbirler hakkında iki telgraf verelim :

15. Kolordu Kum. K. Karabekir Paşa Hz.

İngilizlerin İstanbulu ve Osmanlı hükümetini işgal eylemeleri üzerine aşağıdaki hususların tatbik ve icrası uygun görülmüştür.

1 — Geyve boğazının tarafımızdan **işgali ve demiryolu** köprüsünün tahribi.

2 — Geyve, **Ankara, Pozantı mıntıkasındaki demiryolu hatlarına ve malzemesine el konması için bu hat boyundaki İtilâf kuvvetlerinin silahları alınarak tevkifleri.. 16.3.1336**

Heyeti Temsiliye adına
Mustafa Kemal

«..... **Kolordu mıntıkasında bulunan vilayetler ve bağımsız mutasarıflıklar ile birlik olarak aşağıdaki tedbirlerin tatbiki rica olunur:**

1 — Mühim telegraf merkezlerine birer subay veya memur koyularak telegrafların kontrol edilmesi.

2 — Sahil iskelelerinden ve dahilinden gelecek kişilerin sıkı bir tetkike tabi tutularak şüpheli olanlar hakkında hükümet ellyle takibata geçilmesi.

3 — Mühim postahanelerde şüpheli sayılacak mektupların açılması. Heyeti Temsiliye adına Mustafa Kemal 16.3.1336

Bu tedbirlerin yanında maneviyatı beslemek ve Bolşeviklerle irtibat kurmak önem kazanmaktaydı. Karabekir Paşanın Heyeti Temsiliyeye yolladığı tamimde şöyle denmektedir :

1 — Kuzey Kafkasyada Rostof güneyindeki Denikin ordusu mart başında başlayan büyük bolşevik taarruzları ile ve Denikin ordusu gerisinde Karadeniz sahillerinde büyük başarılar kazanan ve çoğunluğu yerli müslüman halktan kurulmuş olan Yeşilordu karşısında kesin bir yenilgiye uğramıştır.

2 — ....

3 — Durumumuz gayet kuvvetlidir. İngilizler ve Denikin orduları Kafkasyada kesin yenilgiye uğramış olduklarından İngilizler İstanbulda yaptıkları bugünkü canice icraat ile milletimizi sindirerek, doğu vilayetlerini Ermenistana teslim ve bu suretle Musul üzerinden İngiliz kıtalarıyla irtibat sağlamaya ve Ermenileri bolşeviklerin imhası tehlikesinden kurtarmağa çalışıyorlar. Kolordum, Doğu Anadolu vilayetleri halkıyla tekvücut olarak Türk ve Kürt kardeşlerine vaki olacak herhangi bir saldırıya göğüs gerecektir.» 16.3.1920

(K. K. S : 532)

Fakat bu sıralarda Batum müslüman halkı Bolşeviklik ilan edilmesi için tazyikte bulununca Kâzım Karabekir Paşa aynı gün Mustafa Kemal Paşaya aşağıdaki telegrafı çekecektir :

Ankara'da Müdafaai Hukuk Hey'et-i Temsiliyesine

Denikin ordusunun süregelen bozgunları ve kılıç artıklarının Gürcülerle birleşmek üzere Batum'a çıkarılacağı ve Batum'un Gürcistana verileceği haberleri üzerine pek fazla heyecan gösteren Batum ve havalisindeki müslüman halk gerek şehirde ve gerekse bağlı bölgelerde silahlı kuvvetlerinin ve aynı haraketin taraflısı olan Batum bölgesindeki Rusların yeterli olduklarından söz ederek Bolşeviklik ilan etmelerinin uygun olacağını savunuyor bizden israrla müsaade istiyorlar; talimat almak üzere Hopa'ya iki de temsilcilerini göndermişlerdir. Biz her türlü hal ve durumu tartıştık Başkentimizin artık tamamen düşmanların yönetimine geçmesi Vatan ve Milletimiz hakkındaki yok etme ve bölme politikasının en canlı bir kanıtını teşkil etmesi, artık şimdiye kadar nasihat ve yavaşlık ile idare edilen Batum müslüman halkının teklif ve arzularını kabul etmeği ve bu olay orada patlar patlamaz Poti ve Soşi yoluyla Bolşevik ordularıyla temas ve ilişki kurmaları Gürcü'lerle Azerbeycan'lıların ve elviyeyi selasenin (93 savaşında kaybettiğimiz üç vilayet, yani Artvin, Kars, Ardahan vilayetleri RN) arka arkaya harakete getirilerek İstanbuldaki yeni olaylara karşı Batum ve Kafkaslarda düşmanlarımıza önemli ve yeni durumlar doğurarak dikkatlerini çekmek ve işgal etmek üzere düşünülür. Böylece kendilerini yeterli ve güçlü gören Batum müslümanlarının teklifine bu gece cevap verilmek üzere sayın Heyetlerinizin süratli kanılarını bekleriz.

15. inci Kor Kumandanı
Kâzım Karabekir

H. T. V. D. Vesika : 585.

3. üncü Tümen Komutanlığına

Erzurum : 16.3.36

Gayet acele

İstanbulun son durumu üzerine Batum'un da durumu önem kazanmıştır. Karadenizin kuzey sahilinde Yeşil

ordunun ve daha kuzeyde Bolşeviklerin başarıları ve Denikin ordusunun perişanlığı Batum'da çıkacak bir Bolşevik patlayışı başarıya götüreceği ve şimdiki durumun da bunu gerektireceği kanısını hasıl ettik.

Heyet-i Temsiliye ile de görüşülmektedir. Kesin karar bildirilinceye kadar Hopa'daki temsilcilerin bekletilmesini rica ederim.

Kâzım Karabekir

H. T. V. D. Vesika : 586

Bu arada saat 6.40'da Heyeti Temsiliyeden şu telegraf çekilmiştir :

«Doğuya taarruz hakkında ötedenberi söz konusu olan fikrin zaman ve tatbik olanakları hakkındaki yüksek kanaatınızı bildirmenizi rica ediyoruz Efendim. Hey'eti Temsiliye adına M. Kemal

Bu tele derhal şu cevap verilmiştir:.

«İstanbul durumu daha tamamen gelişmiş ve Hükümetin alacağı şekil belirmiş değildir. Bolşevik orduları da Kafkas dağlarına gelmemiş ve hiç bir cephede irtibat ve temas sağlanmamıştır. Bolşevikler Nisan sonundan önce donanmalarını Volga nehrinden Hazar denizine indiremiyecekler ve Kafkasya'da bundan önce önemli hareketlere başlıyamıyacaklardır. Bölgem dahilinde ve özellikle Erzurum ve Sarıkamış arasında pek fazla kar bulunduğundan Nisan başı ve hatta ortasından önce büyük hareket yapılması pek zor olacaktır. Şimdilik Doğu hareketine başlangıç olmak üzere Batum'da Bolşeviklik ilanıyla Bolşevikliği Üç Vilayete (x) Gürcistan ve Azerbaycana yaymak ve tamim etmek ve Bolşevik ordularının hareketlerini hızlandırma sebeplerini tamamlamak ve buraca da hareket için tedbirler ve hazırlıklarda bulunarak uygun durumu ve durumun gelişmesinin beklenmesini uygun bulduğumu arzederim.

(x) Kars, Ardahan, Artvin.

H. T. V. D. Vesika : 668.

Mustafa Kemal Paşa tartışmayı yeterli görerek kesin kararı şu şekilde vermiştir :

Alınan cevaba

Saniye geciktiren vatan hainidir.
Gayet ivedidir.

Onbeşinci Kolordu Kumandanlığına
Ankara
16.3.36
16.3.36 varışı
Saat dakika

C : Batum ve bölgesinde Bolşeviklik ilanı konusunda yüksek mütalaalarınıza tamamen katılırız. Bu fikrin uygulanışına hemen geçilmesi için gerekenlere tebligat icrasını ve oranın girişeceğimiz yeni mücadelelerde bizim için yararlı bir kuvvet halinde yönetilmesi ve sürdürülmesine mesai sarfedilmesini rica ederiz. Efendim. Hey'eti Temsiliye adına. M. Kemal.

H. T. V. D. Vesika : 665, A. IV : S. 264

Bu konuyu, uygulayış hakkında aynı gün verilen emirle kapatıyoruz :

16.Mart 1336 (1920)
3. üncü Tümen Kumandanlığına
Gayet ivedidir

16 Mart tarihli ve 27 numaralı şifreye lâhikadır :

I — Batum'da Bolşeviklik ilanı memleketimizin geçirmekte olduğu yeni buhran için de yararlı olacağından dolayı Hey'eti Temsiliyece de buna muvafakat ediliyor ve icraatın hızlanışı talep olunuyor. Böyle olunca Batum'dan gelip Hopa'da bekliyen temsilcilere bu suretle tebligat yapılmasına ve sahil boyunca Yeşil Ordu ile irtibat sağlanması ve bunun Elviyei Selase (yani Ardahan, Kars, Artvin illerine RN) ve Gürcistan'a da yayılmasının pek

yararlı olacağının tebliğini rica ederim.

2 — Olaylardan günügününe haber almak ve gerekiyorsa hareketin de iyi idare edilmesine kılavuzluk etmek üzere sizce uygun görülecek muvazzaf ve yedek bir kaç subayın Batum'a gönderilmesi.

3 — Hem subayların gönderildiğinin ve hem de tarafımızdan tebligat verildiğinin ve yönetildiğinin tamamen gizli kalmasının ve Batum olaylarının zamansız Trabzona sirayet ettirilmemesinin sağlanması. (Altı tarafımızdan çizildi RN)

Kâzım Karabekir

H. T. V. D. Vesika : 666.

Mustafa Kemal Paşanın üç gün sonra Sivas'taki Anadolu Kadınları Müdafaayi Hukuk Cemiyetine son durumu bildiren telgrafında şöyle bir maddeye raslanmaktadır :

«8 — Batum'da Müslüman Hayır Cemiyeti ile Bolşevik Kulübü birlikte çalışıyor. İşbu bilginin köylere kadar iletilmesi bilcümle cemiyetten rica olunur.
19/20.3.36 (1920)

Heyeti Temsiliye adına
Mustafa Kemal»

A. IV : S. 267.

Ve de K. Karabekir Paşaya :

25.3.36

15. inci Kolordu Kumandanlığına
C. 23 Mart şifreye

Batum ve Olti'ye karşı alınan tedbirlerde isabet buyurulmuştur.
Efendim.

Mustafa Kemal

H. T. V. D. Vesika : 854.

II — DOĞU HARAKETİ ve AZERBAYCAN'IN BOLŞEVİKLEŞMESİ

Alınan tedbirlerin neler olduğunu ve durumun ge-

lişmesini belgelerin devamı yayınlandıkca öğrenilecektir. Ancak konumuz için bunun büyük bir önemi yoktur çünkü tarihi gelişmenin ne yönde olduğunu genel olarak gayet iyi bilmekteyiz. Önemli olan 1920 yılında Mustafa Kemal Paşanın ve Kuvvet Komutanlarının komünistlik konusunu ne yönden ele almış olduklarıdır, bu bakımdan bu eksik belgeler bile açık bir şekilde konuşmaktadırlar.

Ermenistan taarruzu, yani Mustafa Kemal Paşa'nın 16 Mart günlü yazısında yapılmasını istediği Doğu taarruzu olanakları hakkında Kâzım Karabekir Paşa ile olan yazışmayı da aktaralım :

Erzurum
28.3.36 (1920)

Bizzat hallolacak ŞİFRE

Ankara'da

Hey'eti Temsiliyede Mustafa Kemal Paşa Haziretlerine

Derbent, Petrofsk, Viladikafkas, Noworosiski bölgelerinin kurtarıcı ordular tarafından tamamen işgal edilmesi ve Denikin'in son dayanma gücünün de kırılmış olması üzerine durum tamamen gelişmiş ve pek elverişli bir şekle girmiştir. Bu yüzden kurtarıcı orduların en çok bir aya kadar Güney Kafkası da istila edeceklerine ihtimal verilmektedir. Biz bunları kendi hudutlarımızda beklersek maneviyatımız üzerine fena bir etki bırakacak ve gelen orduyu bize hakim vaziyete sokacaktır. Bundan başka Ruslarla aktetmiş olduğumuz Brestlitowsk Antlaşmasıyla hudutlandırılan sınırımızı işgal fırsatını kaçırmakla millet ve tarih gözünde sorumlu oluruz.

Bu yüzden zamanı gelince Aras'a kadar olan bölgeyi ve Üç Vilayeti işgal etmek üzere Kolordum harekete geçecektir. Buna göre hazırlık yapılmaktadır. Yalnız bu yıl karın çokluğu, Trabzon'dan iaşe maddeleri getirmek zorunluluğu gibi nedenler dolayısıyla Nisan onbeşinden önce harekete başlamak mümkün olamıyacağını arzeder ve

kanaatınızın bildirilmesini ve konunun gayet gizli tutulmasını istirham eylerim.

XV. inci Kor. K.
Kâzım Karabekir

H. T. V. D. Vesika 684.

Telin cevabı ertesi gün verilmiştir :

«Onbeşinci Kolordunun Bolşevik orduları karşısında Kafkaslarda hakim bir durumda varlık göstermeleri ve bunun için hareket olanakları doğduğunda faaliyete geçilmesi hakkındaki fikirlerinize tamamen katılıyorum. Hareket gününe kadar bu görüşün gizli tutulması ve fakat bütün anlamıyla hazırlığa canlılık verilmesi ve daha şimdiden Kafkasya dahilinde görevlendirdiğiniz güvenilir kişilerinizle fırsat anının kaçırılmaması için durumu izletmek konusundaki tedbirlerinizin yenilenmesi pek uygundur. Düşünülen hareketi devlet ve milletimizin kurtuluşu ve bağımsızlığında tek amil olarak düşünmekte olduğumu hürmetlerimle arzederim.

Mustafa Kemal

H. T. V. T. Vesika : 685, A. IV : S. 280

Ancak bir hafta sonra durumda iyi bir gelişme görülmektedir :

Ankara : 5.4.1336

15. inci Kolordu Kumandanlığına

26 Martta bildirilen durumdan sonra Kırmızı Ordunun sonraki haraketi hakkında bilgi alamadık. Batumdan Artvin ve Ardanuşa İngiliz birlikleri sevkedilmiş olmasına ve Ermeni resmi tebliğlerinde bolşevik tehlikesinden söz edilmemesine ve on günden beri Tiflis ve Bakû istikametinde hiç bir hareket mevcut olmamasına göre Doğu genel durumu önemli bir nitelik kazanıyor. Elden geldiği kadar bu belirsizliğin yok edilmeğe çalışılmasını rica ederiz.

Hey'eti Temsiliye adına
Mustafa Kemal

K. K : S. 603.

Kâzım Karabekir Paşa'nın ertesi günü verdiği cevapta bu bilgilere raslanmaktadır :

«Kafkasyadaki Denikin ordusu kesin bir çözüntü ve mahva uğramıştır.», «Dağıstan bolşeviklerle birlikte haraket etmektedir.» «Bolşevikler Azerbeycan ve Gürcistan sınırına ermişlerdir.» Karakışta Kafkasyada büyük bir harekette bulunan yarım milyonu aşkın Denikin ordusunun hayatına son verilmiştir», «Azerbaycan ve Gürcistanda iktidarda burjuva sınıfına mensup birer hükümet bulunmaktadır.» fakat «çoğunluğu bolşevikliğe taraftar olan halkın dahili bir devrim ile bolşevikliği infilak ettirecekleri anlaşılmaktadır.» «Azerbaycanda millet ve ordunun bolşeviklik aleyhine bir vaziyet takınacağını zannetmiyorum». Ermeniler ise, bu yazıya göre, ümitsizlik içindedirler.

Artık durum hızla gelişmektedir ve Kafkaslarda ve Azerbaycanda bulunan Türk Komutanları, subayları ve aydınları Mustafa Kemal'in ön gördüğü plan çerçevesinde bolşeviklerle güç birliği etmektedirler, Azerbaycanın komünist olmasında bunların büyük payı vardır. Karabekir Paşaya 3. Fırka Komutanı Rüştü bey kanalıyla gelen 11 Nisan tarihli şifrede bu açıkca belirmektedir. Bu rapora göre Azerbaycanda İki Türk grubu vardır, birincisi Enver Paşanın amcası Halil Paşanın dahil olduğu eski ittihatcılar grubu, diğeri ise «kayıtsız şartsız Türkiyenin kurtuluşu amacını takip etmektedir. Amaçlarının gerçekleşmesi için bolşeviklerle işbirliğini zorunlu görmektedirler.» Bu iki grup işbirliği edip İngiliz taraftarı hükümeti devirmek için tertibat almışlardır. İkinci grup Türk Komünistleri grubudur (Mustafa Suphi ve arkadaşları RN). Ayrıca Azerbaycan komünistleri bulunmaktadır. Kızılordunun Azerbaycana girmesi için Türk ve Azerbaycan komünistlerinin daveti şartı kabul edilmiştir.

Bu arada Türkiye Komünist Fırkası Mustafa Kemal

Paşaya raporlarla durumu bildirmektedir. Kızıl ordunun dahi Mustafa Kemal Paşanın kararını beklediği şeklinde yazışmalar Kâzım Karabekir Paşanın hatıratında mevcuttur. Ve de aslında bu durum Heyeti Temsiliyenin yukarıda sözü geçen kararına anlam kazandırmaktadır. Nitekim aşağıdaki telegraf açıktır:

Ankara : 11.4.1336

15. Kolordu Kumandanı Kâzım Karabekir Paşa Hz.

Bolşeviklerle bir an önce fiilen ilişki kurmak gereği malumdur. Bu konuda sizin tedbirler almış bulunduğunuz eski yazılarınızdan da bilinmektedir. Şimdiye kadar teşebbüslerin maddi bir ilişki ve sonuca erişip erişmediğinin bildirilmesi rica edilir.

Heyeti Temsiliye Adına
Mustafa Kemal

K. K. S. 620

Karabekir Paşanın 13 Nisanda verdiği pek önemli cevapta özellikle şu konu işlenmektedir:

«Anlaşılıyor ki Kızılordular Azerbeycan ve hatta Dağıstanın içine girmek için, gerek ellerindeki anlaşma metnine sadık kalmak ve gerekse bilhassa oralarda akacak müslüman kanının veyahut yanlış bir hareket yüzünden Türkiyenin ve müslüman dünyasının ve kendi ordularının önemli kısımlarını teşkil eden müslüman kuvvetlerinin üzüntü ve kızgınlığını ve tepkisini çekmekle sonuçlanacağından plânlarını bozmamak için ağırbaşlılığı ve bizim tarafımızdan onanmayı ve talimat elde etmeği gerekli görüyorlar. Bu pek yerindedir.»

Ayrıca Kızılordunun Gürcistan üzerindeki hareketi ile birlikte bizim «Üç Vilâyet» yönünde harekete geçmemiz, bizim «Kızılordu hesabına çalışan bir öncü veya alet mevkiinde kalmamış olmamızı ve aksine ortak bir kurtuluş planı etrafında ortak hareketlerle bir hedef üzerinde çalışmış» olmamızı sağlar denmektedir.

Bundan sonra aynı raporda Moskovanın «millet adına

yetkili» bir murahhas heyeti yollamamızı istediği belirtiliyor. Ve çok ilginç olan şu bilgi veriliyor:

«Şimdiye kadar bolşeviklerin hakiki programını ve ayrıca müslüman dünyası için programlarını okumadık. Sonradan Trabzon'a Rusca bir program geldi. Tercüme edilmektedir. Alınınca aynen ve şifre ile takdim edilecektir» dedikten sonra okumadığı program hakkında fikir yürüterek:

«Memleketimiz kapitalist değildir. Ziraatçı memlekettir. Fabrikalarımız da yoktur. Emperyalist olan İngiltere ve Fransa müslüman dünyasını Asyada ve Afrikada boğmuş ve her yerde esir mertebesine sokmuştur. Bu yüzden bolşevik gayelerinde bir milletin diğer milletin toprağına göz dikmemesi ve emperyalist tahribatının yıkılarak bütün milletleri kardeş gibi yaşatmak varsa biz emperyalist olan bu devletlerin ve özellikle İngilizlerin düşmanıyız ve bu noktalarda bolşeviklerle sonuna kadar beraberiz.» sonucuna varılıyor.

Bu yazışmanın bolşevik programı konusunda önemi büyüktür, Kuvvet Komutanlarımız değil doktrini, parti programını bile görmediklerinin bu en sağlam bir delilidir.

III — KARAKOL CEMİYETİNİN YAPTIĞI ANLAŞMA AÇIKLANIYOR

Türk - Sovyet ilişkileri hakkındaki Kara Vasıf Bey'in yolladığı 3.3.1920 tarihli belgede sözü geçen ve Mustafa Kemal Paşa'nın kabullenmediği anlaşmayı artık, aşağıdaki yazı ile kendileri açıklamaktadırlar:

Kişiye mahsus **Ankara: 15.4.1336**

Son derece ivedidir.

15. Kolordu K. Kâzım Karabekir Paşa Hz.

C. 12/36 şifreye

Baha Sait Beyin sözettiği mukavelename önce bildirdiğim gibi tarafımızdan imza olunmamıştır. Sureti ileride

M. Kemal

SURET

Rusya Birleşmiş Sovyetler Cumhuriyeti adına hareket eden Halk Komiserleri Sovyetleri Kafkasyadaki İstirakiyûn partisi Kafkas mahalli merkez komitesi temsilcisi ile Türkiye ihtilâl hareketini temsil eyleyen Karakol cemiyeti ve Uşak Kongresi icra heyeti adına hareket eden Kafkasyadaki temsilcisi Baha Sait arasında aşağıdaki antlaşma aktolunur.

1 — Antlaşmadaki iki taraf gerek memleketleri dahalindeki karşı - devrimlerde ve gerek hariçteki batı Avrupa fütuhatcı hükümetlerine karşı hertürlü vasıta ve güçleriyle biribirlerine yardım esası dahilinde bir savunma ve saldırma antlaşmasına vardılar.

2 — Anlaşmadaki iki tarafın işbu ittifak antlaşmasındaki başlıca amaçları:

a) Bütün müslüman memleketlerin batı Avrupa emperyalistlerinin boyunduruğundan kurtarılması.

b) İran, Arabistan, Mısır, Hindistan veb. gibi müslüman memleketlerde batı Avrupanın emperyalist burjuva hükümetlerine ve özellikle Asya ve Afrikada İngiliz emperyalistlerine karşı mücadele.

c) Şimdiki halde kurulmuş bulunan ve Avrupa emperyalistlerine karşı açılan mücadele sonucunda kurulacak olan sovyet tarzı yönetimin kabul ve doğrulanışının sağlanmasından ibarettir.

3 — İşbu amaca erişmek için Rusya Sovyetleri Cumhuriyeti sözü geçen Türkiye ihtilâlci teşkilâtına silâh, mühimat ve para vesaire bulmak ve sağlamak konusunda (mesayi) ibrazını taahhüt eyler. Türkiye ihtilal teşkilâtı işbu anlaşmanın imzasından sonra silah, mühimmat ve para ihtiyacını Rusya sovyetlerine bildirecek ve sözügeçen Sovyetler işbu dileği savsaklamadan kabul ve icra edecektir.

4 — Türkiye askeri teşkilatı Rusya cumhuriyetinden

istiyeceği miktarda silahlı askeri kuvveti Denikin, Kolçak ve Rusya sovyetleri cumhuriyeti diğer düşmanlarına karşı savaşmak için hazırlamayı taahhüt eder.

5 — Türkiye geçici ihtilâl hükümetini temsil eden Karakol ihtilalcı cemiyeti ve Uşak Kongresi icra hey'eti Batum, İran, Afkanistan ve Hindistanda İngiltere aleyhine bir ayaklanma yaratmak için gerekli teşebbüslere hemen başlıyacaklarını ve Rusya sovyetleri cumhuriyeti dahi gereken para, silah ve mühimmatı tamamen sağlamayı taahhüt ederler..

6 — Batı Avrupa emperyalistleri aleyhinde müslüman memleketlerinde yapılacak işbu milli ihtilalleri himaye edecek olan Rusya sovyetleri cumhuriyeti bu müslüman memleketlerden her birinin tam bağımsızlığını tanıyacağını ve iç meselelerine kesin olarak müdahale etmiyeceğini ve mahalli halkın arzusuna karşı sosyal ve politik teşkilat kurulmasını talep etmiyeceğini taahhüt eder.

7 — Rusya Sovyet Cumhuriyeti batı emperyalistlerine karşı ayaklanan bütün müslüman memleketlerini ve bu hareketlerin başındaki her hükümeti işbu saldırma-savunma anlaşmasını kendi imza etmişcesine müttefik sayacağını ve kabul edeceğini taahhüt eder.

8 — İşbu memleketteki politik ve sosyal idare tarzının kurulma ve teşkili halkının serbest istek ve görüşüne bağlı olup anlaşmadaki iki taraf sözü geçen kavimlerin arzularına karşı zor ve baskı yapmamayı taahhüt ederler.

9 — Türkistanda kurulu olan sovyetler idaresinin güçlendirilmesi ve pekiştirilmesi için gereken tedbirlerin alınmasını Türkiye geçici ihtilalcı hükümeti kabul ve taahhüt eder.

10 — Denikin ve Kazaklara karşı Dağıstanda yapılan mücadelelerde Dağıstanlılar sovyet yönetim tarzı lehine eğilim gösterdiğinden işbu memleketteki işçi ve köylü ve halkın serbest isteğine göre kurulan sovyetlere yardım göstermeği Türkiye geçici ihtilal hükümeti taahhüt eder. Dağıstan hükümetinin teşekkül tarzına gelince bunu tayin

Dağıstan işçi ve köylü kongresinin hakkı olup anlaşmadaki iki taraf bu konuya kesinlikle müdahalede bulunmıyacaklarını taahhüt ederler.

11 — Rusya Sovyetleri Cumhuriyeti ve Türkiye ihtilâl hükümetinin İngiltere ve Rusya emperyalistlerine karşı Kafkasyada açacağı ortak hareketi Avrupa emperyalistlerinin emir ve nüfusu altında işbu mukavelenin hedeflerindeki amaçlara karşı hareket ve şimdilik anlaşmadaki iki tarafı biribirlerinden ayıran Gürcistan ve Ermenistan ve Azerbeycan şimdiki hükümetleri tarafından karşı konduğuna göre Türkiye geçici ihtilalcı hükümetini temsil eden Uşak Kongresi icra hey'eti ve Karakol ihtilalcı cemiyeti yukarıda sözü geçen üç hükümeti gerek Rus emperyalistleri (Denikin ve benzeri kuvvetleri RN), gerek İngiltere ve gerek batı Avrupanın başka istilacı devletlerine karşı anlaşmadaki iki taraf ile birlikte hareket edecek hükümetlerle bu konuda Kafkas mahalli teşkilatına yardımı ve arka çıkmayı taahhüt eder. İşbu hükümet darbesini Azerbeycanda uygulamak için Türkiye geçici ihtilalcı hükümeti Azerbeycan Türk halkının ırksal eğilimlerinden ve Azerbeycanlılarca ünlü Türk milliyetçilerinin nüfuz ve kişiliklerinden yararlanmayı taahhüt eder. Azerbaycan ihtilalcı hükümetinin kuruluş tarzı Azerbaycan işçi ve köylü kongresinin serbestce vereceği karar dairesinde olacağından anlaşmadaki iki tarafın kongre kararlarına karşı gelmemeyi taahhüt eyler.

12 — Gürcistan, Ermenistan, Azerbaycan, Kuzey Kafkas gibi bütün Kafkas hükümetlerinin tam bağımsızlıkları anlaşmadaki iki tarafca kabul edilmiş olduğundan bunların biribirlerinden ayrı bir surette bağımsız olarak veyahut Kafkas Birliğine katılma suretiyle veyahut federasyon şeklinde büyük devletlerden birine katılma şeklinde hükümet kurmaları konusunda ilgililerin tam serbest bırakılacaklarını ve bu konuya hiç bir suretle müdahale etmiyeceklerini anlaşmadaki iki taraf kabul ve taahhüt eder.

13 — İşbu anlaşmanın iki nüshası önce bir taraftan Rusya sovyetleri Cumhuriyet hükümetinin Kafkasyadaki temsilcileri, yani Rusya komünist partisinin mahalli komitesi ve diğer taraftan da Karakol ihtilalcı cemiyeti ve Uşak Kongresi icra hey'eti temsilcisi tarafından imza edilecektir. Bu şekilde imzalanmış nüshalardan bir adedi Karakol ihtilalci cemiyeti ve Uşak Kongresi genel merkezleri tarafından tasdik edilecek, diğer adedi Dış işleri Halk Komiserleri Sovyet Başkanı ve Rusya Sosyalist Federatif Sovyetler Cumhuriyetinin merkez icra hey'eti başkanı tarafından tasdikten sonra karşılıklı imza edilen antlaşma karşılıklı olarak alınıp verilecektir.

14 — İşbu antlaşma 13. maddede sözügeçtiği şekilde imza edildikten sonra kesinleşecektir. Anlaşmadaki iki tarafın Kafkasyadaki temsilcileri kendi imzalarından sonra anlaşmayı uygulayacaklar bağlı oldukları hükümetlerin tasdikini beklemiyerek ortak harekete başlayacaklardır.

15 — İşbu anlaşma Baha Sait Bey tarafından 1920 yılı Ocak ayının II. inci günü Bakû şehrinde akit ve imza edilmiştir.

Hey'eti Temsiliye adına
M. Kemal

K. K. : S. 628 - 630

Bu belgeyi alan Kâzım Karabekir Paşa fena halde sinirlenmiştir, hatıratında: «Bu muahedenin gerçeklenme gücü nedir? Özellikle ben doğunun kumandanıyım, benden habersiz ne başarılabilir?», demektedir. Mustafa Kemal Paşa ertesi günü yeniden bu konuya dönüyor:

Ankara: 16.4.1336

15. Kolordu K. Kâzım Karabekir Paşa Hz.

C. 13.4.1336 şifreye — İmza edilmek üzere Kara Vasıf Bey tarafından gönderilen anlaşma suretini sunmuştum. Buna verdiğim cevabı ve bu münasebetle Rauf beye yazdığım telegrafı aynen aşağıda sunuyorum. KESİNLİKLE

İMZA ETMEDİM VE RAUF BEY DE HİÇ BİR MUAMELEDE BULUNMADI. (Altı tarafımızdan çizilmiştir RN). Baha Sait Bey yalan söylüyor. Kara Vasıf Bey Karakol cemiyeti adına bilgimiz dışında imza etmiş ise bundan da bilgimiz yok ve buna onayımız yoktur. Bu konuda bilginiz dışında hiç bir işlem yapılmadığına tam bir güven buyurarak istediğiniz gibi red ve tekzip ve bolşevik ve Kafkas işlerinde olabilecek arabuluculuk ve teşebbüslerimizi aynen zatıalinize sunmadıkca bundan sonra da hiç bir şey yapılmıyacağını arz ederim.

Birinci Suret

(Rauf Beye yazılan mektubun suretidir) (x)

«Vasıf beyi ve arkadaşlarını sadece Anadolu ve Rumeli Müdafaai Hukuk Cemiyeti İstanbul Hey'eti Merkeziyesi olarak tanıdığımız», «Vasıf Beyin mektubunda İstanbula bolşevik temsilcisi olarak Albay İlyaçef'in geldiği ve yapılacak İttifaknameyi sözü geçenin alıp götürdüğü yazılıdır. Zatıalinlz bu kişi ile görüştünüz mü? Hakikaten yetkiye sahip midir? VE BUGÜN İMZAMIZI TAŞIYAN BİR BELGEYİ TARAFINA VERMEK KONUSUNDAKİ OYUNUZ N E D İ R (xx) Bundan başka Baha Sait Beyin yaptığı 15 maddelik anlaşmayı gördünüz mü? Bizce bu anlaşmada bir defa sahtekârlık vardır. çünkü Türkiye geçici ihtilâl hükümetini temsil eyleyen Uşak Kongresi İcra Hey'eti ve Karakol ihtilâlci cemiyeti gibi deyimler hakikate aykırıdır. ANLAŞMA MADDELERİ GENELLİKLE BUGÜNDEN İFASINI SAĞLAYAMAYACAĞIMIZ KONULARI KAPSIYOR.» ve de «Vasıf Bey ve arkadaşları ile K a r a k o l konusu hakkında pek ciddi olarak görüşmenizi rica ederim. Eğer bu arkadaşlar bizim önceden Karakol'un yayılmaması hakkında verdiğimiz, kararını aldığımız tebligatı

(x) Bu uzun mektuptan önemli parçalar aktarmayı öngördüm).

(xx) Bu kişi Kafkas Bolşevik orduları başkumandanı ŞALVA Ellva'dır (F. Kandemir a. g. e. S. 32)

gözönüne almamışlarsa bize karşı doğru hareket etmemiş olurlar.» ve de «Kafkasyaya bir temsilci göndermek gerekiyorsa Bekir Sami Beyin gitmesi gereğinde ısrar ediyorum. İşte Baha Sait Beyin amaca ve GÖSTERİLEN İTİMADA KARŞI ne yolda iş gördüğü meydandadır ve de «Zatıaliniz bizzat İlyaşev ile görüşüp yetkisini anladıktan sonra bugün için üzerimize alabileceğimiz noktaları kapsamak üzere kısa bir ittifakname esası hazırlar ve onu şifre ile bize bildirirsiniz. BİZ DE BİR TARAFTAN KOLORDU KUMANDANLARI ARKADAŞLARIMIZIN BU KONUDA GÖRÜŞLERİNİ YOKLARIZ. ANCAK ONDAN SONRA TAAHÜTLERDE BULUNABİLİRİZ. (Altları önemle tarafımızdan çizilmiştir RN)

İkinci Suret

(Vasıf Bey biraderimize)

«26 Şubat 1336 tarihli mektupları ve ilişikleri buradaki arkadaşlar ile beraber büyük önemle okuduk. Mektubunuz iki önemli düşünce hakkında açıklama ve düşünceleri kapsıyor. İlişik belgelerde Türkiye durum ve hareketini temsil eden Karakol cemiyeti ve Uşak Kongresi İcra Hey'eti adına hareket eden Kafkasyadaki temsilci Baha Sait Beyin bolşeviklerle yaptığı bir antlaşma müsveddesi ile bunun maddeleri hakkındaki değişiklik ve açıklamayı kapsıyan bir mütalaanamedir. Bolşeviklerle ilişki ve vukuf, Anadolunun sonraki durumu başlı başına önemli ve bütün milletin hayatı ile ilgili konulardandır. Yüksek mektuplarının ve ilişikleri kapsamında «Türkiye geçici ihtilalcı hükümetini temsil eden Uşak Kongresi icra heyeti ve ihtilalcı Karakol cemiyeti» gibi deyimlere raslanmaktadır. Bir de muahedenin tarafımızdan temize çekilip imzasından sonra Karakol tarafından da mühürleneceği açıklanıyor. Karakol cemiyeti nizamnamesi tarafınızdan hazırlanıp ve basılarak kıtaata gönderilmesinden sonra bunun uygulanışında zararlar gördüğümüz ve kongreler kararlarıyla saptanan esaslara uygun olmadıktan başka genel ve milli birliğimizi bozacağı düşüncesiyle hiç bir tarafta uygulan-

mamasını tamim etmiştik. Ve zatıalinizle Sıvasta görüştüğümüzde bu cemiyeti izah etmiş ve Karakol nizamnamesinde sözügeçen büyük genel kurmaydan maksat ne olduğu açıklanmıştı. Zatıaliniz Anadoludaki teşebbüslerden bilgi sahibi olmadığınız bir sırada böyle bir nizamname kaleme aldığınızı ve bu cemiyet teşekkül ve vücut bulduğu takdirde büyük genel kurmayın Heyeti Temsiliye olacağını belirtmiştiniz. Biz bütün arkadaşların Anadolu ve Rumeli Müdafaai Hukuk Cemiyetinin esasları dahilinde çalıştığı, iç ve dış politika ve icra tedbirlerinden millete karşı, dünyaya karşı ve tarihe karşı Heyeti Temsiliyenin sorumlu bulunduğu kanısındayız. Baha Sait Beyin kullandığı sıfat ve yetkilerden haberimiz olmadığından ve İstanbulda harice karşı bağımsız bir varlık belirtilmesinden ve hareketin de bağımsız olan bir merkezi heyetinin varlığını bilmediğimiz den Baha Sait Beyin icra olanakları incelenmeğe muhtaç görülen taahhütleri üzerine Karakol Cemiyeti merkezi heyetiyle beraber imza etmekte mazur olduğumuz gibi arkadaşlarımızın bu hareket tarzı da oluş yönünden de memleket çıkarlarına aykırı görürüz. Gerek sizi ve gerek sizinle beraber çalışan arkadaşlarımızı Heyeti Temsiliye Anadolu ve Rumeli Müdafaai Hukuk Cemiyetinin İstanbul merkezi heyeti olarak tanımaktadır. Yoksa iç ve dış siyasette ayrı ayrı komitenin anlaşması şeklinde gelecek her türlü muameleler ve belirtileri kesinlikle reddederiz. Eğer memleketin yüksek çıkarları ortaklaşa ve birlikte çalışmamızı gerektiriyorsa birlikte faaliyetimiz ancak milli emellere uygunluğu fiilen sabit olmuş bulunan, bilinen esaslar dairesinde cereyan edebilir. Durumlar ve olaylar şimdiki şeklin ve gösterilen esasların değiştirilmesi ve başkalaştırılmasını gerektirirse yine bütün ilgililerin bilgi ve fikirleri katılarak ve bunun sonucu olarak orduyu anarşiye düşürmekten kaçınılarak yapılabilir. Bu yüzden gerek bolşeviklerle ilişki ve anlaşma konusunda ve gerek ilerideki tedbirlerle başvurulmasında Müdafaai Hukuk İstanbul Heyeti Merkeziyesiyle haberleşme ve muamelede bulunduğumu-

zun teyid ve temin edildiği ve bu gibi önemli kararların orada bulunan Heyeti Temsiliye üyelerinden tartışmaların sonucunun yaklaştığına dair izahatı bekleriz. Bitti.

Hey'eti Temsiliye adına
Mustafa Kemal

K. K. S. 630/32, A. IV: 294/7.

Bu anlaşmanın imza tarihinin İstanbul'da Meclisin açılmasından bir gün önce yani II şubat günü olması ilginçtir, fakat asıl Mustafa Kemal paşayı haklı olarak kızdıran husus anlaşmanın Heyeti Temsiliye'ce karara varılmadan açıklanmış olması ve de yetki ikiliği şekli ile kaleme alınmış bulunmasıdır. Yoksa Karakol cemiyeti İstanbuldaki sol kanatla güçbirliği yaparak Milli Mücadele için istihbarat ve yardım ve silah temini ile uğraşan, üyelerinin büyük çoğunluğu kahraman subaylar olan bir teşekküldür ve Hey'eti Temsiliyeye bağlıdır.

Karabekir Paşa 18.4.1336 günlü cevabında:

«Baha Sait Beye gereken ihtarın ve vesayanın yerine getirilmesi yine Hey'eti Temsiliye tarafından yapılmalı ve sözügeçenin evza ve hareketlerinden Bakû sayın heyetinin aydınlatılması ve haberdar edilmesi daha uygun olacaktır.» demektedir.

IV — TEMSİLCİLERE VERİLEN DİREKTİFLER

Bakû'ya Heyeti Temsiliye adına gönderilen temsilcilere verilen talimat ilginçtir:

«1 — Emperyalist hükümetler aleyhine hareketi ve bunların hakimiyet ve esaretinde bulunan zülüm gören insanların kurtuluşu amacını hedef alan bolşeviklerle iş ve hareket birliğini kabul ediyoruz.

2 — Bolşevik kuvvetleri Gürcistan üzerine askeri hareket yapar veyahut yürüteceği siyaset ve göstereceği etki ve nüfusla Gürcistanın da tamamen Bolşevik idaresini

kabul etmesini ve bolşevik ittifakına dahil olmasını ve içlerindeki İngiliz kuvvetlerini defetmek üzere bunlar aleyhine harekete başlamasını sağlarsa Türkiye hükümeti de emperyalist Ermeni hükümeti üzerine askeri harekete girişmeğe ve Azerbaycan hükümetine bolşevik esaslarını ve amaçlarını tamamen kabul ettirmeği ve bu hükümeti bolşevik devletler zümresine katmayı taahhüt eyler. Bu yüzden Azerbaycan üzerine Rus bolşevik askeri hareketine girişilmesini gerekli görmüyoruz.»...

Bu talimatı Heyeti Temsiliye adına veren Kâzım Karabekir Paşadır. Sonradan tamamen gerici bir tutum seçen, bu yönden Atatürke her hücumu ön gören Karabekir Paşa 25.4.1336 (1920) günü bolşeviklik hakkında topladığı malumatı **«her tarafa, İstanbula bile»** tamim ediyor ve Millet Meclisine de teklifte bulunuyor, şöyle ki: «Rusya Sovyet Bolşevik idaresiyle birleşmiş âlemi islâm ve Hindistan havalisinde de büyük ün almakla beraber, Rusya Denikin ve Kolçak ordularının mahv ve perişan edilmesinden en çok etki ve fedakârlık gösterdiklerinden naşi bütün bolşeviklerin hürmetlerini kazanan islâm ve Türk hükümetleri hakkında münhasıran elde edilen bazı bilgiler» deyip bu başlık altında Tatarlar, Kırgızlar, Başkırtlar, Sartlar, Türkmenler, Yumutlar hakkında bilgi veren Karabekir Paşa tamimini şöyle bitiriyor: «Ve Taşkentte de subay yetiştirir Harbiye Mektepleri vardır. Mektepler ve terakkiyat konusunda özellikle bolşeviklerin yardım ve teşviki vardır. Öğretmenlerin çoğunluğu Dünya Savaşında Çarlık Rusyasında esir kalmış olan Türk amir ve subaylarıdır. Ve her tarafta düzen kurulmaktadır.» K. K. S. 661/2 Bu konu üzerinde bu kadar durmamın nedeni Mustafa Kemal Paşa'ya bu yönde etki yapan güçlerin arasında en tutucu Komutanların nasıl yön değiştirdiklerini belirtmek içindir. Karabekir Paşanın 18, 22, 23, 26 tarihli yazıları üzerine Mustafa Kemal Paşa nihayet şu cevabı vermektedir:

Ankara: 26.4.1336

15. Kolordu Kumandanı Kâzım Karabekir Paşa Hazretlerine

Gayet önemli ve ivedidir. Kişiye mahsustur.

Bakuya gönderilecek askeri hey'ete verilecek yüksek talimatlarımızda değiştirilen hususlar aşağıda yazılarak bildirilir:

1 — Emperyalist hükümeti aleyhine hareketleri ve bunların hakimiyet ve esaretleri altında bulunan zulüm gören insanların kurtuluşu amacını hedef alan Bolşevik Rus-larla iş ve hareket birliğini kabul ediyoruz.

2 — Bolşevik kuvvetleri Gürcistan üzerine askeri haraket yapar veyahut takip edeceği siyaset ve göstereceği etki ve nüfuzla Gürcistanın bolşevik ittifakına dahil olmasını ve içlerindeki İngiliz kuvvetlerini çıkarmak üzere bunlar aleyhine harekete başlamasını sağlarsa Türk hükûmeti de Emperyalist Ermeni hükümeti üzerine askeri hareket icrasını ve Azerbaycan hükümetini bolşevik devletler zümresine sokmayı taahhüt eyler.

3 — Önce milli topraklarımızı işgal altında bulunduran emperyalist kuvvetleri tard ve sonra emperyalizm aleyhine vukubulacak ortak mücadelelerimiz için iç kuvvetlerimizi kurmak üzere şimdiden ilk taksit olarak beş milyon altının ve kararlaştırılacak miktarda cephane ve benzeri fenni savaş vasıtaları ve sıhhî malzemenin ve yalnız doğuda harekette bulunacak kuvvetler için erzakın Rus Sovyet Cumhuriyetince sağlanması gerekir. Para sıkıntımız tarafınızdan bilinmekte olduğundan İstanbul ile ilişkinin kesilmesinden dolayı İstanbuldan para getirilmesi de kabil olmadığından vilayetlerin mali gelirleri ile yönetilmeleri hayalden ibarettir. Gönderilecek hey'etin Azerbaycan hükümetinin karşısında gereken teşebbüslerde bulunarak önemli olan yardımın hatta borçlanmanın icrasına da çalışması münasiptir, efendim.

Büyük Millet Meclisi Başkanı
M. Kemal

K. K., S. 667., A. IV. 304/5 (Aşağıdaki ekiyle).

Karabekir Paşa 28.4.1336 günlü yazısı ile Mustafa Kemal Paşa'ya «Trabzondan haraket edecek hey'ete gereken talimatı vermekle beraber Türk Komünist Fıkrasına ilerdeki (yukarıdaki RN) mektup ve teklifnameyi yüksek imzanızla gönderdim. Yalnız yanlışlıkla unudulan başlık ve sonu ekledim ki, aynen aşağıdaki gibidir: Başlık: (T. B. M. M. nin Moskova Sovyet hükümetine birinci teklifnamesidir.) Son da: (Sağlanması rica olunur. Üstün saygı ve samimi hissiyatımızın kabulünü rica ederiz), diye bilgi vermektedir.

Aynı gün Bakû Bolşevik işgali altına girmiş bulunmaktadır.

XXX

23 Nisan 1920 tarihinde T. B. M. M. Ankarada açılmıştır.

XXX

Mustafa Kemal Paşa 25 Nisan 1920 günlü konuşmasında, Mecliste, Beypazarı olayları hakkında şunları söylemiştir :

«Hilafet Makamına karşı hiçbirimizin aklına gelmiyecek yalanlar icat ediliyor. Örneğin : Bolşevikler geliyor. Köyünüzü, kasabanızı harabedecek, hepinizi idam edecekler. Çabuk silah başına. Tabii köylü cahil bilmez, silahlarını alıyor, geliyor..»

T. B. M. M. Dö. C. I, İçtima: 3.

Görüldüğü gibi her yönden provokasyonlar yapılmaktadır.

V — MUSTAFA KEMAL PAŞA'NIN LENİN'E MESAJI

Türkiye Büyük Millet Meclisinin 23 Nisan 1920 günü açılması Sovyetler Birliği ile Devlet olarak resmi ilişkile-

rimizin başlaması olanağını doğurmuştur. Meclis açılır. açılmaz Mustafa Kemal Paşa Lenin'e bir mesaj yollamıştır: (26. Nisan 1920)

Bu mesaj, Bıyıklıoğlu'nun «Atatürk Anadoluda» kitabında bir telgraf olarak nitelendirilmekte ve eksik olarak verilmektedir. (S. 67) :

«Emperyalist hükümetler aleyhine, bunların esareti altındaki insanları kurtarmak için Sovyetlerle işbirliği yapmağı ve Sovyetler Menşevik Gürcistana karşı harekete geçerse, Türkiyenin de emperyalist Ermeni hükümetine karşı harekete geçmesi ve Azerbeycan'ı Bolşevik zümresine sokmayı kabul ettiği» Bildirildikten Sonra **«Müşterek mücadelemiz için kuvvetlerimizi teşkilatlandırmak üzere para ve silah yardımı»** istendiği anlaşılmaktadır.

Sovyet yayımlarından yararlanan A. K. Meram ise baş tarafını kırparak aynı mesajı vermekte ancak bunu «mektup» olarak nitelendirmektedir, üstteki metin aşağıdaki yazıya eklenirse mesajın aslına yaklaşmış oluruz:

Sayın Başkan,

... Bütün çalışmalarımızı ve askeri hareketlerimizi Rus Bolşevikleriyle birleştirmek zorunluluğunu kabul etmekteyiz. Bolşeviklerin emperyalist hükümetlere karşı savaşmayı ve bütün ezilen milletleri emperyalistlerin hegemonyasından kurtarmayı amaç edinmiş olduklarına inanıyoruz.

Ayrıca, ülkemizi işgal eden emperyalist kuvvetleri saf dışı bırakmak, emperyalizme karşı girişilen genel savaşı sürdürebilmek amacı ile yurt içindeki gücümüzü arttırmak için Sovyetler Birliğinin bize ilk önce (5 milyon altın lira) vermesini, yapılacak görüşmelerde tutar sayısı kararlaştırılacak (silah ve cephane) ve bunlardan başka (askeri teknik malzeme ve tıbbi malzeme), birliklerimizin ihtiyacını karşılayacak (gıda maddeleri) sağlanmasını istemekteyiz.

Saygı ve selamlarımızla samimi duygularımızı lütfen

kabul buyurunuz, efendim.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı
Mustafa Kemal

Akşam. 20.5.1969

Bu belgenin aslını bulamadık.

Çiçerin'in 3 Haziran tarihli mektubu ve Mustafa Kemal Paşa'nın 20 Haziran tarihli cevabı vakti gelince inceleneeektir.

VI — MUSTAFA KEMAL PAŞA KARABEKİR PAŞA'YI FRENLİYOR.

Bu müddet zarfında Moskova'nın tebliğlerini Karabekir Paşa Meclise, Kolordulara, Vilayetlere ve hatta «15. Kolordu kıtaatına» aktarmaktadır, örnek olarak ve havayı göstermek için bunlardan bir cümleyi aktarıyoruz:

«5 — **ZENGİNLER «KUDRET SERMAYENİNDİR» İDDİASINDA BULUNURLAR, KOMÜNİSTLER DE «KUDRET ALLAHA VE MÜKÂFATI ÇALIŞANLARA AİT OLMALIDIR»** diyorlar.» **(!).**

Öte yandan da Kırgız bolşevik islam askerleri ile Mustafa Suphi'nin savaş esirlerinden kurduğu kuvvet Ermenilere karşı Doğu ordumuzu desteklemeğe hazırlanıyorlar. Mustafa Kemal Paşa'yı Doğuda temsil eden Karabekir Paşa bir taraftan Bakû'daki Türkiye Komünist Partisi ile mektuplaşır, ona Türkiyedeki durumu bildirirken diğer taraftan da bolşevik orduları ile «Enver, Talat, Cemal Paşalarla arkadaşlarının ve keza Halil ve Nuri Paşaların» gelişinden çekindiğini Mustafa Kemal Paşaya bildiriyor. (5.5.1336).

Bu hava içinde Mustafa Kemal Paşanın bir şifresi daha :

Ankara : 6.5.1336

15. Kolordu K. Kâzım Karabekir Paşa Hz.
Kişiye özel ve ivedidir.

Genel politik durumumuz ve bolşeviklerle ittifak kurmak için emperyalizm siyasetine alet olan Ermeni hükümetinin aradan kaldırılması ve yok edilmesi konusu bu gün vekiller Meclisinde tartışılarak, size aşağıda yazılı tartışma sonuçlarının tebliğine karar verilmiştir. Şöyle ki :

1 — Barış konferansının hakkımızda alacağı kararlar kesin olarak açıklık kazanıncaya kadar, İtilaf Devletlerini bizimle anlaşma hazırlamakdan mahrum etmeğe şimdilik iç ve dış durumumuz elverişli değildir.

2 — Buna göre bolşeviklerle ortaklık şartlarımız az çok belirmeden ve esas tutumumuz tesbit ve bize sağlıyacakları maddi yardım tayin edilmeden önce fiilen bunlarla işbirliği zarar doğurur görüldü.

3 — Ermeni olayları bütün hristiyan dünyasını aleyhimize sevk eden nedenlerin en önemlilerinden olduğuna göre varlığı ilk önce tarafımızdan tasdik olunan Ermeni hükümetini ordumuzun gücüyle mahvetmek ve tabiyatıyla yeniden bir Ermeni kitali demek olan bu harekete bizim tarafımızdan sebebiyet verilmek az çok yararımıza bir cereyan getiren haraketi de geçici olarak yok etmek ve özellikle Amerika kamuoyunu aleyhimize ayaklanmaya götürür. Ve İngilterenin hakkımızdaki tatbikini istediği haraket tarzına herkesin yardımcı olmasını sağlama gibi zararlı ve öldürücü bir sonuç doğurur. Sunulan nedenlere dayanarak ordumuzun şimdilik Ermeni hükümetine karşı resmen ve açıkca taaruz ve hasımlığa geçmekten çekinmesi, elden geldiği kadar gizli şekilde üç Vilayette kurulan küçük hükümetlerin milis kıtaatı pekleştirilerek bunlarla ve Gence'ye kadar ilerledikleri haber alınan islâm bolşevikleri vasıtasıyla bu taaruzun icra edilmesi daha fazla uygun görülmüştür, bu konudaki düşüncelerinizin açıklanması özellikle rica edilir.

Büyük Millet Meclisi Başkanı
M. Kemal

A.IV : S. 318/9

Halbuki aynı gün Karabekir Paşa şairane ihtilâlcı nameler yazmakta, büyük gerçekci Mustafa Kemal Paşa ise en az zararla milli sınırların nasıl sağlanacağını düşünmektedir. Resmi temaslar artık başlamak üzeredir.

Ankara : 10.5.1336

1— Milli Meclisin görüşü, esas bolşeviklerle ilişkiye ve maddi ve fiili bir ortak anlaşma sağlanmadan önce tarafımızdan hudut haricinde askeri hareketlere başlamamak merkezindedir. Böylece önceden de bildirildiği üzere ileri hareketin bir anlaşmaya kadar ertelenmesi zorunludur.

2 — Bekir Sami ve Yusuf Kemal Beyefendiler yarın Erzurum'a doğru Ankara'dan hareket ediyorlar. Oraca kendilerine katılacak olan askeri üyelerin hazırlanmasını rica ederim.

Büyük Millet Meclisi Başkanı
M. Kemal

A. IV: S. 327, K. K. 727.

Ve de, 12 Mayıs 1920 günü:

15. K. Kumandanı Kâzım Paşa Hazretlerine

Hududun tecavüzüyle doğudan gelen harekete katılma konusundaki yüksek bilgileriniz Vekiller Heyetince büyük önemle göz önüne alındı. Vekiller Heyeti kesin karar vermek için şu noktalar hakkında düşüncelerinize başvurmayı uygun gördü:

1 — Kızıl ordu; Ermenistan ve Gürcistan sınırlarına geldiği halde daha bizim yardımımızı sağlamak için bir müracaatta bulunmamışlardır. Halbuki buna imkân bulabilecekleri sanılmaktadır.

2 — Ermenistan'a taarruz hareketimizi İtilaf Devletleri ve Amerika savaş ilanı kabul edecek ve ihtimal ki memleketin batı kısımlarından ve muhtemelen Trabzondan da taarruza geçeceklerdir. Bu genel taarruza karşı doğu hareketine katılan kuvvetlerimiz batıyı koruma için ne kadar

zamanda serbest kalabileceklerdir. Bolşeviklerin bu durumda süratli maddi yardımları ne olabilecektir. Bolşeviklerle aramızda daha bir andlaşma yapılmamış olduğundan yardımlarından emin olabilirmiyiz?

3 — Trabzon'a terk olunacak kuvvetin bir İngiliz çıkartmasına karşı komaya ve savunmaya yetmemesi halinde bütün memleket dahilinde tereddütün aleyhimize gelişmesi hatıra geliyor. Ermeni ve Gürcistan sınırlarına temas eden Kızıl kuvvetlerin miktarı ne kadar tahmin edilmektedir.

4 — Vekiller Heyetinin ve hatta bir dereceye kadar Büyük Millet Meclisinin kararını almadan harekete geçmek sorumluluğunun sakıncasını görüyorum. Bu kararın alınmasında hareket karşılığında, sağlanacak çıkarların bir ittifakname ile saptanmış olduğunu belirtmek gereği anlaşılmalıdır. Milli varlığımızı da tehlikeye sokacak bir niteliği olacağı açık bulunan San Remo kararlarının da yakınlarda tebliği beklenmekte ve bu yüzden Meclisce karar alınması yakındır efendim.

Büyük Millet Meclisi Başkanı
M. Kemal

A. IV: S. 327/8. K. K: S. 728.

Bu görüşmeler olurken dünyada önemli olaylar geliş mektedir. Beyaz Polonya hükümetinin tutumu dolayısıyla o cephede Sovyetlerle savaş başlamış aynı zamanda da Azerbaycan üzerinden Ermenistan ve Gürcistana karşı harekete girişilmiştir. Karabekir Moskova haberlerini şöyle yayınlamaktadır: «... 11 Mayıs 1920 tarihinde Berlinde şehrin en büyük meydanında yüzbin işçiyi temsil eden bir mitingde Rus işçi ve köylüleri lehinde olağanüstü gösteriler yapılmıştır. Berlindeki bu gösterilere Almanya'nın her tarafında uyulmaktadır. Kırmızı Ordunun Polonyalılara karşı başlayan karşı taarruzları bütün dünya işçi kitlelerince büyük bir kıvançla karşılanmıştır. Şimdiye kadar Sovyet icraatına yardımcı ve savunucu olduklarını göster-

mekle yetinen dünya işçileri muzafferiyeti kalbiyenin istihsalinden itibaren Aristokrat ve kapitalist hükümetlerine kâmilen isyan edeceklerdir... İtalyada Milano'da grev ilan edilmiş ve bu grev İtalyanın diğer büyük şehirlerine yayılmıştır.

Müdafaai Milliye Vekâletine, Kolordulara, Erzurum, Trabzon, Van vilâyetleri ile Erzincan ve Beyazıt mutasarıflıklarına, **15 Kolordu kıtaatına.**» 30.Mayıs. 1920

15. Kolordu Kumandanı
Mirliva Kâzım Karabekir

Ve de aynı gün:

«Güvenilir istihbarattır: Mevcudu 100.000 ve azim çoğunluğu islâm olan Onbirinci Bolşevik ordusu Bakûya varmıştır. Azerbaycan kuvvetleriyle beraberce savaşan bolşevik kıtaları II. Bolşevik ordusundadır. Ayrıca kırmızı orduya mensup 40.000 kişilik bir kuvvetin Viladi-Kafkas'tan Bakû'ya doğru hareket ettiğini Ermeni gazeteleri yazmaktadır...»

Diye diğer bir tamim!

XXX

Buna karşılık Vekiller Heyetinin kararı şöyledir:

15. inci Kolordu Kumandanı Kâzım Paşa Hazretlerine
Kişiye özel **1 Haziran 36 (1920)**
1 sa önce

1 — Doğu hareketi hakkındaki 30 Mayıs 36 tarihli telegrafınız Vekiller Heyetinde görüşülmüş ve gerekçesi incelenmiş ve askeri kıtalarımızla harakete geçmek suretiyle Ermenistan seferinin açılma vakti gelmemiş olduğuna karar verilmiştir. İcra heyetimizin bu zamanla ilgili hareket hattı ve esas düşüncesi aşağıda açıklanır ve toplantıda bulunan Vekiller Heyeti kararıyle tebliğ olunur.

Önce : Devlet ve milletimizin kurtuluş ve selameti hakkında Batı devletlerinden hakiki bir yardım ve insaf ümidi kalmadığında ittifak halindeyiz. Memleketimizin geleceği Doğu sınırlarımızın Ruslara ve müslüman dünyasına bitişik olmasına bağlı olduğu Hey'etimizce Muhakkaktır. Bu bitişmenin her halde sağlanmasına ciddden çalışılacaktır.

İkinci olarak : Bolşeviklerle siyasi yönden anlaşıp karşıklı hareketleri ve ilişkileri tayin etmezden önce harekete geçmiyeceğiz. Böyle bir haraketin Bolşeviklerce nasıl görüleceğini bugün bilmiyoruz. Zaten Bolşeviklerin bizden bekliyeceği en büyük menfaat, yani askeri hareket, faidesini biz kendi isteğimizle onlara verdikten ve bu münasebetle içine düşeceğimiz durumda dönme olağanı kalmadığını gösterdikten sonra Bolşeviklerden karşılığında çıkarlar sağlamağa imkân kalmaz. Sadece onların uydusu ve esiri oluruz. Alman savaşına da böyle girmiş olduğumuzu daima hatırlamaktayız.

Üçüncü olarak : Sadece askeri yönden bile Ermenistan seferini emniyet ve başarı ile neticelendirmek için başka bir yönden fiilen askeri yardımımız gerektiği kanısındayız. Eğer Azerbeycan ve Gürcistan taraflarından Ermeniler kuvvetle tazyik edilmezse yalnız bizim üç tümenimizle en az zamanda Ermenistan kuvvetlerini yok edecek kadar takip edebilmek muhakkak değildir. İşte yukarıda yazılı üç esas görüşe göre yüksek tekliflerinize incelenmiştir.

Bunlardan birinci madde sizinle tamamen uyuştuğumuzu bildirir. Diğer maddeler askeri hareketin zamanının daha gelmemiş olduğunu belirleyen esas nedenlerdir.

2 — Kafkasyanın politik ve askeri durumu Heyetimizce açıklık kazanmamış görünmektedir. Çünkü Bolşevik ordusunun Bakû'ya 28.4.36'da girdiğinden beri Karabağ'da Azerbeycan ordusunun ve Bolşevik ordusunun toplanması, 10.5.36 sıralarında Ermenistan'a üç gün sü-

reli ültimatom verilmesi ve hatta Türkiye - Azerbeycan ittifakının ilân ve tasdiki gibi haberler alınmış ve bunlardan şimdiye kadar bir sonuç çıkmamıştır. Bu defa dahi Azerbeycan'ın Gürcistan ile barışı Azerbeycan için güç sonucu ve zor sonucu olup olmadığını bilmemekteyiz.

Yüzbin kişilik ordunun Bakû civarında ve ondört bin kişinin Zengisur'da bulunması havadisiyle Ermenilerin Müslüman katliamına cüret etmeleri ve komşularına karşı zorba bir tavır almaları havadisi arasında nitelikce çelişki vardır. Halil Paşanın güçlü bir ordunun kumandasını terk etmesini irae eylemese gerektir. Velhasıl Ermenistan aleyhine hareket icrasına kadar Azerbaycan veya Bolşevik kuvvetlerinin varlığı henüz bizce bilinmemektedir. Biz aksine Bolşevik askeri hareketlerinde duraklamayı ve şimdilik Bolşevik kıtalarının Kafkas bölgesinden uzaklaşmalarını sezinliyoruz.

Son zamanlarda Bolşeviklerin Polonyalılara Kiyef cephesinde yenildikleri ve onbeş bin esir verdikleri ve hatta Kafkasyadan kuvvet getirmeğe zorlandıkları söylenmişti. Odesanın da tehlikede olup olmadığı tartışıldı. Rusya için onbeşbin esir veren bir yenilgi önemli bir anlam taşımaz. Fakat Kiyef ve Odesa isimleri askeri yenilgi olanağından çok, iç bir sarsıntıyı ima eder. Lenin'in yerine Brasilov'un (x) geçmesi havadisinin anlamı daha anlaşılamadı. İstidlalimize göre Rusyanın Bolşevik mahiyeti bu yüzden değişmiyecektir. Daha çok azim ile ve kuvvet istimalini daha iyi sağlamak için gelmiştir. Fakat bu değişikliğin gelişmesini iyi değerlendirmek gereklidir. Kafkas milletlerinin haraket tarzları da Rusya'daki bu kararsızlığı göstermektedir. Bu yüzden durum daha açıklık kazanmamıştır.

3 — Bu şartlar altında iç durumumuz acil sayılmamalıdır. Çünkü bilinen barış şartlarına göre Ermenilere vaaddedilen doğu vilayetlerimizi savunmak için hazır bu-

(x) Müttefik propaganda büroları hep böyle yalanlar uydururdu.

lunmak o muhitin halkına ve askeri heyetine karşı güçlü bir nedendir. Fakat Sarıkamış'a giderek orada beklemeğe mahkûm kalmak basit kişilere karşı hem bir şey yapmağa iktidarımız olmadığını ve hem de belaları kendi istegimizle davet ettiğimiz şeklinde tesir eder ve daha çok sarsıntı yapar. Mali durumumuzun ve işaemizin Sarıkamış'da daha iyi olması için sebep yoktur. Bundan başka iç durumumuzda meydana gelen iyileşme ve değişimi bilmektesiniz. İstanbul ile doğrudan doğruya ilişkisi olan muhite kesin darbeler indirilmiş ve pek önemli asi reisler vatan hiyaneti kanuna göre ceza görmüştür. Konya'da da iki defa beliren muhalefet fiilen bir kuvvete lüzum göstermeksizin yatıştırıldı.

Sivas'daki olay, Düzce, Bolu olaylarının hararetli zamanlarına getirilmiş bir hareketti. Bitiştirilmesi ümit edilen fesat menbaının söndürülmesiyle Sıvas ayaklanması hararetini kaybetmiş olacaktır. Belirtilerde bunu hissediyoruz. Özetle, daha ötede beride çıkması ihtimal dahilinde olmakla beraber yönetimimiz sırasında azim ve şiddetle hareket sürelice doğru yol gösterme ve tedbir ve gayret sayesinde dayanacağımızı hakkın inayetiyle, kuvvetle ümit ediyoruz. Bizim tecrübelerimize göre dahili haraketlerde meselenin ruhu, subayların kesin kararında ve imanıda kesin olarak güvenilen emin gücün varlığındadır. Buralarda böyle kuvvetler sağlamağa esaslı surette çaba gösteriyoruz.

4 — Temsilcilerimizin varışı Ermenistan seferinin açılışı bakımından bağımsız bir neden olamıyacağı tabii olmakla beraber şüphesiz pek önemlidir. Hareketlerinin hızlandırılmasını rica ederiz. Temsilcilerimizin gizlice ve karadan Azerbeycana yol bulmaları zaruridir. Sarıkamış hareketi onların demiryoluyla seyahatlarını sağlıyamaz. Ekseri yerinde müslüman halk ile sarılı olan geniş bir bölgeden yol bularak gitmeğe imkân bulunabilir.

5 — Doğrudan doğruya Nuri Paşa yanından ve Bakû'dan geldiğini ve onun Azerbeycan'da olduğunu bildiren

bir efendi bir iki güne kadar buraya varacaktır. Lahey Askeri ataşesi yarbay Nuri Bey de Avrupadan yarın buraya geliyor. Ümit ettiğimiz gibi durumu aydınlatacak bazı bilgi alırsak derhal bildireceğiz efendim.

Büyük Millet Meclisi Başkanı
M. Kemal.

A. IV: S. 335/7, K. K: S. 764/7

VII — SOVYETLERLE İLİŞKİ KURULMASI

Türkiyenin Rusya'da temsili hakkında elimizde ilginç ve ayrıcalı bir belge vardır:

30 Haziran 336

Rize'de Lazistan mebusu Osman Beyefendiye — Şifre.

İbrahim (Tali) Bey Moskova'da bulunduğu esnada Cemal Paşa ile Bahattin Şakir ve Bedri Beyler Almanya'dan Moskova'ya gelmişler. Ve bizim adımıza Rus Hükümeti ile müzakere edeceklerini, kararın ancak Mustafa Kemal Paşa tarafından verilebileceğini ifade ile Rus Sovyet erkânı ile temas etmişlerdir.

Bunun üzerine Kâzım Karabekir Paşa'ya ilgililere bildirilmek üzere tarafımızdan aşağıdaki tebligat yapılmıştır.

S U R E T

«1 — Talat, Cemal, Enver Paşaların Büyük Millet Meclisi adına hiç bir politik teşebbüse girişmeğe yetkileri olmadığını ve bizim ile hiç bir muhabere ve ilişkileri bulunmadığının kendlerine tebliği Vekiller Heyeti kararı gereğidir.

2 — Halil ve Nuri Paşa'lara yeni görevler vermek (konusu) tartışılmak üzere bugüne kadar ifa ettikleri görevler hakkında birer raporun vasıtanızla Büyük Millet Meclisi Başkanlığına süratle iletilmesi gerekir.

20 Haziran 1936
Mustafa Kemal»

İlgililere ve Rus Sovyet Cumhuriyetine tebliğ edilmek üzere Kâzım Karabekir Paşa'ya aşağıdaki ikinci tebligat yapılmıştır.

S U R E T

1 — Rus Sovyet Hükümetiyle ilk temasa tarafımızdan doktor Fuat (Sabit) Bey sözlü talimatla gönderilmiştir. Bundan sonra 26 Nisan 336 tarihli talimatımızı taşıyarak Rus Sovyet Cumhuriyeti yanına İbrahim Bey gönderilmiş ve sözü geçenin dönüşünde görevleri bitmiştir .

2 — Rus Sovyet Cumhuriyeti ile Büyük Millet Meclisi adına ve olağanüstü yetki ile tartışmaya ve anlaşma akdine yetkili olarak Hariciye Vekili Bekir Sami ve İktisat Vekili Yusuf Kemal Beyler ve Doğu Cephesi Kumandanı Kâzım Karabekir Paşa görevlendirilmişlerdir.

3 — Büyük Millet Meclisi adına Lâzistan Mebusu Osman Bey Rus Sovyet Hükümeti nezdine gerekirse deniz yoluyla Moskova'ya gönderilmek üzere şimdilik Rize'ye yollanılmıştır. Rize bizden emir bekliyecektir.

20 Haziran 1336

İmza: Mustafa Kemal

Genelkurmay Başkanı
İsmet

H. T. V. D: Vesika: 1262

Ankara hükümetinin Moskova'ya temsilci olarak yolladığı iki üyesine verdiği talimat da çok ilginçtir, bu talimat Mustafa Kemal Paşa tarafından tesbit edilmiştir:

«1— Türkiyenin Batı Devletleri esaretine düşmesini Rusya kendi esas çıkarlarını kesin olarak ihlal eder sayıyorsa bize yardım ve bizimle ittifak etmesi için esaslı bir dayanak noktasına malikiz demektir.

2 — Türkiye'nin emeli, şimdiki milli sınırı içinde dahili ve harici tam bağımsızlığı ile yaşamak ve bu esası sağlamak şartıyla **Rusya ile mukadderatını ve geleceğini birleştirmektir.**

3 — Boğazlardan yararlanma bütün Karadeniz mil-

letlerine serbest olacaktır. Bunu sağlamak için Karadeniz boğazında tahkimat yapılmamak, İstanbul'a Rus donanması gelmesi bizim takdir ve tertibimize bağlı olmak üzere **Akdeniz Boğazı tahkimatını Ruslarla ortaklaşa savunmamızdır.**

Bu şartlardan daha çoğu Akdeniz tahkimatına tek başlarına malik olmaları veya İstanbul'a donanmalarını getirmekte serbest bulunmalarıdır ki, her iki şekil de İstanbul'un tasarrufunu ihlal eder. Ruslar için Boğazların salt serbestliğini yalnız ahdî şartlar ile sağlamak, yahut boğazların savunma ve kontrolu işini bütün Karadeniz Devletlerinin bir ortak meselesi saydırmak elbette daha elverişli ve daha ehven hal suretidir.

4 — **Ortak mücadelenin başarısı uğrunda Türkiye, dindaş ve ırktaş unsurlar arasında bütün nüfuzunu istifade mevkiine koyacaktır.**

5 — Dışarıdan yapılacak yardım, para, savaş vasıtaları, fenni araçlar ve gerekirse **askeri kıtalardır.**

6 — Ruslarla mukadderatı birleştirmekten ve onların yardımından faydalanmak kaydinden **hakiki bir yarar** elde edebilmekliğimiz, bizim ile onlar arasında muvasalatın manisiz ve kesin olarak emin olmasına bağlıdır.»

(F. Kandemir, a. g. e., S. 45)

Bu arada Çiçerinden bir mektup gelmiş ve Mustafa Kemal Paşa Çiçerin yoldaşa aşağıdaki telgrafı çekmiş, 15. Kolordu K. nın da haberdar etmiştir. (20. Haziran 1920)

Rusya Sovyet Cumhuriyeti Dış İşleri Halk Komiseri Efendiye

Rusya Sovyet Cumhuriyeti Dış İşleri Halk Komiserliğinin 3 Haziran 1920 tarihiyle Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına hitabeden gönderdiği mektubun mealine (diyemine) memnunlukla eriştik. Cevaplarımızı aşağıda vermekle şeref duyarız.

1 — Türkiye'ye ilgili olarak bildirilen ilkeler esasen bizim samimi ve ciddi ilkelerimizdir. Bu ilkelerin uygu-

lanışına engel olan Batı Devletleri aleyhine sadece bu nedenle mücadele ediyoruz. Samimi ve pratik nedenler sağlandıkça tamamen uygulıyacağız.

2 — Ermenistan ve ...rana sınırlarımızı tayin için Rusya Sovyet Cmhuriyetinin aracılığını memnuniyetle kabul ve politik görüşmelerle mevcut zorlukların halli yolunu tercih ederiz.

3 — Ancak komşularımızın itiraz edilmez bir şekilde Türk olan araziyi tahrip ve halkı kılıçtan geçirdiklerinden ve Batı Emperyalistlerine has olan usullerle sun'i kitleler ve çoğunluklar yaratmakta olduklarından şiddetle üzgün ve şikâyetçiyiz. Buna son verecek acele tedbirlerden olmak üzere üç Vilâyet dahilinde bazı yerleri işgal için askeri hareket icrasına karar vermek iztırarında kalmış iken mektubunuz üzerine hareketi erteledik. Halkımız aleyhine Ermenilerin saldırılarının durdurulmasını ve aracılık için ileri sürülecek tekliflerin hızlandırılmasını rica ederiz.

4 — Rus Sovyet Cumhuriyetine olaganüstü yetki ile gönderilen vekillerimiz yolda ve halen Erzurumda beklemektedir. Sovyet Cumhuriyeti ile muntazam politik ilişkiyi ve ilerideki ilişkileri düzenlemek görevini almışlardır. Komşularımızın Sovyet Cumhuriyetiyle ulaşımımıza engel olmaları nedeniyle irtibat gecikmektedir. Hızlanmasını büyük hazla arzu ettiğimiz bu temasların yapılması için Sovyet Cumhuriyeti tarafından da elden gelen kolaylığın yapılmasını rica ve şimdiden yetkili Sovyet temsilci ve heyetlerini bekleriz.

5 —Biz Batı Emperyalistlerine karşı, yalnız kurtuluş ve bağımsızlığımızı muhafaza etmekle yetinmiyoruz. Aynı zamanda Batı Emperyalistlerinin kuvvetleri ve BİLİNEN HER VASITALARIYLA TÜRK MİLLETİNİ EMPERYALİZME ARAÇ YAPMAK İSTEMELERİNE ENGEL OLUYORUZ (Altı tarafımızdan çizilen bu cümle çok önemlidir ve önceki kısımda sözü geçen durum mu-

hakemesi ışığında değerlenmektedir RN). Bu şekilde bütün insanlığa hizmet ettiğimize kaniyiz. Rus ve Türk milletlerini birleştirecek sağlam dostluk esaslarının pratik ve maddi bir şekilde verimini gösterebilmesinden ümit duymakla bahtiyar bulunuyorum.

Dış İşleri Komiseri Efendi, büyük samimiyetle açıkladığımız yukarıdaki sözlerimizle Sovyet Cumhuriyeti ile kuracağımız ilişkilere iki tarafın tam güven içinde bulunmasına ne kadar önem verdiğimizi belirtebildiğimi ümit eder ve içinde bulunduğumuz mücadeleye gösterilen iyi dilekli ilginin Türkiye Büyük Millet Meclisi ve Türk milletince heyecan ve sevinçle karşılandığını bildirmekle şeref kazanırım.

Büyük Millet Meclisi Başkanı
Mustafa Kemal

A. IV. S. 338/9

15. K. Kumandanı Kâzım Karabekir Paşa Hazretlerine

Şifre 21 Haziran 1336

Vekiller Heyetinde Çiçerin'in mektubu incelenmiş ve 23 Haziran 36 tarihinde tarafımızdan harekete geçilmesi tasarlanmış bulunduğu hakkındaki telegrafınıza da ıttıla hasıl olmuştur.

Vekiller Heyeti, tarafımızdan tasarlanmış olunan hareketin kesin olarak ertelenmesine ve önce yolda bulunduğu haber verilen Bolşevik Heyeti ile ilişki kurulmasına karar verilmiştir.

Çiçerin'e yazılan telegraf sureti ilişik olarak bildirildi. Bu telegrafı aldığınızı ve tamamen anlaşıldığını lütfen bildirmenizi rica ederim.

Büyük Millet Meclisi Başkanı
M. Kemal

A. IV: S. 339/40.

Bu üç belge çok önemlidir. Önce Bolşeviklerden gelen (Çiçerin'in) mektubu bizim için elverişsiz noktaları

kapsamaktaydı. Halkların kendi kaderlerine sahip olmaları bolşevik ilkesi ile Misaki Milli sınırları tehlikeye düşebilir, oyuna gelebilirdi. Öte yandan Karabekir Paşa savaşa başlamak için acele etmektedir. Hareket emri ancak Sovyetlerle olan durumumuz aydınlığa kavuşunca 7 Ekim tarihinde Hükümetce verilecektir. Mustafa Kemal Paşa çok usta bir gerçekci olarak hesaplarını yapıp sonuç almağa uğraşmaktadır. Bu arada olumsuz etkileri hatırlamakta yarar vardır.

VIII — HESAPTA OLMAYAN ZORLUKLAR

Bir yönden, o dönemde her Rusya'ya gidenin kendini kıpkızıl komünist olarak tanıttığı, Fuat Sabit gibi Mustafa Kemal Paşa'nın ilk temsilcisi ve istihbarat görevlisi olarak gidenlerin bile kimin hesabına çalıştığı belli olmadığı bir ortamda, Rus ve Komünist düşmanı Türk delegesi Dr. Rıza Nur'un bile yol b o y u n c a taktik olarak komünist taraftarı nutuklar attığı bir ortamda durum tamamen bulanıktır. İlk bölümde «Durum muhakemesi» ne verdiği cevapta ilginç teorik incelemelere girişen Dışişleri Bakanı bir Bekir Sami'nin delege olarak Rusya'da iken mensubu olduğu Asetin kavminin başına geçip bağımsızlık ilan etmeğe kalkışması. ve buna karşılık Van hakkında pazarlığa girişmesi, Londra konferansında ise İngilizlerle Bakû'yu almak için pazarlıklara girişmesi. Bir Saffet (Arıkan) ve bir Nuri (Conker)in Rusyadan alınan 100 bin altınla Almanyadan silah alacak yerde parayı kumarda yemeleri (S. S. Anadolu İhtilali, C. I, S. 119). lider eskisi Enver Paşa'nın Türk delegasyonuna Ermeniler yararına şartlar kabul ettirmeğe yeltenmesi, bir Bolşevik ordusunun başında Anadoluya girmeği tasarlaması, az sonra da gerici «basmacı» çetecilerinin başına geçip Buhara ve Hive'deki bütün aydın ve okumuş Türkleri kesmeleri (Rıza Nur, Londra yazmaları), ve sonra da orada vurulması. Bütün bunlar bizi küçük dü-

şürecek olaylardı.

Öte taraftan Sovyet memleketi çok yönlü bir iç ve dış savaş içinde bulunmaktadır, kadroları kıttır, memurların hemen hemen tümü eski rejimden kalmadır ve karmakarışık kişiler mevcuttur. Ayrıca Karahan gibi sözü geçer bir Sovyet hariciyecisinin Ermeni olması aleyhimize işliyen bir etkendir, o kadar ki Moskova ittifakı ancak Leninin talimatı üzerine Stalin'in, kişisel baskısı ile gerçekleşebilmiştir.

20.6.1336 günlü yazıda görüldüğü gibi doktor Fuat Sabit Türk delegesi olduğu halde hem Ankaraya hem de Moskovaya rapor vermekte ve T.K.P. vekili imzasını atmaktadır. Bu ilginç raporu okuyucularımıza sunuyoruz:

Sovyetlere Verilen Rapor

Moskova: 24.5.1920

Anadolu Devrim Hareketinin Seciyesi

Anadolu hareketinin doğmasında ve büyüyüp genişlemesinde iki sebep vardır. 1 — Dahili, 2 — Harici.

1 — Dahili sebep: Uzun süren bir savaşın yarattığı idaresizlik ve suiistimallarden dolayı halkın hükümete ve hükümeti tutanlara karşı olan nefreti ve bunun izalesi çaresi araması.

2 — Harici sebep: Türkiyenin aleyhlerinde savaşa karışmasını vesile tutarak ve Anadoluyu parçalamak konusunda İtilaf Devletlerinin verdikleri karar ve bunun uygulamasına başlanması. Bu iki neden Anadolu hareketinin gelişmesinde vakıt vakıt etkisini göstermiş ve seciyesini tayin ve tesbit etmiştir.

Hareketin başında birinci sebep güçlü idi. İtilaf (Devletlerinin) bu kadar insafsızca davranacağı ümit edilmiyor, herkes daha çok iç nedenle uğraşıyordu. Bunun islahı için düşünülen çareler hiç bir parti programında batıdaki an-

lamıyla sınıfsal mücadele ve sosyal ihtilal yapmak, ezilen sınıfın eğemenliğini sağlamak amacını gütmüyordu. Çünkü Türkiyenin tarihsel ve sosyal durumu onu Avrupa hükümet ve milletlerinden tamamiyle başka sosyal şartlar altında bulunduruyordu. Bunları özetliyelim:

1 — Şimdiye kadar etkisinde bulunduğu Kapitülasyonlar nedeniyle memlekette büyük sınayi kurulamamış ve var olan madenler, demiryolları, bankalar, limanlar, tramvaylar, vapur şirketleri, fabrikalar gibi büyük sınayi ve ticaret müesseseleri ya yabancılar elinde, ya onlarla ortak olarak çalışan Ermeniler ve Rumlar elinde idi. Küçük el sanayisi de özel teşkilatı olan loncalar halinde olmayıp her san'atkârın çalışma ve kazanma hakkı tamamiyle serbestti. İlave edeyim ki son savaş yıllarında küçük hisselerden kurulu olarak teşkil edilen milli bir banka ile birkaç milli anonim ticaret ve sanayi şirketi İstanbulun Antanta tarafından işgali üzerine kapatılmıştır.

2 — Büyük arazi sahibi beyler güçlü değildir. Çünkü demiryolları muntazam olmadığı için ihracat ve ulaşım yeterli değildi. Tarım da bilimsel ve makineli olmadığından büyük arazi kâr bırakmıyordu. Ve buna da karşılık her köylünün büyük, küçük bir toprağı var idi, her türlü hukuku kendisinindi. İsterse satar, isterse bağışlar, öldüğü vakit de kanunen mirascısı kim ise ona kalır. Toprağı olmayıp beylerin toprağında yarıcılık yapanlar bir sınıf teşkil edecek kadar güçlü olmadığı gibi aralarında teşkilat da yoktu.

3 — Avrupadaki politik ve ekonomik mücadelelerin iki büyük temeli olan bu iki meseleye karşı Anadolu halkının başında büyük bir belâ vardır ki o da bürokrasi ve hükümetin zulmü meselesidir. Şimdiye kadar ruhsal ve cisimsel iktidarı kendinde toplayan Halife - Sultanlar ve sarayın etrafında toplanan asalaklar - dalkavuklar, hükümeti yönetiyordu. Mutlakiyet döneminde Babıalinin hiç bir kişiliği yoktu. Herşey saraydan yönetiliyordu. 1908 devri-

mi buna kısmen bir darbe vurdu. Yalnız o da bir süre sonra aynı zihniyete varis oldu. Parti halkta politik terbiye olmadığını ileri sürerek zorbalığı ve asalak sürüsünü artırdı. Devrimden önce de, sonra da merkeziyetçilik hükümetlerin belirleyici sıfatı idi. Savaş, merkeziyetçiliği ve diktatörlüğü büsbütün ileri götürdü. Kumandanların ve valilerin içinde hakiki diktatör çıktığı gibi savaş vurgunları başladı. Hükümet siyasetini uygulayanlar memurlar, ordu ve din adamlarıdır. Memurlar doğuşları yönünden belirli bir sınıfdan değildir. Yani yalnız zenginlerin veya toprak sahibi beylerin çocukları değildir. Her sınıf halktan toplanmış ise de çoğunlukla Rumeli veya başka zaptedilmiş yerlerin Türk olmayan halkından ibaret ve Anadolu halkı aleyhine dayanışma halinde ve çok kerre saldırgan durumda olmaları bir özelliklerini teşkil eder, diyebilirim. Türk veya Türk olmayan, yoksul veya zengin memurlar hükümet sandalyesine oturduktan sonra özel bir zihniyet «Memur zihniyeti» kazanır ki, kendini halktan yüksek görür ve halka zorbalık yapmak için kendinde hak bulur. Subaylar ise yine her sınıf halktan alınır, hükümet makinesinin en temiz ve aydın unsuru olup ihtilal hareketlerinde her zaman ezilmiş halk tarafında bulunmuşlardır. 1908 devriminin başarısında ordunun büyük payı olduğu gibi Anadolu hareketinde subaylar çoğunlukla İstanbul hükümetinden ayrılıp halk tarafına gitmiştir. Ulema (din bilginleri) sınıfı özel bir «kast» halinde değildir. Babadan oğula intikal eden mütevellilik ve hatiplik gibi dinî görevler var ise de önemsiz derecededir. Ulema, bulundukları görevlere hükümet tarafından atanır. Bunların kuvvet ve servet sahibi olanları başkent ve civarında olup Anadoludaki din adamları yalnız hükümet tahsisatı ile yaşayamaz. Halktan da para toplarlar, ve çalışırlar. Bununla beraber gerek başkent, gerek bağlıyerler din adamları zihniyetleri dolayısıyla hükümetteki mutlakiyet ve merkeziyetçiliğin dayanak noktalarıdır. Bu sınıfın bir özelliği daha vardır ki, o da kendisine

öncülük eden aydın din adamlarının müslüman dünyasının dört bucağından toplanmış çeşitli dil ve çeşitli renkli ulema olması ve Hilafet makamının telkinleri ile halkı ve hükümeti müslüman birliği siyasetini uygulamağa daima teşvik ve terkip etmeleridir.

4 — Halkı ezen ve gelişmesini durduran nedenlerden biri de kültürün din etkisinden kurtulmuş olmamasıdır. Eski Arap ve Fars kültürünün etkisi altında olan din adamları yeni hayatın yeni fikirlerini kabul için elverişli davranmıyorlardı. Kültürü, Arap ve Fars gibi yabancı etkilerden kurtarmak için çalışan aydınların çabaları Türk geleneklerine dayanmak, halk ve köylü hayatını incelemek, yani kültürü millileştirmek esasında toplanıyordu. Bundan Türkçülük, yani Kültürde milliyetçilik doğdu. Bu açıklamadan anlaşılır ki, sanayi ve ticaret nasıl yabancılar ve Ermeni - Rumlar elinde ise hükümet ve kültür de çoğunlukla yerli halkla ilişkisi şüpheli yabancılar elinde idi. Bunun için sermayeye karşı mücadele sınıfsal karakterden çıkıp milli bir renk aldığı ve öte taraftan hükümete karşı mücadele, yani kültür ve hükümetin dinî siyaset ve yabancı etkiden kurtulması da milliyetçilik mahiyetinde oluyordu. Bu, Türkiyedeki hareketin gücünü gösterdiği gibi Türk milliyetçilerinin neden Avrupa kapitalistlerine muhalif ve Sovyet hükümetine eğilimli olduklarını ve Ermeni ve Rumların da İtilaf (Devletlerine) koşulduklarını açıklar kanısındayım. Bu nedenlerden dolayı hareketin başında Türkiyenin çeşitli yerlerinde kurulan çeşitli gruplar, milli ahrar, milli Türk, milli halk partileri halinde kuruldu, sosyalist partileri politik hayatta bir rol oynamıyacak kadar etkisiz idi. Halktaki kültürel eğilimin dünya ve din işlerini tamamiyle ayırt edecek ve halifenin dünya işlerine karışmasını tam olarak yasaklıyarak hükümetin Cumhuriyet esaslarında kuruluşunu sağlıyacak mahiyette değildi. Onun için Cumhuriyet esası daha hiç bir partinin programında yoktur. Fakat olayların bu konuda büyük etkisi oldu. Padişahın İtilaf siyasetine alet olması Anadolu aydınlarını

ve köylüsünü uyandırdı. Resmi programlarda yer bulmayan bu konu (nun) vicdanlarda yer ettiği kuvvetle tahmin olunabilir. Bundan başka dünyadaki sosyal ve politik mücadele, özellikle Rus proletarya ferahlık devrimi bu partiler üzerinde etkisiz kaldı. (kalmadı olacak RN). Hemen hepsinde bir sollaşma başladı. Sol milliyetçilerde Sovyet — Şura eğilimleri bile hasıl oldu. Yalnız İtilaf (devletleriyle) savaşın gerçekleşmesi bu sola doğru hareketin gelişmesini durdurmaya (vardığına) şüphe yoktur. Hatta parti mücadeleleri bile kaldırılmış olup partiler birliği, Koalisyon halinde hareket ediliyor. Haraketin başında İttihat ve Terakki üyelerine karşı galeyan varken dış durumun krizi bunu önlemesi ve birçok nüfuzlu ittihatçıların Anadolu hareketine katılmaları bu nedenledir. Bununla beraber bu geçicidir. Dış düşman atıldıktan sonra partı mücadeleleri başlıyacaktır. Ve eminim ki Rus ihtilalinin Türkiyede ve zulüm gören doğuda yapacağı etki, Fransa Büyük ihtilalinin Avrupadaki etkisinden büyük olacaktır.

Bakû Türk Komünist Partisi Vekili (x)
Doktor Fuat

K.K:S.790/2.

Yine hatırlatalım bu kişi Moskova'da Mustafa Kemal Paşa'nın ilk resmi temsilcisidir. Rapor ise Ankaraya değil Sovyet iktidarına sunulmuştur.

Fuat Sabit beyle yaptığım bir konuşmada kendileri fazla bilgi vermekten kaçınmışlar ve fakat sadece bu faaliyetlerin görev icabı yapıldığını ve Mustafa Kemal Paşanın talimatıyla haraket ettiklerini ve de Mustafa Suphi'ye karşı bulunduklarını söylemişlerdi, sonradan bu konuya değineceğiz.

C — Sevr : Sola Kayış

(10 Ağustos 1920 — 10 Ocak 1921 İnönü)

(x) Mustafa Suphinin kurduğu Parti Türkiye Komünist Partisidir.

1 — MUSTAFA KEMAL PAŞA VE DİŞ YARDIM

Rejim olarak sol'a kayış İtilâf Devletlerinin her türlü uzlaşma olağanını yok ederek Millet olarak yok oluşumuz demek olan SEVR antlaşmasını dikte ettikleri 10.8.1920 tarihinde başlar, nasıl ki, o zamana kadar Anadolu haraketine bir macera olarak bakan birçok subayımız Sevr'den sonra kitle olarak Kemal Paşa'nın safına geçmişdir (x) Şüphesiz Sevr bir oluşumdur. iki dünya cephesi arasındaki mücadelede emperyalist devletlerin geri kalmış ülkeleri paylaşması rastlantısında değerlendirilmesi gereken bir oluşumdur. Nasıl ki, İstanbul'un işgali de Bolşevik devrimi ve İngilizlerin genel savaş stratejisi içinde yer alıyorsa.. İstanbul'un işgali Ankara Meclisinin açılmasına ve de Kafkasların ortakça bolşevikleştirilmesine yol açmıştı. Sevr de İnönü toparlanışına kadar muntazam ordunun kuruluşuna kadar, rejim'in sol'a kaymasını ve «bolşevikleşme»yi gündeme sokmuştur.

Gördüğümüz gibi 16 Mart günü İstanbul'un işgali, Meclisi Mebusan'ın kapatılması ile Heyeti Temsiliye Ankarada yeni bir meclis, İstanbuldan kaçabilen mebusları da kapsayan bir meclis için faaliyete başlamış ve 23 Nisan 1920 günü 1. inci Büyük Millet Meclisi, İstiklâl Savaşımızın Meclisi açılmıştır. Mustafa Kemal Paşa 8 Temmuz 1336 (1920) günü Mecliste yaptığı konuşmada konumuzla ilgili şu sözleri söylemiştir:

... **Efendiler; Azerbaycan'dan buraya bazı kuvvetlerin geleceğinden söz edilince, ne gereği var, biz yeterli kuvvetlere malikiz zemininde bazı sözler söylendiğini işittim. Yüksek heyetinizce bilinmektedir ki, bizim hepimizin ve İcra heyetimizin takip ettiği kural, kendi amacımızı, hayatımızı, şerefimizi, kendi güç ve varlığımızla kurtarmak ve sağlamaktır. Fakat varlığımıza sataşan bütün batı dünyası,**

(x) Bunda Sevrle maaş ve istikballerinin yok olmasının da bir payı vardır. n

Amerika da dahil olduğu halde, tabiyatiyle dev bir kuvvet teşkil ediyor. Biz de şüphesiz esasta yalnız kendi gücümüze dayanmakla beraber, bizim hayatımızla ilgili olan bütün kuvvetlerden en çok derecede yararlanmağa kusur etmiyeceğiz ve böyle bir kuvveti reddetmek tabiatiyle doğru bir şey değildir. Gelmekte olduğu hakkında söz edilen kuvvet ise bizim gücümüzü pek çok artırmaz. Fakat yalnız doğu ve müslüman dünyasının kaderimizle ne kadar yakından ilgili olduğunu göstereceği için bizce değer taşımaktadır. Özellikle bu açıdan gelecek olan kuvvetin—ki belki çok kuvvetlerin öncüsünü teşkil eder özel bir değeri vardır. Efendiler; bir de Bolşevik dünyasından söz edildi. Yine başka zamanlarda da sözü edilmişti ki, biz Bolşevikleri aramış ve bulmuşuzdur ve en son ilişkimiz az çok maddi ve kesin bir şekle girmiştir: Sovyet Cumhuriyeti bizim ihtiyacımız olabilecek maddi yardımın hepsini vadetmiştir. Silah, top, para vadetmiştir (bravo sesleri, alkışlar). Eğer şimdiye kadar maddi olan bu yardımdan yararlanmamış isek o kabahat ne bizde ve ne de Sovyet Cumhuriyetindedir. Belki son günlerde Kafkasyada vukua gelen kötü anlaşma sonucudur.

T.B.M.M. Dö. 1, C:2,8.7.1336.

Mustafa Kemal Paşa ertesi hafta karşı propagandaya cevap vermektedir:

Mahreci Numarası Kelimesi Alındığı mahal Tarih Saat
Ankara 3400 55 Trabzon 16 minh 23/30
4544 Adet 36

Erzurum Vilayetine

Bolşevikler aleyhine İngilizlerle bir ittifak aktedeceğimiz Azerbeycan'da duyulmaktadır. Bu söylentiler İngilizlerin propagandasından başka bir şey değildir.

Memleketimizi parçalamak ve mahvetmek istiyen İngilizlerin özellikle Bolşeviklere karşı olan bu söylentileri resmen tekzip olunur. Bu yalanlamanın Türkçe ve mümkün olduğu takdirde Rusca olarak basılması ile sınır haricine,

Büyük Millet Meclisi Başkanı
Mustafa Kemal

A.IV:S. 345

19 Temmuz 1920 günü Mustafa Kemal Paşa'ya Bakû'daki Türkiye Komünist Partisi başkanı Mustafa Suphi'nin yolladığı 15.6.1920 günlü mektup iletilmiştir, bu mektubu ve Mustafa Kemal Paşanın cevabını 13 Eylül 1920 tarihine gelince vereceğiz.

XXX

İstanbul'un işgali, B.M.M.nin Ankarada açılması yanısıra Osmanlı devletinin sonu demek olan Sevr utanç belgesinin imzalanışı dönemine girmiş oluyoruz. Fransanın en ciddi gazetesi olan «Le Temps»da 24 Temmuz 1920 günü Mustafa Kemal Paşanın Anadolu halkına beyannamesi yayınlanmıştır:

«Müslüman kardeşlerim, komünist arkadaşlar! Korkunç bir haksızlık işlenmektedir. Büyük Devletler yeni bir müslüman kurbanını boğazlıyorlar, onu yok etmek azmindedirler. Fakat biz elde silahımız anavatan topraklarını savunarak ve haklarımızı haykırarak ölmeceini bilenlerdeniz. Köylülerimiz topraklarını, yurtlarını ve köylerini istilacıya karşı müdafaa ederken, şehit düşerken emin olabilirler ki yakın bir zamanda bütün islâmiyet, komünizm ile birlik olarak onların intikamını alacaktır.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı
Mustafa Kemal (x)

Bu beyannamenin havasında yazılmış başka önemli bir belge daha sunacağız, ancak bu bir yazışma olduğu için

(x) Akşam, A.K. Meram (Başlığı çıkartılarak aktarılmıştır).

şartları değişiktir, sadece şunu söyliyelim ki açılan arşivler her gün yeni ve şaşılacak belgeler getirmektedir ve getireceklerdir, ancak şimdiden genel durum apacık ortadadır.

Artık Karabekir bile Enver Paşa'nın amcası Halil Paşaya «Yoldaş Halil Paşa» diye hitap eden mektuplar yazacak hale gelmiştir (23 Temmuz 1336), Halil Paşa ise «Yoldaş Halil» diye imza etmektedir (3.8.1336 tarihli mektup). Mustafa Kemal'in bir yakınının hanımına «Şefika Yoldaşıma» diye imzaladığı bir fotoğraf bile vardır. Hasankale, 3 Ağustos 1336 günlü mektubunda Kâzım Karabekir Paşa Mustafa Kemal Paşa'ya aşağıdaki bilgiyi vermektedir:

Büyük Millet Meclisi Başkanlığına

«Eski Zor mutasarrıfı Salih Zeki Yoldaşla görüştüm. Ağustosta Erzurum Sıvas yoluyla Ankara'ya hareket edecek ve görüşlerini size bildirecektir.

Sözleri özet olarak şudur: 1 — Varlığımızı sürdürmek ancak bolşevik yönetim tarzını kabuldedir. Milli Meclisin icraatına zarar getirmemek şartıyla öngörülecek bir esas dahilinde memleketimiz içinde komünist teşkilatı yapmak ve bu suretle sesimizi harice duyurmak ve göstermek. Nihayet uygun bir zamanda dahi Bolşevik yönetim tarzını kabul etmek. 2 — Eylülün birinde Bakûda bir Türk komünist toplantısı yapacaklarından bu kongreye üye olmak üzere Anadoludan sekiz on temsilci yollamak. 3 — Anadolunun bazı yerlerinde komünist teşkilatına girmiş kimseler varmış. Erzurumda bile kendisi açık veya gizli teşkilat yapmasına izin (vermemi istiyor). Bendeniz bunların Milli Meclisin haberi olmadan iş görmelerini zararlı gördüğümden önce Ankara'ya gidip anlaşmalarını teklif etmiştim. Onlar bunu iyi kabul ettiler. Ayrıcalı olarak görüşülür. Erzurumda (örgütlenmenin şimdilik Ermeniler ile karşı karşıya olduğumuzdan sakıncasını anlattım. Fakat zaten aydın kişiler kurtuluşu bolşevik idare tarzında buldu-

ğundan kongreye gidebilecek Albayrak gazetesi heyetiyle görüşmeleri ve bunu da gizli olarak yapması gereğini izah ettim. Esasen kurtuluşumuzun Bolşeviklerle ittifakta ve uygun zamanda aynı yönetim tarzını, memleketimizin hazım ve tahammülüne göre, kurmada bulunduğumuzu bu yüzden her bir hususu Milli Hükümetimiz ile birlikte yapmak gerekliliğini ve bu suretle yönetim tarzımızdaki köhne idari ve adlî teşkilatın bir taraftan Hükümet eliyle yeni teoriler tarzında tertibi yapılarak, her ıslahatı kolaylaştırabileceğini anlattım. Bugün topraklarımızı istila eden emperyalistlere karşı dayatan Kuvayi Milliyeyi İngilizler Halife kuvveti ile dağıtmak için var kuvvetleriyle çalıştığından Rusyada olduğu gibi gizli teşkilat yapmak, sonra da ihtilal planları hazırlamak İngilizlerin ekmeğine yağ sürmek olacağını... inandılar. Bendeniz istirham ederim ki Rus Sovyetleriyle çalışan bu kişilerle iyice anlaşarak ve bunlara gereken saygı mevkii verilerek... İcraat yapacağız diye zavallı vatana kötü bir darbe vurmalarına yer kalmasın. Aynı zamanda bu kişilerin şimdilik çaresiz gücümüzden yararlanıp uygun bir zamanda iş başına çıkmak gibi emelleri de unudulmasın.

Bekir Sami ve Yusuf Kemal Beyler yanımda iken geleceğimiz hakkındaki tartışmalarda ne Avrupanın esasen bir türlü anlaşamadığımız yönetim tarzında ve ne de çoktan modası geçmiş müslüman veya Türk birliğinden bizim için kurtuluş, olmadığını ve elden geldiği kadar az zamanda bize uygulanabilecek bir bolşevik yönetimini kabul zorunda olduğumuzu ve bunun da mümkün olduğu kadar gürültüsüzce kurulmasını itifakla uygun bulmuştuk. Tabiyatıyla cephelerdeki görevler kolaylaşmadıkca fiili bir teşebbüsün de tehlikeli olacağını kabul etmiştik.

Kâzım Karabekir

K. K: S. 882, T: S: 226/7

30 Temmuz 1920 günü Kafkasyadan dönen kurmay binbaşı İsmail Hakkı ve Aziz beyler Mustafa Kemal ve

Karabekir Paşalara bir rapor yollamışlar ve şunları belirtmişlerdir: «Türkiyenin bugünkü elim durumu Bolşeviklerle ittifak yapılmasını zorunlu kılar. Halbuki milli emelleri tatmin edilmiyen kuzey Kafkas ve Azerbeycanın.. Bolşevikler aleyhine ayaklanması Bolşeviklerin Türkiyeye yapabilecekleri fiili yardımı geri bırakabilir. Bolşeviklerle gerek ittifak halinde bulunsun ve gerekse bulunmasın cahil kavimlerde bolşevizm prensipleri uygulanmasının pek çok tahribat yaptığı tecrübeyle sabittir. Özellikle Türkiye gibi felaket içerisinde ve düşman karşısında bulunurken, üstelik bir de Bolşevizm ilkelerinin tahribatına uğraması ve bu tahribata en çok halk kütlelerinin ve ZABİTLERİN maruz olması acı sonuçlar doğurur. Bu nedenle Bolşevizm ilkelerini iyi, çok iyi inceleme ve bu fikrin ne tarzda ve nerelerden girmesi gerekeceğini saptamak ve Bolşevizm ilkelerini memleketin bugünkü dini ve sosyal durumuna göre tadil ederek kabul etmek zorunludur. Bunu yapmak için en uygun merkez Trabzondur...», Kâzım Karabekir Paşa aynı gün verdiği cevapta: «İsmail Hakkı ve Aziz beylerin süratle Ankara'ya gelmelerini» istemişlerdir, onlar da hemen Trabzon'dan İneboluya hareketle Ankaraya gitmişlerdir. Bu konuda Karabekir Paşa: «Şimdiye kadar Bolşeviklerle ilişki kurup kurmamak, yani dost olmak veya olmamak konusu varken, şimdi bir de Türkiyede Bolşevik yönetim tarzı gerekir sorunu çıkmış oluyor. Bakalım ne olacak?» demektedir.

(F. Kandemir, a. g. e., S. 60/61)

O tarihte Türk ordusu ile bolşevikler Nahcıvanda temas kurmuş bulunmaktadır. Bu önemli olay hakkında sözü yine Karabekir Paşaya verelim. «Şimdi artık Veysel bey Kızıllarla beraber Ermenilere karşı, taaruza geçebildi. Halbuki bizim müfrezelerimizin Nahcıvan'da Kızıllarla temas etmesinden bile korkanlar çoktu. Örneğin Beyazıttaki tümen kumandanımız Cavit bey «Aman ne yapıyoruz, kendi elimizle ateşe atılıyoruz» diye yazıyor ve Erzurum zen-

ginleri «Bolşevik Geliyor» diye telaş ve korku içinde üzülüyorlar, hatta en yakınlarını teşkil eden çevremdeki arkadaşların çoğu bile bu gibi kötümser fikir ve düşüncelerle bu temas aleyhinde bulunuyorlardı. Bolşevikler aleyhinde o kadar fena söylentiler yapılmıştır ki... içinde bulunduğumuz acı durumun vahametini düşünen bile yoktur.»

(F. Kandemir, a. g. e., S. 72)

Karabekir Paşa 3.8.1336 tarihinde emrindeki Kumandanlara şu emri verir:

«Bakû'da Türk Komünist Partisinin memleketimizin içinde Millet Meclisinin haberi olmadan **ufak rütbelilerle veya halk ile** teşkilat yaparak icraata kalkışması felaket olur. Bütün gücümüzün sarfıyla **her şeyin Millet Meclisince yukarıdan aşağıya yapılmasını sağlamak görevimizdir. Eğer komünizm kabul edilmek gerekiyorsa bunu ancak Millet Meclisi kabul edebilir.** Bunu Bâkû'ya da bildirdim ve başka türlü bir şey yapmalarına meydan verilmiyeceğini anlattım. Onlar kabul ve Ankaraya adam gönderdiler. **Mustafa Suphi de Ankaraya gitmek için Millet Meclisinden müsaade istedi ve kabul olundu. Bununla beraber bazı çıkarcıların veya...** kimselerin habersizce memleketimizde ve özellikle ordumuzda teşkilata kalkışmaları muhtemel olup bu vatanımız için felaket doğurabileceğinden pek basiretli bulunmamaklığımız gerekir.»

Ayrıca bütün kıtaata yolladığı tamimde Paşa:

«Diğer taraf, zülüm ve esaret altında inliyen milletleri kurtarmak, dünyanın bütün insanlarını bir tutmak ve herkesi kendi yurdunda barış ve rahat içinde ve insanca yaşatmak istiyor. Bu tarafın başında da Rusya vardır. O Rusya ki, kendisini zülme boğan Moskof Çarlığını yıkmış ve kavuştuğu hürriyeti zülüm altında inleyen insanlara da kazandırmak için bütün istilacı devletleri kendisine düşman tanımıştır.» demektedir.

(K. K: S. 834, T. S. 226/9).

Bu ifadeyi Atatürkün 29.11.1920 tarihli mesajıyla karşılaştırmakta yarar vardır. Yukarıda altı çizilen kısımlar ise tarafımdan işaret edilmiştir.

II — BOLŞEVİKLİK KONUSU T.B.M.M.'NDE

O dönemdeki durumun ağırlığı aşağıdaki telegraftan da kavranmaktadır:

Makine başında verilecektir

10. Ağustos. 336

Doğu Cephesi Kumandanlığına

Büyük Millet Meclisince Doğu cephesi'nin son günlerdeki karmaşık askeri ve politik durumu hakkında Heyeti Vekilden gensoru talep edilmiştir. Bu konuda ve özellikle bolşevik kıtalarıyla olan ilişkimizin niteliği ve Ermenilerin ve Gürcülerin ve Batum havalisinde son durumları hakkında Milli Mecliste açıklama yapabilmek üzere yirmidört saate kadar cevap verilmesini makine başında bekliyorum.

Büyük Millet Meclisi Başkanı

M. Kemal

H. T. V. D. Vesika: 1127.

Artık konu Büyük Meclise intikal etmiştir, bu tarihi oturumu veriyoruz:

Mustafa Kemal Paşaya:

Efendim seyahat münasebetiyle yok olduğumuz sırada sayın arkadaşlarımızdan bazılarının verdiği takrirde Doğu cephesi hakkında tafsilat istemişlerdir. İhtimal bu takrir yüksek huzurunuzda okunmuştur.

Fakat arkadaşlarımızın aydınlatmak istedikleri noktaları bir daha hatırlatmak amacıyla aynen okuyacağım:

Büyük Millet Meclisi Riyaseti Celilesine :

Şu günlerde Doğu Cephesinde, özellikle Erzurum sınırlarında Ermenilerle Gürcülerin fazla faaliyeti görüldüğü hatta Gürcüler Erzurumun kuzey sınırlarına ve Erme-

nilerin de doğu hudutlarında şiddetle taarruz ettikleri ve bu arada özellikle Olti'nin de işgal edildiği haberi alınıyor.

Diğer taraftan müslüman bolşevik ordusunun öncülerinin de Erzuruma geldiği söyleniyor. Doğu cephesinde kuvvetlerimizin Ermeni ve Gürcülerin taaruzunu def'e değil hatta taaruz ederek bütün memleketlerini istilaya kadir bulunduğuna kaniyiz. Acaba orada bulunan kuvvetlerimizin karşı koymamalarının politik bir nedeni mi söz konusudur? Bu çarpaşık mesele hakkında her halde hükümetin bize acele olarak bilgi vererek aydınlatmasını talebederiz.

2 Ağustos 1336

Erzurum Durak | Erzurum Süleyman Necati | Erzurum Hüseyin Avni | Olti Yasin

Efendiler; bu suali soran arkadaşlarımızın cidden haklı vardır. Gerçekten birkaç aydan beri Kafkasyada ve Doğu cephesinde cereyan eden durum, genel manzaramızda çapraşık, çeşitli ve görünürde birbirine zıt aşamalar göstermiştir. Bu nedenle sorulan soruları esas sayarak yüksek heyetinize izahat vermeği Vekiller Heyetiniz pek uygun görmüştür.

30 Mayıs ve 4 haziran tarihlerinde Doğu cephesi Kumandanı tarafından Vekiller Heyetine bir teklif yapılmıştır. Teklif şu idi: Önce: Erzurumda bulunan temsilcilerimizin Kars-Bakû üzerinden trenle süratle Moskova'ya gidebilmesini sağlamak için. İkinci olarak: Ermenistan dahilinde müslüman halka icra edilmekte olan katliamı durdurmak için. Üçüncü olarak: Ermenilerin ilk fırsatta Erzurumu dahi ellerine geçirmek için faaliyet ve teşebbüslerde bulunacaklarından, Ermeni ordusuna karşı hakim ve elverişli bir esas durum almak için zaten Brestlitowsk, Batum andlaşmaları ile bizim olan Artvin, Kars Ardahan içindeki Sarıkamış, Soğanlı dağlarının geçitlerini işgal etmek faydalı olacağı bildiriliyordu. Bu üç sebepten bilhassa sonuncusu Vekiller Heyetince de incelendi ve uygun görüldü. Zaten yüksek meclisiniz Üç Vilayetin zamanı gelince, uygun

zamanda işgal etme yetkisini Vekiller Heyetine vermiş olduğundan buna dayanarak kumandanın teklifini kabul etti. Bu yüzden 6 haziran tarihinde Doğu ordumuzun askeri hareket icrası için hazırlanmasını emrettik. Ordu hazırlığıyla meşgul bulunduğu bir sırada, aşağı yukarı on gün sonra 16 Haziranda, önceden tarafımızdan Moskova'ya gönderilmiş olan temsilcilerimizden birisi memleketimize döndü. Bu zat, hepinizce bilinen Sovyet Hariciye Vekili (Çiçerin)'in mektubunu getirdi. Diğer raporlar ve mektuplar'ın kapsamı, bir tarafa Rusya Sovyet Cumhuriyeti Hariciye Vekilinin hükümetleri adına yüksek Meclisiniz Başkanlığına hitaben yazmış olduğu mektup burada okunmuştu. Hatırlarsanız demişlerdi ki; Ermenistan, İran ve Türkiye sınırlarının tesbitinde Rus Sovyet hükümetinin aracılığıyla meselenin politik yönden çözümü mümkündür. Diğer tasarı ve mektuplarda bu nokta daha çok açıklanmaktaydı.

Ve bu açıklamalara göre her halde bizim Ermenilere daha fazla taaruz etmemizi Rus Cumhuriyet Hükümeti istemiyordu, uygun görmüyordu. Fakat biz Üç Vilayet içinde bulunan her hangi bir noktayı işgal etmek demek, Ermenistana taaruz demek olmıyacağından, zaten karar vermiş olduğumuz askeri haraket hakkında bir aykırılık görmedik ve bunun üzerine Doğu Ordusu Kumandanına askeri harekete devam etmesini ve onu hızlandırmasını emrettik. Fakat bundan birkaç gün sonra idi ki yeni gelen resmi bir haberde Rus Hükümetinin bir elçilik heyetinin nezdimize gelmek üzere Kars üzerinden tirenle hareket halinde bulunduğu anlaşılıyordu. Bunun üzerine, bu gelecek olan elçilik heyetiyle zaten Erzurumda bulunmakta olan temsilci heyetimizin görüşmelerinden sonra harekete başlamak üzere, hareketin durdurulmasını emrettik ki, bu yirmi haziranda idi efendim, bu sebeplerden dolayı 20 haziranda Doğu Ordumuzun taaruz hareketini durdurmuş olduk. Bu arz ettiğim mesele Doğunun genel durumunun içinde ve Türkiyenin Bolşevik Hükümetiyle olan genel ilişkilerinde

ufak bir parça, bir safhadır. Bunu daha iyi sarmalamak için ve esasen durumu da doğrulamak için baştan başlıyarak durumu daha geniş bir daire içinde açıklıyacağım:

Arkadaşlar hepiniz bilirsiniz ki, Dünya Savaşının son yıllarında Rusya dahilinde patlayan devrim, insanların salt çoğunluğunu teşkil eden fakir halk içinde, özellikle bu halkın en çok üzüntü ve acı etkisinde kalmış olan işçi sınıfı içinde, eskiden beri var olan sosyalistlik, hakiki maksadı ve amaçlarını ilan etti. Daha açık ve belirgin ve daha şiddetli bir surette ilan etti. Ve bütün insanlığın emperyalist ve kapitalist idarelerinin zalim tahakküm ve zorbalığından kurtarılmasını bir hedef olarak aldı. Tabiyatiyle bu hedefe erişebilmek için, mücadeleyi esas saydı ve son pratik noktası da bu amaca bütün insalığı katmak için teşebbüse geçmesi idi. Ruslar, Çarın istibdat idaresi altında süregelen savaş yıllarının pekiştirdiği sefalet sonucunda bu hissiyatı azami derecede arttırmışlardı. Memleketlerinin çok geniş olmasına, birçok doğal amiller ve şartları haiz bulunmasına dayanarak bütün dünyanın emperyalistlerine karşı hasımlık ve savaş ilan etmekten çekinmediler. Batı emperyalistleri de bütün güçlerini, bütün kudretlerini, bütün vasıtalarını kendi aleyhlerine kullandıkları halde, yaptıkları devrimci hareketleri bugüne kadar büyük başarı ile yaşatmağa muktedir oldular. Bolşeviklerin özellikle son günlerde Polonya dahilinde süregelen başarı ve zaferleri cidden devrimlerinin pek mesut, pek parlak ve pek önemli bir sonucudur. İslâmiyetin en yüksek kural ve kanunlarını kapsayan bolşevizmin bizim bile varlığımıza kastetmiş olan ortak düşman aleyhinde, bugün elde etmiş bulunduğu zafer, bizim için de teşekkür edilecek bir sonuçdur.

Efendiler; doğu dünyasının kayıtsız şartsız sahibi, mutasarrıfı olmak emelini gururlu kafalarına sokmuş olan İtilaf Devletleri, kendi hayat ve varlıklarının devam ve varoluşunun, bu sahip çıkma ve bu kullanmada olduğunu pek güzel takdir etmişlerdir. Bu yüzden bu sahip çıkma ve kul-

lanışı sağlamak için başta İngilizler olmak üzere, bütün İtilâf Devletleri, bir taraftan bütün kullanabildikleri vasıta ve kuvvetlerle bizi mahvetmek, bizi ezmek için çalıştıkları bir sırada; diğer taraftan da bütün zulüm gören insanlığı kurtarmak için çalışan bolşeviklerin, zulüm gören milletimize el uzatılmaması için yine servetlerini, kuvvet ve kudretlerini sarfederek uğraşmışlardır.

Fakat Bolşevik Cumhuriyeti, hem kendi hayat ve varlıklarının önemini artırmak, hem de İtilaf Devletlerinin zulüm pençesinden kurtuldukları takdirde, evrensel olan devrimin amaçlarını elde etmek için kendilerine en kuvvetli ve kudretli bir muavin ve yardımcı olacak milletimizin barışçı ve birlikçi elini tutmak için fiili teşebbüslerde bulunmuştur. Yaptığı teşebbüs efendiler; Onuncu ve Onbirinci ordularını doğrudan doğruya Kafkasyaya, Doğu Cephesi ne tahsis etmek oldu. Bu ordular, bizim delaletimiz, etkimiz ve hizmetimiz sayesinde, kolaylıkla Kuzey Kafkasyayı geçtiler ve Azerbaycana girdiler ve Azerbaycanlılar da gelen orduları büyük sükûnetle kabul ettiler.

Bu ordular bir taraftan Ermenistan ve Gürcistan sınırlarında gereken tedbirleri ve askeri vaziyeti aldılar. Diğer taraftan da maddeten bizimle irtibat kurmağa giriştiler -ki bu mayıs aylarında idi-. Tam bu sırada idi ki; Polonyada cereyan eden durum, olaylar ve hadiseler gittikçe bolşeviklerin aleyhine olarak önem kazanmıştı ve Bolşevik Hükümeti mümkün olduğu kadar çok kuvveti Polonya cephesine sevketmek zorunda kaldı. Buna dayanarak Kafkasya'ya yollamış olduğu ordulardan Onuncu orduyu tamamen kuzeye sevketti. Onbirinci ordunun da bir kısmını sevketti. Bu yüzden Kafkasyada Ermenilere, Gürcülere ve umumi heyete karşı maddi kuvvetleri azaldı ve zayıf bulundu. İşte tam bu sırada İngilizlerin sürekli gayretleri ve kışkırtmalarının eseri olarak, İngilizlere bendelik etmekten zevk alan Azerbaycan Müsavat Hükümeti ve bu hükümetin hempalarının kışkırtmasıyla, şüphe yok Gürcülerin ve Ermenilerin de karışmasıyla, ordunun, bolşevik ordusu-

nun tamamen gerilerine düşen Gence bölgesinde Azerbaycanın karşı kuvvetleri tarafından bir irtica vücude getirildi. Bu olay üzerine Onbirinci Kolordu Kumandanı Ermeni ve Gürcü sınırlarında bulunan kuvvetlerin hepsini çekti ve bunlarla çatışmayı durdurdu ve topladığı kuvvetlerle yirmi iki Mayısta Gence'de isyan eden muhalif kuvvetler aleyhine hareket etti ve onları kâmilen yola getirdi ve bastırdı. Nuri paşa hepimizin bildiği bir kişidir. Bu kişinin kumandası altında iki, üç bin kişiden mürekkep bir Azeri kuvvet vardı. Bu kişiyi İngilizler her nasılsa baştan çıkartmışlar, kendisiyle beraber kuvvetini kendi yararlarına kullanmışlardı. Yani, Nuri Paşa ve kuvvetleri dahi bu kırmızı ordu aleyhine diğer irtica edenlerle beraber hareket etmişti. Onun için Onbirinci Ordu Gence'deki asileri yola getirdikten sonra Akdam istikametinde yürüdü. Akdam, Gence'nin güney doğusundadır. Orada dokuz haziran tarihinde Nuri Paşa kuvvetlerini mağlup ve perişan etti. Yenilen bu kuvvetler Akdamdan sonra güneye, İran içlerine doğru çekildi. Sonradan bunun sonucunu da arzedeceğim. Akdam olayından sonra Kızılordu Şuşu üzerinden Gerus'a geldi. Gerus'u olaysızca işgal etti. Gerus'a gelen Otuzikinci Rus kızıl tümenidir ki -bu, dört temmuzdadır efendim- bu kuvvetin hareketini burada bırakalım ve bizim sınırlarımızı aynı tarihlerde gözden geçirelim.

Ermeniler; kızıl kuvvetler kısmı küllisinin bu bölgeden uzaklaşmasından ve Azerilerin kızıl kuvvetler aleyhine isyan etmesinden ve bizim hareketimizin siyasi nedenlere dayanılarak durdurulmasından yararlanarak, derhal ondokuz haziran tarihinde, bir iki kolla Oltu Şurası aleyhine, diğer bir kısım kuvvetleriyle de Zengisar Şurası (Sovyeti RN) aleyhine taaruz hareketine başladılar. Gerçekten gerek Zengisar Şurası ve gerek Oltu Şurası bizim eski sınırımızın ilerisinde ve doğrudan doğruya Ermeni Cumhuriyetini yakından tehdit eden durumlardır. Bu yüzden bu tehdid edici durumdan kendilerini kurtarabilmek için durumdan bu şekilde istifadeye kalkıştılar. Ermenilerin bu

hareketi henüz o civarda bulunan Hariciye Vekilimiz tarafından Ermenistan Hariciye Vekâletine ve de Doğu Ordumuz Kumandanı tarafından Ermenistan ordusu kumandanına gereken politik teşebbüsler yapılmakla beraber Erzurum ve dolaylarında zaten toplanmış ve her an harekete hazır bulunan ordumuz bazı tedbirler almak zorunluğunu duydu. Ermeniler Oltu Şurası içinde Tuzla civarına kadar olan yerleri işgale muvaffak olabilmişlerdir. Bittabi Oltu Şurasının milli kuvvetleri bu Ermeni taaruzunu durduracak kadar güçlü değildi. Onun için ordu, sol kanadını ileriye ve sınırın öteki tarafına sürerek, Bardız ve Tuzla hattını tuttu. Diğer taraftan da Beyazıt cihetinden de gereği kadar kuvvetleri Zengisar Şurası dahiline geçirdi. Aras'ın güneyine çekilmiş olan milli kuvvetlerle gönderilen bu kuvvetler birleşti ve sonuç olarak gerek Zengisar'a ve gerekse Oltu'ya karşı hareket eden Ermeni kuvvetleri durduruldu. Bugün durdurulmuş durumdadır. Böylece takririn bir noktasına cevap vermiş oluyorum. Taarruz eden Ermeni kuvvetlerine karşı büyük ve kahredici hareket yapmadık ve daha yapmıyoruz. Fakat vuku bulan Ermeni taaruzları durdurulmuştur ve durdurma için gereken tedbirler alınmıştır. Bundan sonra ağustosun onunda Ermeniler zırhlı tirenlerden yararlanarak Erivan ve Çulfa demiryolları boyunca kuzeyden güneye doğru ilerlemeğe başladılar. Bu ilerleyen Ermeni kuvvetleri karşısında bizim sınırı geçmiş ufak bir müfreze halinde muntazam kuvvetlerimiz vardır. Bu müfrezeyi üstün düşman karşısında ezdirmemek için Aras'ın güneyine ve batısına geçmek üzere emir verildi ve bu kuvvet de aldığı emir ve talimata göre Ermenilerle ciddi muharebeyi kabul etmeksizin Arasın güneyine gelmiştir ve bunun sonucu olarak, sınırın yine öteki tarafında olan Şahtahtı yirmidört temmuzda Ermeniler tarafından işgal edildi. Demin arz etmiştim ki; temmuzda kızıl kuvvetler Gerus'a gelmişlerdir. Temmuzun hemen sonuna kadar bu kuvvetler burada kaldılar ve kendilerine karşı olan kuvvetlerin silahlarını toplamakla vakit ge-

çirdiler. Fakat Ermenilerin Şahtahtı istikametinde ilerlemesi üzerine derhal bu kuvvet Nahçıvan üzerine hareket etti ve 28 Temmuzda, yani Ermenilerin Şahtahtı'nı işgal etmesinden 4 gün sonra öncüleriyle - ki bir suvari tugayından ibaretti- Nahcıvan'a vardı. Bu kırmızı kuvvetin Nahcıvan'a gelmesi üzerine Ermeniler bu kuvvetle gerisinde kalan kısmı külisinin arasına girerek ricat hattını kesmek için Ankelat istikametinde haraket ettiler. Kızıl kuvvetler buna karşı da Şoşa'dan yeteri kadar kuvveti 31 temmuzda Ankelat yönünde haraket ettirerek Ermenilerin amaçlarını fiile koydurmadılar. I. Ağustos tarihinde Rus Bolşevik Hükümetinin Kızılordusuyla Büyük Millet Meclisinin ordusu Nahcıvan'da birbiriyle maddeten birleşmiş oldu (alkışlar) oraya giren kuvvetlerimiz, kızıl kuvvetler tarafından özel merasim ve olaganüstü saygı ile kabul edilmişlerdir. Burada birleşen iki hükümet kuvvetleri diğer kuvvetler gelinceye kadar yerinde ortaklaşa tedbirler almakta şimdi, bugün dahi meşguldur. Kızılordu suvarisinden Şahtahtı yönüne çıkan bazı seyyar kuvvetler Nahcıvan'ın otuz kilometre kadar kuzeyinde Ermeni keşif kollarını bulmuş ve onları tardetmiştir. Demin sözügeçen Nuri Paşa kuvveti Akdamdan sonra Hüdaferin'e gelmiştir. İran'a doğru haraket ediyorlardı. Bu kuvvetler Nuri Paşa tarafından doğrudan doğruya İngilizlerin emrine girmek için talimat almıştı. Fakat vakıt ve zamanında haberdar olduk. Doğu Ordumuz Kumandanı süratlı tedbirler aldı ve neticede bu kuvvetler aydınlatıldı, onlara doğru yol gösterildi ve bu kuvvetler doğrudan doğruya kumandamız altına alındı (teşekkür olunur sesleri). Ve Hüdaferin'den sonra Nahcıvan'a getirildi. Fakat tam bu kuvvetler Nahcıvan'a geldiği sırada idi ki Ermeniler Nahcıvan istikametinde demin açıkladığım Şahtahtı'na taaruz ediyorlardı. Bu taaruz az çok sarsılmış bulunan Nuri Paşa kuvvetleri üzerinde iyi bir tesir bırakmadı. Başlarında bulunan Azeri kumandanlar da kuvvetlerini elde tutamıyacak kabiliyette görüldü.

Böyle olmakla beraber bu kuvvetin ele alınabilen kısmı onyedi temmuzdan itibaren yirmi üç temmuza kadar Beyazıt'a getirildi. Beyazıttan sonra Karakilise üzerinden Hasankale'ye ve Erzurum'a sevk olunuyor. İlk kademesi 31 temmuzda Hasankale'ye varmıştır. Bütün arzettiklerim Ermenilere komşu olan arazideki haraketleri ve olayları kapsar. Fakat aynı zamanda, aynı tarihlerde Batum dolaylarında da birtakım olaylar cereyan etmekteydi. Bir temmuzda, yani Kızılordu Gerus'a yaklaşmak üzere iken çeşitli sınıflardan kurulu bir İngiliz müfrezesi Çürüksu istasyonunu işgal etti ve bunu izliyerek zırhlı tirenlerle iki tabur Gürcü askeri Çürüksuya getirildi. Orada bulunan Cemiyeti İslâmiye milislerinin karşı koyması ve ateşine rağmen İngilizlerin yardım ve desteği ve zırhlı tirenlerin himayesi sonucunda Çürüksu bu Gürcü kuvvetleri tarafından işgal edildi. Ondan sonra aynı tarzda ve tertipte Gürcü kuvvetleri Çürüksu'dan Batum'a kadar olan istasyonları birer birer işgal ve nihayet iki alay piyade bir miktar süvari ve sekiz toptan ibaret olan müfreze ile Batum'a geldiler ve oradan İngilizlerden, İtilaf Devletlerinden Batum'u özel merasimle teslim aldılar. İtilaf Devletleri de kâmilen Batum'u terkettiler. Yalnız limanda bazı gemiler kaldı. Gürcü kuvvetleri başlangıçta istila mıntıkasını Çoruh nehrine kadar ulaştırdılar ve Çoruh nehrinin güneyine geçmediler ve Cemiyeti İslâmiye milisleri Çoruh nehrinin güneyine geçtiler ve Borçka mevkiinde merkezlerini kurdular. Efendiler; görüyoruz ki burada bulunan Cemiyeti İslâmiye milislerinin güçleri tabii zayıftır ve biz bu kuvvetlere maddi olarak doğrudan doğruya yardım bile etmedik ve bugün de edilmemektedir. Bunun nedeni gayet basittir. Haritayı açıp kuvvetlerimizin, ordumuzun ne merkezde ve ne amaçla nerede, nasıl yığınak yaptığını incelerseniz pek iyi görürsünüz ki, buraya asker göndermek belki oradaki durum üzerinde bir an iyi etki yapar. Fakat, asıl lüzum ve ihtiyaç kaçınılmaz görüldüğü takdirde, hazırlandığımız şiddetli ve kesin darbeyi zayıflatabilir. Bu

yüzden askeri nedenler bizi oraya kuvvet göndermekten menneder. İkincisi; siyasi nedenler de vardır. Politik nedenlerin başında - ve bizi en çok ilgilendiren nokta şudur: Bildiğiniz gibi yine Rus Bolşevik Cumhuriyeti «Batum ve dolaylarının kaderi Batum ve dolaylarının oy'una, isteğine bağlıdır, onlar tayin ve takdir edecek» demiştir. Bu yüzden bugün Batum Gürcülerin eline geçse bile bunun geçici olduğu hepimizce bilinir ve bu kesindir. Bu yüzden esaslı olan ve her türlü ihtimaller karşısında bizi güçlü bulunduracak olan askeri planımızı değiştirmeğe ve başkalaştırmağa lüzum görmedik. İşte bu gibi nedenlerden dolayı tarafımızdan yardım görmeyen Batum ve dolaylarındaki Cemiyeti İslâmiye milisleri, Çoruh nehrinin güneyine geçtikten sonra, Batum'u işgal etmiş bulunan Gürcüler yine haraketlerine devam ederek yirmibeş temmuzda küçük bir müfreze ile Artvin'i işgal ettiler ve orada bizim küçük bir birliğimize karşı ikiyüz kişilik bir müfreze ile sınır karakolları kurdular. Böylece takririn başka bir noktasına cevap vermek istiyorum. Gürcüler Erzurumun kuzeyine gelmişler ve tecavüz etmişler gibi falan bir nokta vardır. Gürcülerin en son geldikleri nokta Artvin'dir ve orada da yaptıkları iş, sınırımıza karşı basit sınır karakolları kurmaktan ibaret kalmıştır.

Efendiler; bütün bu tafsilatı yeniden özetlemek gerekirse şu noktalara işaret koymak istiyorum: Anlaşılıyor ki Bolşevik Hükümeti bizimle ilişki ve temas kurmak için fiilen teşebbüslerde bulunmuştur. Ordu göndermiştir. İkincisi; durumun iki aydan beri doğuda özensiz ve çapraşık kalmış olması Polonya durumundan ileri gelmiş oluyor. Polonyaya kuvvet gitmiş olmasıyla Ermenilerin, Gürcülerin, Azerilerin mahallî, muhalif ve karşı haraketleri buna sebep olmuş oldu. Üçüncüsü: bütün bunlara rağmen, burada kalan kızıl kuvvetlerin zayıflığına rağmen, Azerilerin, Gürcülerin, Ermenilerin mukavemet ve taaruzuna rağmen yine Kızılordu yol, vasıta buluyor ve olanak buluyor Nahcıvan'a kadar gelip bizimle ilişkiyi arıyor ve bu-

luyor. Bu üç nokta ortak düşmanları netice olarak yenmek için azmetmiş olan iki milletin, iki hükümetin ileride-ki ilişkilerinin de istendiği gibi olacağına dair bir güvenç verebilir. Özel bir bakımdan da Ermenilerin bütün saldırgan hareketleri durdurularak onlara daima hakim bulunduğumuz görülüyor.

Bunun gibi Gürcülerin hareketleri bizim durumumuzu,, gücümüzü, planımızı sarsacak bir surette değildir. Yalnız ufak bir göntil ve vicdan etkisi vardır ki, o da Batum da bulunan dindaşlarımızın biraz zülüm ve baskıya maruz kalmış olmalarıdır. En önemli nokta bu olabilir. Efendiler Bolşevikler, politik ve hatta sosyal bakımdan -çünkü bilirsiniz ki batı ve Amerika işçisi gözünde Ermeniler zülüm görmüş olarak tanıtılmışlardır- Ermenilere önem vermişlerdir. Kayırıcı bir politika izler görünmüşlerdir. Fakat bugün bu Ermeniler onlara bile nankörlük etmiştir. Onların kuvvetine bile fiilen tecavüz etmiştir (kohrolsun sesleri). Pek ziyade umulur ve beklenir ki, bu defa Bolşevik Cumhuriyeti artık bu küstah milletin haddini bildirmek için şiddetli ve kesin kararını verecektir. ve pek fazla beklenilir ki Polonya başarısından sonra Bolşevikler bizim ile maddi olarak vücude getirdikleri bağı pekiştireceklerdir. Yine hepimizce biliniyor ki, aşağı yukarı yirmi günden beri Moskovada bulunan temsilci heyetimizin politik teşebbüsleri bütün bu olaylardan alınan sonuca göre iyi hale sokulacaktır.

Bu münasebetle efendiler, yine doğuya ait olan bir bir noktadan sözedeceğim. Duymuş olacaksınız ki, son günlerde Bakû'da milletler arası bir kongre yapılmaktadır. Resmi ve gayrı resmi yapılmakta olan müracaatlarda bizden de oraya temsilciler davet ediyorlar. Bu davetler doğrudan doğruya halkımıza yapılıyor. Trabzonlulara, Erzurumlulara her taraftan bir takım davetnameler geliyor, gönderiliyor. Aldığımız bilgiye göre bazı yerlerden, özellikle sınıra yakın yerlerden bazı kişiler bu kongreye gitmişlerdir. Her münasibet düştükce arz etmişim ve bu münase-

bette de bir defa daha tekrarlamak ve üzerinde durmak isterim ki, biz memleket ve milletimizin varlığını ve bağımsızlığını kurtarmak için karar verdiğimiz zaman kendi görüşlerimize bağlı bulunuyorduk ve kendi kuvvetimize dayanıyorduk. Hiç kimseden ders almadık, hiç kimsenin aldatıcı vaadlarına aldanarak işe girişmedik. BİZİM GÖRÜŞÜMÜZ, BİLİNİR Kİ, BOLŞEVİK İLKELERİ DEĞİLDİR VE BOLŞEVİK İLKELERİNİ MİLLETİMİZE KABUL ETTİRMEK İÇİN DE ŞİMDİYE KADAR HİÇ DÜŞÜNMEDİK VE TEŞEBBÜSTE BULUNMADIK. Bizim inanışımıza göre, milletimizin hayat sağlayışı ve yükselişi kendi hazim kabiliyeti ile orantılı olan görüşlerledir. Fakat esas itibariyla incelenirse bizim görüşlerimiz -ki halkçılıktır- kuvvetin, kudretin, eğemenliğin, yönetimin doğrudan doğruya halka verilmesidir, halkın elinde bulundurulmasıdır. Yine şüphe yok ki bu, dünyanın en güçlü bir esası, bir ilkesidir. Elbette böyle bir ilke Bolşevik prensipleriyle çelişmez. Vakıa bize milliyetperver derler. Fakat biz öyle milliyetperverleriz ki, bizimle işbirliği eden bütün milletlere hürmet ve riayet ederiz. Onların bütün milletlerinin gereklerini tanırız. BİZİM MİLLİYETÇİLİĞİMİZ HER HALDE BENCİLCE VE GURURLUCA BİR MİLLİYETÇİLİK DEĞİLDİR VE ÖZELLİKLE BİZ MÜSLÜMAN OLDUĞUMUZ İÇİN, MÜSLÜMANLIK YÖNÜNDEN BİZİM ÜMMETÇİLİĞİMİZ VARDIR Kİ, MİLLİYETÇİLİĞİN ÇİZMİŞ OLDUĞU SINIRLI ÇENBERİ SONSUZ BİR ALANA DÖNÜŞTÜRÜR VE BU BAKIMA DA, BU GÖRÜŞE GÖRE, BİZİM YÖNÜMÜZDE BOLŞEVİK YÖNÜ GÖRÜLEBİLİR. ÖZELLİKLE BOLŞEVİZM MİLLET İÇİNDE GADRE UĞRAMIŞ OLAN BİR SINIF HALKI GÖZÖNÜNE ALIR. BİZİM MİLLETİMİZ İSE HEYETİ UMUMİYESİYLE GADRE UĞRAMIŞ ZÜLÜM GÖRMÜŞTÜR. Bu bakıma dahi bizim milletimiz insanlığı kurtarmağa teşebbüs eden kuvvetler tarafından himayeye laiktir. Bunları söylemekten amacım, bu noktayı açık, samimi ve kesin olarak ifade ediyorum. Memleket ve milletimizi kur-

tarabilmek için, memleketin ahengini, intizamını sürdürmek gerekir. Her tarafda çeşitli kafaların, beyinlerin, vücutların teşebbüsü, memleketin içinde çeşitli akımlar, çeşitli durumlar doğurabilir. Halbuki efendiler, biz her yönden, dıştan ve dışın etkisiyle içten, sonsuz saldırılar, hücumların etkisi altındayız. Bu durum içinde bizim için esas, sessizce birliği muhafaza etmektir. Bu birliği böyle kişisel teşebbüsler ile bozdurduğumuz gün o kişisel girişimlerin başarı sonuçları en parlak bile olsa, heyeti umumiyeyi kurtarmak kabiliyetinden mahrumdur. Bu yüzden, şu yerde şu, ve şu ve şu yerlerde yapılan kongrelere şu, şu, şunlar kişisel olarak davet olunurlar ve bunlar oraya gider ve orada sözü geçen esasları kabul eder, memleket içinde uygulamağa başlarlarsa bu doğru bir yön olmaz. Biz kongrelere de gideriz. HER TARAFA GİDERİZ, HER ŞEYE KATILIRIZ. YALNIZ BİZ KATILIRIZ. MİLLET GİDER, YANİ MİLETİN TEMSİLCİLERİNDEN KURULU OLAN MECLİS GİDER ve yapılması gereken şeyi o yapar ve ancak yüksek meclisinizin yetkilerine sahip olan memurların her hangi bir kongrede, her hangi yerde, her hangi cemiyette, her hangi hükümette yapacağı temas, söyliyeceği söz, vereceği imza makbul ve geçerli olmak gerekir. Her halde biz bugün için kendi görüşlerimize, milletimizden, halkımızdan aldığımız hakiki görüşlere bağlı olarak hareket etmekteyiz.

Hulûsi Bey (Karahisar) - Paşa haziretleri, Bakû'da ki kongre resmi mi, gayrı resmi midir?

Mustafa Kemal Paşa (Ankara) - Gayrı resmidir efendim. O resmi olsa tabii Millet Meclisini davet ederlerdi. Doğu durumu hakkında resmi rapor ve bilgiye dayanarak yüksek heyetinizi aydınlatmak için vukubulacak maruzatım özetle bundan ibarettir. Böyle olmakla beraber bazı noktaların aydınlanmasına daha lüzum ve ihtiyaç görüyorsanız bilgim dahilinde izahat veririm.

T.B.M.M. D.I,C.3,48. içtima, S. 217/224, 14.8.1920

Aynı oturumda Mustafa Kemal Paşa sorulara cevap vermektedir :

Soysallıoğlu İsmail Suphi Bey (Burdur) - Paşa Hazretleri birinci sualim, bizim kuvvetler Rus kuvvetleriyle ittifak edeli epeyi zaman olmuştur. O zamandan beri o kuvvetlerin buraya çağırılması düşünülmüşmüdür, böyle bir teşebbüse lüzum varmıdır?

Mustafa Kemal Paşa - Neden dolayı böyle bir teşebbüs yapalım? Böyle teşebbüs varmıdır? Ne sebep vardır efendim? kızıl orduları bizim memleketimize davet etmek teşebbüsünün bizce düşünüldüğünü zatı âliniz biliyorlar mı?

İsmail Suphi B. (Burdur) - Soruyorum efendim.

Mustafa Kemal Paşa - Yaptınız mı, yapmadınız mı diye soruyorsunuz, rica ederim. Böyle bir sual sorabilmek için durumu gayet iyi düşününüz, inceleyiniz, ondan sonra Umumi heyet huzurunda soru sorunuz. Biz böyle bir şey düşünmedik ve düşünmek de istemiyoruz.

İsmail Suphi B. (Burdur) - Bu halde fiili yardım ne suretle olabilir? Bizim temsilci heyetimiz Moskova'da Sovyetlerle görüşmeğe başlamışmıdır?

Mustafa Kemal Paşa - Görüşmelere başlanıp başlanmadığına dair daha bir bilgi almadık. Yalnız onların oraya varışından sonra telsiz telgrafla, türkçe yazılı iki telgraf aldık, ondan sonra hiç bir bilgi vermediler. Biz de buna merak ettik ve biz de iki defadır, süratlı vasıta ile kendilerine sorduk, niçin bize bilgi ve açıklama vermiyorsunuz diye, yalnız gideli onbeş gün oldu. **Biliyordunuz ki Enternasyonal kongreleri toplanıyor. İhtimalki bizim temsilcilerimiz bu kongreye katıldı. Belki de bizim temsilcilerimiz orada görüşmelere girişmişler, görüşme sonuçları hakkında bizi aydınlatmaya elverişli zaman olmamış olabilir.** Üçüncüsü nedir efendim?

İsmail Suphi B. (Burdur) - Polonyada Bolşevik ordu-

larının ilerlemesine göre, sonradan İngilizler, Fransızlar tarafından Polonyalılara yardım için kuvvet göndereceklerine dair haber gelmesine göre hakikaten Bolşevik ordularının başarılarını akim bırakacak bir şey yapabilirler mi?

Mustafa Kemal Paşa - Beyefendi böyle bir şeyi çözümlemek için önce, Rus Bolşevik ordusunun askeri durumu ve fiiliyat alanına koymuş olduğu kuvvetin hakiki miktarı nedir? İkincisi; kendisiyle doğrudan doğruya savaşta bulunan ve yenilen Polonya kuvvetleri nedir? Üçüncüsü; oraya Fransızlar ve başka İtilaf Devletlerinin sevkedebilecekleri azami kuvvet nedir? Ve bu kuvvetler hangi yolla ve ne zaman sevkolunabilir? İşte bu bilgileri toplamış olmak gerekir. Böyle bir bilgi, Bolşevik Cumhuriyet Hükümetinin Genel Kurmay Başkanının masasında bile yoktur.

T.B.M.M. Za Ce D.I,C. 3,48. ictima, S. 225/6. (14.8.1920)

Bu belgeyle artık hem Kuvvet Komutanları ile o günlerde erişilen notayı ve hem de bütün dünyaya karşı T.B.M.M. inde resmi olarak yapılan açıklamayı vermiş oluyoruz. Giriş bölümünde genel olarak konuyu ele almıştık, burada aynı durumun tarih sırasıyla gelişmesini belgelerden izlemekteyiz. Bu dönemde BOLŞEVİZME karşı olan tutum açıktır, belgeleri incelemek yeterlidir. Sadece bir noktayı açıklamak isteriz, o da Mustafa Kemal Paşa Büyük Millet Meclisi kürsüsünden açık bir oturumda ENTERNASYONEL'e girmek için müracaat ettiğimizi belirtmesidir. Moskovada kurulan 3. Enternasyonalin bir ismi de Komünist Enternasyonal'idir. Bilindiği gibi Enternasyonal İcra Heyeti Bolşeviklik ilkelerine uygun değil diye Anadolu ihtilalinin bu talebini kabul etmiyecektir. Etseydi ne fark olurdu bunu kimse kestiremez, önemli olan Mustafa Kemal Paşa'nın, Vekiller Heyetinin bu kararı almış olması ve karara karşı Büyük Millet Meclisinin en küçük bir tepki göstermemiş bulunmasıdır.

XXX

Mustafa Kemal Paşa bundan sonra cepheyi gezmiş ve bayram dolayısıyla orduya bir tamim yayınlamıştır, onu da sunalım :

TAMİM

I — Cephedeki asker arkadaşlarımızla bayramlaşmak ve genel durumu yerinde teftiş etmek üzere Milli Savunma Vekili ve Genel Kurmay Başkanı ile birlikte Eskişehire geldim. Bayramınız mübarek olsun. Vatanımızın kurtuluşu için giriştiğimiz kutsal mücadelede hakkın inayetiyle yakında başarı sağlar ve hakiki bayramlar yaparız.

2 — Davamızın meşruluğuna ve bunda başarı sağlıyacağımıza en açık delillerden biri olmak üzere son günlerde dünyanın genel durumun leyhimize aldığı önemli cereyanları sayacağım. Ordularını Doğu sınırımıza doğru ilerletmek ve bize yardım etmek suretiyle bizimle hareket birliği eylediğini fiilen isbat eyleyen Bolşevik orduları Emperyalist devletlerin doğuda tek dayanakları olan Polonyayı istila ve her yerde büyük zaferler elde ederek Varşova önlerine kadar ilerlediler. Şiddetle ilerleyen ve kendi hayatlarını tehdid eden mukavemetsiz istila akını karşısında Avrupa devletleri Polonyaya yardım için tek bir nefer gönderemiyecek durumdadırlar. Bu yüzden bu tehlikeye de karşı koymak (amacıyla) Yunanlıları kullanmağa karar verdiler. Polonyadaki elim durumlarını hafifletmek için Kırım sahillerine Yünan birlikleri sevk olunmağa başlandı. Ancak sezilen bu günkü büyük tasa karşısında Avrupa devletleri Türkiyedeki durumlarını hızla düzelterek bütün güçlerini Bolşevik tehlikesine karşı kullanabilmek için Yünanlılara batı cephemize karşı yeniden bir taaruz yaptırmaları ihtimali vardır. Bu son günlerde alınan bilgi bu ihtimali

doğurmaktadır... 27 Ağustos 336

Büyük Millet Meclisi Başkanı
Mustafa Kemal

Hakimiyeti Milliye 2.9.1920, A. IV: S. 347.

III — MUSTAFA KEMAL PAŞA İLE MUSTAFA SUPHİ YOLDAŞ

Mustafa Suphi ile ilgili olayların konumuzla ancak dolaylı bir ilişkisi bulunmaktadır. Konuyu Mustafa Kemal Paşa ve onun söylev ve yazışmaları ışığında ele almak zorundayız. Ancak Mustafa Suphi ile Mustafa Kemal Paşa arasındaki mektuplaşmadan üç mektup elimize geçmiş bulunmaktadır, bazı yazılarda ise Mustafa Suphi'nin ismi geçmektedir, bu yüzden partisi değil de kendisi hakkındaki bazı yazışmaları aktarmak yolunu tuttuk.

Mustafa Suphinin Mustafa Kemal Paşa'ya yazdığı mektubu bildiren telegraf şöyledir:

Trabzon
19/7/1336 (1920)

Büyük Millet Meclisi Başkanlığına

1 — Bakû Türk Komünist komitesi tarafından gönderilmiş olan Süleyman (Sami) aşağıdaki mektubu getirmiştir.

Büyük Millet Meclisi Başkanı ve Kuva-yi Milliye Başkumandanı Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine

a — Osmanlı Temsilci Hey'eti Başkanı Tevfik Paşanın İstanbul'a tebliğ ettiği barış şartlarına göre Anadolu rençperlerinin son dane rızkına kadar taaruz olunduğu anlaşılıyor. Böyle bir barışı kabule razı olan herhangi bir hükümet ve sınıf ile savaşmağa karar vermiş olan İştirakiyûn teşkilatının yardımınıza erişeceğini ümit ediyoruz. Buradaki faaliyetimiz hakkında Süleyman Sami Yoldaş gereken bilgiyi verecektir. Mağdur halkımızın kurtuluşunun savaş

ve devrimde olduğu kanısıyla sözlerimi bitirir ve saygılarımızı teyid ederiz.

Üyeden	Merkez Heyeti Başkanı
Mehmet Emin	**Mustafa Suphi**

b) Bu mektup aynı zamanda Türk İştirakiyûn Teşkilâtı'nın Merkezi Komitesi mühürünü de taşımaktadır. Ve tarihi **Onbeş Haziran 1920**'dir.

2 — Türk İştirakiyûn Komitesi aşağıdaki konulara dair bilgi almağa Süleyman beyi memur etmiştir :

a) Anadolu'da açık olarak bolşevik teşkilatına müsaade edilir mi?

b) Şimdiki halde uygulanan Bolşevik pogramının Anadolu'da uygulanması için ne gibi değişiklikler düşünülüyor.

c) Bolşevik Programının tatbiki konusunda Büyük Millet Meclisinin görüşü nedir?

3 — Şimdiki halde Bakuda bulunan Türk İştirakiyûn Teşkilatı'nın Merkez Komitesi 1918'de Moskovada kurulmuştur. Rus Sovyet Hükümeti, Türkiye işleri için bu komite ile ilişkide bulunmaktadır. Komitenin Başkanı Mustafa Suphi Bey'dir. Bu komite Bakû'nun işgalinden önce Türkistan'da imiş. TÜRKİYE'DE BOLŞEVİK DEVRİMİ VÜCUDE GETİRMEK İÇİN KURULMUŞTUR. Bolşevikler Türkiye'de görebilecekleri bütün yardımı bu Komite eliyle yapacaklarmış (x). Komite Türkiye'ye götürülmek üzere Bakû'da elli top, yetmiş makineli tüfek, onyedibin tüfek ve gereği kadar cephane hazırlamıştır. Para konusunda Rus Sovyet Hükümeti gereken yardımda bulunacaktır. Şu kadar ki, yol açılmamış olduğundan silah ve cephane ve parayı Türkiye'ye getirmek mümkün olmamıştır. Komitenin amacı memleketin kurtuluşudur. Ve bu kurtuluş da bolşeviklerle işbirliğinde ve memlekette bolşevik devrimi yapmakla bulunmaktadır. Bu yüzden Anadolu'da bolşevik

(x) **Cümle Sakattır (Türkiye'ye yapacakları) olmalıdır.**

devrimini sağlamak için Büyük Millet Meclisinin ne düşündüğünü öğrenmek istiyorlar (x). Ve sonradan Türkiye ile olacak ilişkileri hakkında karar vererek ona göre hat ve hareketlerini tayin edeceklerdir.

4 — Süleyman (Sami) Efendi Komite Merkez Heyeti üyelerindendir ve Türk iştirakiyûn askeri teşkilatının askeri ve siyasi komiseridir (xx) Komite diğer üyeleri Kayserili İsmail Hakkı, Kafkasyalı Mehmet Emin, eski Zor mütasarrıfı Salih Zeki ve Samsunlu muazzaf subaylardan Yüzbaşı Nedim Agâh ve Yüzbaşı Yakup'dur. Bu komitenin yirmiyedi şubesi vardır. Biri Bakû'dadır. Birkaç şube de İstanbulda vardır. Anadoluda da birkaç şubesi varmış.

5 — Süleyman efendi Bakû'dan onyedi Haziranda ayrılmış ve Tiflis Batum yoluyla Trabzon'a yirmidokuz günde gelebilmiştir. Bir defa Batum'da İngilizler tarafından tevkif edilmiş, İngiliz neferlerine para vererek kaçmağı başarmıştır. Türkistanda iki yıl Maarif Komiserliğini ifa eylemiştir.

6 — Azerbaycanda hükümet işleri tamamen yerli bolşeviklerin elindedir. Başlangıçta Rus kumandaları yerli Hükümeti tanımamak istemiş, fakat Azerbaycan Hükümeti Başkanı olan Nerimanof'un Lenin'e yazdığı şikâyet üzerine Azerbaycanda bulunan Rus kumandanlarına Azerbaycan Hükümetinin emrinde bulunduklarını ve Hükümetin emirlerini (yerine getirmiyenlerin) idam edileceğine dair emir verilmiştir. Kendisinin hareketi sırasında Azerbaycanda bulunan Bolşevik ordusu'nun kuvvetini yetmişbin tahmin eylemiştir.

7 — Tarafınızdan verilecek cevabı beklemek üzere sözügeçen Süleyman Sami Bey burada alıkonulmuştur. (Süleyman Sami) 328 (1912)'de Harbiye Mektebini bitirmiş

(x) 14 Ağustos günlü Mustafa Kemal Paşa'nın beyanatları bu cevabı kapsamaktadır.

(xx) Moskova hatıratı, A.F. Cebesoy, S. 36/7'deki değişik metinden de yararlandık.

muazzaf subaylardandır. Sekizinci Alay Birinci Tabur yaverliğinde iken Oltu civarlarında esir olmuştur. Rütbesi teğmendir. Türkistanda pek fazla çalıştığı ve Sovyetler gözünde büyük bir güvenç kazandığı ve aynı zamanda Türklük hissiyatıyla mütahassıs bulunduğunu esaretten dönen subayların söyledikleri arzedilir.

8 — İşbu şifre Büyük Millet Meclisi Başkanlığına ve Doğu Cephesi Kumandanlığına arzedilmek üzere 19 temmuz 36 tarihinde yazılmıştır.

Tümen 3. Kafkas Kumandanı
Albay Rüştü

T: S. 221/3, Mos. A. F: 36/7.

Mustafa Kemal Paşa'nın verdiği cevap aşağıdadır:

13.9.1336 (1920)

Bakû'da Türkiye İştirakiyûn Komitesi Merkez Heyeti Başkanı Mustafa Suphi Bey ve azadan Mehmet Emin Yoldaşlara.

Süleyman Sami Yoldaş eliyle gönderdiğiniz 15 Haziran 1920 tarihli mektubunuzu aldım. Milletimiz kendisini hiçbir suretle temsil etmiyen İstanbul Hükümetinin kabul eylediği barış şartlarını reddetmiştir. Ezici çoğunluğu rençper ve köylüden teşkil edilmiş olan milletimiz Batı emperyalizm ve kapitalizminin mahkûmiyetinden kendini kurtarabilmek için bunlara karşı birleşmiş olarak mücadeleye, savaşmaya karar vermiştir ve bu kararını uygulamaktadır.

Türkiye İştirakiyûn Teşkilatının da aynı kanaat ve amaç ile çalışmakta olmasını büyük bir kıvançla karşıladık.

Milletimiz Ankara'da vücude getirdiği Büyük Millet Meclisi ile kaderine kendi eliyle ve tam bağımsızlık dairesinde el koymuştur. İşbu halk hükümetini meydana getiren teşkilatımızın köyden başlayarak nahiye, ilçe, liva ve vilayet merkezlerine kadar her yerde halk tarafından seçilmiş birer yönetim kurulu vardır ve bu teşkilat Büyük Millet Meclisi Başkanlığına bağlıdır. İşbu teşkilat mütarekeden sonra Anadolu ve Rumeli Müdafaayı Hukuk Cemiye-

ti adı altında vücuda getirilmiş bir teşkilattır. Bugünkü Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti işbu teşkilattan doğmuştur ve bu nedenle Sovyet idare teşkilatından farksızdır. Sosyal devrim dahi gereken aşamalarını geçirmekte olup bu devrimi halktan doğmuş olan Büyük Millet Meclisi yönetmektedir.

Gerek şahsen ben ve gerekse bütün çalışma arkadaşlarım çoğunluğu rençber ve köylüden ibaret olan milletimizin bağımsızlığını kurmak ve sağlamak gibi tek bir amacı izlemekteyiz.

Memleket ve milletimiz her yönden emperyalist ve kapitalistlerin hücumlarına karşı bir durumda olduğu gibi fiilen bunlara katılan İstanbul Hükümetinin padişahına atfen memleket içinde yapılan sürekli fesatlardan doğan mahalli anlaşmazlıklara da karşı koymak zorundadır. Bu yüzden milletin birlik ve direncini bozabilecek zamansız ve artık teşebbüslerden çekinmek milletimizin kurtuluşu yönünden zorunludur. Bu gereği gözönünde bulunduran Büyük Millet Meclisi sosyal devrimi sakinlikle ve özlü surette uygulamaktadır. (x).

AMAÇ VE İLKE YÖNÜNDEN BİZİMLE TAMAMEN BİRLİK OLAN TÜRKİYE İŞTİRAKİYÛN TEŞKİLATINDAN maddi ve manevi yönden hakkıyla yararlanabilmemiz için teşkilatınızın sadece Büyük Millet Meclisi Başkanlığıyla irtibat kurma ve muhafaza eylemesi gerekir. Türkiye dahilinde uygulanacak her çeşit teşkilat ve devrimler ancak bu kanal aracılığı ile yapılabilir.

AYNI HEDEFE YÜRÜYEN TÜRKİYE İŞTİRAKİYÛN TEŞKİLATIYLA TAMAMEN İŞBİRLİĞİ EDEBİLMEK İÇİN BÜYÜK MİLLET MECLİSİNE TAM YETKİYE SAHİP BİR TEMSİLCİ GÖNDERMENİZİ ve Büyük Millet Meclisi tarafımızdan Azerbaycan Hükümetine tem-

(X) Bu Milli Demokratik Devrimin önderliği asker - sivil aydın zümrede olduğundan yönetici kadro zenginleştikce karşı - devrime kayılmıştır.

silci olarak Bakûya gönderilmiş Memduh Şevket Beyle ilişki kurmanızı ve işbirliği eylemenizi rica eder ve bu vesile ile samimi hürmet ve selamlarımı sunarım.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı
Mustafa Kemal

Mektup ve cevabı Memduh Şevket Bey'e tebliğ edilmek üzere Doğu Cephesi Kumandanlığına.
T: S. 223/5.

Bu sıralarda B.M.M. Başkanlığına 17 Ağustos 1920 günü yazdığı bir raporda Kâzım Karabekir Paşa Bakû'ya yolladığı bir subayın Mustafa Suphi ile görüştüğünü, Mustafa Suphinin «Vaki olan suali üzerine Anadolu devrim hükümeti hakkında kendisine bildiğim bilgiyi verdim. Ve **uzun yıllardan beri Anadoludan uzaklarda bulunduğu için şimdiki çalışmasına Anadoluya gelip devrim yapanlar ile görüştükten sonra devam etmesinin daha uygun olacağını söyledim»** dediğini biliyoruz. (K. K. S. 855). Bundan sonraki yazışma tam olarak bilinmemektedir. Ali Fuat ve Karabekir Paşa'ların görüşleri Mustafa Suphi'nin Anadoluya gelişi sırasında verilecektir. Daha geniş bilgi için Ali Fuat ve Karabekir Paşa'ların hatıratı ile Fethi Tevetoğlunun kitabındaki belgelere başvurulabilir.

IV — TÜRKİYE'NİN KOMÜNİST OLMASI YOLUNDAKİ EĞİLİM

Bakû kongresi konusunda Mustafa Kemal Paşa'nın görüşlerini görmüştük, ancak yine de Mustafa Kemal Paşa İbrahim Tali beyi 1 Eylül'de açılan «Şark Milletleri Kurultayına göndermiştir, kendisine verilen talimat şudur:

1 — İdari devrim yaptık. Sosyal devrim de töre ve dinimiz itibarıyla elverişlidir. Ancak daha vaktı değildir, çünkü emperyalist Avrupalılarla ve İstanbul hükümetiyle savaş halindeyiz. Aşağıdan yukarı gelebilecek bir dev-

rim çözülmemize sebep olur. Temsilcilerimiz tartışmaları dinlemeli ve bize haber vermelidir.

2 — Kurultayda Anadolunun hakiki devrimci olduğunu ve devrim ruhundan başka bir şey tanımadığını bilfiil göstermek, Kurultaya katılacak olan Avrupalı delegelerin bu konuda güven ve emniyetlerini kazanmak ve yardımlarından memleketimiz için azamî istifadeyi sağlamak, memleketimizin yönetim tarzı ve politikası hakkında en iyi usul ve şeklin ne olabileceğini onlara anlatmak.

3 — Temsilcilerimiz Türkiye hakkında her ne şekil ve nitelikte olursa olsun bir hüküm ve karar almağa yetkili değildir.

A. F. C. Mos. S. 19.

Bakû kurultayında Sovyet lideri Zinovyef Türkiye hakkında şöyle konuşmuştur :

«Sovyet hükümetinin Türkiyeye, Mustafa Kemal'e yardımcı olduğunu biliyorsunuz. Biz, başında Mustafa Kemal'in bulunduğu bir hareketin komünist hareketi olmadığını bir dakika bile unutmuyoruz. Ankaradaki halk hükümetinin ilk toplantısında tutulmuş zabıtların sureti gözümün önündedir... Mustafa Kemal'in başında bulunduğu haraket Halifenin şahsını düşmandan kurtarmak istiyor. Bu düşünüş, bu fikir komünist ilkelerine uyar mı? Hayır... Fakat biz cemaatın duygularına riayet ediyoruz. Bunu değiştirmek bizim elimizden gelmez; çünkü bunu yapabilmek için çok çalışmak gerek. Doğunun ve diğer memleketlerin dinî inançlarını ihtiyatla karşılıyoruz. Mustafa Kemal hükümetinin Türkiyede yürüttüğü politika, komünist Enternasyonalinin siyaseti, yani bizim siyasetimiz değildir. Fakat İngiliz hükümetinin (emperyalizmin) aleyhine yürüyen her devrimin mücadelesine yardım etmeğe hazırız. Bu saatte Türkiyede terazinin gözü, kim zengin ise onun tarafına eğilmektedir. Fakat bunun başka türlü olacağı zaman da gelecektir.» (Bu konuşmanın aslını bulup yayımlamakta yarar vardır, RN).

Kurultay Türkiye hakkında -özetle- şu kararı vermiştir:

«Türkiye, emperyalizm çetelerine karşı savaşırken, Doğu Milletleri Kurultayı ona fikir ve gönül birliği gösterecektir. Fakat Kurultay, bugün doğu işçi ve köylülerine bağımsız Türkiyeye yardımcı olmalarını dilerken, Türk işçi ve köylülerine de teşkilat ile düzenli olarak toplanmalarını tavsiye eder. Onlar ancak bu sayede kendilerini hürriyete kavuşturabilirler ve baskılara, hilelere kurban olmaktan kendilerini koruyabilirler. Bu suretle kuvveti ellerinde tutan birkaç kişi, artık kendilerini istilacı kitlelerden her hangi birinin çıkarına sürükliyemezler. Türkiyeyi gerçek ve tam sağlam bağımsızlığa kavuşturmak hem iç ve hem dış zalimlerin pençesinden kurtulmakla sağlanabilir.» (F. Kandemir, a. g. e).

Bu karardan sonra Mustafa Kemal Paşa'nın Kurultaya Büyük Millet Meclisi gözlemcisi olarak yolladığı İbrahim Tali (Öngören) yaptığı konuşmada özellikle şunları söyledi:

«Mazlum Anadolu köylüsü yüzyıllarca burjuvazinin keyfi hareketi ve zorbalığı altında inliyordu. Zavallı köylü İstanbuldan gelme hastalık, memur suistimali diktatörlük (baskısı altında) ölüm derecesine gelmişti... Türk köylüsünde haklı ve kutsal bir hınç uyanmıştı... Köylü tarlasında bütün ömrünü boşa geçirdiği ve buna rağmen açlıktan öldüğü halde bu paşalar ve saray ruhlu beyler, efendiler İstanbulda muhteşem köşklerde, saraylarda bol bol israfla milletin servetini boşuna yok ediyorlardı. Bu ayaklanış ile Anadolu isbat etti ki bundan böyle İstanbul'a ve İstanbul hazır yiğici paşa (x) ve beylerine bir lokma ekmek bile vermiyecektir... Anadolu hareketi, kesin olarak, burjuvaziye dayanmamaktadır... Anadolu devrimcileri ise, yüzlerini doğuda güneş gibi doğan devrime çevirmişler-

(x) Sözü geçen paşalar çoğunlukla sivil saray paşaları ve beyleridir.

dir... Anadolu devrimi zenginlerin ve hazır yiğicilerin çıkarına zıt olduğundan karşı devrimciler güçlerini bir yere topladılar. Şeyh Recep Sıvasta, Şeyh Şerif Bayburt'ta, Çapanoğlu ailesi Yozgatta İstanbul ile el ele verip Anadolu devrimine (karşı) karşı-devrim yaptılar. İstanbuldan bunları güçlendiren padişah ve saraylardır. Bunlar İngiliz parası ile, kendilerine yalandan islâmiyet süsü verip milli ve sosyal olan Anadolu köylü devrimini yenmek ve tepelemek istediler... (Anadolu devrimi) artık şevk ve içtenlikle Üçüncü Enternasyonal'e yüzlerini çevirmiş, talihlerinin Üçüncü Enternasyonalin talihine bağlı olduğuna iman etmiştir...

Yoldaşlar! Bu açıklamalardan anlaşılıyor ki, Anadolu son nefesine kadar hürriyet ve devrimini müdafaaya karar vermiştir. Kendisine Şura (Sovyet) Rusyasının uzattığı dostluk elini memnuniyet ve dürüstlükle kabul eder. Yaşasınlar bu yolda birlikte yürüyen devrimci Rusya ile devrimci Anadolu ve onların dayandığı doğu devrimi!»

(Bak: A. F. C. Mos: S. 29/31).

X X X

Durum bu şekilde gelişirken bazı çıkarcı kişi ve gruplar kontrolu ellerine almak için mücadeleye girişeceklerdir. Örneğin komünist olduğunu söyliyen Tokat Mebusu Nazım bey 4 Eylül günü meclis tarafından 89 oya karşı 98 oyla Mustafa Kemal'in adayına karşı kendisini İçişleri Vekili seçtirmiştir. Bu durum Mustafa Kemal Paşa'nın planlı ve düzenli hareketinin Meclis içinde bile aşılmakta ve kontrolden çıkmakta olduğunu göstermektedir. Paşa sert hareket edecek ve Nazım Bey'i istifaya zorlayacaktır. (x) Ondan önceki İç İşleri Bakanları da «komünist» olarak tanınıyor ise de onlar Mustafa Kemal Paşa'nın direktifi ile bu yo-

(x) Nazım beyin İngilizlerle ilişkisinden de söz edilmiş, kolayca istifayı kabullenmesi buna bağlanmıştı.

la kaymışlardı. Cami (Baykurt), Hakkı (Behiç) bunlardandı, ancak bu defa Paşa'nın arkasından oyunlar yaparak başa geçmek istiyen pek bulanık kişiler türemeğe başlamıştı (Nutuk S. 358/9,1938), aynı şekilde Kuvva'i Seyyare Kumandanı Ethem ve Mecliste bulunan kardeşi Reşit ve Teyfik Beyler anlaşmayı bozarak başa güreşmeğe yelteniyorlar ve ancak birkaç oy farkı ile yeniliyorlardı. Meclis ikinci Başkanı ve adliye vekili Celaleddin Arif Bey de Meclisten izinli olarak ayrılıp Erzuruma gidiyor ve oradan kendisine valilik verilmesini istyordu, aynı zamanda da bir «Halk Hükümeti» kurmak gayretinde bulunuyordu. Böylelikle Mustafa Kemal Paşa kendisini aşmak istidadında bulunan bir «aşırı sol» açık artırması ile karşı karşıya bulunuyordu.

Bu karışık ortam içinde yine de gelişmeği normal seyrinde tutmak için gayretler sarfedilmektedir, ancak güçlü bir sola doğru çekiş hakim gelmektedir ki, bu akım aslında Mustafa Kemal Paşa'nın o dönemdeki düşüncelerine uymaktadır, ancak kontrolunden kaçmaktadır.

14 Eylül günü Bolşevik sefareti başkâtibi ile görüşen Karabekir Paşa bu konuşmasını bir raporla Millet Meclisi Başkanlığına, yani Mustafa Kemal Paşa'ya bildirmektedir:

«... İnsanlığın kurtuluşu ve selameti için çırpınan Rus Sovyet Hükümetine bütün müslüman dünyasının var kuvveti ile yardım etmesini biz sağlayabiliriz. Rusya ile Türkiye elele verirlerse bütün müslüman dünyası bu birliğe girer.

Memleketimiz içinde açıktan açığa bolşevik propagandasına daha başlanmaması ve bolşevik kurallarının bilinmemesi kabahatı daha çok Moskova'nındır. İngiliz, Fransız, Yunan ve hilafet kuvvetleriyle savaşıyoruz. Halbuki daha iki millet arasında imzalanmış bir şeyimiz olmadığı gibi, doğu yolu da emperiyalist Taşnaklar (Ermeniler RN) elinde kapalıdır. Bundan başka uygulanacak usuller o memlekete göre olmalıdır. Rusya'da şirketler, bankalar

vardı, halkın toprağı yoktu. Bizde ise tamamiyle aksinedir. Sermaye tamamen yabancınındır ki biz de onlarla savaşıyoruz. Demiryollarına el koyduk. Bankalarda para yoktur. Toprağa gelince, önce topraksız köylü yoktur. Sonra köylünün ortak çayırı, tarlası, ormanı vardır. Daha her taraftan sarılmış bir durumda iken, kendi çıkarlarına gücü ele almak için teşkilat yapmak, ihtilâl çıkartmak memleketi mahvetmek, İtilâf (Devletlerine) teslim etmek demektir. Halk hükümeti kurulmak üzeredir. Mecliste görüşülecektir.»

(K. K: S. 884).

V — SOVYETLER'LE İLİŞKİ VE ERMENİ MESELESİ

16 Eylül 1920 Günü, az sonra, Moskovaya Elçi olarak gidecek olan Ali Fuat Paşa'ya Mustafa Kemal Paşa şu mektubu yazmaktadır.

Yazışma: Kişiye özel

Batı Cephesi Kumandanı Ali Fuat Paşa Haziretlerine

C: 14 Eylül gün ve 1347 sayı:

1 — Moskova'daki temsilci heyetimizden gelen 13 Ağustos günlü ilk raporlarda Lenin ve Çiçerin'le birçok görüşmelerden bizim çalışma ve mücadelelerimize yakınlık gösterilmiş ve silah ve malzeme konusunda yardımdan bahsolunmuştur. Anlaşıldığına göre Bolşeviklerin haraket planı önce Polonyayı yenmek ve sonra Kırımda bulunan Vrangel'i yok etmek esasına dayanıyormuş ve herhalde o zamana kadar doğuda genel harekete girişmek kararı yokmuş. Ermenilere memleketimizden arazi vermek gereğinden bahsolunmuştur. Heyetimiz Rusların malzemece fakir ve işi uzatmağa eğilimli olduğunu söylemekle beraber, bizimle tam bir ittifak yapmıyacaklarına dair daha kesin delil karşısında bulunmadıklarını bildirmişler ve bir taraftan para, silah ve cephanenin sevkolunması için uzun süre ola-

nak aranılarak, sonunda denizden bile nakliyata başlanacağını ilave etmişlerdir. Ermenistanla 10 Ağustosda yaptıkları barışnamede (Şahtahtı—Çulfa) demiryolu hattını Ermenilere bırakmışlar ve Azerbaycan'ın ve bizim heyetimizin protestolarına karşı, yanlış olduğunu sözlü olarak bildirerek kararlarında daha değişiklik yapmamışlardır.

Diğer taraftan Halil Paşa vasıtasıyla karadan bir elçilik heyeti ve bununla üç sandık içinde altın göndermişlerdir. Bu heyetle para Erzuruma vararak Sivasa haraket etmişdir. Külçe olan altının miktarı yüz bin lira kıymetindedir.

2 — Halil Paşa Nahcıvan'a vardıktan sonra kızıl kıtalar ile Ermeniler arasında çarpışma vaki oldu. Halil Paşadan alınan bilgiye göre kızıl kumandanlar, Ermenilerin zülümlerinden ve saldırılarından pek fazla kırgın oldukları, Ağustos sonlarına doğru bir oldu bitti yapmak üzere Ermenistan seferi için yığınak ve hazırlıkta bulundukları bildiriliyordu. Gerçekten yakın ipuçları belirdi. Fakat sonu gelmedi, aksine Çulfa hattının Ermenilere teslimi gereğine dair olan kararlar yenilenip doğrulanmağa başlanmıştır. Bu durumu Polonya yenilgisine bağlıyoruz, bununla beraber Halil Paşa acele Baku'ya dönmüş ve daha, çalışma ve teşebbüslerinin sonucundan, yeni bir haber vermemiştir.

3 — Biz bu durumdan Bolşeviklerin malzemece pek fakir ve barışa istekli olduklarını, hazırladıkları Polonya seferini başarı ile bitirme nasip olunca Batılılarla hemen uyuşmak fikrinde bulunduklarını çıkarttık. Bize karşı dost ve güleryüzlü görünerek hem müslüman dünyasının oyu, hem İngiliz kamu oyu üzerinde etki yapmak ve bu etkileri sürdürmek için zorda kalırlarsa bize asgari yardımda bulunmak, böyle olmakla sonradan Batılılarla uyuşmak olanağını muhafaza için bizimle kesin kararlara girmemek hareketini gördük.

4 — Bolşevikler aynı zamanda memleketimizde Bolşevik teşkilatı kurmak için olağanüstü faaliyete başlamış-

lardır. Bakuya gönderdikleri Mustafa Suphi ve arkadaşları vasıtasıyla Türkiye Komünist Genel Merkezini meydana getirdiler. Tamamen bolşevik fikirlerine kazanılan saf ve saf olmayan kişileri sahilin her noktasına çıkardıkları gibi, içeride de Eskişehir ve Ankara'ya kadar göndermişlerdir. Amaçları memlekette bir sosyal devrim yapmaktır. Bu halde memleket doğrudan doğruya üçüncü Enternasyonale yani Rusya'ya bağlı olacağından Bolşevikler hiç bir taahhüt ve yardıma lüzum kalmaksızın bizi kendilerinden ayrılmış bir hale getirmiş ve Batılılarla politik pazarlıklarında daha güçlü durum elde etmiş olacaklardır. Memleketimizin fikir ve devrim taraftarı olan veya bu perde altında türlü amaçlar peşinde koşan adamları da bu durumu farketmeksizin bolşevik teşkilatını kolaylaştırmaktadırlar.

5 — Biz bu durum karşısında önce memleketi elimizde muhafaza etmek ve ne ıslahat gerekiyorsa hükümet vasıtasıyla yaparak anarşi ve devrim suretiyle Rus bağımlılığına engel olmak ve Moskovadaki temsilci heyetimizin görüşmeleri olumlu veya olumsuz bir sonuca erişmesi için acele etmek, Ruslar ne yardım ederlerse miktarına bakmıyarak kabul etmek, Ermenilerle elverişli bir savaş vermek ve Azerbaycanla bitişmeyi oldubitti yapmak için Rusların kabulüne hareketimizi bağlamamak kararını ve talimatlarını verdik. Bundan sonra heyetten Trabzon vasıtasıyla aldığımız yeni bir raporda antlaşmadan sözedilmektedir. Buna göre Van, Bitlis ve Muş taraflarında Ermenilere arazi terketmek söz konusu olduğu görülmektedir. Makine başında bizimle haberleşerek konuyu bir sonuca vardırmak için Yusuf Kemal Bey Trabzon'a gönderilmiş ve ayrıca malzeme ve paranın denizden yola çıkarıldığı bildirilmiştir. Bu daha çok umut veren yeni bir durumdur ki, Yusuf Kemal Bey geldikten sonra mahiyeti anlaşılacaktır.

6 — Rusya cephesi bu halde iken Ağustos başında İzzet Paşa'dan ve o vasıta ile de İngiliz Genel Karargâhından bir Binbaşı imzasıyla gelen yazıda kontrolumuz

altındaki bölgelerde bulunan esirlerin iadesi konusunu tartışmak üzere görüşme istenmiştir. İngiliz Binbaşısına cevap vermedik. İzzet Paşaya verdiğimiz cevapta kendisi aracılığı ile görüşme mümkün olacağını ima ettik ve sezdirdik. Bundan sonra (Miliçi)'nin Kâzım Paşa ile görüşme isteği çıktı. Bunu da İzzet Paşa aracılığına döndürdük. Eksik olarak, İzzet Paşaya malledilerek, alınan bilgide şimdiki halde tutuklu bulunan Galip paşanın görevli olarak tarafımıza gönderileceği bildirilmiştir. Rus meselesi bir kesin sonuca bağlanıncaya kadar İngilizlerle böyle gayet hafif bir temas olanağını sürdürmek istiyoruz.

7 — Buraya kadar olan olayları bu maddede özetlemek ve tekrar etmek isterim. Ermeni davası gerek Batı ve gerek Rus milletleri karşısında güçlüdür. Hiristiyanlık adına vukua gelecek tecavüzlerin Batı ve Doğudan hoş görülemiyeceği kesindir. İngilizler nasıl dahili propaganda ile memleketimizi kısmen ellerine geçirmişler ve geçirmek istiyorlarsa, Ruslar da her şeyden önce iç sademelerle memleketimizi ellerine geçirmek istiyorlar. Gerek batı ve gerekse doğuya karşı dahilden çöküntüye karşı gelerek Yunan taaruzunun her hangi bir hatta durdurulmasını başarabilirsek davamızı halledecek karar bağımsızlığını bulacağımız muhakkaktır.

8 — Açıklamamdan anlaşılmıştır ki, kayıtsız şartsız Rus tabiiyeti demek olan dahildeki komünizm TEŞKİLATI amaç olarak tamamen bizim aleyhimizdedir. Gizli komünizm teşkilatını her surette durdurmak ve uzaklaştırmak zorundayız. Mecliste yeni olarak meydana çıkan halk zümresi bizim tanıdığımız arkadaşlardır. Bunlar memlekette bir sosyal devrimin - kısmen olsun - gereğine inananlardır. Bu teşebbüsün nedenlerini sarmalayamamaktadırlar. Hükümetten ayrı bir zümre yapmaktan vazgeçirmek istedik, mümkün olamadı. Fakat şimdi halkçılık programı altında hükümetçe bir program kabul ettik Halk zümresi kendiliğinden dağılmış gibidir. Hacı Şükrü Bey gibi birçok

arkadaşlar gizli bir tarzda başladıkları Yeşil Ordu teşkilatı ile oynadılar. Bunu durdurmalarını kendilerine ihtar ettim. KENDİ ARZULARINI KOLAYLIKLA DESTEKLETMEK İSTEYEN BİR TAKIM KİMSELER HİLLELİ BİR TARZDA KOMÜNİZM VE BENZERİ TEŞKİLATINA TARAFTAR OLDUĞUMU DAİMA YAYIYORLAR FAKAT YANLIŞTIR. Durum arzettiğim gibi Doğu ve Batı ile belirli bir sonuca varmadan devrimlerden kaçınmak ve bu münasebetle Mustafa Suphi Yoldaşa da yazdığım gibi NE YAPILACAK İSE HÜKÜMET VASITASIYLA YAPMAKTIR (Altı çizilen kısımlar tarafımızdan işaretlenmiştir, RN). Tabiyatıyla komünizm ve Bolşevizme açık olarak aleyhtarlığı uygun görmem.

Büyük Millet Meclisi Başkanı

Mustafa Kemal

A. F. C. M. M: S. 472/5.

Önceden bildiğimiz teyit edilmiş bulunmaktadır, Mustafa Kemal Paşa halk arasında bir «teşkilat» kurulmasına kesinlikle karşıdır. Şüpheli kişilerin oyunlarından çekinmektedir, devrim gerekirse onun üstten yapılmasını istemektedir.

Van'ın Ermenilere verilmesi meselesine gelince bu hiç de hoş olmayan bir olaydır. Dr. Riza Nur'a göre Türk temsilcisi ve Dış İşleri Vekili Bekir Sami bey Van'ın Ermenilere verilmesi karşısında kendi kavmi olan Asentinlere istiklâl tanınmasını pazarlık konusu yapmış ve prens sıfatı ile Kafkasyaya gitmiş, diğer temsilci İktisat Vekili Yusuf Kemal Bey ise Ankaraya gidip bu teklifi Millet Meclisine sununca Mecliste gürültüler kopmuştur. (16.10.1920, gizli celse) Bu çok çirkin bir olaydır ve Mustafa Kemal Paşa'nın çek adam olma durumunu acı şekilde ortaya koymaktadır. Mustafa Kemal Paşa Bekir Sami beye yolladığı 16.10.1920 günlü talimatıyla işe el koyacak, daha sonra da Lenin'in desteklediği Stalin'in sert çıkışı Ermeni entrikalarına son

verecektir (x).

Moskova görüşmelerinin varmış bulunduğu noktayı en iyi şekilde belirten belge Genel Kurmay Başkanlığının Cephe Kumandanlıklarına yolladığı şifredir, gizli celse bu şifreye verilen cevaplardan sonra toplanmıştır:

Yaverlik numarası: 65. Şifre

Doğu Cephesi Kumandanlığına
Batı » »
Adalar » »
Adana » »

1 — Moskova'ya giden temsilci heyetimiz Sovyet Cumhuriyeti ile bir dostluk ve kardeşlik anlaşmasının esaslarını kararlaştırmıştır.

Sözleşme esaslarının birincisi: Türkiye Milli Hükümetinin kabul etmediği bir barış antlaşmasını veya devletler senedini Rusya asla tanımıyacaktır.

İkincisi: şimdiye kadar iki memleket arasında akdedilmiş antlaşmalar tümden yok sayılacaklardır (xx).

Üçüncüsü: iki memleket aralarındaki demiryolu nakliyesinin her türlü engelden arınmış olarak elden geldiği kadar hızla sağlanması için gereken tedbirleri birleşik olarak ele alacaklardır.

Dördüncüsü: iki taraf memleketlerinde oturan öteki memleket vatandaşları oturdukları memleket kanunlarına tâbi olacaklardır. Milli savunmaya bağlı hükümler, aile hukuku, veraset, hukuki ehliyet konuları bunun dışındadır. Bu konular ayrıca anlaşma ile çözümlenecektir.

Beşincisi: iki taraf memleketlerindeki karşı taraf vatandaşları hakkında en fazla müsadeye sahip millet muamelesi yapılacaktır.

(x) Sovyetler Birliği yönünden bu olayların arkasındaki gerçek Lenin'ci çizgiye karşı olan grupların menfi tutumlarında aranmalıdır.
(xx) Çarlık döneminde kabule mecbur kaldığımız emperyalist yönlü antlaşmalar.

Altıncısı: Boğazların ticari ulaşıma serbest kalmasını sağlamak amacıyla bağlı olacakları uluslararası hükümler, Türkiyenin gerek Boğazlar üzerindeki salt eğemenliğini ve gerek Türkiyenin başkenti olan İstanbul'un güvenliğini asla bozmıyacak surette, komşu devletler temsilcileriyle ileride kurulacak bir konferansa terkolunacaktır.

Yedincisi: Akit taraflar elden geldiği kadar süratle ilişkilerinin pekiştirilmesinin gerektirdiği ekonomik, mali vesair bütün meseleleri tanzim edecek anlaşmalar aktedeceklerdir.

Sekizincisi: antlaşmanın tasdiknamelerinin alıp verilmesinden sonra elçilik ve konsolosluk ilişkileri başlıyacaktır; ve konsolosluk antlaşması yapılacaktır.

2 — Birinci maddedeki anlaşma bir ittifak antlaşması değildir. Çünkü Ruslar böyle bir ittifakın prensiplerine karşı olduğunu belirtmişlerdir. Sözü geçen dostluk ve kardeşlik anlaşması dahilinde Türkiye kelimesi İstanbul Mebusan Meclisi tarafından «Misakı Milli» adı altında ilan olunan milli sınır içindeki araziyi kapsadığı birinci maddeye ek bir fıkrada ayrıca ifade olunmuştur. Anlaşmayı imza etmek zamanı olan ağustos sonunda Rus Dışişleri Vekili kaçınıp Ermenilere Van ve Bitlis'den bir parça ayrılması nı ve buradaki müslüman halkı dahile çekmemizi gerek anlaşmayı imza için ve gerek bize vaat olunan yardımların yapılması için şart koymuştur. Bu şartlar üzerine temsilci heyeti bizden yeni talimat istemektedir.

3 — Ruslar konuşmalarında Sarıkamış ve Şahtahtı' nın tarafımızdan işgalini de sözlü olarak kabul etmişlerdir. Bu halde talepleri Erivan Ermenistan'ından ayrı Van ve Bitlis'de başka bir Ermenistan kurmak şeklini andırtmakta ise de Beyazıdın müslüman olduğunu kabul etmekle beraber bu iki Ermenistan'ı birleştirecek bir koridor bulunabileceğini sözlü konuşmalarda ayrıca eklemişlerdir.

Anlaşmanın imzalanışına bakmaksızın paraca ve askeri yardım olarak «şimdilik yapabildiğimiz» dedikleri mikta-

rı göndermeğe başlamışlardır. Bu miktar üç milyon kâğıt lira, altıbin İngiliz tüfeği ve cephanesi, yüz mitralyöz, sekiz top, dört milyon Alman mavzer fişeğidir. Bunun takriben bir milyon lirası gelmiştir. İngiliz tüfekleri de yavaş bir şekilde gelmeğe başladı.

4 — Askeri durumuz, savunma vasıtalarını cepheler arasında denkleştirme için doğudan batıya ulaştırmakta olduğumuz vasıtaların miktarı, cephe kumandanlarınca bilinmektedir.

Politik durumumuz: Batı devletleri aleyhimizdeki hükümlerinde daimdirler. Diğer yönden bizim davamızın gücü milli sınırımızı muhafaza için gösterdiğimiz taasup ve azimdir.

Bu yüzden Ermenilere Van ve Bitlis'den parça ayrılması esasını kabul edip etmemek konusunda cephe kumandanlarının fikirlerini Vekiller Heyeti beklemektedir. Onaltı ekim akşamına kadar cevap verilmesini rica ederiz.

5 — Antlaşmayı imza ettiğimiz halde üçüncü maddede gösterilen miktardan başka yardım beklenebilir.

6 — Vekiller Heyeti kararıyla Doğu, Batı, Adalar, cephe kumandanlarına 14 ekim 336 akşamı yazılmıştır.

Genelkurmay Başkanı
İsmet

H. T. V. D. Vesika: 1264

Cephe Kumandanlarından cevap geldikten sonra Mustafa Kemal Paşa Mecliste gizli oturumu toplarken, diğer yönden de Moskova'daki heyetimize, dışişleri vekili Bekir Sami Bey'e aşağıdaki talimatı telliyordu:

16.10.1336

Şifre no: 595
Karar No: 273

«Uzun tartışmalardan sonra Rus temsilci heyeti ile kararlaştırılan ve her biri altında sah çekilen maddeleri kapsayan dostluk anlaşması projesi ve o konudaki yüksek

kanılarınızı kapsayan rapor Trabzondan telegrafla alınarak Vekiller Heyetince geniş ve derin tartışmalardan sonra tetkik edildiği gibi Yusuf Kemal Beyin buraya gelmesi ile verdiği geniş izahatı dahi dinlenerek önceki inceleme bir defa da birlikte derinleştirildi. İçindekiler iki tarafın çıkar ve maksatlarına her yönden uygun görülen sözü geçen maddelerin kesin kabulü için Van ve Bitlis vilayetlerinden belirli bir parçayı ayırarak Ermenilere bırakılması konusunun şart kılınmış olması keyfiyeti, Ankara hükümetini emperyalizm ve kapitalizme karşı çetin bir mücadeleye katılması nedeniyle şimdiye kadar kendisini bir doğal müttefik saymakta haklı bulunduğumuz Rusya Şuralar Cumhuriyetinin bu konudaki fikir ve hislerinin samimiyetinden hakkıyla şüpheye düşürdü.

Kuruluş niteliği yönünden aynı zamanda icra kuvvetini dahi sahip bulunan Türkiye Büyük Millet Meclisinin bu konudaki fikirleri ve hislerini bilmeği görev sayan Vekiller Heyetinin sorusuna cevaben, Milli Meclisinin de açıkca ve oybirliği ile belirttiği hissiyat, sözü geçen şartın Türkiye milletince kesin olarak kabul edilemiyeceği niteliğinde bulunduğunun bildirilmesinden ibaret olmuştur.

Gerçekten mütarekeyi takip eden bekleyiş döneminde baş gösteren bilinen olaylar sonucunda emperyalist devletlerin Türkiye hakkındaki suikastleri kesin şekilde gerçekleşmesi üzerine özellikle Anadoluda bu emperyalist dünyaya karşı beliren azim ve direniş ve mücadelenin Misakı Milli'de tayin ve tesbit edilmiş olan milli sınıra indirgenmiş bağımsız bir Türkiye devletinin kesinlikle müdafaa ve muhafazası kutsal sözü olduğundan, gerek Büyük Millet Meclisi ve gerek onun güvenç ve güvenine sahip bulunan Vekiller Heyetinin coğrafî, askerî ve ekonomik hiçbir ilke ile izah ve uzlaşması kabil olmayan sözü geçen teklifi her ne pahasına olursa olsun kabul edemiyeceği bir olgudur.

Van ve Bitlis vilayetlerinin yabancı ve tarafsız bilir kişiler tarafından tertip edilmiş ve her tarafta geçerli sa-

yılmakta olan istatistiklere göre, gerek geçmişte ve gerek şimdi bir Ermeni çoğunluğu kapsamadığı sabit ve aksine o bölgede müslümanlar pek ezici bir çoğunluğa sahip bulunduğu bilinen bir şey iken, böyle bir Ermeni azınlığına ana vatandan ayrılacak bir arazi parçasının bırakılması isteği Sovyet Sosyalist Şuralar Cumhuriyetinden gelse dahi emperyalist bir fikrin ürünü olmak lekesinden hiç bir şekilde kurtulamaz ve hiçbir tevil ile kabul olunamaz.

Ankara hükümetinin kuruluş nedeni, yukarıda söylendiği gibi Misakı Millide saptanan ve millet tarafından da şimdiki hükümete ancak bu emanete sadık kalması şartıyla yardım verilmekte bulunduğu cihetle sözü geçen sınırın kapsadığı araziden hatta bir parçacığını bırakmak bütün bir düşman dünyasına karşı metanetle savunmakta olduğumuz kutsal davanın düşüşüne ve bunun sonucu olarak milli direncin çözülmesine sebep olur ve bu durum da İstanbul gerici hükümetini ve onu hain amaçlarına alet eden İngilterenin Anadoluda etki ve eğemenliklerinin yayılması ve yerleşmesine sebep olacağına şüphe yoktur.

Rıza ve tavsız ayırma kabul etmeyen memleketin bir parçasından her ne amaç ve zorunlukla olursa olsun Ankara milli hükümetince vazgeçilmesi halinde bu hükümetin de birkaç büyük vilayetimizi doğuda, kuzeyde ve güneyde Ermenilere ve Yunanlılara gereksiz terketmek suretiyle milletin gözünde ebediyete kadar lanet ve nefret edilen İstanbul hükümetinden mantıkan da hiçbir farkı kalmıyacağı ve böyle bir durumun gerçeklenişinde bütün Anadolu halkının Ankara hükümetine emniyet ve güveni tümden kalmıyacağının açıklanması bile gerekmez.

Bununla beraber Rusya Şuralar Cumhuriyetiyle daima sıkı bir dostluk bağı kurmak ve sürdürmeği içtenlikle arzu eden Ankara milli hükümeti gerek Lenin ve gerekse Çiçerin taraflarından şimdiye kadar vaki olan dostca sözleri ve teminatlarından Rusya Şuralar Cumhuriyetinin dahi aynı temiz yürekli amacı beslediklerı güçlü kanısında

bulunduğu cihetle Dışişleri Komiserinin bu içten dostca teminatına sonuna kadar sadık kalarak şimdiki durumumuzu daha yakından incelemesi ve Büyük Millet Meclisinin susturmak kararında olduğu meşru hislerini de gerektiği değer ve önemle kavrayarak yapılan tekliften cayacağını kuvvetle ummaktadır,

Bu yüzden, Vekiller Heyeti ayrıcalı olarak davranış ve durumu inceledikten sonra ileride yazılan iki maddede sunduğu karşı teklifin yüksek aracılığınızla Çiçerin'e tebliğine karar vermiştir:

Madde: 1 — Van ve Bitlis vilayetleri ile ilgili olarak önce ve sonra yerli ve yabancı bilirkişiler tarafından düzenlenen istatistiklere göre sözü geçen vilayetlerde müslüman halkına oranla Ermeniler hiçbir zaman çoğunluk kazanmamışlardır. Bu yüzden belirli bir toprak parçasının bir azınlığa terkedilmesini istemek emperyalist bir özel fikir ile hareketten başka birşey değildir. Ankara milli hükümeti emperyalizme karşı savunma ve mücadele kasdi ile kurulmuş bir hükümet olduğundan emperyalizmin bilinen kılıklarından olan böyle bir istek ve iddiayı kabul etmemek zorundadır.

Madde: 2 — Ankara milli hükümeti Türkiyeden göç etmiş olan Osmanlı Ermenilerinin göçden önce yerleşmiş bulundukları yerlere dönmelerine engel olmamağı ve bu suretle gelecek halka başka memleketlerde azınlıklara sağlanan hakları tamamen vermeği görevlerinden sayar.

İşbu telegrafnamenin varışında zaman kaybetmeden Çiçerinden bir görüşme istiyerek sözü geçen kararı tebliğ ve yukarıdaki düşüncelerden ilham alarak sözle de desteklemenizi rica ederim.

Kuvvetle ümit edildiği surette adı geçenin Ankara hükümetinin bu meseledeki görüşünü kabul ve yaptığı teklifte diretmekten caydığı takdirde iki devlet Dışişleri Komiserleri arasında değiş tokuş edilmesine karar verilen mek-

tuplarla maddeleri iki taraf komisyon üyeleri arasında kararlaştırılmış ve yetkilerine dayanarak parafe edilmiş bulunan antlaşmayı Türkiye Büyük Millet Mecisi hükümeti adına imzaya yetkilisiniz.

Yüksek teşebbüslerinizin sonucunu hemen telegrafla haber verme ve anlaşmanız, imzalanması halinde Ankaraya dönmeniz ve aksi halde yeni talimat bekleyerek bir süre daha Moskova'da ikametinizi uzatmanızı ayrıca rica ederim.»

A. IV: S. 355/7, A. F. C. Mos. S. 88/90. (x)

Mustafa Kemal Paşanın yolladığı bu talimatta o zamanın havasını veren «İki devlet Dışişleri **Komiserleri**» ibaresi üzerinde durulması faydalıdır. Yusuf Kemal Bey'e göre, Lenin kendilerine «Ermenilerle antlaşma yapmakla hata ettik. Biz düzeltmeğe çalışacağız. Biz yapamazsak siz tamir edersiniz» diyerek bir çıkış yolu aramışlardır, 28 Ekim günü başlıyan doğu taaruzunu bu ışıkla da değerlendirebiliriz. Mustafa Kemal Paşa'da günü belli olmıyan bir yazısında «Ermeni hareketinin politik hedefi Ermeni meselesinin çözülmesi için Rusları ve Ermenileri bizimle ciddi müzakerelere yanaştırmaktır, Ermenilerle doğrudan doğruya veya Bolşevikler aracılığı ile barış imkânı hazırlanabilir» diyerek aynı görüşü ileriye sürmüştür. (Bıyıklıoğlu, Atatürk Anadoluda, S. 70). Bilindiği gibi doğu ordusunun taaruzu sonucunda Kars 30 Ekim günü işgal edilmiş, 18 kasımda mütareke imzalanmış ve de 2 Aralıkta Ermenilerle aramızda Gümrü antlaşması yapılmıştır.

VI — KOMÜNİST OLMAMIZ SÖZ KONUSU OLDU MU?

Mustafa Kemal Paşanın karar almadan önce her defa-

(x) Ali Fuat paşaya yollanılan mektubun altındaki açıklamanın hatırlanmasında yarar vardır.

sında Kuvvet Kumandanları ile yazışarak fikirlerini aldığını, sonra da Vekiller Heyetinde çok defa bu yazışmaları okuduğu bilinmektedir, hatta bundan şikâyetci olan hükümet üyeleri olmuştur. Son aşama ise böylece hazırlanmış olan konuyu Millet Meclisine sunarak tarihi kararlar almak şeklinde gelişmektedir. Artık o zaman Mustafa Kemal Paşa bütün ağırlığını koymakta ve konu o anda doğmuş gibi dışarıdakiler için açık bir havada bir fırtınayı andırmaktadır.

Mustafa Kemal Paşa Şişli'deki evinde çeşitli çevreler ve yabancılarla da ilişkiler kurmuştur, bu arada yapılan nabız yoklamalarından bir kısmı da İstanbuldaki sol çevrelerle ve de Sovyetler Birliği sözcüleri ile, hatta bazı iddialara göre Rusyada bulunan Mustafa Suphi ile de yapılmıştır. Anadoluya geçer geçmez Budyeni ile buluşmaları ve de Kara Vasıf beyin faaliyetleri birer rastlantı olamaz. Kendileri çok defa görüşmeleri güvendiği arkadaşlarına yaptırırdı ki, duruma göre geriye çekilebilsin, gerektiğinde onlara karşı bile gelebilsin. Kara Vasıf bey'in, Karakol Cemiyetinin Sovyetlerle yaptığı anlaşma buna en iyi bir örnektir.

1920 yılının son aylarında dünyadaki ve Türkiyedeki durum kendilerini Türkiye'ye uygun, yukarıdan aşağı bir Komünist rejim kurmak yoluna sürükler gibi oldu. Halbuki artık Sovyet orduları Varşova önünde yenilmiş ve o dönemde Avrupanın bolşevik olması olanağı yok olmak yoluna girmişti.

Önce de söylediğimiz gibi resmi olarak basılan «Türk Şuralar Cumhuriyeti Anayasası»nı gören bazı kişiler vardır. Ancak bundan çok daha somut olarak bu gidişi gösteren yazışmalar da yok değildir. Atatürkün özel arşivi ile resmi arşivlerin açılması bu konuda bize çok ilginç şeyler öğretebilir.

Ancak bir defa daha tekrarlayalım bu şekilde kurulacak olan bir «bolşevik rejim» sadece şekil bakımından «bol-

şevik» olurdu, tıpkı şeklen «batı» kurumlarını aldığımız gibi. Çünkü sosyal rejimler sadece kanun ve kurumları yukarıdan aktarmakla kurulamaz, ister kapitalizm için ister sosyalizm için durum aynıdır.

XXX

Elimizde bu konuda yeteri sayıda belge vardır:

Mustafa Kemal Paşa tarafından «Türkiye Komünist Partisi» genel sekreterliği ile görevlendirilen Hakkı Behiç bey, Paşanın gazetesi olan «Hakimiyeti Milliye»de 13 Ekim 1920 tarihinde ilginç bir başyazı yayınlamıştır:

«Rusyada kanlı bir devrim, Bolşevizm adını taşıyan koskoca bir komünizm devrimi oldu. Türkiye de aynı yola paralel olarak, aynı yöne doğru gidiyor. Bu yürüyüşün tanzimi ile uğraşanlar için, bu devrim olayının bütün ruhunu iyiden iyiye incelemek, onu anlamak ve bu anlayışla orantılı bir hareket hattı çizmek gerektiğine göre, bu gün de Rusyada gerçekleşen Büyük Bolşevik Devrimi ile Türkiyede gerçekleşmesini görmek istediğimiz Komünizm arasındaki özellikleri incelemek arzusundayız.

Rus Bolşevizmi ile Türkiye komünizmi arasında menşe ve diğer uygulama tarzı yönünden iki büyük özellik göze çarpar: Rusyada bolşevizm müthiş bir mutlakiyet idaresinin memleketin her köşesine dağıttığı asil sınıfının pek ağır baskıları altında doğmuş, aynı baskı altında büyümüştür.

Rus ihtilali edebiyatını okuyunuz, Avrupanın başka hiç bir memleketinde ve hiç bir devrinde bu kadar ateşli, ve bu kadar kinli bir edebiyat daha yoktur... Sebebi de şudur ki, Rusyada o müthiş çarlar istibdadı ve asilzadeler saltanatı, bir taraftan da bilim ve edebiyat tetkikleri bütün şiddetiyle birlikte yürümüşlerdir. Bir taraftan Çarlar ve baskıları hüküm sürerken, diğer taraftan da Rusyada güzel hisler, felsefi ve bilimsel fikirler büyük bir ve-

rim ve kudretle bütün Rus hayatını sarıyordu. Türkiyede böyle olmamıştır. Türkiye haricen muzaffer olmadığı için, bütün dünyada bilim ve san'atın gürlüğü büyük bir güçle yayıldığı devirlerde bunlarla uğraşamamıştır. Bu nedenle Türkiyede, ne yüksek bilimsel ve felsefi fikirler, ne de derin ve yeni güzel hisler oluşmamıştır.

Türkiyede değil devrim edebiyatı, hatta milli bir edebiyat bile pek yeni, ancak son birkaç yılda kendisini göstermiş, yeni doğmağa başlamıştır. Bu nedenle Türkiyede Komünizm milletin ruhundan gelen yakıcı, yıkıcı, kırıcı, dökücü bir ihtilal şeklinde gerçekleşecek değildir. Çünkü bu devrim doğuşu itibariyle bunu hazırlıyacak bir ihtiyaçtan gelmemektedir. Bundan başka aynı sonucu doğuran ikinci bir sebep daha vardır: Rus ihtilalinin bu kadar haşin, anî, süratli ve altüst edici bir kuvvetle hakim olması için karşısında karşılaştığı direncin de büyük bir etkisi olmuştur. Eğer çarlık, değil komünistler, rastgele menşeviklere ve hatta ilericilere karşı güçlü teşkilata dayanan bir inatçı direnç göstermemiş olsaydı, yine bolşevik devrimi bu kadar süratli, ezici, altüst edici olmazdı. Yani böyle yapmak istiyenler, başarı sağlamak için halktan o gücü alamazlardı.

İkinci bir özellik de şuradadır:

Rusyada böyle bir devrimi yapmağa kalkanların ellerinde gayet güçlü bir silah vardı. Rusyada köylü kitlelerini yıllardan beri ezip bitirmiş toprak meselesi gibi koskoca bir mesele bulunuyordu. Devrimi bu kadar süratli, anî, ezici yapmağa karar verenler, bu silahı kullandılar. Halkı sadece bir takım felsefi fikirlerle bir teoriye karşı isyana teşvik eylemiyerek onlara pek kolay anlıyabilecekleri maddi bir değişiklik ve devrim alameti gösterdiler:

«İsyan ediniz, dediler, bugün üzerinde amele ve esir olarak çalıştığınız bu topraklar sizin olacaktır!»

Halk Tolstoy'un felsefesinden, Marks'ın teorisinden, Gorki'nin edebiyatından çok, bu topraklar için ayaklan-

dı. Bu topraklara kavuştukları zaman da, devrimi anladılar ve sevdiler.

Türkiye'yi komünizmin halk kitleleri için muhakkak surette hayırlı olan geleceğine götürmek istiyenler, Bolşevizm derecesinde süratli ve ateşli bir devrim için, ne Rusyadaki tarzda bir doğuş ve hazırlanış, ne de elde böyle güçlü bir silah görmüyorlar. Aynı zamanda, esasında yukarı tabakadan yönetilmesi gereken bu hareket (?), yüksekten gelen bir mutlak idarenin -Rusyada bulunduğu gibi- şiddetli ve inatcı bir karşı koymasına da rastlaşmıyor. Bu nedenle, Rusyada Bolşevizmin kullandığı devrim usullerini, burada, yani Türkiyede uygulamak istemek kadar devrimcilikten haberdar olmayış düşünülemez.

Bolşevizm devrimi, bütün Komünist hareketleri için bir örnek, bir model değil, pek değerli, pek canlı, pek muazzam bir rehberdir. Bu rehberden yararlanmayı, onun gösterdiği yollardan gitmeği ne kadar candan arzu edersek, onun usullerini şekil olarak aynen taklit etmekten de o derecede çekiniriz. Herşeyde körükörüne taklitçilik fenadır, hele devrimcilikte!»

Böyle bir yazının Mustafa Kemal Paşanın gazetesinde başyazı olarak çıkmış bulunması ayrıca çok anlamlıdır.

Bir hafta önce 8 Eylül 1920 günü Erzurumdan yola çıkan Sovyet elçilik heyetinin ilk kafilesinin 4 Ekim günü Ankaraya varışları üzerine Mustafa Kemal Paşanın «Hakimiyeti Milliye» (Şimdiki Ulus) gazetesinde şu sözleri okuyoruz:

«Bolşevik sefaret heyetinin dün gelen ilk kademesini hörmet ve dostlukla selamlamayı ilk vazife biliriz. Azerbaycan dili, Bolşeviğin ilk ve son tek rütbesi, tek unvan ve lakabı olan bir kelime kullanıyor: **Yoldaş.**

Bu kelimeyi aynen kabul ediyor ve gelenleri Yoldaş olarak tanıyoruz. Gelenler, dostlarımız ve yoldaşlarımız-

dır. Aynı yolda yürüyen, aynı amaca doğru giden yoldaşlar!

Bütün Rus yoldaşlardan, bütün Türk yoldaşlara uzun yollardan hararetli selamlar getirmiş olan Yoldaşlar...»

Bu karşılayış da aynı doğrultudadır.

Mustafa Kemal Paşanın Ali Fuat Paşaya (Cebesoy) hemen sonra yazdığı mektubu sunalım:

Şifre : 591

Ankara: 26.10.1336 (1920)

Batı Cephesi Kumandanlığına

Sevgili Yoldaş! Doğrudan doğruya Üçüncü Enternasyonal'e bağlı ve esas programına dayanan bir Türk Komünist partisi teşkil edilerek İçişleri Vekâleti Genel Emniyet şubesinin 18 Ekim 336 tarihli resmi ilmühaberi hükümetçe de onaylanmıştır. Partinin Üçüncü Enternasyonale bağlı esas programıyla içtüzüğü gönderilmekte olduğu gibi, memleketimizin özel şartlarına göre, partinin genel kongresi toplanıncaya kadar uygulanacak ve izlenecek esaslara dair ayrıca bir de çalışma programı hazırlanmaktadır. Bu program hakkında değerli fikirlerinizi beklemekteyiz. Partinin otuz kişiden kurulu bir Genel Merkezi orada, burada bulunup fiilen kongrenin icra heyeti yetkisiyle ahenkli çalışacak yoldaşlardan kurulu dokuz kişilik bir kurucu heyeti vardır. Genel Merkezin, teşkilat, toprak, köylü, işçi, sınai, askeri işler ve propaganda şubeleri kurulmaktadır. Askerlik işleri şubesi, siz kumandan yoldaşımızı dahi üyesi arasında görmekle iftihar eder ve devrimci ruhunuza dayanmaktadır.

Parti resmen kurulmuş olup faaliyetini tanzim ettiğiden ve eskiden kurulmuş olan gizli Yeşil Ordu teşkilatı dahi partiye dönüştüğünden dolayı artık bolşevizm, komünizm fikir ve esasları üzerinde hiçbir cemiyet veya heyetin fotograflı belge ve yetkinamesi olmaksızın kim olursa olsun bir kişinin faaliyette bulunması da bırakılmayacaktır. Keyfiyet İçişlerine bildirilmiştir. Tüzük ve bildirilerin

basılması ve yayınlanması biter bitmez kamu oyunun bilgisine de keyfiyet ilan edilecek. Şimdiden ilgilenenlerin celbi nazarı dikkatlerine ihtimam olunmasını rica ederiz.

Türkiye Komünist Partisi Genel Sekreteri
Hakkı Behiç
Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı
Mustafa Kemal

A. IV: S. 358/9, A. F. C. Mi. Mü. S. 507.

Ali Fuat Paşa diyor ki «Batı ile anlaşmak konusundaki ümitler kalmayınca, Ruslarla bir askeri antlaşma yapılamayınca **Sıvas kongresinden beri düşünülen** (Altı tarafımızdan çizilmiştir RN) ve bazı yerlerde hücreleri bile kurulmuş olan Yeşil ordu cemiyeti resmen ortaya (çıkmıştı). Bu konuda Meclis Başkanı ile Vekillerin de onayını almışlardı.» (Sa: 464). Yine Ali Fuat Paşa'ya göre Hakkı Behiç bey kendisine: «**Sıvas Kongresinden sonra**... Doğuya ve Rus devrimine yaklaşmakta memleket için büyük bir kurtuluş ümidi gördüm. **Müslüman dünyasında Rus devrimini değiştirerek vücuda getirilecek bir sosyalist birliği fikrine bağlıydım. Bu fikrimi Mustafa Kemal Paşa'ya açmıştım. Paşa taraftar görünmüştü.** Memleket içinde Rus bolşevizmine paralel bir akım hazırlamağa başlamıştık. Heyeti Temsiliyede hükümet işleri ile uğraşmak görevini üzerime aldığım zaman bir taraftan bu mesleğimi desteklemeğe çalışırken diğer taraftan da dıştan efkârı hazırlamak üzere gizli bir teşkilat kurduk... adı Yeşil Orduydu... Bu suretle bir taraftan yeni kabul edecekleri sosyalist siyaseti ile korumayı, diğer taraftan bizi bütün bu islam kitleleri (Türkistan, İran, Azerbaycan) ile birlikte hareket eder gibi göstererek kuvvetlendirmeği düşündük. Eğer biz bu siyasetimizde başarırsak, Ruslar, müslüman memleketleriyle ayrı ayrı siyaset yapacakları yerde bizimle siyaset yapmak veyahut bizi tutmakla bütün islam dünyasını tutacaklarına kani olacaklardı... (x)

(x) Bu davranışlar ile Ali'Harizi ve Sultan Galiyef'in görüş-

Cemiyetin teşkilatı bir hayli büyüdükten sonra Mustafa Kemal Paşa'nın güvenini kaybetmişti. Bunun üzerine cemiyeti dağıtmak zorunda kaldık. Bizi dinlemiyerek faaliyete devam ve sebat edenler birer vesile ile hüküm giydiler.» (A. F. C. Mi Mü. S. 465/6) Ali Fuat Paşa bu bilgiyi Kasım 1920 sıralarında aldığını söylüyorsa da hafızası kendisini aldatmaktadır, çünkü sözü geçen tevkifat 9 Mayıs 1921 tarihine rastlamaktadır .

Aynı konuda önemli bir belge de Mustafa Kemal Paşa'nın Kuvvay-ı Seyyare Kumandanı Ethem beye yolladığı tarihsiz mektuptur. Bu mektubun Doğu zaferinden sonra ve fakat barıştan önce yollandığı anlaşılmaktadır, yani Kasım 1920 tarihli olması gerekmektedir. Ethem'i Komünist Partisine davet eden mektup şöyledir :

Sayın Ethem Beyefendi

Doğu hudutlarımızdaki Ermeni uğraşı lehimize kesin başarı ile sona ermiştir. Aramızda bize pek elverişli şekilde muahede yapılmak üzeredir. Bundan başka geçende bildirdiğim gibi, diğer yönden dış durumumuz dahi olağanüstü memnunluk verecek haldedir. Bunu doğrulayarak bildiririm. Eskişehir'de çıkan Yeni Dünya gazetesinin bundan sonra Ankarada çıkarılmasını biz arkadaşlar pek uygun bulmaktayız. Hakkı Behiç Beyin mektubunda ge-

leri arasında ilginç bir paralellik vardır. Sultan Galyef Nisan 1920 de Çin'den İstanbul'a kadar olan dil birliğinden söz ederek Azerbaycan'daki devrimin önemini belirtmekte. Al'Harızi ise (Ocak 1920) Rus partisi aracılığı ile Doğu'da başarı sağlanamaz, düşmanlarımız böyle bir harekette bizi eski Rum emperyalistlerinin devamcıları olarak gösterirler. Devrimi ancak doğulu ve müslüman devrimciler doğu memleketlerine götürebilirler, bunun için de bize ademi merkeziyetçilik gerekir, tezini savunmaktadır; Sultan Galiyefin de fikri budur. Bir de doğuda politik bir güç teşkil etmeyen fakir köylüler yerine küçük burjuvazi ile işbirliğinden söz etmektedirler. Bu tezlerinden dolayı 1921'den sonra Parti muhalefetinde yer alacak, sonradan tasfiye edilecektir. (Rusya müslüman-

rekli fazla bilgi verildiğinden buna dair konuyu uzatmıyacağım.

Yalnız şunu bildirmek gerekir ki, Üçüncü Enternasyonale bağlı Ankara'da bir genel merkez kuruldu. Bu merkezî cemiyete BEN, sen ve Refet bey dahi alındık. (altı tarafımdan çizilmiştir RN) Yeni Dünya (x) gazetesi ise bu cemiyetin fikirlerini yayacaktır. Hakkı Behiç bey cemiyetin genel sekreteri olmuştur. Buna ciddi bir surette çalışmak, bilimsel ve pratik gayret gerekmektedir. Çünkü genel çıkarlarımız bunu gerektiriyor. Hazırlanmakta olan program tamamlandığı anda size de gönderilecektir. O zaman okur ve derhal gereken merkez ve yerlere şubeler açılmasına lütfen yardım ve kılavuzluk buyurursunuz. Matbaanın hemen Ankara'ya taşınmasına müsaade buyurunuz. Hacı Şükrü bey matbaanın nakline görevlendirilmiştir. Hakkı Behiç bey kardeşimizin yurtseverlik ve değer derecesine benim kadar sizin de emin bulunduğunuza eminim. Sıhhat ve afiyet sayın yoldaş.

(Büyük Millet Meclisi Başkanı)
(Mustafa Kemal)

Ç.E.h.S. 108/9

Burada Dr. Riza Nur'un anlattığı önemli bir olay yer almaktadır. Kendi kaleminden dinliyelim :

Mustafa Kemal'in bir adeti vardı. Önemli meseleleri kumandanlara yazar, onlara rey sorardı. Bunları Vekiller

---

ların arasında milli hareketler, Tataristanda Sultangalyevizm, Paris)

(x) Bu mektupta sözü geçen Yeni Dünya gazetesi matbaasının Ankaraya nakli isteği yerine getirilmiştir. Arif Oruç bey başyazar olmakta devam etmiştir. Ancak Mustafa Kemal Paşa'nın «ben» girdim demeleri şaşırtıcıdır. Ayrıca «şube kurmak» hakkındaki kısım da, eğer niyet yoklaması değilse, Mustafa Kemal Paşanın sonraki görüşleri ile taban tabana aykırıdır, Kanımıza göre amaç Ethem Bey'in bu yoldaki faaliyetlerini Kontrol altına almaktır.

Heyetinde okurdu... Bu esnalarda Mustafa Kemal'in en önemli işi Yeşil Ordu ve Komünist teşkilatı, Türkiyeyi Bolşevik yapmak. Ara sıra da «Memleketin kurtulması ancak bolşevik olmakla mümkündür» diyor. Hakkı Behiç, Yunus Nadi, Adnan (Adıvar), Tevfik Rüştü ve daha bir kaç kişiyi başına topladı. Programlar, tüzükler yaptılar, bastırdılar. Hele Tevfik Rüştü hararetli komünist oldu. Onun kırmızı kadife kalpağı hâlâ gözümden gitmez... Mustafa Kemal buna ilk nüve olmak üzere Çerkez Ethem'i aldı. Onun bir müfrezesini kırmızı tepeli kalpaklar ve yeşil bayraklar ile Ankarada dolaştırdı... Özellikle programlarında gizli komite hali, muhalefet edenlere katl ve idam cezası da vardı (x).

Derken bir gün Vekiller Heyeti toplandı. Mustafa Kemal söze başlayıp şunları söyledi :

«Arkadaşlar! Biliyorsunuz çok zamandır komünist teşkilatı ile uğraşıyorum, herşeyini yaptık. Mükemmel bir kuvvet olarak Yeşil Orduyu kurduk. Bu memleket ancak bolşeviklikle kurtulur. Artık zamanı gelmiştir. Kararınızı verin. Türkiyenin bolşevik ve komünist olduğunu dünyaya resmen ilan edeceğim.» dedi.

Yeşil Ordu dediği Ethem'in kuvvetleri (xx). Hiç ses yok... Bir müddet sonra Fevzi (Çakmak)'a reyini sordu. O «Muvafık» dedi. Süratle başkalarına soruyor. Kimse bir şey demiyor. «**Demek karar verildi**» dedi.

Derhal «Hayır, verilmedi; beni dinleyin dedim. Müthiş telaş içinde başladım: «Komünistlik bu millete gelmez hangi patron, hangi servet ve fabrika var ki bunu yapacağız?... Küçük burjuva sınıfı nerede, nedir? Yüz, iki yüz

(x) Yeşilordu Nizamnamesi Madde 25-26. (yakın tarihimiz Sayı 4 22.3.962)

(xx) Yeşilordu Sivas Kongresine dayanır (Bak Ali Fuat Mi. Mü. S 465/6)

lira sermaye sahipleri mi!?... Hem millet bolşevikliği dinsizlik diye tanımıştır. Düşmanla sarılıyız. Zaten millet aleyhimizde (?) Öyle bir durumda böyle bir devrim pek tehlikelidir. Bu ilan ile millet kâmilen aleyhimize kalkar. Belayı başımıza kendimiz almayalım. Hem de İngilizler bolşevikliğin şiddetli düşmanı. Şimdiye kadar aleyhimize bilfiil ordu göndermeyen İngilizler, biz komünist olunca mutlaka göndereceklerdir. **Yunan ordusunun veya Halife ordusunun yanına bir iki tümen de İngiliz askeri gelirse, işimiz derhal dumandır...** Eğer ilan etmekte diretirseniz sizinle çalışmıyorum. Meseleyi Millet Meclisinin hakemliğine götürmek kanunen lazımdır. Siz götürmezseniz ben şimdi meclise gidiyorum. Meclisi ayaklandıracağım... Bütün milleti aleyhinize kaldıracağım» dedim. Arkamdan Refet (Bele) (Dahiliye Vekili) ayağa kalktı. Şiddetle : «Riza Nur'u tasdik ediyorum. Sözleri doğrudur. Türkiyeyi bolşevik yapamazsınız» dedi. Bunun üzerine Mustafa Kemal «kalsın!» dedi. (British Museum Şark Yazmaları OR. 12591, Londra).

Bu toplantının tarihi belli değildir ancak Kasım-Aralık 1920 arasında olması zorunluğu vardır. İlk görünüşte, bu inanılmaz bir olay gibi gözükebilirse de onu doğrulamak için Millet Meclisinde'ki havayı vermek yeterlidir sanırım.

VII — MECLİSTE BİR TARTIŞMA

22 kasım 1920 günlü toplantıda Vekiller Heyetinden gelen tezkere okunur :

Büyük Millet Meclisi Riyaseti Celilesine

Büyük Millet Meclisi Kastamonu mıntıkası İstiklâl mahkemesi üyelerinden Dr. Tevfik Rüştü Beyin Doğuya gidecek fennî ve ilmi tetkikat heyetine tayini dolayısıyla kendilerinden boşalan sözü geçen mahkeme üyeliğine başka bir kişinin seçilmesini ve Tevfik Rüştü beyin görevi

devam ettiği sürece izinli sayılması hakkında gerekli muamelenin ifası ve neticenin bildirilmesini rica ederim efendim.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı
Mustafa Kemal

Tokat mebusu Nazım beyin usul hakkındaki itirazı üzerine tartışmada Rusya muhaciri Mustafa Lütfi bey itirazda bulunmuş ve bu arada demiştir ki : «Mademki Türkiye Komünist Partisi adına gidiyorlar. Neden yüksek huzurunuza teklif ediliyor? Türkiye Büyük Millet Meclisi Komünist değildir. Komünist adına giden komünistlik tahsisatı alır (konuya efendi, konuya sesleri) mademki Türkiye Büyük Millet Meclisi adına gidiyor ve müslüman dünyası adına gidiyor, Türkiye Büyük Millet Meclisi üyelerinin seçmesiyle gitmeli ve o suretle tahsisat verilmeli. Sonra komünist adına gelince, değil Büyük Millet Meclisinde, Türkiyede bir komünist fikri, ruhu zannetmem ki olsun, olamaz ve yalnız başına giydiği kalpağını kırmızı şeritle çevirmekle olamaz. Böyle komünistliği reddederim. (Gürültüler) Uzunca bir tartışmadan sonra Muhittin Baha (Pars) şöyle demektedir :

Muhittin Baha (Bursa) - ... Seçilen üyelere gelince bunların kişileri hakkında -Rusyadan altı yıl önce geldiğini söyliyen ve hâlâ Rusyalı olduğunu iddia eden kişiye cevap vermek istiyorum- o efendi isterse Rusyaya gidebilir.

Mustafa Lütfü (Siverek) — Rusya'ya gitmeğe kesinlikle arzum yoktur.

Muhittin Baha (devamla) — Ve bizi aydınlatacağına oradaki müslüman muhitini aydınlatır. Çünkü bu adam bizi aydınlatmak isterken tadlil ediyor. (Gürültüler) Efendiler dünyayı sarsan, müslüman dünyasına yeni bir cereyan veren, bizi ezmek isteyen Avrupayı kahır ve tedmir eden ve bize nuranur bir ufuk açan bir meslek, bizim memleketimizde bir parça dallanmak ve teessüs etmeğe başlar baş-

lamaz onun karşısına Rusya'dan altı sene evvel gelen bir efendi çıkıyor ve bize diyor ki: bunlara inanmayınız, bunlar sahtedirler, bunların başlarındaki kalpakların üzerindeki kırmızılar bir riyakârlık alametidir.

Mustafa Lütfü (Siverek) — Hakikattır.

Muhittin Baha (devamla) — O efendinin bilmesi gerekir ki, Komünist partisi adıyla kurulan parti altı yıl önce Rusyadan gelen değil, altıyüz yıldan beri burada yaşayan müslümanlardır. (Alkışlar) O efendinin bilmesi gerekir ki : Komünist partisine girenler, diğer arkadaşları gibi, burada bulunan, fakat altı yıl önce değil, çoktanberi burada bulunan arkadaşları gibi, bu memleket için canlarını feda etmeğe ahdetmiş adamlardır. Efendiler Komünist partisine mensup olanlardan birisi Vekiller Heyeti içinde bulunuyor. Diğer kısmı da sizin daima büyük samimiyetle ellerinizi sıkıyor. Onların başlarındaki kalpaklar sahte değildir, onların kalbi de sahte değildir ve onlar bu memlekette görev görmekle iftihar ederler. Siz sayın efendiler ister o partiye mensup olun, ister olmayın, biz bu efendi gibi, altı yıl önce Rusya'dan gelen efendi gibi, görüş farklarıyla karşımızdakilerin hukuklarına, haysiyetlerine tecavüz etmiyoruz ve bunu hatırımıza getirmiyoruz. (Bravo sesleri) O efendinin bilmeleri gerekir ki benim başımdaki kalpak henüz siyahsa yarın kırmızı olacaktır ve bu sahte değildir efendiler. O, ister anlasın, ister anlamasın, siz sayın efendiler, siz daha çok zamandanberi bu memleketin ekmeğini yeyip bu memleket için ölmeğe hazırlanmış olan efendiler. Size sesleniyorum, Rusya'da doğan fakat müslüman dünyasında daha çok önce ortaya çıkıp ihmal edilen, özensizlik ve üşenme eseri olarak bırakılmış olan bu akideyi siz de kabul ediyorsunuz. Biz defalarla dedik ki : Bolşevikliğin esası, memleketi kurtaracak bilimsel esaslardır. Bunun bir parti halinde teşekkülü, tesisi bu efendinin gücüne gidiyorsa, o altı yıl önce Rusya'dan gelen efendinin gücüne gidiyorsa, kendi başka sahih bir komünist partisi

vücuda getirsin ve öyle zannediyorum ki, öyle bir parti yapmak istiyor. Bu yüzden, seçilen efendiler Komünist partisine mensup olmakla haiz oldukları hukuku, ilmi, haysiyeti, ahlâkı bir tarafa bırakmış değildirler. Ne zihniyet, ne akıl iledir ki Rusyaya gidecek kişiler komünist partisine mensup olduğu için gitmemesini arzu ediyor. Bu nasıl anlayıştır ki Rusya komünisttir ve buradan komünist üye oraya gönderilmekle aralarındaki dayanışma ve uygunluk daha fazla doğrulanmış olur. Bu efendi diyor ki : hayır sakın onları göndermeyin, Ruslarla dost olurlar. Onları göndermeyin, komünistlik ve bolşeviklik aleyhine olanları gönderiniz ki, maksat hasıl olmasın.. yazık efendi.. yazık. (Bravo sesleri, şiddetli gürültüler).

Tartışmalar tamamlanmış verilen aradan sonra toplanan mecliste Mustafa Lütfü bey'in takriri okunmaktadır :

Riyaseti Celileye

Rusyaya izam edilecek Heyeti tetkikiyenin Meclisten seçilmesinin uygun olacağı konusunda birinci oturumdaki maruzatım iki yönden yanlış anlaşmaya uğramış ve izahat vermek için Başkanlıktan söz aldımsa da tartışmanın yeterliği konusunda.. verilen takrir çoğunlukla kabul edildiğinden işbu aciz takrir ile özetle söylediklerimin ne demek olduğunu ve ne kastettiğimi arzediyorum :

1 — Bendeniz Rusyalıyım demekten maksadım iftihar değil belki yedi sene öncesi Rusyalı olup siyasi sebeplerden dolayı Rusya hududu dışına sürgün edildim. Şimdi hâkim islâm Milleti fertlerinden olduğum için iftihar ederim demektir.

2 — Gerek komünizm ve gerek bolşevizm hakkıyla tatbik olunacak olursa müslüman dünyasının vaktı saadete dönüşü demektir ki, bu mana ile bendeniz en koyu Komünizm taraftarı olduğumdan ve bu millet uğrunda Rusyada senelerce mücahitliklerde bulunduğumdan dolayı vatanımdan sürgün edildim. Yoksa hiç bir partiye taaruz

aklımdan geçmez. Boyanmış kalpak meselesine gelince maksadım zevahirden kaçınmakla ciddiyet ve ölçüyü tavsiyedir. 22.11.1336

Siverek Mebusu
Mustafa Lütfü

T.B.M.M. Zabıt Ceridesi Dönem I, Cilt : 6 101. içtima.

Hava açıkca sezilmektedir, Tevfik Rüştü Beyin gönderilme nedenlerine gelince aşağıda verdiğimiz iki belgeden durum iyice belirmektedir.

Sonraları (16.7.1921) Enver Paşa'nın Mustafa Kemal Paşaya yazdığı bir mektupta da : «Yusuf Kemal bey biraderimiz, bunlar Anadolunun komünist olmasını isteyecekler, biz de olmağa karar verdik. Böyle olunca gene neden görüşmeler olmuyor? diyorlar ve sabırsızlanıyorlardı.» «O zaman Kâzım Kara bekir Paşa ve zatı sâmileri (yani Mustafa Kemal Paşa) Komünist esasını kabul eder görünmüş olduğunuzdan tabii bu konuda yaptığımızı değil yalnız size fikrimi yazmakla yetinmiştim. Sonradan Ankaradan aldığım mektuptan ve buraya Üçüncü Enternasyonal'e gelen delegelerden zatıâliniz diktatörleri olmak üzere Çerkez Ethem ve diğer bazı arkadaşların Ankara komünist partisini kurduğunu anladım. Burada Tevfik Rüştü Bey kardeşimize ben komünistliğin memleketimiz sosyal ve ekonomik durumu için doğru ve mümkün olmadığını bilmekle beraber dünyaya karşı gülünç duruma girmemek üzere hiç olmazsa komünist görünmüş arkadaşların bir kısmının bu fikirde sebat etmesi gerektiği iddiasında bulundum. Hatta zatıalinizin Sovyet idaresinin ilanı ile diktatörlüğünüze karar verdiğinizi ve buna karşı gelindiğini, engel olarak memlekete zararlı olabilecek bu teşebbüsün vücut bulmamasına muvaffak olduklarını, diktatörlüğünüze muhalefet ettiklerini iddia edenlerden işittim.» demektedir (AFC. M,s. S : 232/3), gammazladığı kişi sonradan anlaşılacağı gibi herhalde Dr. Riza Nur'dan başkası değildir. Bu konuda, çok sonra Doğan Avcıoğlu ile konu-

şan Tevfik Rüştü Aras ise : «Kominterne girme teşebbüşümüzü soruyorsunuz. Anlatayım. Ben o zaman Kastamonuda İstiklâl Mahkemesinde görevliydim. Yusuf Kemal Tengirşek başkanlığında bir heyet, Rusyaya gidiyor. Atatürk beni acele Ankaraya çağırttı ve heyete katılmamı istedi. Atatürk bana şunları söyledi : **«Bir komünist partisi kurdurdum. Ben partiye girmedim. İsmet, Ali Fuat, Feyzi paşalar partiye girdiler.»** Kurtuluş savaşının ilk günlerinde zayıftık. Hilafet de Enverciler de karşımızdaydı. Batı ülkeleri bize hayat hakkı tanımıyordu. Atatürk : **«Bizi dünya tanımazsa, komünistlerle birlik olur, kurulan yeni dünyada yerimizi alırız. Fakat memlekete yabancı eli sokmayız. Görüşümüzde samimiyiz, bu bir oyun değildir. Ama ne olursak biz oluruz, asla yabancı eli karıştırmayız.»** diyordu. Atatürk bana bundan sonra «Komünist partiye ister gir ister girme, git konuş» direktifini verdi. Moskovaya giderken yolda Mustafa Suphi ve arkadaşlarına rastladım. Suphi bey Rus komünist partisinin emrine girmiş. Onlara «Karsta kalın beni bekleyin, sizi kabul etmez, biz Ankara komünistiyiz» dedim. Moskova'da aylarca kaldım. Komiternle (x) müzakere ettim Komintern o zaman kuvvetli bir teşekküldü. Rus komünist partisi Genel Sekreteri Stalin Kominterne hakim değildi. Kominternde Stalin'in sonradan tasfiye ettiği Zinovyef ve Kamenef hakimdi. Komintern Mustafa Suphiyi tercih etti. Mücadele ettim. Suphi Bey grubu aleyhine gazetelerde yazılar yazdım. Fakat bize «Resmi komünist, Fransızca communistes officiels» dediler ve Kominterne bizi almadılar. Bunun üzerine Atatürk «dön» dedi, döndüm. Samimi idik, alsalardı, Kominterne girecektik.» demektedir (YÖN, Sayı 83).

Şimdi biraz geriye dönmemiz gerekecektir, Mustafa Kemal Paşa'nın Dr. Riza Nur'un sert çıkışı karşısında bir dakikada karar değiştirmesi pek kolay kavranacak bir tutum değildir, aslında «İngilizlerin büyük kuvvet getirme-

(x) Komintern, Komünist - Enternasyonalinin kısa şekli.

leri» iddiası şüphesiz Mustafa Kemal Paşayı düşündürecekti, Rusya'ya karşı kuşkusu, bu atılışta yol arkadaşlarına güvenme derecesi ve bütün bu komünizm etrafındaki açık artırma havasının kendilerinde yarattığı kuşku rol oynamışlardı, bütün söyliyebileceğimiz o toplantıdaki muhalefet olmasaydı geri dönmenin bir haylı güç olacağı kanısıdır, kaldı ki Tevfik Rüştü beyin yürüttüğü görüşmeler bu Vekiller Heyeti toplantısından sonradır, bu da gösteriyor ki Mustafa Kemal Paşa 1921 başında hâlâ kararını tam olarak vermemiştir. Öyle bir «Türk bolşevizmi» ne sonuç verirdi konusu ise banbaşka bir meseledir, bu konudaki fikrimizi ilk bölümde açıkladık. Mustafa Kemal Paşa'nın tereddütleri Ali Fuat Paşa'ya yazdığı ikinci mektupta açıkca belirtmektedir :

Gayet aceledir.

Şifre : 638

Ankara : 31 Ekim 1936 (1920)

Batı cephesi **Kumandanı Ali Fuat Paşa Haziretlerine**

Komünistliğin memleketimizde değil, daha Rusyada bile uyanış kabiliyeti hakkında açık kanaatlar hasıl olmadığı anlaşılmaktadır. Bununlaberaber içerden ve dışardan çeşitli amaçlarla bu akımın memleketimiz içine girmekte olduğu ve buna karşı makul tedbir alınmadığı takdirde milletin pek fazla muhtaç olduğu birlik ve sükununu bozan hallerin olması da olanak dairesinde görülmüştür. En makul ve tabii tedbir olarak, aklı başında arkadaşlara hükümetin bilgisi altında bir Türkiye komünist partisi kurdurmak olacağı düşünüldü. Bu durumda memlekette bu fikir ile ilgili bütün cereyanları bir bileşkeye indirgemek mümkün olabilir. Kurucu Heyeti ve otuz kişiden bir Genel Merkezi arasında seçkin arkadaşlarımızdan Fevzi (Çakmak), Ali Fuat (Cebesoy) ve Kâzım (Özalp) Paşalarla Refet (Bele) ve İsmet (İnönü) beylerin de gizli olarak dahil bulunmasını uygun gördüm. Bu sayede memleketi tutan ve milli amaçlarımızın kahramanları bulunan

arkadaşlarımızın bu teşkilatta girmiş bulunacaklar ve onların bilgi ve teşebbüsleri, teşebbüslerin oluşumu üzerinde etken olacaktır. Genel sekreter ilan edilen eski İçişleri Vekili Hakkı Behiç Bey tarafından yazılan ilk mektubu şifre ve resmi yazı olarak arkadaşlara sundum.

Orada bir parça bilgi vardı. Bugün maddi icraatımızda uygulama olanağı bulunup ve milli amacımızı elde etmekte kuvvet veren hususlara önem atfetmek tabiidir. Sosyalizm ve komünizm prensiplerinden hangileri ve ne dereceye kadar bizce uygulanabileceği ve özümleneceği ve kabul edilebileceği Türkiye Komünist Partisinin propagandasına karşı milletin fikir gösterileri ile ve zamanla anlaşılacaktır. Ordunun her zamandan çok büyük bir inzibat ile kumandanlarının eli altında bulunmasına son derece dikkat ve önem verilmelidir. Komünizm akımı nihayet ordunun en büyük kumandanlarında kalmalıdır. Arzı hürmet ederim.

Büyük Millet Meclisi Başkanı

Mustafa Kemal

A. IV : S. 360/1, A.F.C. Mi. Mü. S. 509.

Burada Mustafa Kemal Paşanın görüşleri çok açık bir şekilde belirmektedir. Ancak her haraketinde olduğu gibi burada da yine bir taktik payı bir yoklama amacı yok değildir.

VIII — MUSTAFA KEMAL PAŞA'NIN İTTİHATÇI LİDERLERE MEKTUPLARI

Eski İttihat ve Terakki Partisi liderleri yurttan kaçtıktan sonra bir taraftan Anadoluya dönmek olanaklarını ararken diğer taraftan da Ankara ile mektuplaşmakta idiler, zaten Türkiyedeki tek politik örgüt olan partilerinin elebaşıları yurt içinde geniş bir faaliyete girişmişlerdi.

Bu arada birçokları Sovyetler Birliğine gitmiş ve böylece Alman emperyalizminin hizmetinde Turancılık yap-

mağı öngören Enver Paşa ile arkadaşları bu defa bolşevik kesilmişler, Sovyet tipi bir parti kurmuşlar ve Anadoluda faaliyete geçmişlerdi. En son, Sakarya savaşının kaybedileceğini uman Enver Paşa Mustafa Suphi'nin katili Yahya kaptan'a bir birlik kurdurmuş ve Trabzon yoluyla Mustafa Kemal Paşayı devirmek üzere kızıl rejimin temsilcisi olarak gelmeği tasarlamıştı.

Mustafa Kemal Paşa'nın bu gruba karşı tutumunu biliyoruz, ancak konumuzu ilgilendiren birer belge olarak mektuplarını sunuyoruz Enver Paşaya 4 Ekim 1920 tarihinde yollanılan mektup :

Kardeşim.

Avrupa genel durumu ve Doğuda yapmasını tasarladığınız teşkilat ve yayıma dair 26 Ağustos 1920 tarihinde Moskovadan gönderdiğiniz mektubu aldım. Batı devletlerinin iç durumları ile karşılıklı ilişkilerine dair verdiğiniz bilgi o konuda istidlallarımızı doğruladığını ve Doğu islâm, memleketlerinde beliren milli hareketlerin birleştirilmesi teşebbüsü hakkında açıklama esas amaçlarımıza uyduğu cihetle muhteviyatı pek fazla memnuniyet yarattı.

Doğu dünyası üzerinde çekememe olmaksızın manevi nüfuzunu kurmağa ve Dünya Savaşı yüzünden memlekette bozulan ekonomik dengeyi bu surette iade ederek Bolşevik akımını Batı Avrupada yok etmeğe çalışan İngiltere hükümetinin pek ustalıklı olan bu azim teşebbüsüne fiili ve ciddi bir surette karşı gelebilecek ve dayatacak tek müslüman hükümeti Türkiye devleti olduğu için Batı emperiyalizm ve kapitalizminin en çok taaruz darbeleri tabiyatıyla Anadolu üzerine yönelmiş bulunuyor.

Bildiğiniz gibi eksik vasıtalar ile şimdiye kadar bu haince taaruzlara karşı koyan Ankara hükümeti, boğuşmanın uzun süre devamı halinde olması muhtemel olan sonu durup düşünerek Doğu'da bir dayanak noktası sağlamak gereğine kanaat getirmiş olduğundan Bolşevik Rusya Cumhuriyeti ile ortak amacın sağlanmasına ait bir an-

laşma akdine teşebbüs etmiş ve mektubunuza lisanı memnuniyet ile söylenildiği tarzda bu teşebbüs de başarı noktasına yaklaşmış bulunuyor. Ancak böyle bir dostca anlaşmanın ebediyen memleketin kurtuluş ve bağımsızlığı amacını sağlama emrinde verimli sonuçlar verebilmesi taraf ve değerin sonradan her hangi bir yeni sebep veya eski alışkanlık etkisi ile azar azar fikir ve amaç değiştirememesine bağlı ve bu da hilafet sahibi olmak dolayısıyla bütün İslâm dünyası üzerinde nüfuz sahibi olan Türkiye devletinin bu yüzyıllık etkisini aynı ırktan olsun, olmasın bütün Doğu müslüman kavimleri üzerinde zahmetsizce sürdürülmesi ve hatta artırılabilmesine bağlıdır. Bu yüzden müslüman memleketlerde beliren milli haraketleri bir takım özel teşkilata bağlamak suretiyle düzenleme ve birleştirme emrindeki düşünceler ve teşebbüsler milli davamızın kesin zaferi bakımından ezher yönden faydalı ve şükredilecek birşeydir. Bu alanda sarfedilecek çalışma ve emeklerin icraatı muhasalası amansız düşmanımız olan İngilterenin yapısını tahrip ve saltanatı pekleştirmeğe yönetilmiş olacağından başarı sağlanması halinde bütün medeniyet dünyasının ve özellikle doğu dünyasının şimdiki çehresini değiştirecek ve başkalaştıracak mahiyette olan bu dev teşebbüsün inanı, idaresi hakedilerek ve her halde Türkiye devletinin yeddi tedbir ve siyasetinde bulunmak ve ileride bağımsızlık ve belki milli varlığımıza karşı olabilecek diğer yabancı bir devlet ve milletin elinde emellerinin oyuncağı olmamak elzemdir. Bu itibarla masterı mesai ve irtibat olacak merkez müslüman teşkilatının Rusyada mı, yoksa başka tarafsız memlekette mi bulunması düşünülecek bir şeydir.

Bu esas bu şekilde belirdikten sonra gözden uzak tutulması (tutulmaması olacak RN) gereken başka bir nokta daha kalır ki, o da Türkistan ve Afganistan ve Acemistan gibi müslüman memleketlerin eserleri şimdilik nüve halinde görülen milli haraketlerin birleştirilmesi ve düzenlenmesinde sarf olacak emek ve icraatın ve bunda reh-

ber sayılacak amaç ve maksatların Rusları şüphe ve endişeye sevketmemesi için Pan-islamizm şekil ve suretinde belirmesinden kaçınılması amaca da uygun olacağından İslâm ve islâm olmayan bütün Doğu kavimlerini çiftlik hayvanı seviyesine indirmek isteyen İngiltere zorbalığına karşı insanca varlığını sağlam ve bağımsızlık hakkını geri almak mücadelesi şeklinde gösterilmesine özellikle dikkat ve önem verilmesi konusudur. Böyle bir amaç üzerinde ve bu şekil ve suret altında belgelenecek ve düzenlenecek milli Doğu hareketi için asıl hedef İngiltereyi Hindistandan kovmak ve uzaklaştırmağa varacak bir dev ortak haraket çıkarıldığına ve bu mesaiye katılma ve bu harakete en büyük amil ve etken Türkiyenin yüzyıllardanberi bütün Asya ve özellikle Doğu dillerinde destan olan manevi şeref ve etkisi bulunduğuna göre, oralardaki teşkilatın buradaki kararlar ve icraat ile aynı ahenkte olması gereğini açıklamaya değmez.» dedikten sonra bu yolda Enver Paşanın yapacağı hareketlerden muntazaman haberdar edilmesini istemektedir. Bu yönde Cemal Paşa'ya da bir mektup gönderildiği işaret edildikten sonra Afganistana subay göndermemizin kadro ihtiyacı bakımından olanaksız olduğunu belirtmektedir, ve de Almanyaya Talat Paşaya da yazdığını belirtmektedir. Bu mektupta hem «Pan-islamizm» şeklinde maceralara gidilmeyip milli haraketlerin öngörülmesi istenmekte ve hem de Enver Paşanın Hindistan gibi uzak yerlere doğru mücadeleye gitmekle Anadolu devriminden uzakta kalması arzulanmaktadır.

Mustafa Kemal Paşa 27 Ekim günü Cemal Paşa'ya yolladığı mektupta ise islâm memleketlerinde İngiltereye karşı girişilen haraketlerden ve özellikle Afganistandaki faaliyetinden dolayı kendisin kutlamakta ve fakat yardım edecek durumda olmadığını belirtmektedir. Sonra şu bilgileri vermektedir :

«Türkiye Büyük Millet Meclisi hükümetinin Moskovada bulunan temsilci heyetinin Rusya Sovyetler Cumhuri-

yeti ile anlaşma ve ittifak yapmak için dört, beş aydanberi icra etmekte olduğu görüşmeler olumlu sonuca varmış, düzenlenen ve iki taraf temsilcileri tarafından buranın tavip ve onayını beklemek üzere imza edilen konuları kapsayan taslağı Yusuf Kemal Bey buraya getirmiştir. Kendilerinden alınan sözlü izahat üzerine buraca icra edilmekte olan inceleme sonucunda kesin anlaşmanın inşallah bir aya kadar kesin şekilde imza ve değiş tokuşuna şimdiden olmuş gibi bakılabilir. Milletlerin kardeşliği ilkesine ve memleketin karşılıklı çıkarlarını sağlayan hakiki ve samimi bir dostluk esasına dayanarak akdedilip istikrarlı hududu Türkiye devletiyle Sovyet Rusya Cumhuriyetinin birbirlerini dünyaya karşı resmen ve karşılıklı olarak onaylamaları ve T.B.M.M. hükümetinin kabul etmiyeceği herhangi bir devlet anlaşmasının Rusya Cumhuriyeti tarafından dahi kesinlikle kabul edilmiyeceği ve iki memleket arasında gereken yardımlaşma, nakil ve ulaşım yollarının geçiktirilmeden ve zahmetsizce tesis ve sürdürülmesi ve her iki taraf vatandaşlarının karşılıklı memlekette aynı hak ve görevlerden karşılıklı olarak yararlanması ve yükümlenmesi ve Boğazlarda harkese uygulanacak ulaşım serbestliğinin Türkiyenin salt eğemenliğine ve başkent olan İstanbul dış güvenliğine asla zarar vermiyecek şekilde Karadenizde sahili olan devletlerin temsilcilerinden toplanan bir konferansta kararlanması gibi Pek önemli ve değerli esasları kapsayacak olan böyle bir dostluk anlaşmasının akit ve ilanı keyfiyetinin içinde bulunduğumuz dünya genel şartlarına göre Avrupada pek müthiş bir etki yapabileceği ve Doğu müslüman dünyasında da büyük umutlarla birlikte yansıma doğuracağı şimdiden tahmin edilebilir. Avrupaya ait bu beklenen etkinin memleketin hayrına olarak azami derecede yararlanma konusunda B.M.M. hükümetinin pek uyanık ve faal bulunacağı ve zatıalileriniz tarafından da o bölgede bu mutlu olaydan yüksek derecede çıkar elde etmeğe gayret ve emek sarfedileceği kuvvetle zannedilmekte ve vatan uğrundaki bu kutsal

mücadelede tümümüzün tam başarısı allahtan her halde umulur kardeşim.» denilmektedir.

Burada iki nokta üzerinde duracağız, biri Enver Paşa'ya yazılan mektupla bu mektubun havasının banbaşka olduğu, hatta lisanının ve üslubunun bile değişik bulunduğu hususudur. Enver Paşaya yazılan mektup çetrefil bir dilde kaleme alınmıştır bir zorlama sezilmektedir. Cemal Paşa'ya ise yakınlık gösterilmektedir. İkincisi Yusuf Kemal Beyin Ermeni meselesindeki aleyhimizde bulunan açıklamasına önem verilmediği hususudur.

Talat Paşaya yollanılan mektup ise konumuzu ilgilendirmemektedir ve fakat hava olarak ikisinin arasında yer almaktadır.

IX — 1921 ANAYASASININ OLUŞMASI

(Eylül 1920 - Ocak 1921)

Bolşeviklik ilanı ile ilgili anayasa taslağı elimizde yoksa da 1921 ocak ayında, yani BİRİNCİ İNÖNÜ ZAFERİNDEN ON GÜN SONRA KABUL EDİLEN Anayasa nın oluşması çok ilginçtir ve bu oluşum sol'dan sağ'a kayışın ilk emarelerini vermektedir. Bu temel kanunun birçok maddeleri 1922, 1923 yıllarında değişmiş ve sonunda 1924 Anayasası kabul edilmiştir, konumuz bu gelişmeyi incelemek değil, sadece 1921 Anayasası tasarısının oluşumu sırasında perde önündeki havayı vermektir.

Büyük Millet Meclisinin 18 Eylül 1336 (1920) günlü oturumda, gizli celseden hemen sonra Hükümet beyannamesi okunmaktadır, zabıtlarda bunun başlığı ANAYASA TASARISI şeklide ise de tasarı bir hükümet proğramı şeklini almış bulunmaktadır. Zabıttaki metni olduğu gibi vereceğiz :

Büyük Millet Meclisi Başkanlığına
Vekiller Heyetinin politik, sosyal, idarî, askeri görüşlerini

Büyük Millet Meclisi Başkanı
Mustafa Kemal

Maksat ve Meslek

1 — Türkiye Büyük Millet Meclisi, milli hududu içinde hayat ve bağımsızlık sağlamak ve hilafet ve saltanat makamını kurtarmak andıyla kurulmuştur.

2 — Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti hayat ve bağımsızlığını kurtarmağı tek maksadı ve amaç bildiği halkı emperiyalizm ve kapitalizm zorbalık ve zalimliğinden kurtararak idare ve eğemenliğinin hakiki sahibi kalmakla amacına erişeceği inancındadır.

3 — Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti, milletin hayat ve bağımsızlığına suikast eden emperiyalist ve kapitalist düşmanların tecavüzlerine karşı savunma ve dış düşmanlarla iş birliği edip milleti ayartma ve bozmaya (iğfal ve ifsat) çalışan iç hainlerin yola getirilmesi için orduyu pekiştirmeği ve onu milletin bağımsızlığının dayanağı bilmeği ödev bilir.

4 — Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti halkın maruz kaldığı sefalet nedenlerini yok etmekle saadet ve refah sebep ve vasıtalarını sağlamayı esas ilke ve bu yüzden toprak, eğitim, addiye, maliye, ekonomi ve genellikle sosyal konularda yüzyılın gereğine ve halkın hakiki ihtiyacına göre gereken yenilikleri ve tesisatı vücude getirmeği başlıca görev sayar. Ancak T.B.M.M. hükümeti amaç ve maksatlarını sağlamak için hertürlü çalışma ve icraatında millet ve memleketin maruz bulunduğu fiili tecavüzler ve fesatlara karşı milletin birlik ve dayanışmasını bozmaktan ve savunma çalışma gücünü eksiltmekten önemle sakınır. Politik, sosyal ilkelerini milletin ruhundan almağa

önem veren Büyük Millet Meclisi Hükümeti bu ilkelerin uygulanışında milletin hakiki eğilimlerini ve ihtiyaçlarını göz önünde bulundurur.

Esas Maddeler.

5 — Hilafet ve saltanat makamının kurtarılmasında başarı hasıl olduktan sonra Padişah ve Halifei müslimin esas kanunlar dairesinde muhterem ve mübeccel mevkini ahzeder.

6 — Eğemenlik kayıtsız şartsız milletindir. İdare şekli, halkın kaderini kendi eliyle ve bilfiil idare etmesi esasına dayanır.

7 — İcra kudreti ve yasa yetkisi milletin tek ve hakiki temsilcisi olan Büyük Millet Meclisinde belirir ve toplanır.

8 — Türkiye HALK HÜKÜMETİ Büyük Millet Meclisi tarafından yönetilir. Ve (Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti) unvanını taşır.

9 — Büyük Millet Meclisi vilayetler halkınca geneloy ile seçilmiş üyelerden kuruludur.

10 — B.M.M. üyesinin miktarı her ellibin nüfusta bir üye olmak itibarıyla düzenlenir.

11 — B.M.M. nin seçilmesi iki yılda bir defa yapılır. Seçilen üyelerin üyelik süresi iki yıldan ibaret olup fakat yeniden seçilmek caizdir. B.M.M. üyelerinin her biri kendini seçen vilayetin ayrıca vekili olmayıp bütün milletin vekilidir.

12 — B.M.M. her yıl kasım başında davetsizce toplanır.

13 — B.M.M. üyeleri her toplantı başından itibaren 4 ay sonra B.M.M. ne ait bütün hak ve yetkilere sahip olmak ve gelecek toplantı devresine kadar toplantı halini sürdürmek üzere her vilayetten en az birer üye bulunacak şekilde içlerinden üçte birini gizli oyla ayırır..

14 — Her türlü kanunlar koymak ve değiştirmek, kaldırmak ve antlaşmalar ve barış akti ve savaş ilanı B.M.M. nin hukuku cümlesindendir.

15 — B.M.M. Hükümeti bölüştüğü daireleri özel kanunu gereğince seçimkerdesi olan vekiller vasıtasıyla başkanının başkanlığı altında yönetir. Geri kalan üyelere icraî konular için vekillere yön tayin ve gerekirse bunları değiştirir.

16 — Ordu sadece B.M.M. nin ordusudur. Emir ve kumanda yetkisi B.M.M. nin manevi kişiliğinde olup emir ve kumandaya ait işler Genel Kurmay Vekâleti tarafından yürütülür.

17 — B.M.M. Başkanı aynı zamanda İcra Vekilleri Heyetinin de başkanıdır. Meclis başkanı sıfatıyla Meclis adına imza atmağa ve kararları imzalamağa yetkilidir.

Yönetim

18 — Türkiye coğrafi durum ve ekonamik ilişkiler bakımından vilayetlere, vilayetler ilçelere bölünmüş olup ilçeler de nahiyelerden kurulur.

Vilayetler

19 — Vilayet iç işlerinde manevi kişiliğe ve tam özerkliğe (muhtariyete) sahiptir. Dış ve iş siyaset, askerlik işleri, uluslararası ekonomik ilişkiler ve hükümetin genel vergileri ile menfaatları birden çok vilayeti kapsayan konular hariç olmak üzere B.M.M. ce çıkartılacak kanunlar mucibince bütün eğitim, sıhhiye, ekonomi, tarım, bayındırlık ve sosyal yardım tanzimi, yönetilmesi işleri (Vilayet meclislerinin) yetkisi dahilindedir.

20 — Vilayet meclisleri, beşbin nüfusta bir üye itibariyle ve geneloyla vilayet halkınca seçilecek üyelerden kuruludur.

21 — Vilayet meclisi üyeleri, arasından bir başkan ile dört üyeden kurulmak üzere bir yönetim kurulu seçer. İc-

ra yetkisi, sürekli olan işbu heyete aittir.

22 — Vilayette B.M.M. nin vekil ve temsilcisi olmak üzere vali bulunur, vali B.M.M. hükümeti tarafından tayin olunup görevi Hükümetin genel ve ortaklaşa görevlerine bakmaktır. Mahalli yönetime karşı durum ve görevi yalnız denetlemeden ibarettir.

(Sonraki bölümler : İlçe, Nahiye, Genel Müfettişlik bölümleridir Tasarının tarihi 13 Eylül 1336'dır.)

Bu taslağın bir hükümet programı mı, bir Anayasa mı olduğu hakkında tartışmalar olmuştur. Ali Şükrü Bey konuşmasında «...askerimiz firar ediyor. Açık görüşelim. Memleketin çeşitli yerlerinde isyanlar çıkıyor. Daha açık söylüyorum. Memleketin birçok yerlerinde halk bize karşı pek gerektiği kadar bağlı değil. Bu yüzden Hükümetin programı bu gibi esasları düşünüyor ve bunu ortaya atıyor. Fakat bu program halkın ruhunu inceleme bakımından eksiktir.» diyor Bundan sonra, önceki devrimlerin batı taklitciliği olduğunu ve halkın bunu tutmadığını belirten Ali Şükrü bey diyor ki : «Bu gün görüyoruz ki çeşitli fikir ve kanaat hüküm icra ediyor. Yine bir yönden eskisi gibi, yeni çıkan bir akıma bu memleketi kaptırmak isteyenler var ve bu gün içimizde bulunanlar da varya. Fakat hariçte var. Bu gün elime aldığım bir gazetede Millet Meclisi istihza olunuyor, bir sorgu işareti konuyor. Hükümet alkışlanıyor, bir programdan söz ediliyor ve tahrif edilmiştir diye Hükümete ait bir şey açık olarak millete karşı yazılıyor. Esas itibariyla açık söylüyorum. Bolşevizm cereyanını.. Ben Bolşevizm akımına karşı değilim. Fakat eskiden yaptığımız gibi. bu günkü dünyanın geçirmekte olduğu büyük devrimden etkilenmiyeceğiz diye kimse diyemez, etkili olacaktır. İdaremizde değişiklik olacak, fakat eskiden yaptığımız gibi, yine taklit ederek, Rusların yaptığına, yahut Almanların yaptığına bakarak onları taklitci bir şekilde yapacak olursak memlekette ikinci bir nifak sokacağız. Biliyorum ki, Bolşeviklerin amaçladıkları gaye,

insaniyetcicesinedir ve izledikleri amaç bizce biliniyor. Fakat zaten bizim dini kurallarımız bunu emreder ve vardır. Bu dini kurallar ne yazıkdır ki ihmal edilmiştir.» Sonra da halkın hissiyatına önem vermeden bir şey yapılamıyacağını belirterek : «Şimdiye kadar halktan hep mukabele görülmüştür. Çünkü halkın ruhu hesaba katılmamıştır. Halkın ruhu ve bağlı olduğu mukaddesatı hesaba katılmamıştır ve bu bakımdan halk daima muhalif kamıştır ve hiç bir yenilik yoluna konamamış, kısır kalmıştır. Bu gün biz bolşeviklerin gayet insanî olan amacına karşı bizim amacımız da budur diye ortaya atacak olur isek ve buna dinden gereken yönleri...»

Maliye Vekili Ferit Bey (İstanbul) - Yok efendim, bu, bolşevik programı değildir efendim .

T.B.M.M. Dönem I,C.4, İçtima 67

Bu taslak encümene havale edilecektir ancak bu konuda verilen takrirlerden biri Nazım bey, Şeyh Servet efendi, Mehmet Şükrü bey gibi homünist sayılanların içinde bulundukları «Halk Zümresi»nin aynı doğrultudaki programından bahsetmektedir, bu takriri verelim :

Riyaseti Celileye

«Bu günü düzenleme, geleceği sağlama amacıyla toplanmış bulunan B.M.M. nin, memleketin selamet, milletin saadetini kâfil esasları şimdiye kadar tesbir ve ilan etmemesini vatanın yüksek menfaatleri ile uzlaşmaz gören bir kısım aydınlar tarafından bu kutsal amacın biran önce kolaylaşmasını görmeğe hizmet edeceği kanaatıyla teşkil ve evrakı havadise koymak suretiyle Yüksek Meclisin takdir ve tasvibine arzolunan «Halk Zümresi» programının kötü yoruma uğratıldığı anlaşılmış ve Vekiller Heyeti tarafından çok defa vadolunduğu halde ancak bir iki gün önce pek küçük farklarla bu esaslara uygun bir programın basılıp yayınlandığı da görülmüş olmasına... ve bu milletin fertleri arasında en küçük fikir ve görüş ihtilafı-

nın bile pek elim sonuçlar verebileceğine (göre)... bir encümen teşkil olunarak her iki programın bu encümende ivedilikle tetkik ve uzlaştıktan sonra tartışılmak üzere Yüksek Meclise verilmesini»... talep etmektedir.

Hakikaten de taslak birçok çağrışım uyandırmaktadır.

Tasarı değiştirilmiş şekliyle 18 Kasım günü 1920 günü Meclise gelecektir, ve de ilkeleri «Büyük Millet Meclisi Beyannamesi» olarak kabul edilip tarihe mal olacaktır. Burada iki zıt fikir çatışmaktadır, biri mesleki temsil fikri ki, komisyon bunu 4. Maddeye eklemiştir, diğeri Tunalı Hilmi beyin getirdiği Şura fikri, Meclis sonraları ikisini de reddedecektir, Anayasa kanunlaştığı zaman artık İnönü savaşı kazanılmış, Ethem beyin Kuvayi Seyyaresi ile de ilişkileri olan Mustafa Kemal Paşa'nın tasarladığı «bolşevik» idare tarihe karışmıştır.

Çok ilginç olmakla beraber konumuz dışına çıkan Anayasa tartışmaları üzerinde fazla durmıyacağız. Tezler kısaca şunlardır : I — Nisbi olsun, olmasın seçimin bir anlamı olması için partiler gerekmektedir, Türkiyede işe partiler yerleşmemiştir. Hele iki dereceli seçim doğrudan doğruya idare amirlerinin, yani iktidarın emrine göre seçim demektir. Bunun sakıncaları çoktur. 2 — Komisyonun teklif ettiği mesleki esasa bağlı seçim. Bu teklif şöyledir:

«Madde 4 — Büyük Millet Meclisi vilayetler halkınca meslekler erbabı temsil edilmek üzere doğrudan doğruya seçilmiş üyelerden teşkil edilmiştir.» (x)

T.B.M.M.D.I,C.5, İçtima 99, 18.II.1336

(x) Mecliste tartışma konusu olan «Mesleki Temsil» usulunün anlamını Mustafa Kemal Paşa'nın gazetesi «Hakimiyeti Milliyede» yayınlanan 23 Ekim 1920 günlü yazıdan öğreniyoruz :

«Seçimlerde mesleki temsil usulünün uygulanması, Büyük Millet Meclisinin özel encümeninde kabul edilmiş olalıdan beri fikirler bu işle meşgul olmaktadır. Herkes bunun ne olduğunu, teşkilatın ne surette yapılacağını, bunların seçimlerde nasıl bir rol oynayaca-

Bu sistem «sanat erbabının» çoğunun gayrımüslim olması yüzünden de tepkilere yol açmıştır.

3 — Tunalı Hilmi beyin teklif ettiği «Şura», Sovyet sistemi. Bu sistemi de kendi ağzından aktaralım :

«Yüz can başına bir üye olmak üzere köyde köy şurası üyeleri seçilirler. Bu şûra üyeleri toplanırlar. Üçten az beşten çok olmamak üzere keza aralarında bir köy divanı seçilir (Köy Şûrası), bu köy Şurası nahiye Şûrasına bin can başına bir kişi olmak üzere vekiller seçer ve bir divan teşkil ederler, nahiyeye gönderirler. Nahiye Şûrası beşten

---

(Notun Devamı)

ğını merak ile birbirine soruyor...

«Mesleki temsil'in amacı memleketin bütün yönetimini tek olarak çalışanlara (sai erbabına), yani emekçiye vermektir. Şu bakımdan çalışmayanların, sa'i şubelerinden birine katılarak bilfiil çalışmayanın seçmek hakkı yoktur. \

Başka memleketlerde meslekler çok karışıktır. Eğer bizde karışıklık o dereceye varmış olsaydı, birden bire böyle bir teşkilata kalkışmak çok güç olurdu. Bu nedenle meslek teşkilatının bizde karışık olmamasından dolayı, sıkı bir inceleme ile birbirinden ayrı olarak dokuz büyük meslek bulunduğu görülmüş ve teşkilatın esası, bu fikri savunanlarca, bu aşağıdaki dokuz meslek addolunmuştur :

1 — Çiftçiler ve çobanlar; 2 — Tüccar; 3 — Denizciler; 4 — Madenciler, 5 — Irgatlar; 6 — Serbest meslekler; 7 — Sanatkârlar; 8 — Memurlar; 9 — Askerler.

Bu meslekten bazıları her yerde vardır. Bazıları ise, denizciler ile madenciler gibi, bazı bölgelerde bulunur. Irgatlar ve sanatkârlar her yerde vardır. Hangi yerde, hangi meslek varsa orada o meslek teşekkül edecek ve o yerin seçimlerinde azınlıkta da olsa o mesleğe bir yer verilecektir.

Şimdi teşkilatın görevlerini inceliyelim :

Her meslek cemiyetinin iki türlü görevi vardır : Biri mesleğin özel hizmetlerine ait sorunları tanzim ve yönetmektir. Diğeri, mes-

aşağı olmamak, dokuzdan yukarı olmamak üzere kendi aralarında üye seçerler. Bir divan teşkil ederler. Nahiye şûrası üyeleri kendi aralarından 500 hatta isterseniz 2500 can başına bir kişi seçerler. Vekili vilayet şûrasına gönderirler, vilayet şurası yediden aşağı olmamak üzere kendi azaları arasından vekiller seçerler. Bunlar da vilayet divanını teşkil ederler. Şûralar derecelerine göre yasayıcı, malî ve divanlar yargıcı ve yöneticidir. Vilayet şûraları ellibin nüfusta bir üye olmak üzere Büyük millet Meclisine kendi aralarından veyahut hariçten vekiller seçerler.»

(Notun Devamı)

leğin genel hizmetleri karşısındaki görevleri..

Birinci görevi Avrupanın iş sendikalarındaki görevlerin tümünü kapsamaktadır. Bu hususda bolşeviklerin kodukları esaslar kabul edilecektir. Çünkü bizde Komünist bir amaç ile haraket ettiğimiz için, bir takım kanunlarla kayt altına alınmış olan demokratik memleketlerdeki teşkilat bundan farklıdır.

Bu şekilde meydan gelecek temsil oranı büyütülmüş bir iş sendikaları birliği heyeti değerindedir ki, Rusyada ve başka memleketlerde bunun küçükleri mevcuttur.»

Bu yazı meclisteki tartışmalara ışık tutmaktadır, aynı zamanda da yönetici kadronun fikir bulanıklığını da iyice belirtmektedir, kendileri bu sistemi «bolşeviklik esaslarına» uygun görmektedirler, halbuki sistemin daha kurulmamış olan Faşist İtalyanın «korporatif» sistemiyle de ilişkileri yok değildir; hepsinin üstünde irgatlar, sanatkârlar ve aksi yönde de Tüccarlar ile Serbest meslek erbabi gibi bir sınıf esasından uzak meslekler görmekteyiz, örneğin çiftçiler büyük ağadan fakir köylüye kadar birçok sınıf ve zümreleri kapsamaktadır. Ayrıca «bolşeviklikten» bahsedildiği halde sömürücü sınıflar bu sistemin içine sokulmuştur ki bu büyük bir fikir karışıklığının, dengesizliğinin ifadesidir.

Cerahoğlu'na (Kerim Sadi) göre bu Tezi savunanlar sosyalist bir Türkiye istiyenlerdir. (Tü. Sos. IV), ancak bu istek olsa olsa hayalcilikten ileri gitmemektedir.

Ancak bu rejimi savunan Tunalı Hilmi bey komünistlik konusunda da açık olarak konuşmaktadır ve meclisteki en bilgili olan üyelerin bile bu konudaki fikir bulanıklığını göstermektedir : «Efendiler halkçılık denilen şeyin aslı, samimi (HALKLILIK)'tır. Halklılık meslekinin komünist denilen meslekle ihtısas ve ilişkisini iddia eden arkadaşlarımıza şurasını arzedeyim ki, bana küçük bir dikkatla baksalar kendilerine halkçılık ve komünistliği katiyen haram ederler. (bravo sesleri) Çünkü toprağa bağlıdır. Ben herşeyden önce toprağı savunuyorum. Ondan sonra milletimi savunuyorum (gürültüler). Müsaade buyurunuz. Özellikle arkadaşlar (komünist) ne demektir. biliyormusunuz? (maddeye geçiniz sesleri, gürültüler)... Efendim, komünistliğin bir tarifi de nahiye idaresi demektir. Affedersiniz ders vermiyorum. Bu yüzden usulümde nahiye esasını kabul ediyorum ki, halkçılık ve komünistlik itibarıyla bundan sağlam, bundan derin hiç bir şey olmaz. Zira köyden başlıyoruz, İstanbul'a doğru gidiyoruz.»

Bu konuşmayı aktarırken (komün) kelimesinin Osmanlı devrinde bazen belediye, bazen de burada olduğu gibi nahiye olarak çevirilere uğradığı ve böylece «komünizm» kelimesinin, kelime anlamına kaçıldığını belirtmekte yarar vardır. Bu anayasa tartışmasını kapatırken Hüsrev bey'in (İstanbul) aynı toplantıdaki bir iki sözünü aktaracağım : «Bizim saf gökümüz henüz daha fabrika dumanlarıyla kirlenmemiştir. Onun için bizde Kapitalistlik söz konusu değildir. İşçi diktatörlüğü hatırıma bile giremez. Bizde halk denince, halkçılık denince işte gördüğünüz, az kısmı bizim gibi aydınlarla ezici çoğunluğu çiftçiden meydana gelen halktan ibarettir.»

(T.B.M.M.D.I,C. 6, içtima : 106, 30.11.1336)

Bu tartışmada en çok üzerinde durulan bir konu da memurların ve hele jandarmanın halka karşı korkunç davranışları olmuştur.

İnönü savaşından sonra devam eden bu konudaki tar-

tışmalarda Mahmut Esat (Bozkurt) beyin konuşması ilginçtir :

«Efendiler, memleket demek, politika, edebiyat, aydınlar demek değildir. Bir memleket iktisadiyatından teşekkül eder. Çiftçiliği, mimarisi, demirciliği, saraçlığı ve diğerleri.. Bir takım meslekler erbabı o memleketi kurarlar, yaparlar. Bu meslekler yapılmadığı gün memleketten eser kalmaz. Bildiğiniz gibi İbni Haldun (x) «Mukaddemesinde» toplumları nitelendirirken, memleketlerin ekonomilerinden ibaret olduğunu ve bir takım meslek erbabının memleketi meydana getirdiğini bundan yüzyıllarca önce söylemiş, bizim kulaklarımıza bağırmıştır. Meslekî temsile kimler girecek efendiler? Birtakım arkadaşlarımız diyorlar ki, meslekî temsilde cahiller girecek, memleketi anlamayan insanlar girecektir. Hayır efendiler, bilim demek yalnız okumak yazmak değildir... Efendiler, bu memleketi yüzyıllarca savunan yalnız kılıçla değil, sanatları ile dünyaya karşı savunan sanatkârlar gelecektir ve onların menfaatları savunulacaktır.» dedikten sonra yine «Lonca» konusuna dönüveriyor : ve «Onsekizinci yüzyıldanberi zavallı memleketimizin batı ekonomisinden yediği darbelerle meslek erbabı hurdehaş oldu ve onun için bu memlekette sanayi sahipleri darmadağın olmuştur. Loncalarımız yoktur. Fakat loncacılık ruhu vardır... Bunları yeniden canlandırmak imkânı da vardır.» diyorlar. Mahmut Esat beyin savunmasından iki fikir daha alalım : «Ya meslekleri kabul edeceğiz veyahut siyasi partilerin kurulmasını kabul edeceğiz. Memleket için siyasi partiler mi daha yararlıdır, memleketin hakiki unsurları mı Meclisi teşkil etmeli?», ve de «Diyorlar ki, sınıf teşkilatı yoktur ki, meslekî temsilde başarı sağlansın. Biz bunu şartla talik ediyoruz. İki yıl içinde sınıfların teşkilatı yapılabilir.»

(x) Tarihi maddeciliğin ilk kurucusu (1332 - 1406) Rappoport : La Philosophie de l'Histoire.

Bu iki teklif de kabul edilmeyince komisyonun eklediği 7. Madde de, yani her yıl Meclisin içinden belirli bir miktarda üye seçilip yönetimi onlara terketme usulü de havada kalmış ve madde reddedilmiştir.

Yukarıda da söylediğimiz gibi sol hareketleri yönünden bir dönemeç sayabileceğimiz I. İnönü savaşından sonra - 20 Ocak 1337 (1921) günü - kabul edilen Anayasanın Başlangıç kısmı sayılan **Büyük Millet Meclisi Beyannamesi** çok daha önce oylanmıştı 18 Kasım 1336 günlü bu önemli belge aşağıdadır :

«Emperiyalist devletlerin, devlet ve milletimizin hayatına açıkça kastetmeleri sonucunda meşru savunma için toplanan T.B.M.M., şimdiye kadar çeşitli vesilelerle açıkça veya kapalı olarak ilan ettiği amaç ve doktrinini bir kere daha bütün dünyaya arz için şu beyannameyi yayınlamağa lüzum görmüştür.

T.B.M.M., milli sınırlar içinde hayat ve bağımsızlık sağlamak ve hilâfet ve saltanat makamını kurtarmak andıyla kurulmuştur. Bu yüzden hayat ve bağımsızlığını tek ve kutsal amaç bildiği Türkiye halkını emperiyalizm ve kapitalizm tahakküm ve zülmünden kurtararak irade ve eğemenliğinin sahibi kılmakla amacına erişeceği kanaatindedir.

T.B.M.M. milletin hayat ve istiklâline suikast eden emperiyalist ve kapitalist düşmanların tecavüzlerine karşı savunmak ve bu amaca aykırı hareket edenleri yola getirme azmiyle kurulu bir orduya sahiptir. Emir ve kumanda yetkileri B.M.M.'nin manevi kişiliğindedir. T.B.M.M., halkın öteden beri maruz bulunduğu sefalet nedenlerini yeni vasıtalar ve teşkilat ile kaldırarak yerine refah ve saadet getirmeği başlıca hedefi sayar. Bu yüzden toprak, eğitim, adliye, maliye, ekonomi ve vakıf işlerinde ve başka konularda sosyal kardeşlik ve yardımlaşmayı hakim kılarak halkın ihtiyaçlarına göre ye-

nilikler ve tesisler vücude getirmeğe çalışacaktır. Bunun için de politik ve sosyal ilkelerini milletin ruhundan almak ve uygulamada milletin eğilimlerini ve gelenekleri-ni gözetmek fikrindedir.»

Bu yüzden T.B.M.M. memleketin idarî, ekonomik, sosyal bütün ihtiyaçlarına ilgili hükümleri ardarda incelemek ve kanun şeklinde uygulama mevkiine sokmağa başlamıştır. 18 Kasım 1336 (1920).

Ocak 1921'de kabul edilen Anayasa özü bakımından değişik olunca bu beyanname havada kaldı, bir «halk Cumhuriyeti» kurma teşebbüsü yok oldu, bu dönüşmenin bir nedeni de Londra konferansına çağırılmamızda Fransızlarla yapılan temaslarda aranmalıdır, çünkü bu davetle (1920) Durum Muhakemesi'nde gösterilen ikinci ihtimal olanakları doğmağa başladı.

X — MUSTAFA KEMAL PAŞA'NIN ÇİÇERİN'E MESAJLARI

Kasım ayının sonlarında Mustafa Kemal Paşa Sovyet Dış İşleri Halk Komiseri Çiçerin'e aşağıdaki mektubu yollamıştır, bu mektup sol'a karşı dönemeçten önce gelmektedir, ingilizceden çevirisini sunuyoruz :

«İki Haziran (Temmuz) 1920 tarihli mektubunuzu aldığımı bildirmekle şeref duyarım... Ve Batı Emperiyalizminin güçbirliğine karşı verdiğimiz mücadele hakkındaki taltifkâr değerlendirmeleriniz için içten gelen minnetlerimi arzederim.

Kendi zincirlerini kopartmakla yetinmeyip iki yılı aşkın bir süredenberi bütün dünyanın kurtuluşu uğrunda eşit olmayan bir mücadeleye girişen ve zülmün ebediyen dünya yüzünden kalkması için şevkle bahtsızlık ve acılara katlanan Rus halkına karşı Türk halkının duyduğu hayranlığı size bildirmekle büyük bir haz duymaktayım. Avrupalı emperiyalistlere karşı yüzyıllardan beri

müslüman memleketlerini savunmak için mücadele eden milletimiz Rus milletinin insaniyetin kurtuluşu uğrunda yaptığı büyük fedakârlıkları tamamen takdir etmektedir. Tamamen kaniyim ve bu kanaatime bütün vatandaşlarım katılmaktadırlar ki, bir yandan batının işçileri, öbür yandan Asya ve Afrikanın esir halkları uluslararası kapitalizmin azami kâr sağlamak için halen birbirine imha ettirmek ve esir tutmak için kendilerini kullandıklarını anladıkları gün ve sömürge siyasetinin caniliği dünyanın ezilen kitlelerinin kalplerine nüfuz ettiği gün burjuvazi iktidarının sonu gelmiş olacaktır.

Rus Sovyet Federal Sosyalist Cumhuriyetinin Avrupa işçileri arasındaki yüksek manevi itibarı ve müslüman dünyasının Türkiyeye karşı duyduğu sevgi yakın ittifakımızın sonucu olarak Batı Emperiyalizmine karşı sabır ve cahilliğin yarattığı teslimiyet ile boyun eğenlerin birleşeceğinin teminatını getirmektedir... (29 Kasım 1920).

Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı
Mustafa Kemal

İvar Spector, The Soviet Union and the Muslim World 1917-1956, (University of Washington press), S : 39.

Mustafa Kemal Paşa Çiçerine yolladığı mektuptan bir ay sonra Ziraat Mektebinde kendisini görmeğe gelenlerle uzun bir konuşma yapacak ve genel durumu inceleyecektir. Bu demeçte Bolşeviklik konusu çok hafifften geçiştirilmektedir artık iç rejim konusunda dönüş başlamıştır :

«Her halde devlet ve milletimiz içten ve dıştan bütün anlamıyla bağımsız olacaktır... Dinen dahi bağımsız olmak zorundayız. Yalnız geniş olan memleketimizi hızlı bir surette imar edebilmek için ve milletimizin az zamanda bilim ve eğitimini modern gereklere göre yükseltmek için... bu hususta bize yardım edebilecek devletin nasıl olabileceği yedinci maddede açıklanmıştır. Böyle bir dev-

letin yardımını iyi karşılarız. İşte efendiler! Erzurum ve Sıvas kongrelerinde saptanan esaslar ve noktalar bunlardan ibarettir. Bu esaslar sayesinde bütün milletimiz birleşmiş bir hale gelmiştir. Bu kutsl amacın sağlanması ile uğraşıldığı bir sırada pek iyi hatırınızdadır ki, Ferit Paşa buna engel olmağa kalkıştı. Bu teşebbüsümüzü memleket içinde kötü yorumlatmağa uğraştı. İttihatçılıktır dedi. Bu isnat iç ve dışda başarı sağlıyamadı. Bunu gördükten sonra yeni bir silah aradı. Bolşeviklik dedi. Resmi telgraflarında Bolşeviklerin Karadenizden takım takım Samsun, Trabzon ve dahile doğru yürüdüğünü, memleketi alt üst ettiğini resmen yaydı. Bunlar da etkili olamadı...»

(Nutuk Belgeler No: 220, A. II: S. 13) 28.12.1920

XI — MUSTAFA SUPHİNİN MEKTUBU VE BİR KONUŞMASI

Dr. Samih Çoruhlu Yeni İstanbuldaki yazı serisinde (1966) Mustafa Suphi'nin Türkiyeye dönüşünden önce Mustafa Kemal Paşadan kesin teminat aldığını tahmin etmektedir; Mustafa Suphi'nin Türkiye'ye hareket etmeden önce (Kasım 1920) Mustafa Kemal Paşaya yolladığı mektubu da aynı yazı serisinde yayınlamıştır :

Büyük Millet Meclisi Reisi
Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine

1 — Süleyman Sami yoldaş vasıtasıyla gönderilen mektubunuz muhteviyatı gerek Rusya'daki teşkilâtlarımız, gerek Üçüncü Enternasyonal çevrelerinde iyi etki yaratmış, mazlum memleket ve halkımızın da esaret ve sefaletten kesin olarak kurtulmasına yönelmiş müşterek amacımız elbirliği ile çalışılması konusundaki azmimiz güçlenmiştir. Bunun tasavvurdan uygulanışa geçmesi için Türkiye'de de her tarafta ve hemen kendiliğinden doğmaya başlıyan komünist teşkilâtlarının kanunî bir şekle so-

kulması gerekir. Gerek bu hususu sağlamak ve gerekse genellikle ilişki kurmak üzere zatıalilerinin de teklifine uygun olarak geniş yetkiye haiz heyet bugünlerde yüksek huzurunuza erişmek üzere yola çıkmağa hazırlanmaktadır.

2 — Kıyam ordularının Doğu cephesindeki başarılı hareketleri burada iyi etkilerde bulunmuş ve ancak son zamanlarda yüksek tarafımızdan hiç bir ilişki ve bağlantı kuryesinin de gelmemesi dikkatı çekmiş olduğundan durumu inceleme ve daha güçlü ilişkiler kurmak üzere Meldıvani yoldaşın başkanlığı altında bir heyet tarafınıza gönderilmiştir.

Ermeni sınırlarını aşan, sözü geçen hareket münasibetiyle kamu oyunda hasıl olan bazı tereddütler tebligatımız sayesinde teskin edilmiş ve bu hareketten Ermeni işçi ve rençber halkının zarar görmiyeceğini, amacın ise arada İtilaf Devletleri ajanlığını yaparak birçok dolan ve cinayetten çekinmiyen Taşnak hükümetinin bastırılmasına yönelmiş olduğu tebliğ edilmiştir.

Tarafımızdan yapılan bu tebliğat kamu oyuna iyi tesir etmiş olmalı ki, Türklerin barbarlığı hakkında eskidenberi alışıla gelmiş propagandalar bu defa baş gösterememiştir. Hatta Ermeni komünistleri yayınlarında Türk askeri hareketine taraftar görünmeseler de, savaşın zuhurunda, Anadolu isyancılarını haklı gösterecek havadisler yayınlamağa devam etmektedirler.

Her halde «Ermeni kitali» şeklinde Rusya ve Avrupa proletaryasının fikirlerini Anadolu hareketinin aleyhine ayaklandırabilecek olaylara yer verilmiyerek, bizim de yalancı çıkarılmamızı ricayı gereksiz saymıyoruz.

3 — (General) Vrangel'in başarısızlığı, Anadolunun ise Batı ve Doğu cephelerini sağlaması üzerine İngilizlerin de Büyük Millet Meclisi hükümeti ile anlaşma münasibetlerine giriştiği yolundaki vaitin son günlerde kuvvet bulmasıyla, bununda böyle bir anlaşmanın Anadolu kıyamcılarına şimdiye kadar kazandıklarını birdenbire kay-

bettireceğini, İngilizlerin Anadoluyu Sovyetler üzerine sevkettirebilecek (x) maddi ve manevi her vasıtadan mahrum bulunduğu, ancak kıyamcıların Rusya ile daha güçlü ve faal bir ilişkiye girişmek istediklerini söyledik ki, bu fikirlerde hata etmediğimizi sanıyoruz.

4 — Partimiz tarafından Anadolu harekâtına yardım olmak üzere, teşkilinden önceden haber verdiğimiz «Türk Kızıl Alayı» Merkez Komite üyesinden Mehmet Emin yoldaşın kumandası altında takriben üç hafta önce Nahcıvan yoluyla Kâzım Karabekir Paşa emrine girmek üzere gönderilmiş ise de, bu sırada Doğu Cephesinin taarruza geçmesi, Taşnakların Nahcıvan yolunu kapamalarına sebep olmuş, askerin Anadoluya erişmesi mümkün olamamıştır; ancak alayımızın Kerüsidden başlıyarak Pazarcayı'na doğru yaptığı hareket başarıyla sonuçlanmış ve düşman kuvvetinin büyük zaiatına sebep olmuştur, askerimizden 11 ölü ve 20 kadar hafif yaralı vardır. Halen kışın şiddetle sürmekte olmasından dolayı askerlerimiz Agram'a istirahate çekilmiştir. Delican yoluyla yollanmaları için gereken çalışma yapılmaktadır.

5 — Büyük Millet Meclisinin Azerbaycanda temsilcisi Memduh Şevket Bey Baku'ya gelir gelmez, görevlerini başarı ile yapmaları olanakları sağlanmış ve kendisi tanınmış devrim büyükleri ile ve bu arada son günlerde burada bulunan Rusya Halk Komiserleri Şurası üyesi Stalin yoldaş'la tanıştırılmıştır.

Stalin yoldaşla iki saat kadar devam eden bu görüşme sonucunun Memduh Şevket Bey tarafından arzedilmiş olduğunu tahmin etmekle beraber, iki üç noktayı buraya eklemeği gerekli buluyoruz.

Stalin yoldaş bir kerre Rusya Şuralar Hükümetinin Anadoludaki milli ayaklanma hareketine, bütün Doğu

(x) Bu olanak Mustafa Kemal Paşa'nın Birinci Bölümde verdiğimiz «Durum Muhakemesinde» tartışılmıştı. Mustafa Suphi tarafından aynen ele alınması ilginçtir.

milletleri için uyulacak bir örnek olarak baktığını ve bu hareketi pekleştirmek için her fedakârlığı yapmağa hazır olduğunu söyledikten sonra, şimdiye kadar büyük ölçüde fiili yardımda bulunulmadıysa bunun nedenini Anadolu ile esaslı bir bağlantının ancak son günlerde kurulabilmiş olmasıyla izah ediyor. Diğer yönden Anadolu hareketi başladıktan sonra, Kızıl Ordu'nun tarafsız kaldığı hakkındaki sözlerin etkili olmadığı, bugün Nahcıvan Cephesindeki hareketin önemlice kuvvetleri işgal ettiği gibi, Kırım işi (biter bitmez), ilk planda Kafkasya hareketine kuvvet verileceği bildirilmiştir. Stalin yoldaş üçüncü önemli bir meseleden daha söz etti:

Enver Paşa ve arkadaşlarının Rusya'da iyi karşılanmaları, bunların kıyamcı Anadolu için çalışmaları şartıyladır. Kendilerine maddi yardımlarda da bulunulduğuna göre, bunların Anadolu cephesini bozarak, iç ihtilaflar yaratmalarına teşebbüsleri ihtimali varmıdır? Böyle yardımlara devama mani bir sebep varmıdır? Memduh Şevket Bey sebeplerini açıklamış ve Enver Paşa ve arkadaşlarına yardımda devam olunabileceği cevabını vermiştir.

6 — Buralarda eskiden beri Komünist adı altında faaliyette bulunan Doktor Fuat (Sabit) Beyin Anadolu hareketini -milliyetçilikten uzak göstermek şartıyla- programsız bir çoban hareketi olarak incelemeğe çalışması ve esasen komünistlikle de ilgisi olmaması itibarıyla, teşkilatımızla ilişkisi kesilmiştir. Sözü geçen kişinin sonradan Bekir Sami Beyin birkaç zaman evvelki bir fikir yoklamasına dayanarak kendisini Anadolu Büyük Millet Meclisi Hükümetinin Rusyadaki elçisi olarak ilan ile bir de mühür kazdırarak, Azerbaycan hükümetinden dört milyon ruble talebine kalkışması durumunu çirkin bir şekle sokmuştur (x).

(x) Bu pragrafta Mustafa Suphi yoldaş'ın Dr. Fuat Sabit hakkında söyledikleri, bu kişinin Mustafa Suphi'ye karşı olan düşmanlığının nedenlerini belirtmektedir.

Rusya Şuralar Hükümetine temsilci olarak yollanılacak kişinin milli ayaklanma hareketinde mevki kazanmış, faal devrimciler arasından seçilmesi uygun olur fikrindeyiz.

7 — Teşkilâtımız Baku kongresinde (10 - 15 Eylül 1920) bir program ve teşkilât nizamnamesi (tüzük) kabulü ile parti haline geçtikten sonra memlekette hemen izliyeceği siyaseti saptamıştır. Türkiye Komünist Fıkrasının (Partisinin) Büyük Millet Meclisi Hükümetini, emperiyalist devletlerle savaştığı müddet süresince bütün gücüyle desteklemeğe, savaş cephelerinde zaaf ve dağılmağa sebep olacak her türlü aşırılıktan kaçınmaya karar verdiği gibi, zülüm ve iğtisaba karşı mücadele hislerinin halk sinesinde derinleşmesini sağlamak üzere Parti faaliyete geçmeğe lüzum görmüştür ki, bunun kanuni şekilde cereyan etmesi için Büyük Millet Meclisi Hükümetince gereken müsaadenin esirgenmiyeceği ümit edilmektedir. T.K.P. (Türkiye Komünist Partisi) hakkında mektubumuzu takdim eden yoldaş bilgi verecektir.

Emperiyalizm esaretinden ve Büyük Millet Meclisi hükümetinin bu yolda açılan devrim cephesinde şeref mevkii tutmakta başarısını temenni ve saygılarımızı teyid eyleriz.

Türkiye Komünist Partisi
Merkez Hey'eti
Başkan: Mustafa SUPHİ
Sekreter: Ethem NEJAT

Helsinki, Yliopiston Kirjasto, Turcica-Russica

Ali Fuat Paşa az sonra ilk elçimiz olarak yola çıkmış bulunuyordu, 2 Ocak 1921 günü Karsta Mustafa Suphi ile bir görüşme yaptı, bu görüşmede Mustafa Suphi şöyle konuşmuştur:

«Üçüncü Enternasyonal komünizmin Türkiye dahilinde uygulanmasını mutlaka kabul etmiş değildir. Türkiyenin sosyal kaderi kendisine bırakılmıştır. Anadolu haraketinin sosyal bir ihtilal olmaktan çok Türk milletinin emperiya-

list düşmanlara karşı bağımsızlık ve hürriyetini kurtarmasından başka bir şey olmadığına kani bulunuyoruz. Türkiyedeki bey ve paşaları (x) burjuvazi sınıfından saymıyoruz. Aksine halk kitlelerinin en yakın yardımcıları olarak biliyoruz. Anadolu hareketini yönetenlerin ve özellikle Mustafa Kemal Paşa'nın ilkelerini anlamağa çalışıyoruz. Anlıyabildiklerimizi genel siyaset bakımından uygun görüyoruz.» Sözü bir ara padişaha ve İstanbul Hükümetine getirdi: «Biz, dedi, hilafet ve saltanat makamının bir gün kaldırılması gereğine kaniyiz.»

(A.F.C.Mos, S. 40/41)

XII — MECLİSTE DIŞ SİYASET TARTIŞMASI

İç politika bir dönemeç arifesindedir, yollar açıktır, bir yönden Moskovaya gönderilen heyet arasında Üçüncü Enternasyonale kabulümüz için Meclisin haberi dışında, Mustafa Kemal Paşa'nın görevlendirdiği Tevfik Rüştü bey bulunmaktadır, diğer yönden de Vekiller Heyetinde bolşevizmin ilanına karşı gelenlerden Dr. Riza Nur Moskovaya temsilci olarak yollanmış, Refet bey cephesinin başına gitmiştir ve fakat aynı zamanda ordunun çekindiği Ethem beyin Kuvayi Seyyaresini yok etmek için tertibat alınmıştır, hatta ona da Moskova'ya gitmek teklif edilmiş ise de kabul etmeyince aleyhinde askeri tertibat alınmaya başlanmıştır. Enver paşa Hindistanda büyük hayaller peşine koşması için teşvik edilirken, Bakû'daki Türkiye Komünist Partisi lideri ve arkadaşları Mustafa Suphi, Ethem Nejat ve diğerleri Ankaraya davet edilmiştir. Mustafa Kemal Paşa Enternasyonale kaydolmak için yaptığı teklifin cevabını beklemektedir. Buna karşı gelen kuvvetler arasında eski İttihatcılar ve Karabekir paşa gibi kumandanlar bulunmaktadır, Mustafa Suphi'-

(x) Yönetici asker - sivil küçük burjua aydın Kadro.

nin öldürülmesi, aksine bir belge çıkmadıkca, bu yönde değerlendirilebilir.

Dış politikada ise Taşnak Ermeni hükümeti mağlup edilmiş kuvvetlerimiz Gümrü'ye girmişler ve Ermenistanda komünist bir darbe vuku bulmuştur.

3 Ocak 1921 günü Dış işleri Vekil'ine vekâleten Ahmet Muhtar bey dış politika hakkında uzun bir konuşma yapmıştır. Bu konuşmasında Taşnak Ermeni hükümetiyle tam barış anlaşması yapıldığı sırada Onbirinci Kızıl ordunun yardımı ile Ermenistanda komünist bir hükümet kurulduğunu açıklamaktadır. O güne kadar notalarımıza cevap vermeyen Gürcü hükümeti de bunun üzerine görüşmeyi kabul etmiştir. Hükümetimiz Ermenistanda kurulan komünizmin sağlamlığından şüphe etmektedir. Muhtar bey Çiçerine yolladığı notayı ve Çiçerin'in cevabını okumuştur. Bu notalarda Kafkaslarda'ki işbirliğimizden söz edilmekte, somut bilgiler verilmektedir, diğer taraftan da iki hükümet İngilizlere karşı olan karşılıklı durumlarını açıklamakta ve böylece birbiri sırtından iş görmiyeceklerini belirtmektedirler. Muhtar Bey :

«Ruslar bizimle ittifak ve anlaşma aktetmek hakkında yaptığımız teşebbüslerimize cevap verdikleri sırada hiç bir vakit bize anlaşma şartı olmak üzere Rusya komünizminin memleketimizce kabul ve uygulanışı yolunda bir şart, bir teklif ortaya atmadılar. Zaten komünizmde sağa doğru hasıl olmakta bulunan cereyanın (x), Rusya hükümetini bize karşı böyle bir teklif yapmaktan alıkoyacağı doğaldı. Bizim Rusya ile ittifakımız, sırf emperiyalizme karşı ortaklaşa mücadele etmektir. Bu amaçta kendisi ile her vakit beraberiz. Hatta biz kapitalizm mücadelesinde dahi Rusların kabul etmiş oldukları ilkeleri kabul ve onları memleketimizde uygulayamayız. Çünkü

(x) Trotsky'nin yayılma tezlerinin Varşova başarısızlığı sonunda yıkılmasını kasdediyor, halbuki aslında bu tez bir sol sapma haline dönüştü.

memleketimizde bunların uygulama yeri yoktur» «Eğer kapitalizme karşı mücadele etmek lüzumu, sosyal bir zorunluk veyahut bir gereklilik olmak üzere belirecek ve gerçekleşecek olursa bu sosyal devrimi, ancak bu memleketin hakiki durumunu, bu memleketin halkının ruhunu, eğilimlerini bilen, memleketin kendi çocukları yapmaları gerekir... Zaten Rusya hükümetiyle aramızda bu konu hakkında anlaşmazlık kesinlikle yoktur.» diye bir açıklamada bulunmuştur. Ermenistanda ki komünizm hakkında ise «Ermenistan'da Batı ve özellikle İngiliz emperyalizminin hizmetine girmiş olan Taşnakların iktidardan düşmelerini T.B.M.M. hükümeti büyük bir memnuniyetle karşılamıştır. Bunların yerine Türkiye ve Ermenistan milletleri arasında samimi bir bağ görevini görecek partinin iş başına gelmesi üzerine işbu memnuniyetimiz bir kat daha artmıştır. Bunun en büyük delili Gümrü'ye dahil olunca ora komünistlerini daha Ermenistanda Taşnak hükümeti dururken derhal iktidara getirmiş olmamızdır.» demektedirler. Çiçerin ise yazdığı mektupta:

«Ermenistanda husule gelen politik devrim görünüş ve gösterişte bir devrimdir. Şimdiki halde halkın yüzde doksanı -eğer tabiri caizse- gayrı komünisttir ve hatta memleketin birçok yerlerinde Taşnaklarla komünistler arasında bunharca mücadele devam etmektedir», demektedir. Gürcistan için ise : «Şimdi Ermenistanı bolşevikleştirmek istiyen Rusya hükümetinin Gürcistanı bolşevikleştirmesi gayet tabiidir. Fakat Gürcistan buna dirençlidir ve Rusya hükümeti Gürcistan sınırında askeri yığınak yapıyor ve fırsat düşerse ve olanak bulabilirse silahlı kuvvete de baş vurarak orasını bolşevikleştirecektir.» demektedir. Büyük Millet Meclisi karşısında Muhtar bey Batum konusunu da ele almakta ve «Batum limanının özel durumu (vardır). Batum bütün Kafkasya cumhuriyetlerinin, orada yaşayan oniki milyona yakın çeşitli anasıra mensup milletlerin tek nefes alacağı penceredir.» diyerek Misak'ı Milliye dahil olan Batum'u terkedebileceği-

mizi işaret işaret etmektedir. İngiltere meselesine gelince iki taraf da bu memleketle ilişkilerini birbirlerine açıklıkla bildirmektedirler. Çiçerine göre İngilizler Sovyetlerden istedikleri «özellikle Rusya Sovyet Hükümeti İngiltereye hasım ve çıkarlarına zararlı her türlü teşebbüsler ve telkinlerden vazgeçeceği gibi, asıl İngiltere dahilinde, İngiltere İmparatorluğu diğer kısımlarında ve Kafkasya ile Anadolu, İran, Afganistan, ve Hindistan'da bu tarzda propagandalara yardım etmekten kaçınacaktır» şeklinde özetlenebilir, yani bolşevik propagandası yapılmamasını İngilizler şart koşmaktadırlar. Dış işleri Vekilimiz Muhtar bey İngiltere **«son ölümünün nerede olduğunu görüyor»** demektedir.

Az sonra İngilizlerin bizimle yapacakları pazarlığın özü bu olacaktır.

Muhtar beyin konuşmasından sonra İhsan beyin çekingen tutumuna cevap vermekle başlayan Mustafa Kemal Paşa «Heyeti Vekile adına» söz alıp sovyetler ve komünizm hakkında uzun bir konuşma yapacaktır, şöyle ki:

Mustafa Kemal Paşa (Ankara) — Efendiler bu noktayı yanlış anlaşıldığını sanıyorum. Bunun için müsaade buyurursanız Vekiller Heyeti adına ufak bir açıklamada bulunacağım. Biz Ermenileri yendikten sonra öne sürdüğümüz şartlardan biri de, kendilerinden belirli sayıda silah almakdı. Bu silahların bir kısmını aldık. Geri kalanını da istemekteyiz. Bu yüzden bugün icra ve muamele mevkiinde bulunan mesele, Hükümetin mevcut şartları tamamen uygulamasına aittir. Biz Ermenilerden üç nedenden silah istedik. Birincisi, Ermenilerin daha rengi, mahiyeti ve amacı tamamen gelişmiş değildir. Bu yüzünden böyle renksiz bir milletin elinde silahı bulundukca civarında bulunanlara daima zarar verir. Bu yüzden bir zarar görebiliriz. Diğer yönden kapsayıcı talebimiz olduğunu karşılıklı olarak söylediğimiz Ruslar dahi zarar görebilirler. Bu yüzden iki tarafın çıkarını sağlamak için

Ermenilerin ellerinden silahlarını almak gerekir. Bunun için silahlarını istedik, istiyoruz. İkincisi, Ermeniler iddia olunduğu gibi komünist olmuşlarsa kendilerinin silaha ihtiyacı yoktur. Üçüncüsü, hergün ordularımızı artırmaktayız. Bu yüzden silaha ihtiyacımız vardır. Galibiyetimizin karşılık hakkı olmak üzere Ermenilerin elinde bulunan fazla silâhı istiyoruz. Hükümet bu dakikaya kadar bu görüşten sapmış değildir. Yani Ermenilere silahlarını terketmiş, veyahut terk teklifine karşı onay vermiş değildir. Yalnız Rusya Bolşevik hükümeti komünist yapmak istediği Ermenilere cemile göstermek isteğini açıkladığından ve bu da o arada sayıldığından bize aksetmiş bir konu haline girdi, ve komünist olmuş Ermeni'lerin elinde silah bulunmaktan bir mahzur doğabileceğini söy'edikten sonra bizim muhtaç olabileceğimiz silahları, Ermenilerin elinden almak şeklinde değil, Moskova'dan telafi etmek olanağından da söz edilmiştir. Bir de silahlar komünist olmayan Ermeniler'in ellerindedir. Fakat bunlar komünist olanların aleyhine kullanılacağından bu silahları komünist olmıyanların elinden almak ve komünist olanların eline vermek yönünü Ruslar tercih etmektedir.» dedikten sonra korkulacak bir şey olmadığını, olursa o zaman düşünüleceğini Mustafa Kemal Paşa söylemektedir.

Bunun üzerine söz alan **Hüseyin Avni** (Erzurum) «bendeniz Ermenilerin silahlısından değil, silahsızından korkarım» dedikten sonra Taşnakların bizi çökertmek için kullanacakları hilelerden söz açmaktadır, «Ermenilerin silahsız olarak kızıl bayrağa bürünüp memleketimizin içerisine ika edecekleri zararlar vardır, fesatlar vardır... Şimdi Ermeniler de bizim zayıf damarlı insanlarımızı arıyacaklardır. Dediğim gibi bir din, bir akide olarak memleketimize komünistlik girmiyecektir. Bir çapulcu, bir yağmacı, bir cani sıfatıyla memleketimize girecektir.

Ben ondan korkuyorum... Ermeniler kurnaz millettir.» tezini savununca (x) Mustafa Kemal Paşa tekrar söz almıştır, ve demiştir ki:

Mustafa Kemal Paşa (Ankara) — Hüseyin Avni Beye kısa bir cevap vermek istiyorum. Biz Rus Bolşevik hükümetinin bize karşı olan hissiyatına emniyet etmek ve güvenmek isteriz. Bu emniyet ve güvenimiz hayallara, zanlara ve güzel sözlere aldanmağa bağlı değildir. Tamamen maddiyata dayanmaktadır. Fakat bunun ne olacağını açıklıyacağım. Yalnız tekrar ediyorum ki, söze değil maddiyata dayanıyoruz. Onun için samimiyetine güveniyoruz.

Komünizmin yayılması konusuna gelince, kendileri buyurdular ki, istense de, istenmese de bu bir mikroptur, girer. O halde çaresi yok demektir. Mademki maddi tedbirlerle önüne geçmek imkânı olmayan bir bulaşmadır, bu mutlaka bulaşacaktır. Zannediyorum ki, buna karşı tedbir düşünmek konusuyla sözkonusu olan politik meseleleri birbirinden ayırmak ve ayırdetmek daha uygun olur. Yalnız sade bu noktaya dokunmak üzere arzedebilirim ki, bu bulaşıcı ve kaçınılmaz olmak üzere gösterdikleri komünizme karşı çareler vardır. Komünizm ilkelerinin kaidelerinin memleketimizde ve milletimiz arasında uygulanma kabiliyetini idrak etmek, veyahut idrak edenlerimiz vasıtasıyla bütün memlekete ve bütün millete anlatmaktır. Eğer bu hakayik milletimizin çoğunluğu tarafından tamamiyle idrak buyurulmuş olursa ya kabiliyetimiz vardır, yaparız veyahut uygulanma kabiliyeti yoktur anlarız. Ürkeriz, yapmayız. Ancak bu hakikate karşı da uygulanma olanağı olmadığı-

---

(x) Bu aynı Hüseyin Avni beyin Celalettin Arif beyle birlikte Erzuruma gidip orada eylül ayında yani dört ay önce bir halk hükümeti kurmağa teşebbüs ettiği ve Karabekir Paşa ile çatıştıklarını hatırlatmak ilginçtir.

na göre ve hatta tatbik etmeğe kalkışanlara karşı hükümet her türlü araçları kullanmada kendisini gayet haklı görür. Bu münasebetle geçmiş ifadelere ait bir konuyu arzetmek istiyorum. Memleketimizde bildiğiniz gibi kurulmuş olan bir Komünist Partisi vardır. Diğeri de Halk İstirakiyûn Partisi adı altında yine komünist partisidir. «Türkiye Komünist Partisi» nin kuruluş şeklinden açık olarak bilginiz vardır, bu partiyi kimlerin ve ne gibi amaçlarla kurduklarını biliyorum. Amaçları tamamiyle yüksek Vatan menfaatları ile uygun olduğuna ve şahısların en değerli, en namuslu ve en vatanperver arkadaşlarımızdan bulunduğuna tamamen imanım vardır. Yalnız geçenlerde Ethem bey meselesiyle ilgili olan sözlerim arasında birşey söylemiştim ki, onun daha sonra yanlış yorumlara sebebiyet vermiş olduğunu işittim, o meselelerden dolayı tutuklanan bir kişinin üzerinde Ethem beyi isyana teşvik zemininde yazmış olduğu bir mektupla beraber Komünist Partisinin teşkilatına has memuriyetini gösteren bir belge bulunduğunu söylemiştim. Bu iki belgenin bir şahıs üzerinde çıkmış olması olayda bir ilişki olabileceği zannını doğurmuş olmalı ki, bazı yanlış anlayışlar oluyor. Halbuki (bunun) bir rastlantıdan ibaret olduğu muhakkaktır. Çünkü Hakkı Behiç beyin de, Ethem beyin bugün bildiğiniz fiil ve hareketleriyle hiç bir ilgisi olamıyacağını...

Memduh bey (Doğu Karahisar) — Bu tartışma gizli oturumda olmuştur.

Mustafa Kemal Paşa (devamla) — Zarar yok efendim.

Memduh Bey — Bendeniz unudulmuş zannediyordum. Başka bir şey yoktur.

Mustafa Kemal Paşa (devamla) — Diğer Halk İştirakiyûn Partisi daha sonra kuruldu. Tabii o partinin de gayet değerli arkadaşlardan mürekkep olduğunu söyledim.

Vehbi bey (Karesi) — Bendeniz diğer oturumda sözümü muhafaza ediyorum.

Hüseyin Avni bey (Erzurum) — Demin arzettiğim mesele, hükümetimiz Ruslarla ittifak aktediyor. Bildiğiniz gibi Rusların ilkeleri, kendileri komünist olmakla ilişkide bulundukları milletleri de daima komünizm etrafında toplamak yolundadır. Biz zaten tabii müttefikiz, onlarda bizimle beraber savaşıyorlar. Biz de aynı amaçla savaşıyoruz. Fakat, milli amaç ve duygu yönünden ayrılırız. Çünkü Rusların güttüğü emel başkadır. Ermenistanı korudu demekten amacım budur Paşa haziretleri. Çünkü orasını Moskova'ya bağımlı bir millet olarak tanıyarak Rus mahiyetinde göstermek istiyorlar. Halbuki Ermeniler düzenci bir millettir ve bu vesile ile bizi içimizden yıkar. Yeni bir tehlike, yeni bir safha açabilir. Biz Ruslarla müttefikiz, bu mesele yalnız savaşmakla biter, yoksa onların amacına hizmet etmek değildir.

Mustafa Kemal Paşa (Ankara) — Efendim Hüseyin Avni Beyin Ermeniler hakkında söyledikleri tamamen doğrudur ve biz Ruslarla bu konuyu konuşurken onları da bu hakikate irca etmek için teşebbüslerde bulunmaktayız. Tamamen hakları vardır.

Nafiz bey (Canik) — Komünist partisi şüphesiz buradaki üyelerden kurulmuştur ve arkadaşlarımızdır. Fakat Hükümet politikasını Meclisteki çoğunluğa dayandırmak zorundadır. Doğrudan doğruya komünistleri tercih ederse bugün Meclisin çoğunluğu o tarafta değildir. Hükümet izlediği çığırda hakikate doğru gitmiyor demektir.

Mustafa Kemal Paşa (Ankara) — Efendim, hükümet dediğiniz şey, heyeti celilenizce kendi arasından çoğunlukla seçilmiş olan ve kendilerine belirli görevler verilmiş bir heyettir. Yahut belirli görevleri verdiğiniz belirli kişilerin teşkil ettiği hükümet sizsiniz. Hükümetin politikası demek, bu Yüksek Meclisin tek amacının teşek-

külü demektir. O da kısaca bir formülle ifade edilmektedir. Milli sınırlarımız dahilinde, demin beyefendinin de buyurduğu gibi, bütün milletin bağımsızlığını sağlamaya yöneltilmiştir. Bu yüzden hepimizin amacı bundan ibarettir. Bu incelenirse, tabii komünizm esasları ile çatışır. Bakınız milli sınırdan söz ediyoruz. BEN SOSYAL KONULARLA ÇOK UĞRAŞMADIM. Fakat komünizm tabiyatıyla sınır tanımaz. Halbuki biz bir milli sınır kabul ediyoruz. Sonra tam bağımsızlıktan söz ediyoruz. İhtimal komünizm kayıtsız şartsız özgürlük gerektirir. Biz de bunu kabul edemeyiz (x). Bu yüzden hükümetin politikası, gayet belirli ve açık bir siyasettir ve bu siyasette çoğunluğumuza veya heyeti umumiyemize değil, milletin heyeti umumiyesine dayanmakta olduğuna tam kanaatı vardır. Yoksa şu veya bu zümre veya partiye dayanan hiç kimse yoktur. Dışişleri Vekilinin beyanatında bu nokta açıklanmıştır. Bizim Ruslarla olan ilişkilerimizde esas olarak kapitalizm aleyhine, yani komünizm esaslarına değinilmemiştir bile. Görüşebilmek için komünist olunuz veyahut olmağa mecbursunuz diye kimse bize bir şey demediği gibi, sizinle dost olabilmek için komünist olmağa karar verdik dememişizdir. Böyle bir esas yoktur. Yalnız RUS BOLŞEVİK HÜKÜMETİ KOMÜNİSTTİR VE ASIL AMACI BUDUR. BÜTÜN MİLLETLERE BU FİKRİ, BU SOSYAL TEMEL KURALI TATBİK ETMEK İSTER. ŞUNU IFHAM ETMEK İSTERİM Kİ, BUNA MANİ OLACAĞIZ VEYAHUT BUNU YAPMIYACAKSINIZ DEMEK RUSYA BOLŞEVİK HÜKÜMETİNİN VARLIĞINI TANIMAMAK, VE ONU REDDETMEK DEMEKTİR Kİ, BUNU DA YAPAMAYIZ. YALNIZ MEMLEKETİMİZE VE MİLLETİMİZE ZARAR GETİREBİ-

(x) Aksine Komünist doktrini ve partileri millet gerçeğini ve milli sınırları tanır ve de «kayıtsız şartsız özgürlük» diye bir ilke ile ilgisi yoktur. Ancak o dönemde bir Nazım Hikmet'in Rusyada para olduğunu görünce nasıl şaşırdığını hatırlarsak buna şaşmamamız gerekir.

LECEK TARZDA GELMESİNE KARŞI KESİN TEDBİRLER ALMAK ZORUNDAYIZ VE BU TEDBİRLERİ ALMAMIZDA ONLAR ELBETTE BİZE MUHALİF OLAMAZ. Yalnız hükümet başkadır. Hükümetin resmi devlet adamları başkadır. Bir de bağlı olmıyarak millet içinde bulunan cemiyetlerin teşebbüsleri başkadır. Bildiğiniz gibi Rus hükümetindeki devlet adamlarıyla olan ilişkilerimizde başka türlü hitaplarda bulunduğu halde diğer yönden sorumsuz bir takım insanlar tamamen Rus komünistlerini memlekete sokmak için teşebbüslerde bulunabilirler. Bu yüzden bu sosyal bir sorundur. Biz burada sosyal devrimden bahsetmiyoruz. O, milletin gelişme ve istidadına bağlıdır.

Nafiz bey (Canik) — Maksadımız bunu hükümetin ağzından işitmek idi, teşekkür ederiz.

Muhittin Baha bey (Bursa) — Efendiler, pek çok söyliyecek değilim. Yalnız Hüseyin Avni beyin bir millete vaki olan haksız buğuz ve kin etkisiyle bir sosyal doktrine yaptığı taaruzu protesto etmek için çıktım. Burada bir Komünist Partisi vardır ve onun üyeleri bir komünist partisi kurmakla en büyük bir sosyal görevi ve bir vatan görevini ifa ettiklerinden eminim. Arkadaşlarımızın anlaması gerekir ki, Komünist Partisine katılanlar, milli sınırlara hürmetkâr ve onun için hayatlarını feda etmeğe her an hazırdırlar. Komünist Partisine katılan emindir ki, bu davalarında, bu partiyi kurmakta ve bu davada ilerlemekte en büyük vatanperverliklerini göstermişlerdir ve ediyorlar ve edeceklerdir. Komünist Partisi milli sınırların Misakı Milli dahilinde varlığını kabul eder ve onun için hayatını feda etmeğe ahteder. Biz böyle kabul etmişizdir. Bolşevikler de milletlerin arzularına müracaat ederek Hükümetlerinin kurulmasını kabul etmişlerdir. (gürültüler).

Nafiz bey (Canik) — Orası Komünist propagandası kürsüsü değildir. (Gürültüler).

Başkan — Oturumu tatil ediyorum.

Mustafa Kemal Paşanın tezi açıktır, millete karşı propagandası yapılır, ya kabul eder, ya etmez demekle de Moskovadaki konuşmaların, Enternasyonal'e giriş konusunun sonucunu beklediği görülmektedir. Bu konuşma birde sondaj, iskandil anlamı taşımaktadır. Doktrin hakkında bir bilgisi olmadığını kendisi söylediği gibi, sonraki konuşmasından bu daha da açık olarak anlaşılmaktadır. Ayrıca sonraki gerçekci politikasının özü bu demecinde bulunmaktadır: Bolşevikler komünizm propagandası ve teşkilatı yaparlar, onlara bunu yapmayın diyemeyiz; biz ise bu faaliyetleri uygun bulmazsak tedbir alırız, onlar da buna birşey diyemezler. Doktrin hakkındaki, o dönemde çok tabii olan bilgisizliğinin yanında her zamanki acı gerçekçiliği tam olarak bu demecinde de belirtmektedir.

XIII — ETHEM BEYİN TASFİYESİ

Ethem bey ile kardeşlerinin faaliyetleri hakkında bir inceleme yapmak konumuz dışındadır. Şu var ki Mustafa Kemal Paşa onların milis kuvvetlerini Yeşil Ordu adı altında bir an için kullanmayı düşünmüş ve fakat az sonra güvenini kaybetmiştir. Ethem'in iktidarı almak için bir kuvvet denemesine girişmiş bulunması ihtimali büyüktür. Karşı taraftan da Ethem'e karşı olan Mustafa Kemal Paşanın Ethemi bir açmaza getirip onu isyan etmeğe zorlamış bulunması ihtimali de vardır. En doğrusu bu iki etken karşılıklı bir etki içinde oluşuvermiş, İsmet Paşa'nın Kuvayi Seyyare'yi muntazam ordu şekline sokmak için baskıda bulunması çatışmayı zorunlu kılmıştır.

Bu olaylar Mustafa Kemal Paşa'nın komünistlik konusundaki planı ile doğrudan doğruya ilgilidir. Ancak bu olayların hakiki oluşumu hakkında her halde arşivler açılsa bile ihtimalden ileri gidilemiyecektir sanırız.

Aralık 1920'nin son haftasında Meclisteki hava ger-

gindir bu arada gizli celseler birbirini izlemektedir. (x) Dış durum hakkında önceki bölümde sunduğumuz beyanat ve Mustafa Kemal Paşanın konuşması bu gizli celselerden sonra gelmektedir. Konu komünizm ve de Ethem'in durumudur. 29 Aralıkta Ethem'in Meclise çektiği sert telegraf krizi doğuracak ve 30.12.1920 günkü gizli celsede Mustafa Kemal Hacı Şükrü beyi, Nazım beyi ve diğerlerini Ethem ve kardeşleri ile birlikte suçlayacaktır. Mustafa Kemal Paşa'nın çoğunluğu bile sağlam değildir. Dışişleri Bakanının önceki bölümde sözü geçen beyanatı ve Mustafa Kemal Paşanın konuşmaları bu hava içinde yapılmıştır,

8 Ocak 1921 tarihli oturum sıralarında artık Ethem'e karşı haraket sona ermiş Ethem ve kardeşleri Yunanlılara sığınarak Milli Mücadelenin dışına düşmüşlerdir. Kuvvetlerinin büyük kısmı muntazam ordu içine alınmış, **Bolşevik taburu ise düşman hatlarını yarıp savaşın sonuna kadar çephe gerisinde Yunanlılara karşı gerilla savaşları vermiştir.** Mustafa Kemal bu tarihi celsede Ethem'e yüklenmiş, kardeşi Reşit beyi mebusluktan düşürmüş, Hacı Şükrü beyin de düşürülmesini talep etmiştir. Mustafa Kemal Paşa'nın bu konudaki beyenatlarında bolşevizmle ilgili kısmı aktarıyoruz :

(Ethem ve kardeşleri) Önce bolşevikleri aldatmak, komünist renk ve şekil ve kılığı ile görünmek, bolşevikleri aldatmak Bolşeviklere bu memleket içinde bir kaynaşma, derhal bir devrim, bir ihtilal yapmak olanağı olduğu kanaatını verdirmek istediler ve bunun için gönderdikleri özel görevlilerle burada bir bildiri yazdılar. Önce Eskişehirde bulunan işçiyi isyan ettirmek istiyorlardı. O işçilere hitaben bir bildiri yazdılar bastırdılar, oraya götürüp dağıtacaklardı, tabii müsvettesini yazdılar ve makinede bastılar, ancak ondan sonrasını başaramadılar. Bunların bu haraketi önce bizce biliniyorduysa da (fiiliyat) halinde

(x) Neyazıkdır ki, gizli celselere kâtip alınmadığından zabıtlar durumu iyi yansıtmıyabilirler.

görelim dedik. Fakat öte taraftan Bolşevikler de bu adamların böyle doktrinsiz ve mezhepsiz olduklarını anlamışlardır. Bu yüzden kendilerine ihanete daha uygun olan bir ortam, bir temas noktası aradılar. Onun için Yunanlılarla dostluk aradılar. Böyle Bolşeviklerle, Yunanlılarla, aynı zamanda İstanbulla ve aynı zamanda İngilizlerle böyle çeşitli giysiler ve renkler ve zihniyetlere bürünerek çeşitli politikalar izlediler ve çeşitli politikalar düzdüler.»
(T.B.M.M. D.I,C.7, İçtima 131,8.1.1921)

Ethem Bey meselesi böylece kapanmış bulundu.

XIV — SOVYETLERLE İLİŞKİLER — MİLLİYETLER KONUSU —

Mustafa Kemal Paşa Ethem meselesini kesin bir şekilde hallederken diğer yönden Lenin'e aşağıdaki telgrafı çekmekteydi :

5 Ocak 1921

Moskova Halk Komiserleri Meclisi Başkanı Lenin Yoldaş'a

Başkan yoldaş Telsiz telegrafla Moskova'dan vaki olan bir tebliğ ile Sovyet Rusyası tarafından Dağıstan'ın bağımsızlığının tanındığını öğrendik. Bu mutlu kararın Bolşevizm dünyasıyla müslüman dünyası arasındaki ilişkilerde olağanüstü iyi etkide bulunacağı ve bu suretle bizleri şimdiki kapitalist idaresinin hayat aldığı ve kuvvet bulduğu Batı Emperyalizmini devirmekten ibaret olan ortak amacımıza daha fazla yaklaştıracağına şüphe etmiyorum.

Bu mutlu sonuçun ancak sıkı sıkıya işbirliği etmemizle kabil olacağına kani olduğumdan dolayı bizi birbirimize bağlıyan ilişkileri daha çok pekleştirecek ve yükseltecek her olayın sevinç ve hazımı gerektireceğini bildirir ve Rus Sovyet Cumhuriyetinin Zatı âlilerinden ilham alarak doğuda kurduğu, uzağı gören ve akıllıca siyasetinden dolayı te-

şekkürlerimi arzeylerim. Doğuda ve bütün dünyada hak ve adaletin yakın zaferine büyük bir imanla kani olarak saygılarımın kabulünü rica eylerim efendim.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı
Mustafa Kemal

A. IV : S. 367/8

Lenin kendilerine telegrafla 7 Ocak 1921 günü cevap vermiş ve bu cevabı Dışişleri Vekili Muhtar bey 17 ocak 1921 tarihli Millet Meclisi oturumunda okumuştur :

Büyük Millet Meclisi Başkanı Mustafa Kemal Paşa'ya

Dağistan halkının muhtariyet ilan etmesi münasebetiyle vaki olan tebriklerinizi büyük sevinçle aldım. Rusya Birleşmiş Cumhuriyetlerini teşkil eden milletler hakkında Sosyalist Federatif Sovyet Rusyanın izlediği bu politikanın tebligatınıza göre tarafınızdan teveccühe eriştiğine Rusya Şuralar Hükümeti kanaat hasıl eylemiştir. Rusya Şuralar hükümeti arazisi dahilinde yaşayan bütün halklara muhtariyet vererek, her milletin kaderini kendi tayin etmesi ilkesine dayanarak sözügeçen halkların mahalli Cumhuriyetler kurmaları konusunda destek olmuş ve kolaylaştırmada bulunmuştur. Sovyet Rusya halkını meydana getiren milletler arasında karşılıklı olarak varolan iyi anlayış ve güvençe dayanan kardeşce ilişkilerin kurulmasına ancak bu siyaset, bu ilke hizmet edecektir. Tek bu siyaset bütün Rusya halklarını, bizleri saran sayısız düşmanlara karşı mücadele edecek kadar kudretli bir aile halinde birleştirecek ve pekleştirecektir. Bu suretle büyük bir vücut teşkil ederek yalnız doğrudan doğruya düşmanlarımızın atılışlarını red ile kalmıyoruz; diğer taraftan ortak düşmanlarımızın tertip ettikleri entrikalara karşı da taaruz edilemiyecek bir durum kazanmış oluyoruz. Küçük milletler hakkında almış olduğumuz tedbirlerin tarafınızdan iyi görülmesini ve iki memleket arasında iyi anlamanın ve karşılıklı güvenin yerleşmesini sağlayacak

bir iyi kabule erişdiğini görmekle mutluyuz. Vaki olan bildirinizden hasıl olan minnettarlığımızın ve memleketlerinin bağımsızlık ve saadeti için dayanılmaz bir azim ile mücadele eden Türkiye halkıyla Hükümeti hakkındaki temiz yürekli teminatımızın bir defa daha beyanına müsade etmenizi rica ederim.

Lenin

(T.B.M.M. D.I,C.7, İçtima 134, 17.1.1337, 7 ocak tarihi için : Bıyıklıoğlu S : 71)

XV — YEŞİL ORDU'NUN SONU

Ethem'in kıstırılıp bastırıldığını görmüştük, bunu fırsat bilen Yunan kuvvetleri İnönü mevkiinde Türk ordusuna karşı taaruza geçmişler ve yenilmişlerdir. Bununla ilgili olarak Mustafa Kemal Paşanın Hacı Şükrü beyin Millet Vekilliğinin kaldırılmasını istediğini söylemiştik. Bu konuşmasında daha iki Millet Vekilinin de bu işe karıştıklarını ileri sürmüşlerdi. 19.1.1921 günü Merkez Ordusu Kumandanının telegrafı üzerine Genel Kurmay başkanlığı 24 Ocak 1921 günü Vekiller Heyetine şu tezkereyi yazmıştır :

Merkez ordusu tarafından elde edilip yollanılan Yeşilordu teşkilatına ait talimatnamenin Bursa mebusu Şeyh Servet Efendi tarafından ve diğer beyannamenin de Tokat mebusu Nazım beyin kardeşi halen Amasya'da bulunan Lütfü efendi tarafından dağıtıldığı, vuku bulan soruya cevap Merkez Ordu Kumandanlığından bildirilmekle arzolunur.

Genel Kurmay Başkanı
Fevzi

Bunun üzerine de Mustafa Kemal Paşa konuyu Ankara İstiklâl Mahkemesine aşağıdaki tezkere ile intikal ettirmiştir:

«İzinli olarak veya görevle giden bazı Millet Vekilleri tarafından Genel Kurmay Başkanlığının 19 Ocak 1921 tarih ve 647 numaralı tezkeresiyle sunulan Yeşilordu Teşkilat ve Talimnamesi ve o konudaki Merkez Ordusu Kumandanlığının yazısı, Vekiller Heyetinin 23.1.1921 tarihindeki toplantısında okunarak, tasdikli suretleri ilişike gönderilmiştir.»

Tev, S. 155

Tevetoğlunun kitabından aktardığımız bu yazı yanlışlıklarla doludur, önce Fevzi Paşa'nın yazısı onun sonucunda alınan karardan sonra yazılmış görünüyor, sonra Merkez Orduşunun yazısı Genel Kurmayın yazısı ile karıştırılıyor. Ancak şu varki, Resmi Komünist Partisinin dışında, Millet Meclisinde bulunan sol, İstiklâl Mahkemesine verilmiş ve bazıları hüküm giymişlerdir (9.5.1921). Kaldı ki az sonra 29 Eylül 1921 tarihli afla hepsi serbest kalacaklardır. Bu dava hakkında gereken bilgi «Yakın Tarihimiz» dergisinin 1962 yılı kolleksiyonunda bulunmaktadır, Arif Oruç beyin Eskişehir işçilerine hitaben ve Mustafa Kemal paşaya karşı bastırdığı beyannameler ise fotokopileri ile birlikte 27/28 Temmuz 1931 tarihli Cumhuriyet gazetesinde yayınlanmıştır, ancak bunlar da konumuz dışındadır.

XVI — MUSTAFA SUPHİ'NİN ÖLÜMÜ

Mustafa Kemal Paşanın davetlisi olarak arkadaşları ile birlikte Ankaraya gitmek üzere Bakû'dan hareket eden Mustafa Suphi hakkında önceki bölümlerde yeteri kadar bilgi vermiştik. Ali Fuat Paşa, Karabekir Paşa, Tevfik Rüştü bey Dr. Riza Nur ve daha birçok kişi 1921 yılının ilk günlerinde Kars'da kendisiyle görüşmüşlerdi. Herbirinin hatıratında bu konu uzunca anlatılmaktadır. Dr. Tevfik Rüştü Aras Mustafa Suphiye «Karsta kalın, beni bekleyin sizi kabul etmez, biz Ankara komünistiyiz» demiş fakat o da aylarca Moskovada kalmış. (Yön Sayı: 83). Bundan

başkaları da kendisine bir tuzak hazırlandığını ima etmişlerdir. Ancak bu olayın en çirkin tarafı Kâzım Karabekir Paşanın Erzurum valisine verdiği talimat uyarınca halkın Mustafa Kemal'in davetlisi Türk Komünistlerine karşı «bunlar Hürriyet ve İtilaf Partisi üyesi, İngiliz casuslarıdır» diye kışkırtılmış bulunmasıdır.

Mustafa Suphi, Ethem Nejat ve diğer Merkez Komite üyelerinin ölümü ile sonuçlanan tertibe ait belgelerden bazıları elimizdedir. Bu işte baş rolü oynayanlar Karabekir Paşa ve Erzurum valisi Hamit Bey'dir. İki belge sunalım:

Doğu Cephesi Kumandanlığına
C. 2 Ocak 1337 (1921)

...Malum Parti (Kemal Paşanın kurduttuğu Komünist Partisi RN.) dışındaki kişiler tarafından vukubulacak teşebbüsler ve icraat memlekette makbul ve makul görülen Komünistlik şekline aykırı görülmekle beraber nifakcı ve ihtilalcı amaçlara hamdolunmak zorunlu görüldüğünden, faaliyette bulunmalarına mani olunmak ve kendileri takip edilmek tabii ve hukuki işlerdendir. Bu yüzden bendenizce memleketteki dayanışmayı ve ahengi ihlale çalışacak bu kişilerin sınır dışı edilmesi zorunludur... Böyle olmakla Kars'da Rusların gözlerinin önünde vukubulması (mahzurlu) bulunduğu, keyfiyetin bendenize havale buyurulması en iyi yoldur. Burada halk komünizme çok şiddetle aleyhtardır...

(Erzurum valisi Hamit)

İn. Ta. Enst. No. 3071, Dr. S. Çoruhlu.

Kars 3 Ocak 1337 (1921)
No. 331.
Erzurum valisi Hamit Bey
Cevap: 2 Ocak 1337 Şifreye.

Mustafa Suphi ve teşkilatı hakkında kanaatıma katılan mütalaat-ı âli (Şifre okunamıyor) bu suretle sözü geçenin memlekette hiç bir kıymet nüfuza sahip olmadığı ka-

naatını Ruslara vermek fırsatı da elde edilmiş ve dışta çalışmasının devamı hakkında dahi kadrü kıymet büsbütün düşmüş ve indirilmiş olacaktır. Ancak yapılacak teşebbüslerin ve icraatın Komünist alemi ile ilgi ve ilişki kurmuş olan Mustafa Suphi ve arkadaşlarının sınır dışına çıkarılmasında özellikle Ruslara karşı kötü tesir ve tevile olanak yaratmamak için memleketteki halk cereyan ve efkârının doğrudan doğruya memleket devrimine zararlı sayılan Mustafa Suphi ve yanındaki şahsiyetlerin üzerinde gösterilmesini ve bu hususdaki gösteri ve teşebbüslerin Komünist devrim alemini okşıyacak bir tarzda idaresine dikkat edilmesini önemli görmekteyim. Buna göre Mustafa Suphi ve arkadaşlarının sınır dışına çıkarılmasında aşağıdaki BİR TERTİBİN İCRASI uygun görülmektedir.

Sözügeçen ve arkadaşlarının Erzurum'a vardıkları günden itibaren gerek gazete neşriyatı ve gerekse halkın münasip gösterileri ve tazyikleri ile daha içerilere seyahatın ve memlekette kalmak ve çalışmaklığını kabil olamıyacağı hakkında kendilerinde gereken etki hasıl edilir. Bu durumda halkı tatmin ve memleketteki birlik ve sükûneti muhafaza için sınır dışına çıkması gereğine dair uygun, gerekirse resmi takibat yapılır. Sınır dışına çıkarılmaları için ar zu ederlerse Trabzondan dahi gidebilirler. Şu halde yoldaki mevkilerde ve Trabzonda da aynı gösterilerin yapılması ve Erzurum hareketinin pekleştirip birleştirilmesi uygundur. Özellikle Trabzonda Bolşeviklerin gözleri önünde sözü geçen gösterilerin istenilen şekilde idare edilmesi ve Bolşeviklik aleyhinden çok işbu kişiler hakkında olduğunun belirtilmesini uygun buluyorum. Üçüncü Enternasyonale bağlılık (Şifre: görüşülmekte, olacak RN) imiş. Bir komünist olan Mustafa Suphi ve arkadaşlarının memleketten ihracı vesilesiyle dış komünist alemde inkisar ve tenkide sebep olunmaması için de ihraç teşebbüsünden sonra Mustafa Suphi ve arkadaşlarının halk gözünde ŞAHSEN SANIK HALİNE SOKULMALARINA ve memlekette sükûn

ve birliğin muhafazası gereğine dayanarak halkın isteklerine boyun eğmek zorunluğundan söz eden resmi bir bildirinin yayınlanıp ilanı yerinde bir tedbir olacağını arzeylerim.

Doğu Cephesi Kumandanı
Kazım Karabekir

İn. Ta. Enst. 3344, 24/2213, Dr. S. Çoruhlu.

Bu tertibin oluşmasını da iki resmi belge ile verelim:

Büyük Millet Meclisi (Reisi)
Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine

Mustafa Suphi'nin yaklaşması ve Ankaradan Cafer'in hemşehrilerine «Süratle Bolşevik olun, kesiniz, kırınız, herkesi kendi seviyenize indiriniz» gibi hezeyanları kapsayan mektup, Erzurum halkını fevkalade galeyana ve harakete getirmiştir. Dün Millet Vekili Durak Beyin dahi dahil olduğu EŞRAFTAN kurulu bir heyet makamına gelerek Hükümetin komünizme karşı siyaset tarzını sormuş ve ahalice bunun önüne geçmek için her türlü şiddet tedbirlerine başvurulacağı, gerekirse silahla savunulacağı bildirilmiş ve yirmi dört saat sonra bu meselenin tartışılması için büyük bir toplantı yapılacağı ilave edilmiştir. Önceden aldığım telegrafınızdaki görüş dairesinde hükümetin bu konudaki siyasetini ve Ankaradaki Fırkanın (Resmi Komünist Partisi RN) kuruluş maksat ve nedenini açıkladım ve kendilerini tatmin ettim. Mustafa Suphi meselesine gelince sözügeçenin fiil ve hareketlerinin kişisel ve özel olduğunu ve HİÇ BİR TARAFTAN HİMAYE GÖRMEDİĞİNİ, kendisinin buraya geldiği takdirde zararının def'i için her türlü tedbirin alındığını bildirdim.

2 — Mustafa Suphi'nin yanındakilerden onaltı kişi Kars'dan hareket etmiştir. İki güne kadar buraya geleceklerdir. Bunlara ilişilmediği haberi alındıktan sonra kendileri hareket edecektir. Kâzım Paşa ile bu konuda cereyan eden yazışma sonunda karar verildiği üzere, galeyanda bulunan halkın taaruzuna yer vermiyerek, sözügeçenle ya-

nındakileri mahfuzen sınır dışına sevk olunmak üzere Trabzon'a göndereceğim. Bu konuda başka bir mütalaa var sa tebliğ buyurulmasını rica ederim.

16 Ocak, sene 1337 (1921).

(Erzurum Valisi Hamit)

Mustafa Suphi ve arkadaşlarının ölümünden sonra Kâzım Karabekir Paşa bir şifresinde tertiplediği planın LEKELEME faslını uygulamaktadır.

Tiflis temsilcisi Kâzım Beyefendiye

Bakûdan gelerek Ankara'ya gitmek istiyen ve fakat Erzurum ve Trabzonda halkın nefretli gösterileri karşısında Batum'a kaçan Mustafa Suphi heyeti hakkında gerekenlere aşağıdaki bilgiyi verirsiniz:

Mustafa Suphi heyeti Türkiyeye ayak basar basmaz İstanbuldan ve Ankaradan komünist ve anarşist kişilerden bazıları ile ilişki kurdu. Son zamanlarda bunlardan bir kaçı tevkif edilerek üzerlerinde çıkan evraktan Mustafa Suphi ile tanışma ve haberleşmeleri olduğu ve kendilerinin TÜRKİYEDE İHTİLAL ÇIKARMAK ÜZERE İNGİLİZLER TARAFINDAN GÖNDERİLDİKLERİ anlaşıldı. Bu mesele ŞAHSEN İNGİLİZLERCE TANINAN VE SEVİLEN VE ESASEN İNGİLİZ VE ANTANTA TARAFTARI «HÜRRİYET VE İTİLAF FIRKASI»NA GİRMİŞ OLAN MUSTAFA SUHİ'NİN MEMLEKETTE ANCAK İNGİLİZLERİN HESABINA VE ANTANTA YARARINA BİR İHTİLAL KOPARMAK NİYETİYLE MEMLEKETE GİRDİĞİNE DAİR büyük şüpheler yaratmıştır. Şaki Ethem'in iki kardeşi ile birlikte komünist taraftarı oldukları ve Mustafa Suphi ile muhabereleri olduğu halde, Ankara hükümetine isyan ve Yunanlılarla müştereken Ordumuz aleyhine savaşa girmeleri bu şüpheyi takviye etti. Memleketin her tarafında Mustafa Suphi aleyhine dehşetli nümayiş oldu.

(Doğu Cephesi Kumandanı)
Kâzım Karabekir

Dr. S. Çoruhlu, Yeni İstanbul, 16.7.1966.

Bu yalan ve iftira ile dolu tertip artık göz önündedir. Cafer dedikleri bir göstermelik yeşilordu birliğinin başına getirtilen Ebulhindili Cafer olsa gerek, ancak yazdığı mektubun bolşeviklikle ve hele Mustafa Suphi ile ilişkisi olmadığı, aksine Karabekir Paşa ile Hamit Beyin planının bir parçası olduğu açıktır. Erzurum'da daha önce solcu bir «Halk Hükümeti» kurma eğilimi, sola kayan Albayrak gazetesinin var olduğu bilinmektedir, ancak daha sonra karşı yönde propaganda yapılmış, Hoca Raif Efendi ve arkadaşları «Muhafaza'i Mukaddesat ve Müdafaa-i Hukuk» anti-komünist derneğini kurmuşlardı. İşte Karabekir Paşa vali ile birlik olarak bu derneği kullandı ve bu vasıta ile eşrafı harekete geçirerek halkı kışkırttı. Bu arada yok etmek istedikleri kişilere İngiliz casusu iftirasını yakıştırmaları ayrıca çirkin bir harekettir. Hamit beyin 16 Ocak tarihli yazısı iki önemli hususu aydınlatmaktadır: a— Vali topladığı eşrafa Mustafa Suphi ve arkadaşlarının himaye görmiyecekleri hakkında teminat vermektedir. b— Vali 16 kişinin önce geleceğini, Mustafa Suphi'nin onlara (ilişilmediği görüldükten sonra) geleceği bildirtilmektedir. Bu şekilde kademeli bir seyahat yapılaydı Karabekir'in tertibi pek zorlaşırdı, hatta yapılamazdı bile, ondandırki Karabekir Paşa Mustafa Suphi ve arkadaşlarının beraberce seyahatlarını kesin olarak şart koşmuştur. Ayrıca «memleketin her tarafında Mustafa Suphi aleyhinde dehşetli nümayiş oldu» sözü hakikate tamamen aykırıdır. Hatta Erzurumdaki olayların ne dereceye kadar düzmece olduğunu gösterir kesin bir delilimiz vardır. Merkez Komitesi üyelerinden Süleyman Sami ve Mehmet Emin Mustafa Suphi ile Erzuruma gittikleri halde Kâzım Karabekir Paşa'ya tavizde bulundukları ve hatta bir rivayete göre Mehmet Emin arkadaşlarını sattığı için Erzurumda rahat rahat kalmış-

lar ve halk kendilerine ilişmemiştir, bu da gösterilerin ne kadar kendinden gelme ve halkın işi olduğunu açıkca göstermektedir.

Olayın çirkin tarafı bununla bitmemektedir, Yahya Kaptan çetesi, çoğu mücevherat şeklinde olan T.K.P. nin hazinesini talan etmiş M. Suphi'nin genç karısını kaçırmıştır, söylentilerin aksine Türk olan bu kadın sonradan yok edilmiştir (x). Bu cinayetin hırsızlık amacıyla yapıldığı da iddia edilmiştir.

M. Kemal Paşanın bu konudaki telegrafı 22 Ocak tarihli bir şifreye cevaptır:

Ankara'dan 25.1.1337

Varış 29 minh

Erzurum Valisi Hamit Beyefendiye

C. 22 Ocak 337 şifreye

Mustafa Suphi efendinin yanında kaç kişi olduğunu, onların da kendisiyle birlikte gönderilip gönderilmediğinin bildirilmesini rica ederim.

25 Ocak sene minh

Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı
Mustafa Kemal

(A. IV: S. 370)

Bu telegraf önceden de belirttiğimiz gibi çok ilginçtir. çünkü 25 Ocak günü çekildiği halde Enver Paşa'nın adamı Yahya Kaptan'ın Mustafa Suphi, Ethem Nejat ve arkadaşlarını öldürüldüğü 28/29 Ocak gecesinden sonra açılmıştır. Bu da Mustafa Kemal Paşa'ya istese de bir hareket imkânı vermemektedir. Olayın iç yüzü arşiv açıldıkça belki ortaya çıkabilecektir. Sadece şunu belirtelim ki, Mustafa Suphi ve arkadaşlarının Anadoluya dönmelerinin Ethem'e

(x) Rus veya Alman diye sözedilen bu bahtsız kadının Türk olduğunu Sarı Mustafa (Börklüce) ve Reşat Fuat açıklamışlardır.

karşı hareketin başladığı günlere raslaması büyük bir şanssızlık olmuştur. Böylece sol ile ilk güçbirliği olanakları kapanmış bulundu.

(Bu konuda Bak: Dr. Samih Çoruhlu, Yeni İstanbul Temmuz 1966; Dr. Mete Tuncay a.g.e)

Mustafa Suphi konusunu kapatırken sonradan yazılan eksik hatıratlar dışında resmi bir yazışmadan söz açmak gerekiyor, 10 Haziran 1921 günlü yazılarında Genel Kurmay Başkanı Fevzi (Çakmak) şöyle demektedir:

«Özetle Rusların komünizm devrimini hükümetçilik şekline dökmelerine göre bugünkü güçlü durumlarına güvenerek tarihi Rus siyasetine dönmek üzere oldukları anlaşılmaktadır (x). **Hatta Suphi ve arkadaşlarının öldürülmesi meselesini söz konusu eden Enternasyonal üyelerinden Pavloviç «Enternas» İngilizce yayınlanan sayısında Suphi arkadaşlarını şehit olarak göstermiş ve neticede Türk burjuvazisinden intikam alınacağını yazmıştır. Halbuki sözü geçen (yani Mustafa Suphi RN) doğuda komünizm yerine milli mücadelelerin devamını tavsiye etmekteydi.**

(K. K, S. 972)

D — Devlet - Devlet'e İlişki Dönemi

Kısım 1

Sovyetlerle Dostluk ve Diplomatik Bağlar

(10.1.1921 — 1.3.1921)

I — YENİ BİR DÖNEMİN BAŞI

10 Ocak 1920 günü İnönü zaferi kazanılmış, yeni bir dönem başlamıştır. Mustafa Kemal Paşa artık gitgide komünizmden daha az söz edecektir, bunun yerine sadece

(x) Bu görüş Ankara devriminin yöneticilerinin Marksist doktrini bilmemesinden doğmamaktadır. Doktrine göre sosyalizmin son

Sovyet dostluğu hakkındaki beyanatları ve mesajları yer alacaktır.

6 Şubat 1921 günlü Kakimiyet'i Milliye gazetesinde çıkan beyanatında Mustafa Kemal Paşa özellikle şunları söyliyecektir:

SORU: Sovyet Rusya Cumhuriyeti ile mevcut ilişkilerimiz ne haldedir?

CEVAP: Ruslarla mevcut dostluğumuz daima hüsnühalle devam etmektedir. Moskovada toplanmak üzere olan konferansta hazır bulunacak temsilci heyetimiz, tahminime göre Moskova'ya varmak üzeredir. Bu konferansta bütün Kafkas meselelerini millet ve memleketimizin çıkarlarına uygun bir şekilde kesin çözüme ulaştırabileceğimizi ve Rus Sovyet Cumhuriyetiyle Türkiye arasında mevcut dostluğu maddi esaslarla pekiştireceğimizi kuvvetlice ümit ediyorum.

---

aşaması olan komünist toplumda şimdiki anlamıyla devlet kendiliğinden yok olacaktır. Ancak işçi sınıfının belirli ülkelerde iktidara gelişinden sonra, uzun bir tarih süreci sırasında, sosyalist rejim kurulduktan sonra bile milli devlet ve ona bağlı olan sınır gerçeği mevcut kalacaktır. Devletin devlet olarak dumura uğraması ancak bütün dünyanın sosyalist olmasından sonra ve komünist aşamaya geçilmesi ile başlıyacaktır. Bu doktrine bağlı bulunan Sovyet iktidarı elbette kendi devlete ve milli sınırlara sahip olacaktı. İç savaşın neticelenmesi sonunda milli sınırlar içinde düzenli bir devletin kurulmasını doktrinden dönme ve sağa kayış olarak nitelendirilmesi söylediğimiz gibi sadece Marksist doktrini bilmemekten doğmaktaydı, ayrıca söz konusu tutum Karabekir Paşa'nın işaret ettiği gibi yanlış bir istihbarata, en doğrusu İngiliz ajanlarının oyunlarına ve Rusların 1914 sınırlarını ele geçirmek için askeri hazırlıklara geçtikleri söylentilerine dayanmaktaydı. Şunu da belirtelim ki, Rus Bolşevik Partisine sızmış, Lenin'ci yoldan sapan bazı kişilerin bu alanda kötü etkileri olmuş, bunlar İngiliz ajanlarının oyunlarını kolaylaştırmışlardır.

SORU: Komünizm ile Rus dostluğu arasında bir ilişki varmıdır?

CEVAP: Komünizm sosyal bir sorundur. Memleketimizin durumu, memleketimizin sosyal şartları, dini ve milli geleneklerinin kuvveti Rusya'daki komünizmin bizce uygulanışına uygun olmadığı kanaatını doğrular bir mahiyettedir. Son zamanlarda memleketimizde komünizm esasları üzerine kurulan partiler de bu hakikatı deneyle idrak ederek faaliyetlerini durdurma gereğine kaani olmuşlardır. Hatta bizzat Rusların fikir adamları bile bizim için bu hakikatın gerçekleşmesine inanmış bulunuyorlar. Böylece bizim Ruslarla olan ilişki ve dostluğumuz ancak iki bağımsız devletin birlik ve ittifak esaslarıyla ilgilidir.

SORU: Londra konferansına katılmamız Moskova konferansında ne türlü etki yapabilir?

CEVAP: Londra konferansına katılmaktan maksat milli amaç esaslarımız dairesinde millet ve memleketimizin çıkarını sağlıyarak dünyanın barış ve sükûnunun iadesine hizmet etmektir. Bu insanî maksat ve hareketin, Türkiye'nin Ruslarla mevcut dostca ilişkilerini ve bu dostluğa dayanan ilişkileri ihlal etmesi kesinlikle sözkonusu olamaz. Ve Moskova konferansında Rus Sovyet Cumhuriyeti yöneticileri bizim samimiyetimizden şüphe etmiyeceklerinden bu hareketimiz oraca da pek doğal sayılacaktır.
A. III, S: 20/21.

Halbuki önceden belirttiğimiz gibi aslında Londra konferansı önemli bir dönemeçtir; hem Bekir Sami beyin Sovyetler aleyhine yaptığı pazarlıkların açıklanışı (Bak: Riza Nur yazmaları, Londra) sonradan düzeltilen kötü bir etki yaratmıştır, hem de Mustafa Kemal Paşanın 5.2.1920 tarihli **durum muhakeme'sinde** planladığı gibi Türk Komünüzminin sindirilmesi konusu bir koz olarak kullanılmıştır, ve yine de bir sonuç sağlanmamıştır. Fransızlarla yapılan Ankara görüşmeleri bu konuda daha etken olmuştur.

II — MOSKOVA GÖRÜŞMELERİNİ LENİN DEĞERLENDİRİYOR

Lenin 28 Şubat 1921 günü bir toplantıda Türkiye ile yapılan görüşmeleri şöyle değerlendirmektedir:

«... Burada Türk delegeleri ile aramızda bir toplantı başlamış bulunuyor. Bu olayı, özellikle belirtmek gerekmektedir. Çünkü bizimle Türk hükümetinin temsilcileri arasında doğrudan doğruya bir görüşmeyi engelleyen çeşitli sebepler vardı. Burada bir anlaşma imkânı ortaya çıktığına göre aramızda çok sağlam bir yakınlaşmanın ve dostluğun temeli atılacağına inanıyoruz.

Bu, pek tabiidir ki, diplomatik hilelerle olmayacaktır. Bu alanda düşmanlarımız bizden çok güçlüdür, bu gerçeği itiraf etmekten korkmuyoruz. Rus ve Türk milletleri son yıllarda, emperyalist devletlerden görülmemiş derecede, pek çok kötülükler gördükleri için anlaşacağız. Bundan önceki konuşmacılardan biri, burada, emperyalist memleketlerden ayrılmanın zararlarından söz etti. Ama, Kurt kuzu'ya saldırdığı zaman, ona kurttan ayrı durmaması gerektiğini söylerler (gülüşmeler, alkışlar). Doğu halkları şimdiye kadar emperyalist kurtların karşısında sadece bir kuzu olarak bulunuyoridiyseler büyük askeri güçsüzlüklerine rağmen kendilerine pençelerin uzatılması ve dişlerin gösterilmesi pek de kolay olmayan bir devlet bulunduğunu ilk defa Sovyetler Birliği gösterdi. Sovyetler Birliğinin bu davranışı «Bolşevik akıl hocalarına» karşı sempatileri olsun ya da olmasın birçok millete örnek oldu. Bugün, bu akıl hocasından bütün dünyadan pek çok söz edilmektedir. Hatta bize «Türklerin kötü bir akıl hocası» demektedirler. Tabii, biz şimdiye kadar bu alanda hiç birşey yapamadık. Böyle olmakla beraber, emperyalist hükümetlerin Türkiye'ye uyguladıkları yağmacılık politikasının, en güçlü emperyalist devletleri ellerini çekmek zorunda bırakan büyük bir direniş doğurduğunu, Türk işçi ve köylüleri gös-

termek fırsatını bulmuşlardır.

Türk hükümetiyle yaptığımız bu görüşmeyi böyle bir başarı olarak saymağa bizi zorlayan işte budur. Biz bu konuda hiç bir diplomatik hileye baş vurmuyoruz. Bu görüşmelerin çok mütevazi çerçeveler içinde geçeceğini biliyoruz. Ama, bunları önemli kılan şey, bütün milletlerin, işçi ve köylülerin yakınlaşmasına, büyük engellere rağmen durmadan ilerlenmesidir. Geçirmekte olduğumuz zorlukları değerlendirirken bunu unutmamak gerekir.»

A. K. Meram, Akşam, 22.5.1969.

III — MOSKOVA ANTLAŞMASI

Doğu hududunda Gürcülerle anlaşarak 23 Şubat ile 14 Mart tarihleri arasında Ardahan, Artvin, Ahıska, Batum işgal edilmiştir. Böylece Ermenistanın bolşevikleşmesi meyvalarını vermişti. Mustafa Kemal Paşa'nın bu konuda Karabekir Paşaya çektiği telegrafı sunuyoruz:

Ankara 11. 4. 1337 (1921)

Doğu Cephesi Kumandanı Kâzım Karabekir Paşa Hazretlerine

27.3.1337 tarihli şifre telegrafını aldım.

Esas itibarıyla pek güçlü ve doğru olan düşüncelerinize katılıyorum. Vekiller Heyetince de gözönüne alınmasına çalışacağım. Yalnız Gürcistan ve Batum'un işgali Moskovadaki konferans sonucunun ancak 16 Martta tayinini sağladığı düşüncesi burada galiptir. Herhalde Doğu siyasetini izlemek hususunda hareket tarzınız milli menfaatlarımıza tamamiyle uygundur efendim.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı
Mustafa Kemal

A. IV: S. 375

16 Mart 1921 günü imzalanan Moskova Muahedesinin esasları şunlardır:

«Milletlerin kardeşliği ve kendi kaderlerini serbestce kendilerinin vaz ve idare etmek hakkı» ilkelerinde aynı fikirde olan T.B.M.M. hükümeti ile R.S.F.S.C. hükümeti emperiyalizm aleyhine olan savaşmalarındaki dayanışmaları hususunun ve aynıyla bu iki milletten birine gelen müşkülün diğerinin durumunu vahimliğe uğratacağının isbatına şahit olmakla aralarında iki memleketin karşılıklı menfaatları üzerine kurulu açık kalpli ve süreli dostluk ilişkilerinin bir düziye eğemen olmasını görmek arzusuyla pek fazla müteharrik olduklarından, bir dostluk ve kardeşlik antlaşması yapmağa karar verdiler ve bu husus için aşağıdaki temsilcilerini atadılar.

(Bunlar T.B.M.M. adına Ekonomi Vekili Yusuf Kemal bey, Milli Eğitim Vekili Riza Nur bey, Sefir ve fevkalade temsilci Ali Fuat Paşa ile Sovyet hükümeti adına Dışişleri Komiseri Çiçerin, ve Celâl Korkmazof'dan ibarettir). Maddelere gelince:

«Madde 1 — Antlaşmadaki iki tarafın her biri diğer tarafa zorla kabul ettirilmek istenecek hiç bir barış antlaşmasını, hiç bir uluslararası senedi tanımamayı esas olarak kabul eder. «R.S.F.C. halihazırda B.M.M. tarafından temsil edilen Türkiye Milli Hükümeti tarafından Türkiye ile ilgili olup onca tanınmayan hiç bir taahüdü tanımamaya taahüt eder. Bu antlaşmadaki Türkiye değiminden 28 Ocak 1920 tarihinde İstanbul Mebuslar Meclisi tarafından yapılıp ilan ve bütün hükümetlerle basına tebliğ edilen Misakı Milli'nin kapsadığı arazi anlaşılır.» (Maddenin sonunda doğu sınırı açıklanır.)

(Madde 2) ise Batum şehrinin Gürcistana bırakılacağını belirtmekte ve fakat Batum limanından Türkiyenin gümrüksüz ve engelsiz ve de ücretsiz yararlanabileceğini açıklamaktadır. (Madde 3) Azerbaycan ve Ermenistan ile olan hududu saptamaktadır.

«Madde 4 — Akit iki taraf doğu milletlerinin milli

ve kurtuluş hareketleriyle, yeni bir sosyal düzen için Rus işçisinin açtığı savaş arasında bir uygunluk gördüklerinden, doğu milletlerinin hürriyet ve bağımsızlığa, ve de memleketlerinde kendi istedikleri tarzda bir hükümet şekliyle kendi kendilerini idare etmeğe hakları olduğunu resmen ve kesin şekide ve açıkca tasdik ederler.»

«Madde 5 — Her milletin ticari ulaşımına Boğazların açılmasını ve geçiş hürriyetini sağlamak için iki akitin Karadeniz ile Boğazların uluslararası yönetmeliğinin kesin tayinini sahili olan devletlerin hükümetlerinin temsilcilerinden kurulu olarak sonradan teşekkül edecek bir konferansa tevdi eylemek, bu konferansdan çıkacak olan kararların Türkiyenin salt eğemenliğine ve Türkiye ile onun başkendi olan İstanbulun güvenliğine zarar getirmemesi konularında ittifak ederler.»

(Madde 6 ve 7. lerde) Çarlık hükümeti ile Türkiye arasındaki bütün anlaşmalar ve borçlanmalar kaldırılır ve kapitülasyonlar yok edilir.

(Madde 8) İki taraf arasında toprak ve diğer konularda düşmanca hareketlere yer verilmiyeceği yazılıdır. (Madde 9) Telegraf vesair ulaşımın süratle temini ve kanunlar dairesinde hiç bir engelsiz, kişilerin ve eşyanın tranzidini iki taraf kabul ederler. (Madde 10) Karşılıklı olarak vatandaşların ikamet ettikleri memleketlerin kanunlarına göre muamele görecekleri, ancak bundan Milli Savunma mükellefiyetleri ile aile ve veraset hukuku hariç tutulacağı belirtilir. (Madde II) Karşılıklı olarak diğer memlekette ikamet eden vatandaşların en çok müsaadeye hak kazanan devlet muamelesini görecekleri kabul edilir. (Madde 12) Sovyetler'in 1918 yılından önce Rusyaya ait olup Türkiyeye terkedecekleri yerlerde ve Batum'daki halktan istiyenler servet ve eşyaları ile berabr karşı tarafa geçebileceklerdir. (Madde 13) İki tarafın elinde bulunan eski savaş esirleri derhal iade edileceklerdir. (Madde 14) En yakın zamanda konsolosluk mukavelesi ve askıdaki

meselelere ait anlaşmalar yapılacaktır. (Madde 15) Rusya Türkiyenin Kafkas Cumhuriyetleri ile yapacağı antlaşmalarda bu antlaşmaya uygun hareket edilmesi için gerekeni yapacaktır. (Madde 16) ise tasdik hakkındaki maddedir.

28 Mart 1921 günü de sınırları saptayan ekler ile esirler hakkındaki anlaşma imzalanacaktır.

Millet Meclisi tastiki 27.7.1921 günlüdür.

Moskova antlaşması konusunu kapatırken Dr. Riza Nur'un Kâzım Karabekir Paşa'ya yazdığı rapordan bazı kısımlar sunacağız; şüphesiz yargıları kendilerine aittir:

«Yol, Mdivani'nin bize gösterdiği yoldu. O da Stalin ile iş görmek idi. Stalin, Lenin'in en samimi dostudur ve bugün Rusyada herkesten önce bu iki adam etkilidir. Biz Moskovada iken yapılan son Kongrede seçimlerde bu iki zat ezici çoğunluk kazanmışlardır. Stalin Gürcüdür, Kafkas Rus Komiseri Orjenikidze Gürcüdür. Rusyada üç klik var: Yahudi, Gürcü, Ermeni, Bir de Rus milliyetçileri var. Ruslar ezilmekte, diğerleri özellikle Yahudilerle Gürcüler mevkidedir. Stalin şahsen pek Ermeni düşmanıdır. Kafalı, enerjik, elden geldiği kadar açık sözlü, komiteci ve sevimli bir adamdır. İşte bu adamdır ki Ruslarla yaptığımız antlaşmanın hemen tek amilidir. Bu antlaşma onun sayesinde yapılmıştır.» 22 Nisan 1921 (x).

(K.K.S. 956/964)

IV — İTTİHATÇI «SOL»UN FAALİYETİ

Suphi'nin ölümü ve Ethem'in yenilgisi ile, İstanbul'da-

(x) Şunu da söyliyelim ki rapor ilginç bir belge olmakla beraber ciddiyetten uzaktır, örneğin İstanbul önemli bir komünist merkezi sayılmakta ve Hilmi adında bir şahsa 10 milyon altın Ruble yollanıldığı söylenmektedir, Dr. Riza Nur'un hiç olmasa hesap bilmediği, bu miktarın kaç ton ettiğini bilmediği ve Rusların mali sıkıntısını görmediği meydandadır.

ki Dr. Şefik Hüsnü'nün partisi haricindeki sol'un 1921 yılı başında yok olduğunu, ancak Teyfik Rüştü beyin Enternasyonalden ne cevap alacağını görmek üzere Mustafa Kemal Paşa'nın beklediğini söylemiştik. Bunu söylerken solla bağlantılı görmediğimiz İttihatçıların Enver Paşa'nın oyunlarını hesaba katmak istememiştik. Dr. Riza Nur'un raporunda bahsettiği Trabzondaki komünistler işte bu Enver Paşa grubuydu, bekledikleri de Mustafa Kemal Paşa'nın askeri veya politik bir başarısızlığı idi. «5 Mayıs 1921 de Enver Paşa, Bedri Bey, Naim Cevat bey Moskovada (Halk Şüralar Partisi Programı) diye komünizm esası üzerine bir program bastırarak Anadoluya göndermeğe başladılar» diyen Karabekir Paşa (a.g.e.S. 954) Fevzi Paşanın da 29 Mayıs tarihli yazısında Bolşevik Propagandasından söz ettiğini bildirmektedir. Üstelik bolşevik ajanı olarak yakalananların bazılarının İngiliz ve İstanbul hükümeti ajanı olduğu soruşturma sonunda anlaşılmaktadır. Mustafa Suphi ve arkadaşlarını öldüren Envercilerin bu faaliyeti Sakarya savaşı zaferine kadar sürecektir.

Bu durumun gelişmesini incelemeğe devam edelim, sola karşı takınılan tavır bolşeviklerde bazı şüpheler uyandırmaya başlamıştır. Gürcü komünistlerden Türkiyeye temsilci olarak yollanan Meldivani Tifliste bu şüpheleri dile getirmekte, ve Yunanlılarla savaş bitince Türk ordusunun Kafkaslarda taaruza geçeceğinden korkmaktadır. Buna karşılık da Türk komünistlerinin güçlenip iktidara geçmelerini arzu etmektedir.
(K.K.S. 976)

Mustafa Kemal Paşayı Enver Paşa bir hayli meşgul etmektedir; Ali Fuat Paşa'ya 10 Mayıs 1921 günü yolladıkları telegrafta:

«Trabzonda bulunan Halil Paşanın hareket tarzının Halk Şuralar partisinin teşkil ve teftişi ile ilgili görüldüğünü, Kurmay Binbaşı Naim Cevat Beyin de izinsiz olarak memleket dışında dolaştığı ve bu defa Amasya'da

karaya çıktığı bir sırada üzerinde Halk Şuralar Partisine ait bir çok program ve bildiriler bulunması üzerine Ankara'ya çağırıldığı, keyfiyetin İcra Vekilleri Heyeti tarafından incelenerek Halil Paşanın hudut dışına çıkarılmasına ve Kurmay Binbaşı Naim Beyin de tutuklanmasına karar verildiği» söylenmekteydi.

(A. IV: S. 383, A.F.C.Mos. 187)

Bu sıralarda Yunan taaruzu başlamış ve ordularımız yenilerek Sakarya'ya doğru çekilmeğe başlamışlardı.

Meldivani'de doğan şüpheler Mustafa Kemal Paşa'da ters yönden belirmektedir, örneğin Doğu Cephe Kumandanına yazdığı 10 Haziran tarihli yazıda:

«Moskova büyük elçisi Ali Fuat Paşa Hazretlerinden 7.6.1337 (1921) tarihinde gelen tafsilatlı raporda şimdiye kadar emperyalist ve kapitalist hükümetlere düşman olan bolşeviklerin sözü geçen siyaseti değiştirdikleri muhtemel bulunduğu cihetle doğu ordumuzun her ihtimale karşı son derecede tetikte ve hazır bulunması gereği önemle bildirilmektedir.

Gereğinin yapılmasını ve bu konuda akla gelen düşüncelerinizle elde edilecek bilginin ulaştırılmasını rica ederim. Bu raporun bir aynının zatı devletlerinize gönderilmesini Genel Kurmaya bildirdim, efendim.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı
Mustafa Kemal

(A. IV: S. 283/4)

Bu karışık ortam içinde Enver Paşa Batum'da Kongre yapıyor ve Türkiyeye dönmeğe hazırlanıyordu. Karabekir Kars Konferansı için gelen Rus temsilcisine «Ya Enver Paşa arkadaşlarıyla Batumda ne bekliyorlar. Programları Şura (Sovyet) Türkiyesi teşkil etmek. Acaba Sakarya'da bir yenilgimiz halinde bunları memleketimize mi gönderecektiniz? deyince: Ganyeski telaş etti. Katiyen yok şimdi yazarım, Batumdaki faaliyetleri hükümetinizce hoş görül-

müyor (diye), oradan kaldırsınlar cevabını vermiş. Hakikaten bu aralık Enver, Halil Paşalar, Küçük Talat (Muşkara), Dr. Nazım ve daha birkaç arkadaşı Batumda İttihat ve Terakki Şuralar Kongresi diye kongre yapmışlar ve kararlarını üç imza ile tesbit etmişler. Mühürün üstüne Halil, Dr. Nazım, Küçük Talat, çıkma olarak da Enver imzasıyla Meclisi Milliye sunmuşlar.
(K. K. S. 1012).

İttihatçı liderler, bizi dünya savaşına Alman emperyalizminin hesabına sokanlar şöyle haykırıyorlardı :

«Meşrudiyet dedik, onu da gördük ve ağzımızın tadını aldık. Bir müstebit yerine birkaç müstebit» (yani kendileri, RN) ve devam ediyorlar : «Yüzyıllardan beri netiesiz savaşlar yetmiyormuş gibi sonunda Dünya Savaşına katılmaktan da çekinmedik. Ne kazandık?.. Her taraf viran ve her yer harabe oldu.. Ey biçare ve mağdur halk! Senin cahilliğinden yararlanarak bin melanet yapmaktan utanmayan namkör ve muhteris beş on kişinin böyle ilelebet oyuncağı olup kalacakmısın? Çeşit çeşit vergiler, jandarma, tahsildar, mahkeme, kadı, hapishane, senin bütün ömrün bu türlü işkenceler, bütün azaplar içinde kıvranarak can çekişmeğe mi mahkûm kalacak... Şimdiye kadar hükümetlerin vergi, asker almak, savaşmaktan başka bir iyiliği yoktur. Yol yok, demiryolu yok, ziraat yok, eğitim yok. Köylerde genç kalmadı, kasabalar harabeye çevrildi.. Devrim olmazsa mahvımız kaçınılmaz bir şeydir. Yaşasın fakir halk hakimiyeti, yaşasın şura (Sovyet) Türkiyesi.»
(K. K. S. 1012/3)

Bu yazıya aklı başında bir insan inanamıyor, yüzsüzlüğün bu kadarı imkânsız geliyor, fakat aynı Enver Paşa'nın Alman Emperyalizmi ve komünizm hakkındaki Bakû kongre raporu akla gelince bu bile makul geliyor.

İşte 13 Eylül günü Sakarya Meydan Savaşının Ordumuz tarafından kazanılması bu maceraya da son verecek

tir. Enver maceracı ruhunu tatmin için orta Asya Türk halkına baskınlar ve soygunlar yapan ve bu yüzden Basmacı diye adlandırılan yobazların başına geçip bilindiği gibi oradaki Türk halkına da çok zarar çektirdikten sonra vurulup gidecektir.

Mustafa Kemal Paşanın bu konudaki çekingenliğinin en önemli bir nedenini somut olarak görmüş bulunuyoruz.

V — AZERBAYCAN ELÇİLİĞİNİN AÇILMASI

Sakarya savaşı kazanıldıktan sonra Mustafa Kemal Paşa Gazilik unvanını alacağı tarihi oturumda durumu uzun bir demecinde açıklamış ve konumuzu ilgilendiren şu sözleri söylemiştir:

«Efendiler bütün dünyanın bilmesi gerekir ki Türk halkı, T.B.M.M. ve onun Hükümeti uşak muamelesine tahammül edemez. Her medeni millet ve hükümet gibi varlığının, hürriyet ve bağımsızlığının tanınması talebinde kesinlikle ısrar etmektedir (hay, hay sesleri). Ve bütün davası da bundan ibarettir. Biz cenkci değiliz. Barışseveriz. Ve bir an önce barışın kuruluşunu görmek ve ona yardım ve hizmet etmek isteriz. Biz Rusya ile dostuz. Çünkü Rusya herkesten önce bizim milli haklarımızı tanıdı ve ona riayet etti. (Alkışlar) Bu şart dahilinde bugün olduğu gibi yarın da ve herzaman Rusya Türkiyenin dostluğundan emin olabilir. (Alkışlar)

(T.B.M.M. D. I, C. 12, 19.9.1921).

Mustafa Kemal Azarbaycan elçisinin gelişlerini kutlamaktadırlar.

29.9.1921

Azerbaycan Sosyalist Şura Cumhuriyeti Ankara temsilcisi

İbrahim Abilof Beyefendiye

Anadolu ve Rumeli Türklerine bunca bağlar ile bağlı olan kardeş Azerbaycan milleti temsilcisi sıfatıyla mem-

leketimize yüksek teşriflerinizden dolayı hoşgeldiniz der ve bu vesile ile saygılarımı arzederim efendim.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı
Başkumandan Gazi
Mustafa Kemal

A. IV: S. 416

Sakarya zaferini tebrik eden Azerbaycan temsilcisine aynı gün Gazi Mustafa Kemal Paşa aşağıdaki telegrafı çekmiştir:

29.9.1921

Azerbaycan Sosyalist Şura Cumhuriyeti Ankara Temsilcisi

İbrahim Abilof Beyefendiye

Sakarya zaferi dolayısıyla T.B.M.M. orduları ve şahsım hakkında belirtmiş bulunduğunuz asarı tebrikâta teşekkürler arzederim. Ana topraklarıyla ezilen doğu halklarının hayat ve bağımsızlık haklarını savunmak uğrunda giriştiğimiz bu büyük savaşın yakın bir vade zarfında hak ve adaletin kutsal zaferiyle sonuçlanması hakkındaki kanaatinize samimiyetle katılırım ve bu vesile ile saygılarımı sunarım.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı
Başkumandan Gazi
Mustafa Kemal

A. IV: S. 416

Abilof yoldaşın itimat mektubunu vermesi üzerine Gazi Mustafa Kemal Paşa 14 Ekim 1921 günü aşağıdaki demeci vermiştir:

Sayın Temsilci Hazretleri!

Azeri Türklerinin ve sosyal Azerbaycan Şura (Sovyet) Hükümetinin kardeşlik selamına T.B.M.M. ve bu meclisin ordusu adına zatalileri vasıtasıyla yine kardeşce karşılık vermekle mutluyum. Türkiye halkı, T.B.M.M. ve onun ordusu Azerbaycanlıların ve temsilcisi olduğunuz hü-

kümetin haklarında gösterdiği samimiyet ve yakınlık eserinden duygulanmış ve memnundur. İstila fikri ile açılmış olan Dünya Savaşını sona erdiren galipler, teklif ettikleri barış şartları ile ana topraklarımızı, bağımsızlık ve hürriyetimizi elimizden almağa, yüzyıllardır müslümanlığın ve Türklüğün fedakâr muhafızı olan milletimizi esir derecesine indirmeğe kalkıştılar. İki yıldır Rumeli ve Anadoluda görülen hareketlerimiz bu gaddarca tecavüzün tepkisinden, her varlığın doğuştan sahip olduğu nefis savunması hakkının kullanışından başka bir şey değildir. Milli sınırlarımız içinde hür ve bağımsız yaşamak istiyoruz. Bu haklı amacımızı elde etmek için uğraşıyoruz. Şu kutsal mücadelede milletimiz, müslümanlığın kurtuluşuna, dünya ezilenlerinin refahının artmasına hizmet etmekle iftihar eder. Milletimiz bu hakikatin kardeş Azerbaycan temsilcisi tarafından onaylandığını işitmekle büyük bir saadet duyar. Rumeli ve Anadolu halkı Azeri kardeşlerinin kalbinin kendi kalbi gibi çarptığını bilirler. Bunun için getirdiğiniz selam armağanının ne kadar derin ve yüksek bir hissin eseri olduğunu takdir eder ve bu selamı alırken Azeri Türklerinin de bir daha esarete düşmemeleri ve hukuklarının çiğnenmemesi dilek ve arzusunu belirtiriz. Azeri Türklerinin dertleri kendi dertlerimiz ve mutlulukları kendi mutluluğumuz gibi olduğu için, onların dileklerine erişmeleri, hür ve bağımsız olarak yaşamaları bizi çok sevindirir. Türkün saadeti ve ezilenlerin kurtuluşu yolunda Azerbaycan Türklerinin de kanını dökmeğe hazır bulunduklarına dair beyanatınız istilacılara karşı Türkün ve ezilenlerin gücünü artıran pek değerli bir sözdür. T.B.M.M. nin ve Hükümetinin iki kardeş millet arasındaki bağ ve ilginin daha sağlam ve daha dayanıklı bir hale sokulmasına bütün gücüyle çalışacağını, bu konuda zatıâlinize elden gelen her türlü yardımı ifa edeceğini temin eylerim.

Sayın temsilci hazretleri! Kardeş Azerilerin gösterdikleri samimiyet eserinden pek fazla duygulanmış olduğumu bir defa daha beyan ve ordumuzun başarıları adına açığa

vurduğunuz temennilere karşı samimi teşekkürlerimin kabulünü rica ederim.

(A. II, S. 18/9)

Dört gün sonra Cebeci'deki Azerbaycan elçiliğine bayrak çekme töreni sırasında Gazi Mustafa Kemal Paşanın verdiği demeç:

Elçi hazretleri,

Bugün bize sevinçli bir bayram yaşattığınızdan dolayı Büyük Millet Meclisi ve Hükümeti ve kendim adına teşekkür ederim. Bu bayram gününün benim için mutlu bir yönü daha vardır ki, o da bağımsız Azerbaycan Şura Hükümetinin sancağını çekmek şerefini bana bahşetmiş olmasıdır.

Efendiler, Ankaraya Yunanlıların ,düşmanların bayrağı çekilmek isteniyordu. Bu fırsatı hamdolsun ki düşmanlarımız elde edemediler. Burada işte, kardeş milletin sancağı çekilmekle bahtiyar bulunuyoruz.

Türkiye ve Azerbaycan arasındaki samimi bağların, kardeşliğin derecesini açıklamağa lüzum görmem. Bu kardeşlik bağının sağlamlaştırılması ve pekleştirilmesi için gönderilen Elçi İbrahim Abilof Beyin seçilmesinde Azerbaycan Hükümetinin isabeti büyüktür. Çünkü İbrahim Abilof Hazretleri bu kardeşlik bağını ruhunda duymuş bir kişidir ve bizce dahi pek önemli olan görevinde başarı sağlamak için gereken bütün niteliklere sahip bulunuyor. Özel meziyetlerini daha ilk temaslarında bize hissettirdiler ve açığa çıkarmışlardır.

Temsil ettikleri Hükümetin de bir özelliği, başka bir değeri vardır. Azerbaycan Hükümeti bir halk hükümetidir, kaderine kendi sahip ve hâkimdir. Yanına görevlendirildikleri Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti dahi eğemenliğine kayıtsız şartsız sahip olan ve yönetim usulü halkın, kaderini kendisi ve kendi eliyle yönetmesi esasına dayanan bir halk hükümetidir. Türkiye halkı bu amacın elde

edilmesi için bütün varlığı ile savaşmış ve savaşmaktadır ve savaşacaktır.

Efendiler, Elçi Hazretleri işte böyle bir memlekette Azerbaycanı temsil ediyorlar. Bu temsil niteliğindeki anlam ve değer büyüktür. Azerbaycan ile Türkiye arasında var olan kardeşliğin, samimiyetin doğurduğu bağdan başka, Azerbaycan'ın diğer dostlarımızla temas noktasında bulunması da değer ve önem taşımaktadır. Coğrafi durumu göz önüne getirilirse gerçekten Azerbancanın Asyadaki kardeş hükümet ve milletler için bir temas ve buluşma noktası olduğu görülür, Azerbaycan'ın bu özel yeri, durumunu pek önemli kılmaktadır. Bu durumun yanında Anadoluyu da gözönüne getirmenizi rica ederim. Tesadüfen sağımda duvarda asılı olan şu haritanın pek güzel gösterdiği gibi Anadolu da bütün Asyanın, bütün ezilenler dünyasının, zülüm dünyasına doğru ileri sürülmüş bir durumda bulunmaktadır. Anadolu bu durumu ile bütün zalimliklere, hücumlara, taaruzlara maruz bulunuyor. Anadolu yıkılmak, çiğnenmek, parçalanmak isteniliyor; fakat efendiler, bu hücumların genel hedefi bütün doğudur.

Anadolu her türlü sataçmalara, taaruzlara karşı bütün varlığıyla nefis müdafaası etmektedir ve bunda başarı sağlayacağından emindir. Anadolu bu savunmasıyla yalnız kendi hayatına ait görevi ifa etmiyor, belki bütün doğuya yönelmiş hücumlara bir set çekiyor. Efendiler, bu hücumlar elbette kırılacaktır. Bütün bu sataşmalar mutlaka son bulacaktır. İşte ancak o zaman batıda bütün dünyada hakiki sükûn, hakiki refah ve insanlık hüküm sürecektir.

Bugün sancak çekilmesi münasebetiyle hissettiğimiz bahtiyarlığı kıvanç ile anmak isterim. Bundan önce Afganistan sayın elçisi de bize bunu bahsetmişlerdi.

Aziz Arkadaşım Abilof Hazretleri, bugün Azerbaycanın bağımsızlığını temsil eden sancağı çekerken ellerimin birtakım hisler ve üzüntüler ile hareket ettiğini duyuyorum, gerçekten sancağı çeken benim ellerimdi. Fakat elle-

rimi harekete getiren, bugünkü bayramda manen ortak olan bütün Türkiye halkının öz ve samimi kardeşlik hissiyatı idi.

Elçi Hazretleri, Azerbaycan sancağının Türkiye sancağının yanında, Türkiye gökünde dalgalandığını görmek bütün milletimiz için büyük bir bayramdır. Bize böyle bir bayram günü yaşattığınızdan dolayı içten teşekkürlerimi tekrar ederim.

A. II, S. 19/21, 18 Ekim 1921.

VII — TÜRK DEVLETİNİN NİTELİĞİ

İnönü savaşından sonra Mustafa Kemal Paşanın komünizme karşı tutumunun bir hayli değiştiğini gördük. Bu dönemde kendilerinin görüşü nedir? Bunu 1 Aralık 1921 günü Mecliste yapacakları uzun bir konuşmada göreceğiz. Sakarya savaşından sonra Gazi Mustafa Kemal'in çok kuvvet kazandığını gören bazı Millet Vekilleri, görünürde çok makul bir kanunla meclis karşısına çıkmaktadırlar. 24 Kasım günü tartışılmaya başlanılan bu kanun «Vekiller Heyetinin Yetkileri Hakkında Kanun» başlığını taşımaktadır.

Çok defa olduğu gibi öne sürülen tez ve teklifler ile onların ardında gizli bulunan asıl amaçlar çok değişiktir. Bu kanun Meclisin ve Meclis Başkanının yetkilerini kısmakta, o güne kadar Meclis Başkanı tarafından Meclisin oyuna sunulan Vekillerin seçimi şeklini tabanından değiştirmektedir. Tasarıya göre Meclis sadece Başbakanı seçecek, o da hükümeti kuracak, Hükümet Meclise karşı sorumlu bulunacaktır. Ne var ki Meclis Başkanı Mustafa Kemal Paşa'dır. Zaten tasarıyı teklif edenler az sonra İkinci Grup adı altında ortaya çıkacak ve iktidar mücadelesine girişeceklerdir, hatta aralarından Rauf Orbay Başbakan seçilecektir.

Mustafa Kemal Paşa ise ortam değişince Cumhuriyetin ilanında küçük farklarla aynı teklifleri kanunlaştıra-

caktır, ancak bu defa kendisi Cumhurbaşkanı olarak işbaşında bulunacaktır, bütün fark buradadır.

Günlerce süren tartışmalar ilginçtir, ancak bizi ilgilendiren konu Gazi Mustafa Kemal'in rejim hakkındaki görüşlerini tesbit etmektir.

Mustafa Kemal Paşa diyor ki:

«... Fakat ihtimal ki arkadaşlarımızdan bazılarıyla taslağı yazan beyefendinin söylemek istediği başka bir şeydir. Yani: «Bu hükümet demokrat bir hükümet midir, sosyalist bir hükümet midir, yani şimdiye kadar okuduğumuz kitaplarda ismi sayılan hükümetlerden hangisidir?» buyurdular! Efendiler bizim hükümetimiz demokratik bir hükümet değildir, sosyalist bir hükümet değildir. Ve hakikaten kitaplarda var olan hükümetlerin, bilimsel nitelik olarak hiçbirine benzemiyen bir hükümettir. Fakat milli eğemenliği, tek milli iradeyi belirten bir hükümettir. Bu anlamda bir hükümettir! Sosyal bilimler noktasından bizim hükümetimizi açıklamak gerekirse «halk hükümetidir» deriz. Anayasamızın birinciden dördüncüye kadar olan maddeleri hükümetin ne olduğunu, kimin tarafından idare olduğunu, idare eden heyetin kuvvet ve yetkisini açıklamıştır. Şekil ve sureti saptanmıştır. FAKAT SOSYAL DOKTRİN BAKIMINDAN DAHİ DÜŞÜNDÜĞÜMÜZ ZAMAN, BİZ HAYATINI, BAĞIMSIZLIĞINI KURTARMAK İÇİN ÇALIŞAN EMEKÇİLERİZ, ZAVALLI BİR HALKIZ! NE OLDUĞUMUZU BİLELİM. KURTULMAK, YAŞAMAK İÇİN... ÇALIŞAN VE ÇALIŞMAK ZORUNDA OLAN BİR HALKIZ! BUNDAN DOLAYI HERBİRİMİZİN HAKKI VARDIR, YETKİSİ VARDIR. FAKAT ÇALIŞMAKLA BİR HAKKI ELDE EDERİZ. YOKSA ARKA ÜSTÜ YATMAK VE HAYATINI ÇALIŞMADAN GEÇİRMEK İSTEYEN İNSANLARIN BİZİM TOPLUMUMUZDA YERİ YOKTUR, HAKKI YOKTUR (alkışlar)! O HALDE

SÖYLEYİNİZ EFENDİLER! HALKÇILIK, SOSYAL DÜZENİNİ EMEĞİNE, HUKUKUNA DAYANDIRMAK İSTİYEN BİR SOSYAL DOKTRİNDİR. EFENDİLER! BİZ BU HAKKIMIZI KORUMAK, BAĞIMSIZLIĞIMIZI GÜVEN ALTINDA BULUNDURABİLMEK İÇİN TOPTAN, MİLLETCE, BİZİ MAHVETMEK İSTEYEN EMPERİYALİZME KARŞI VE BİZİ YUTMAK İSTEYEN KAPİTALİZME KARŞI MİLLETCE SAVAŞMAYI UYGUN GÖREN BİR DOKTRİNİ İZLEYEN İNSANLARIZ (x). Buyüzden bu ve bu gibi teşviklerle ve açıklamalarla hükümetimizin dayandığı esasın, sosyal bilime dayanan bir esas olduğunu açık bir surette görürüz! Fakat ne yapalım ki demokrasiye benzemiyormuş, sosyalizme benzemiyormuş, hiç bir şeye benzemiyormuş! Efendiler biz benzememekle iftihar etmeliyiz! Çünkü biz bize benziyoruz efendiler (alkışlar)!....

Sultan ikinci Mahmut memleketin idaresini islah etmek, ilerletmek için girişimlerde bulunmak istedi. Fakat yapılan girişimler Avrupayı taklit etmek oldu. Avrupa kanunlarını almak, Avrupa düzenlerini almak, Avrupanın elbisesini giymek gibi bir takım islahat teşebbüslerinde bulundu. Fakat bu hakiki, olumlu bir sonuç vermedi, veremezdi. Çünkü ıslahat için taklitciliğe gidilmişti... Üstünde ceket altında şalvar.. bir türlü hazmedilemedi ve edilmemekte devam ediyor...

Anayasanın maddelerini düşünecek olursak bu kanun doğrudan doğruya yalnız bizim kafalarımızdan, bilimimizden çıkmış bir kanun değildir! Bu kanun doğrudan doğruya milletin her ferdinin kalbinde vicdanında kendiliğinden belirmiş ve bu yüzden toplumumuzun yüksek vicdanından çıkmış ve ondan sonra uygulamaya girmiştir. Za-

(x) Yukarıdaki parça 1961 yılında T.İ.P. kurucuları sendikacılar tarafından tüzüklerine alınmıştır.

ten bu münasebetle demin de arz etmiştim, kanun, hakiki kanun yalnız böyle olur. Taklit Kanun olamaz.

Görüldüğü gibi Mustafa Kemal Paşa'nın görüşünde büyük bir değişiklik yoktur. Ve «demokrasi», «sosyalizm», «kanun», «yenilik» dedikleri zaman hep işin şekline bakıyorlar, kendilerinin de önceden çok güzel söyledikleri gibi, ekonomi politikle, sosyal doktrinlerle ne yazıkdır ki bir ilişkileri bulunmamaktadırlar, bunları incelememişlerdir. Yine de o dönemdeki bütün devlet adamlarımız arasında en bilgilileri, en bilinçlileri kendileridir, bu bilinç Türk halkını iyi tanımaktan, olanaklarını iyi bilmekten, gerçekçilikten gelmektedir.

Ne yazık ki Harbiye Okulunda Ekonomi-Politik okunmuyordu demekten başka bir şey kalmıyor. Kaldı ki bu konular o günlerde bütün dünya için yepyeni idi..

Yine de ağır basan unsur Türkiyenin somut şartları, devrim önderlerinin sınıfsal niteliğidir.

VII — SOVYET CUMHURİYETLERİ İLE İLİŞKİLERİMİZ

Aralık 1921-Ocak 1922

Bu dönemde Ukrayna Büyük Elçisi olarak büyük bir devrimci ve bir asker olan general Frunze Ankaraya gelmiştir. Az sonra da Buhara temsilcisi geldi. Bu vesile ile yapılan konuşmaları ve yazışmaları sunalım :

— 1 —

Ukranya elçisi Frunze'nin mesajları.

Büyük Millet Meclisi Sayın Mebusları Beyefendiler

Ukrayna işçi ve köylü hükümeti tarafından Ukrayna halkının en içten dostca hislerini ve dünyanın yırtıcı emperiyalistleriyle kendi hürriyeti, bağımsızlığı ve Misakı

Millisi için savaşan Anadolu halkının kahramanca mücadelesinin her adımını Ukrayna halkının en samimi bir bağlılık hissiyle izlemiş ve etmekte bulunmuş olduklarını kendim arzetmekle görevliyim. Temsilcisi bulunduğum hükümet, Türk silahlarının Anadolu cephelerindeki son parlak zaferleri dolayısıyla Yüksek Heyetinizi samimi bir surette alkışlıyarak özel tebriklerini arzını sunmasını bana yüklemekle bendenizi mutlu kıldı. Türk ordusunun son zaferlerinden önce geri çekildiği yerlerde yüzbinlerce zulüm görmüş Türk halkının kudurmuş düşman vahşiliklerine maruz kalması dolayısıyla bütün Ukrayna'lılarla beraber mütefikimiz kardeş Rus halkının kalblerinde hasıl olan derin kin Rusya Şuralar Hükümeti Dışişleri Komiseri yoldaş Çiçerin'in bütün Sovyet Hükümetleri ve halkları adına şiddetli bir protestosu şeklinde bütün dünya hükümetlerine ilan edilmişti. Bununla beraber biz, düşmanın önce geçici bir surette ilerlemesinden üzülmekle beraber bu başarıların düşman için çok az süreceğini biliyor ve en yakın bir zamanda Türk ordusunun düşmana müthiş bir darbe indirerek, ona acı bir ders vereceğinden asla şüphe etmiyorduk, zaten bu başka türlü olamazdı. Çünkü devrimci bir mücadele ile uğraşan emekçi halktan teşkil edilen ve halk emellerinin fedakârı olan kumandanlar tarafından yönetilen kahraman bir ordu elbette yenilemezdi. Bize son derecede kıvanç veren Sakarya savaşının zafer gürültüleri kimsenin düşünemiyeceği bir hızla umutlarımızın ne kadar hakiki olduğunu parlak bir şekilde ispat etti. Ukrayna hükümeti ve onun emekçi halkı ve bütün Sovyet Cumhuriyetleri ve köylü, işçi ve kızıl orduları tarafından Anadolu ordusunun kahraman askeriyle subay ve kumandanlarına gönderilen içten selam ve tebriklerin tebliğini istirham ederim.

Benim sözlerime abartmalı, diplomatik bir iltifat gibi değil, devrimci Türkiye halkına karşı Ukrayna halkı ve hükümetinin kalbinde yeralan hakiki dostca bir his gözüyle bakmanızı rica ederim. Her iki milleti şimdiye kadar bir-

birilerinden ayıran nedenler artık sonsuzluğa kadar yok olmuştur. Şimdiye kadar milletimizi emperyalist politikasına sevk eden ve İstanbul, Boğazlar, Anadolu ve başka yerlerin elegeçirilmesi amacıyla milletimizi sürükliyenlerin sesleri Ekim büyük devriminin müthiş darbeleri yüzünden sonsuzluğa kadar susturulmuştur. Ukrayna, Rusya ve bütün Sovyet Cumhuriyetleri ve Türkiye halkı kendi kaderlerine artık kendileri sahip çıkmışlardır. Şimdi artık birbirlerine özgür bir şekilde el uzatarak, sağlam barış, içten dostluk ve kardeşlik esaslarına dayanan her türlü antlaşmalar aktedebilirler.

Sayın Başkan ve Sayın Mebus Beyefendiler, Türkiye Hükümeti tarafından gelen memnuniyet verici davet üzerine yapılan bu ziyaretimin başlıca amacını teşkil eden akdolunacak antlaşmandan çok önce Türkiye ve Ukrayna halkları birbirini kucaklamak arzusunda bulunuyorlardı. Her iki milleti birbiriyle birliğe zorlayan nedenlerin en başlıcası genel düşmanlarımız olan dünya emperiyalistlerinin istilacı siyasetlerinden doğan tehditlerdir. Yüzyıllardan beri, birçok büyük ve küçük hükümetler medeniyet maskesi altında her zaman Türkiyeyi kendi çıkarları için bir sömürge haline getirmek firini besliyorlardı. Avrupanın iki yüzyıllık siyasi tarihi Türkiyenin bölünmesi amacıyla yapılmış olan birçok resmi ve olumsuz antlaşmalar ve kanlı savaşlarla doludur. Türkiyenin başkendine ve onun ekonomik ve stratejik yönden uluslararası önemi olan Boğazlarına düşmanlardan hangisinin hakim olmasını onlar halledemedilerse de izledikleri projelerinin birçok maddelerine erişebilmişlerdir. Onlar Türkiye toprağının birçok önemli parçalarını zapt ve geri kalanını nüfuz bölgelerine ayırarak bu yerlerde Türkiye emekçi ve köylülerinin çalışmalarından ve memleket tabii servetlerinden her türlü yararlanmağa kendilerinde hak buluyorlardı. Sözügeçen hükümetler Türkiyeyi iğrenç kapitülasyon esaslarına mecbur ederek, memleketin gelirlerini, demiryollarını ve öteki servet kaynaklarını zorba ellerine geçirerek

Türkiyeyi ekonomik yoksulluk altında bulundurmak ve padişahın salt eğemenliğinin düşüncesizliğinden yararlanarak gelecekte politik yönden de mahkûm etmek amacını besliyorlardı. Batı emperiyalistleri Dünya Savaşı sonucunda emellerinin erişilmesinin yaklaştığına inandılar.

Bunların askerleri Türkiye başkendini işgal ederek, filolarıyla Türkiye Akdeniz sahillerini işgal altına almış ve ellerinde alet olan Yunan orduları Anadoluya saldırmıştı. Dünyanın yırtıcı kapitalistleri, «hasta adam» diye adlandırdıkları ve Avrupa diplomatlarının yüzyıllardan beri hayat ile ölüm arasında bulundurmağa gayret harcadıkları Türkiyenin artık son dakikalarını geçirmekte olduğunu sandılar, fakat kendi kutsal vatanlarını savunmak için Büyük Millet Meclisi etrafında toplanmış olan Anadolu emekçi halkı, bütün savaş gereçlerinin yokluğuna rağmen, güçlü ve cesur bir ordu kurarak ve Mustafa Kemal Paşa gibi herkesin yüceltmesine mazhar olan bir millet fedakârının kılavuzluğu altında düşünceleri aşan azim ve iradeleri sayesinde, Türkiyenin imhası amaç ve maksadını taşıyan istilacı Batı'nın bütün umutlarını kırmağı başardılar. Şura hükümetleri siyasi tarihi ile Türkiye tarihi arasında birçok benzerlikler vardır. Ukrayna ve Rusya Şuralar Cumhuriyetleri ve köyleri de aynı şekilde şu son dört yıl zarfında memleketlerini zapt, işçi ve köylerin topraklarını gaspetmek, memleketi sömürge haline sokmak, bunların başında kendi aracılığı ile ağa kesilmek politikası izliyen yırtıcı cihangirlerle savaşmaktadır. Sözü geçen hükümetler bize karşı da 1919 yılında Yunan ordularını Odesa ve Gerson bölgelerinde aleyhimize kullanmaktan geri durmadılar ve fazla olarak, Rusya ve Ukrayna karşı- devrimci generallarını, mülk ve servet sahiplerini aleyhimize ayaklandırarak karşı-devrimin zaferi halinde, İngiliz, Fransız ve diğer Avrupa sermayedarları eline düşeceği umuduyla, hep aleyhimizde çalışmakta idiler. Dünya sermayedarlarının siyaseti dünyanın her noktasında aynı yüzünü göstermektedir. Dünya kapitalizminin tek siyaseti bütün mem-

leket ve milletlerin siyasi ve ekonomik ilkelliklerinden yararlanarak onları ekonomik yönden ve elden gelirse politik yönden de esirlik altında bulundurmaktır.

Nitekim Rusya, Ukrayna, Türkiye, İran, Çin gibi zengin memleketler hakkında aynı siyaseti izledikleri açıktır. Bu yüzden emperyalistlerin istilacı siyaseti karşısında bulunan bütün milletlerin uzlaşma ve birleşmelerinin pek doğal olduğu şüphe dışındadır. Türkiye ve Rusya arasındaki mart ittifak antlaşması, Ukrayna hükümeti tarafından samimi bir surette alkışlanmıştır. Çünkü Ukrayna ve Rusya yalnız ekonomik, politik ve ruhani bağlılıkla değil; kendi varlıklarını savunmak için yapılan resmi ittifak antlaşmasına göre, çok daha ilgili bulunuyorlar. Ukrayna, hükümetce ciddi bir surette halli gereken bir takım ekonomik mesele dolayısıyla ve Ukrayna hükümeti Türkiye ile çoktan beri istediği antlaşmaya daha önce aktetmeğe imkân bulamamış ise de Rusyada bulunan Büyük Millet Meclisi hükümeti elçisinin Ukrayna hükümetine olan müracaatını her defasında memnuniyetle karşılamıştır... Fakat hiçbirimiz Türkiye ve Şuralar hükümetlerinin yanyana dostca yaşamalarının birçok tehlikelere maruz bulunacağını gizlememekteyiz. Türkiyenin ölüm ve tahribinden çekinmeyen ve onun varlığını yeryüzünden silerek, kendi sömürgeleri yapmak istiyen düşmanları Büyük Meclisinin etrafına toplanmış Türk emekçi halkının kahramanca yapılan mukavetlerine maruz kaldıktan ve Türk milletinin kuvvet ve yaşamak istidadına sahip olduğunu gördükten sonra şüphesiz ki, kendi hareket tarzlarını değiştirmeğe çalışacaklardır. **Bunlar Türkiyeye karşı yaltaklanan dost, iyi dilekli-lik rolleri oynamaya başlayarak şüphesiz ki, Türkiyenin istila ve imhasına tek karşı gelen, onunla Şura hükümetleri arasındaki dostluğu bozmaya ve Türkiyeyi Şuralar hükümeti aleyhine kaldırarak, şimdiye kadar silah gücüyle elde edemedikleri amaçlara dost maskesi ile erişmeği kendilerin'e çözümü gereken bir sorun sayarak, neticenin elde elde edilmesine çalışacaklardır.** Fakat biz eminiz ki, bir çok

tecrübeler görmüş ve siyasi tarihten birçok dersler almış olan Türkiye hükümeti ve halkı genel düşmanlarımızın hiyle ve dolanlarına aldanmıyacaklardır.

Sayın mebus bey ve efendiler, ben Ukrayna hükümeti ve bizimle mütefik Rusya hükümeti adına sizi temin ederim ki, onlara bu konundaki her türlü teşebbüslerini nefretle reddederek, Türkiye hakkındaki Şuralar hükümetinin dostluk siyaseti, Şuralar Hükümetleri uluslararası politikasının en pekleşmiş bir esasını teşkil edecektir.

Umum Ukrayna İcra Komitesi ve Halk Komiserleri Sovyeti adına yukarıda söylediklerime kendi tarafımdan ilave ediyorum ki, Ukrayna alağanüstü elçiliği her iki tarafla ilişkili ve pek büyük önemi olan meseleleri bir an önce çözmeğe çalışacaklardır. Ve bu konunun tarafımızdan da aynı muameleyi de göreceğine eminim. Ukrayna Şuralar hükümeti işçi ve köylü halkı ve Rusya, Ukrayna ve diğer hükümetleri kızıl orduları adına Türkiye Büyük Millet Meclisini, onun hükümet adamlarını, kahraman ordusunu ve bütün halkını tekrar selamlıyor ve alkışlıyorum. En yakın zamanda soylu Türk milletinin açık hukukuna ve Milli Misakına erişmekle savaşın bitmesini ve bir imar ve ilerleme dönemine dönüşmesini büyük bir hararetle arzu ederim efendim.

Ukrayna Sosyalist Sovyet Cumhuriyeti Türkiye olağanüstü elçisi ve Ukrayna Komiserler Şurası üyesi, Ukrayna işçi ve köylü ve kızılordu temsilcileri sovyeti Merkez icra komitesi üyesi ve bütün Ukrayna orduları Başkumandanı

Frunze

(Şiddetli alkışlar).

Tunalı Hilmi bey (Bolu) — Yaşasın riyasız insanlık.

Dr. Adnan Bey (Adıvar) (İstanbul) — Sayın efendiler, bu hitabeyi imza edip Heyeti Celilenize gönderen zat, Ukrayna Orduları Başkumandanı mösyö Frunze cenaplarıdır. Kendileriyle iki defa vuku bulan karşılaşmam sıra-

sında gayet açık olarak söyliyebilirim ki, ömrümde az olarak tesadüf ettiğim en samimi insanlardan birisinin karşısında bulundum. Kendilerini memleketimizin hayrını isteyen ve en çok takdir edenlerden biri olarak gördüm. Nitekim Yüksek Heyetinize gönderdiği mesajda da bana karşı tekrar ettiği sözleri Yüksek Meclisinize daha ayrıcalı olarak belirtmiştir. Bu mesaja karşı, arkadaşlarıma, teklif ediyorum, çünkü kendilerine cevap vermek kâfi değildir, kendileri temsilcisi oldukları bir heyet adına Heyeti Celilenizi selamlıyorlar. Bir telgrafla Ukraynadaki Kongre Başkanına Yüksek Heyetiniz adına bu beyanattan dolayı teşekkür beyan edelim (Hay hay sesleri). İkincisi de yine kendileri bizi bütün Rusya Sovyetleri Kongresi adına da selamlıyorlar. Buyüzden tesadüf bugün ve bu saatte toplanmakta olan Rusya Sovyetler ve Mütefik devletler Kongresi Başkanı Kalenin'e de Heyeti Celilenizin teşekkürünü bir telgrafla bildirelim.

Başkan — Kabul buyuruyormusunuz? (Pekâla sesleri) Adnan beyin tekliflerini kabul edenler lütfen el kaldırsınlar. İttifakla kabul edilmiştir.

T.B.M.M. D.I,C. 15, İçtima 131, 20.12.1921

Umum Rus Şuraları ve Mütefik Devletler Kongresi Başkanı Kalinin cenaplarına;

Ukrayna Şuralar Kongresi Başkanı Petrovski cenaplarına

Bugün Türkiye Büyük Millet Meclisi, Ukrayna Sosyalist Şura Cumhuriyetinin Türkiye olaganüstü elçisi Frunze cenaplarının bağımsızlık tarihimizde başlı başına değerli bir iz bırakacak olan sözlerini dinlemekle kıvanç duydu. Meclis üyeleri bu sözleri büyük bir zevk ve takdir ile dinliyerek beyanatın hemen her cümlesini samimi alkış tufanına gark eyledi. Bu olay, bugün enkazı üzerine milletlerin kaderlerine bizzat hakim olması kuralını kurmakta olduğumuz Emperyalist hükümetlerin idaresi esnasında yalan ve riya ile katışık ve samimiyetten ebediyen yoksun olarak

vuku bulan yapmacık gösterilere benzemeyen ve iki dost milletin karşılıklı derin samimiyetine kuvvetle delalet eden bir manzara ile cereyan eylemiş ve Mecliste bulunan bütün üyeleri en derin şekilde etkilemiştir.

Ukrayna Cumhuriyeti Hükümetinin bizimle bir dostluk anlaşması akdetmek ve aramızdaki siyasi, ekonomik ve diğer ilişkileri saptamak ve daha ziyade pekleştirmek üzere en önemli bir siyasi şahsiyet olan bir muzaffer kızıl ordusunun en değerli ve kahraman kumandanlarından biri, halen Ukrayna orduları Başkumandanı bulunan böyle bir kişiyi nezdimize göndermesi ve hele bu kararı Sakarya savaşının arifesinde, düşmanlarımızın kesin bozgunumuzun yakın olduğunu ilan ettikleri bir zamanda bize bildirilmesi, bugünün ilişkilerinde en fazla önem taşıyan vefa ve samimiyetin en güçlü bir delili sayılmış ve Millet Meclisince özellikle şükran değer görülmüştür.

Elçi hazretlerinin baştan başa değerli olan demeçleri sırasında yırtıcı düşmanımız Yunanlıların memleketimizin işgal altındaki kısımlarında en vahşi bir tarzda uyguladığı nefret uyandıran cinayet hakkındaki kısım bu yüzden var olan ve pek derin acımızı hafifleten bir teselli yerine geçmiştir.

Bağımsızlık mücadelemizde bizim için büyük ölçüde güç veren bu değerli dayanışmanın yüksek amacımızın elde edilmesi için en açık ve maddi bir zaman olduğunu tekrar eyler ve bu vesile ile Türkiyelilerin tek temsilcisi bulunan Büyük Millet Meclisinin selam ve sevgilerini arz ederim.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı
Başkumandan
Mustafa Kemal

A. IV: S. 422/423, 20. 12.1921.

Frunze itimat mektubunu verdiğinde Gazi Mustafa Kemal Paşa kendilerine şu cevabı vermiştir:

Elçi Hazretleri

Ukrayna hükümetinin olağanüstü elçisi ve yiğit kızıl ordusunun şanlı ve kahraman başkumandanını büyük bir sevinçle kabul eder ve dost Ukrayna milletini bir çok defalar zafere sevkeden kıymetli askerlerini onun şahsında selamlarım.

Hürriyetini, bağımsızlığını ve hayat hakkını zülme karşı savunanların davası olan kutsal ve haklı davamıza Sovyet Ukrayna'nın gösterdiği ilgi ve sevgiden dolayı Türkiye halkı ve Türkiye Büyük Millet Meclisi adına teşekkür ederim.

Emperyalizmin en şiddetli taaruzlarına hedef olan Türkiyeliler Karadenizin öbür tarafında aynı ihtiraslara karşı mücadele eden milletler ki, Ukrayna'nın müttefiki olan Rus Şuralar Birliği ile Türkiye arasında güçlü bir dostluk kurulmasına hizmet etmiştir. Son derece çetin fakat o ölçüde şanslı fedakârlıklar karşılığına da kendi kaderine sahip olmak hakkını kazanmış olan Rusya ve Ukrayna gibi Türkiyede hepimizin kuvvetle kani olduğumuz şekilde toprağını yabancı istilasından kurtarmakta tam ve eksiksiz bağımsızlığımızı dünyaya tanıtmakta gecikmiyecektir.

Elçi hazretleri, her iki memleket menfaatlarının birbirlerinin aynı olduğunu, bizim için çok hayati bir önemi olan böyle bir anda doğrulayarak Türkiye ve Ukrayna milletleri arasındaki dayanışmanın parlak bir gösterisini yaptığınızdan dolayı size özellikle müteşekkirim. T.B.M.M. hükümeti, Ukrayna ile Türkiye arasında doğrudan doğruya ve sıkı ilişkiler kurmağa bu güne kadar engel olan nedenleri kavramakta ve tam olarak değerlendirmektedir. Bu nedenler yok olur olmaz Ukrayna hükümetinin yüksek yö-

neticilerinden olan, muzaffer ordunun başkomutanı bulunan zatıalilerini bir dostluk ve yakınlık resmi antlaşmasının akdi için göndermek suretiyle hükümetinizin üzerine aldığınız emrin başarısı konusunda gösterdiği ilgiyi hazla görmekteyiz.

Hükümet merkezimize gelmek konusundaki kararınızın düşmanlarımızın bizi kesin olarak yenik zannettirmek istedikleri bir anda bize tebliğ edilmiş olması, Ukraynanın hakkımızda beslediği dostca hislerinin bir ek delilini teşkil ettiği cihetle bizi pek fazla duygulandırmıştır.

Elçi hazretleri, memleketlerimiz arasında siyasi, ekonomik ve kültürel alanlarda derhal en sıkı bağların kurulmasından ibaret olan vazifenizin gerçekleşmesi için T.B.M.M. hükümetinin elinden gelen her şeyi yapacağından emin olabilirsiniz. Her ne olursa olsun ve her ne yapılırsa yapılsın bu ilişki hiç bir zaman gevşemiyecektir.

Türkiyenin hayati şartları en çok tehlikelerle sarılı olduğu zamanda bile Karadenizin öbür tarafından sadık dost ve müttefikleri bulunduğunu hatırlıyabilir diye kullandığınız cümleyi Türk halkı ve T.B.M.M. hükümeti adına memnuniyetle ve teşekkürle senet sayarım. Buna karşı Çar boyunduruğundan kurtulmuş olan Rus ve Ukrayna milletlerinin de her durumda Türk milletinin sadakatine, sarsılmaz dostluğuna güvenebileceğini size temin ederim. Selamımızı ve haklarında övücü sözlerinizi derhal kendilerine sunacağım. Türkiye ordusunun askerleri ve subay ve kumandanları adına genç ve yenilmemiş Kızıl Orduyu, cesur askerlerini, değerli subaylarını ve karşı konmaz bir azimleri olan büyük amirlerini şahsınızda bir defa daha selamlarım.

Türkiye ordusu da kızılordu gibi ölmemek için yenmeğe karar vermiş olan bir milletin şeref ve bağımsızlığını savunmaktan ibaret olan kutsal görevini her türlü büyük mahrumiyetler içinde başarmak zorunda olmuştur, fakat halkın ve adaletin nihayi zaferine olan iman zaferi sağla-

mıştır. Sakarya zaferini kazanmak için en ufağından en büyüğüne kadar sevinçle çalışan Türkiye halkı ve ordusu, gerek savaş sırasında ve gerek savaştan sonra Rusya ve Ukrayna'da ve bütün doğu memleketlerinde belirtilen sevgiden özellikle duygulanmışlardır. İşte bu tezahürat, Türkiye halkının Sakarya savaşında bütün doğu memleketlerinin selameti için mücadele ettiğini sözü geçen halkların idrak ettiklerini de isbat etmiştir.

Kesin zaferimiz için ifade ettiğiniz temennilerden dolayı Türkiye halkı, T.B.M.M. ve Hükümeti adına teşekkürlerimi tekrar eder ve iki milletin birbirine samimi bir surette yakınlaşmasına değin olan görevinizin tam olarak başarı sağlaması konusunda Hükümetimizin yardımına dayanabileceğinizi bir daha temin eylerim.

A. II: S. 21/23. -20 Aralık 1921.

— 3 —

Ukrayna Antlaşması

Mustafa Kemal Paşa Dışişleri Vekâletinin Frunze için verdiği ziyafette şöyle konuşmuştur:

Sayın efendiler,

Türkiye ve Türkiye halkı, bağımsızlığını ve varlığını imha amacında olan elemli darbeler karşısında kaldığı gün, insanlık dünyasında hiç bir dayanak noktasına sahip bulunmuyordu. Yalnız ve ancak kalbinde ve vicdanındaki azim ve imana güvenerek ya bağımsızlığına sahip ve hakim olarak yaşamağa veyahut ölmeğe karar verdi. Bu kararın doğal gereği olmak üzere şimdi de sürmekte bulunan milli mücadelesine başladı.

Bu sırada idi ki, milletler arasında kendisiyle sınırı olabilecek (dost) bir milletin var olup olmadığını inceledi ve bunun sonucunda Rus milletinin kendisine karşı hakikaten tabii ve içten bir dost olabileceğini anladı. Çok geçme-

den Rus milleti ve Rusya Sovyetler Hükümetleriyle T.B.M.M hükümeti arasında doğal olarak var olan samimi ilişkileri resmen ifade için bir anlaşma yapıldı.

Artık iki millet arasındaki samimiyet bütün dünyaca bilindi. Rusya Sovyetler hükümeti bu samimiyeti her şekilde ve her fırsattan yararlanarak belirtmeğe çalıştı. Biz de aynı vicdanî eğilim ile bu ilişkiyi her vakit kabul eyledik. Kafkasya Cumhuriyetleriyle yapılmış olan antlaşma bu anlaşmayı bir kat daha pekleştirdi.

Afganistan hükümetiyle aramızda kurulan resmi ilişkinin özü de iki kardeş millet arasındaki bağın pekleştirilmesine yöneltilmişti.

Bugün de Rusya Şuralar Hükümetinin yakın müttefiki olan Ukrayna hükümetiyle akdolunan anlaşma bizim için iki noktadan değerli ve önemlidir. Biri zaten Ruslarla olan dostluğun pekiştirilmesi, diğeri de doğrudan doğruya Ukrayna halkı ile Türkiye halkı arasındaki samimiyetin bir kat daha genişletilmiş olmasındadır.

Efendiler, gerek Rusya ile doğrudan doğruya, gerek Rusyanın müttefikleri ve dostları olan Kafkas Cumhuriyetleri ile yapılan anlaşmalar bizce pek fazla değerlidirler, bu anlaşmaların ifade ettikleri dostluk ciddi ve daimidir.

Biz mücadelemize başlarken saldırgan düşmanları kendi gücümüzle ve hakkın inayetine dayanarak kovacağımızdan emin idik, bu güven ve itimadımız bugün dahi sürmektedir. Gerek Frunze Yoldaşın ki, Ukrayna Şuralar C. Halk Hükümetinin temsilcisi ve Başkumandanıdır; gerek Rusya Şuralar Cumhuriyeti temsilci vekilinin ve Azerbaycan ve Afkan temsilcileri olan diğer arkadaşlarımızın ileri sürdükleri vaatlar bizim kudret ve kuvvetimizin manevi ve maddi artışı için çok önemlidir. Bu yüzden düşmanlarımızın kovulması, meşru ve haklı olan davamızın hayyızi husule gelmesi için zamanın kısalmış olacağına güvenebilirim.

Efendiler, gerek Afgan ve gerek Azerbaycan ve gerek

Rus elçilerinin akdedilmiş olan bu antlaşmayı tebrik ederlerken belirttikleri hislere pek derin hislerle arzı teşekkür ederim. Frunze Yoldaş bizim de pek kıymetli bir arkadaşımız olmuştur. Buraya gelmesi daha birçok noktalardan değerli oldu. İhtimal ki Rusya ile Türkiye halkı arasında bazı yanlış anlaşmaların varolduğu sanılmakta idi. Bunlar birtakım bahtsızların yaydıkları aldatıcı rivayetlerden meydana gelmiş olabilir. Hakikatte ise bunların kesin olarak esası yoktur. Frunze cenaplarının olağanüstü bir temsilci heyeti başkanlığında memleketimize gelerek bizlerle temas edişi, karşılaşmamızdan hasıl olan hisleri kendi memleketine bildirmesi bütün bunları silmeğe yetecektir.

Ukrayna ile aramızda hasıl olan dostluk anlaşmasından dolayı Türkiye Büyük Millet Meclisi adına memnuniyetimizi bildiririz. Bu mutlu sonucu bize bahşetmiş olan Frunze yoldaşla şahsen tanışmış olmağı da ayrıca pek değerli sayarım.

Antlaşma akdedilmiş olmak itibarıyla Frunze Yoldaş memleketine dönecektir. Bu dönüşü üzüntüyle karşılarım. Hiç şüphesiz değerli arkadaşımızın aramızda kalmasını isterdik. Fakat dönüşleri bile memleketimiz için pek büyük çıkarlar sağlıyacağından bu menfaatları üzüntümüzle karşılaştırarak teselli bulabiliriz.»

Paşa Hazretlerinin bu demecinden sonra bando yeniden İstiklâl marşını çaldı ve herkes ayakta dinledi, sonra Mirza Davut tarafından Ruscaya çevrildi ve çevrildikten sonra her cümlesinde ve özellikle sonunda dakikalarca süren alkışlar ile karşılandı. Ukrayna temsilcileri, Paşa hazretlerinin demeçlerini büyük bir ilgi ve memnuniyet ile dinliyorlardı, çevirinin sonunda Frunze cenapları ayağa kalkarak:

«Yaşasın Türk ordusu, yaşasın Türk halkı, yaşasın Mustafa Kemal Paşa!»

Diye bağırdı. Bu sırada bütün Ukrayna temsilcileri ve

orada bulunanlar bunlara katılarak bu temennileri tek bir sesle tekrarlıyorlar ve alkışlar ortalığı çınlatıyordu. Bu gösteri ve temenni sesleri birkaç defa tekrar edildi. Bu içten tezahürat üzerine Paşa Hazretleri yeniden ayağa kalkarak dediler ki:

«Frunze Cenaplarının son sözlerine kısa bir cevap vereceğim. Abilof Hazretleri buyurmuşlardı ki, batıda ezilenler aleyhinde bir takım görüşmeler yapılmaktadır. Bizde bir atasözü vardır: «Ezilenlerin ahı zalimlere kalmaz». Onlar istedikleri görüşmeleri yapabilirler. Fakat hiç şüphe etmemelidir ki, en sonunda ezilenlerin hakkını tanımaktan ibaret olan doğru yola gelmek zorundadırlar. Bütün zulüm dünyasına karşı harekette başa geçen Rus milletinin şeref ve kadrini büyük takdir ile anarım. Yaşasın Rus milleti ve Rus Sovyet Hükümeti, yaşasın Ukrayna ordusunun Başkumandanı arkadaşımız kahraman Frunze!»

A. II. S. 24/26; 30 Aralık 1921, Hakimiyeti Milliye: 1. Ocak. 1922.

— 4 —

Mustafa Kemal Paşanın Demeci

General Frunze'nin ziyafetinde ise Gazi Mustafa Kemal şunları söyliyecektir:

Aziz arkadaşlar,

T.B.M.M. Hü. Dışişleri Vekili Yusuf Kemal Beyefendi ile Ukrayna Cumhuriyeti olağanüstü temsilcisi arkadaş Frunze arasında bugün karşılıklı olarak değiş tokuş edilen antlaşmanın olağanüstü bir değer ve önemi vardır. Bu münasebetle beraber geçirdiğimiz bu gece, bizce hakikaten mutlu bir gece sayılır.

Kendilerine arzederim ki, milletimiz ve B.M.M. ve şahsım bu dakikada bu mutluluğu pek derin hislerle duymaktayız.

Efendiler,

KADERİNİ, KENDİNİ ZİNCİRLEYEN KİŞİLERE TERKEDEN MİLLETLER, O KİŞİLERİN KEYİF VE EMELLERİNE OYUNCAK OLMAĞA KARAR VERMİŞ KABUL ETMİŞ SAYILIRLAR. BU TÜRLÜ MİLLETLER, TALİHLERİNİ ELLERİNE BIRAKTIKLARI İNSANLAR BAŞARI KAZANINCA O İNSANLARIN DAHA KUVVETLİ İSTİBDATI ALTINDA KALIRLAR. BAŞARI SAĞLAMAZLARSA FELAKET, ÇÖZÜLÜŞ YALNIZ O İNSANLARA DEĞİL, ONLARA TABİ OLAN TOPLULUĞA ARIZ OLUR. O HALDE HER İKİ İHTİMALDE DE BÖYLE BİR MİLLET FELAKETE MARUZ VE MAHKÛMDUR. RUS MİLLETİ ÇARLARIN İSTİBDATI ALTINDA BULUNDUKÇA BU İKİ FELAKETİN TEHDİDİ ALTINDAYDI. GEREK RUSLAR, GEREK ÇARLIĞA TABİ OLAN RUSYADAKİ DİĞER MİLLETLER BU FELAKETLERDEN KURTULMAK İÇİN KANLI İHTİLALLER. YAPTILAR. KENDİLERİNİ İNSANLIĞIN HAKİKİ AMACINA VARDIRACAK YOLLAR ARADILAR. FAKAT BAŞARMAK GÜÇ İDİ.

Türkiye halkı da aynı şekilde, aynı istibdat ve zulüm altında sevk ve idare edilmiştir. Bunun sonucunda, uğradığı zaaf sebebiyle haricin de ihtirasını üstüne çekti. İçten ve dıştan imha edici tehditler altında kaldı. Bunun üzerine meşrudiyete kavuşmak amacıyla ihtilal, devrim yaptı. Ve başarı sağladığını sandı. Yazıkdır ki, yine bir takım insanların keyfi hareketleri ve zorbaca yönetimleri altında kalmaktan kurtulamadı. Sonunda yıllarca süren ve dünya yüzünü insan kanlarıyla bulaşmış bir hale getiren Dünya Savaşı, insanlığın kafasında yüksek uyanışlar yarattı.

Gerçekten büyük olaylar, düşüncelerde büyük devrimler yapar. Bu suretle insanlığın kafasındaki uyanış istidadı Rus milleti tarafından uygulama alanına konabilmiştir.

Bunun sonucu olarak milletlerin hakiki mutluluk ve esenliklerinin nasıl belireceğini gösterecek hareketler ortaya çıktı. Dünya Savaşı Türkiye halkı üzerinde de doğal etkisini yaptı. Ve istenilir bir uyanıklık ve uyanma yarattı. Zalimler Türkiye halkını yok etmek istiyorlardı. Milleti yok edici baskı altında bulunduran adaletten yoksun yönetim de bunlarla işbirliği ettiğinden, millet hem dışa, hem de benliğine darbe vuran dahildeki yönetime karşı ayaklandı. Bunun sonucu olarak kaderini kendi eline aldı. MİLLETİMİZİN BU GÜNKÜ YÖNETİMİ, HAKİKİ ÖZÜ İLE BİR HALK YÖNETİMİDİR. VE BU YÖNETİM ŞEKLİNİN ESASI DANIŞMA OLAN (ŞURA) İDARESİNDEN BAŞKA BİRŞEY DEĞİLDİR. RUSLAR BUNA SOVYET İDARESİ DERLER. TÜRKİYE'DEKİ BU DEĞİŞİKLİK ŞEKİLDE DEĞİL, MİLLETİMİZİN KAFALARINDA GÖRÜLMEKTEDİR. BU DÖNEME KADAR İFADE OLUNMAYAN AKİDELER KAPSAYICI ANLAMI İLE BELİRMİŞTİR. EMEK SAHİBİ OLMAYANLAR İNSANDAN SAYILMAMAK, HAKKI EMEĞE DAYANDIRMAK TEMEL İNANCI GÖZ ÖNÜNE ALINDI. Türkiye'nin bu durumunu değerlendirmek, onaylamak Türkiye halkının varlığını, bağımsızlık ve mutluluğunu ciddi olarak arzu etmektir. Bu içten arzuyu ilk defa Ruslar göstermiştir. Rusların bu arzusu Frunze arkadaşımızın dediği gibi, kâğıtta değil, kalp ve vicdandadır. Bugün imzalanan antlaşma resmi bir şekildir. Bunun kâğıt üzerinde bulunması önemli değildir. Fakat bu antlaşma Rusya ile Türkiye arasında var olan büyük içtenliğin ve dostluğun doğrulanışını ilana vesile teşkil edeceğinden, önemlidir.

Ukrayna ile Türkiye denebilir'ki bitişik iki memlekettir. Bakışlarımızı kuzeye çevirelim: bir deniz.. bir an için bu denizin olmadığını düşünürsek, Türkiye ve Ukrayna'nın birbirine en yakın iki memleket olduğunu görürüz. İki memleket halkları arasındaki içtenlik bu derecede yakın-

dır.

Efendiler!

Dünyadaki son olayın, Dünya Savaşının (yarattığı) uyanış yalnız Rusya'da, Türkiye'de değildir. Bütün insanlığın kafalarında önemli uyanışlar doğmuştur. Gerçi bu uyanışları hisseden milletlerin başında bulunan zorba kafalar istibdatlarını kuvvetleri ile yaşatmak için çabalıyor. Fakat az zaman zarfında bütün dünya hakkın ne tarafta olduğunu kabul edecek ve toplumlar birer yüksek insanlık kitlesi haline dönüşeceklerdir. İşte o zaman milletlerin bütün amacını insaniyet ve karşılıklı sevgi teşkil edecektir.

Bu beyin hareketinin güçlü eserlerine doğuda, Asya'da rastladığımız gibi, Frunze Yoldaş'ın dediği gibi, Afrikada aynı fikir hareketinin var olduğunu görürüz. Kendim bir yıl süren bir savaş esnasında Afrika'da o mücadeleyi yapan insanların içinde bulundum. Onlara yakından ilişkim, düşüncelerine derin vukufum vardır. Afrika insanları belki kişisel hürriyetlerini daha önce idrak etmişlerdi. Fakat bulamadılar. İstilacılar ve onların saldırgan orduları kendilerini hiç bir zaman baskı dışında bırakmadılar. Fakat bu baskı ne kadar güçlü olursa olsun bu büyük fikir hareketine karşı duramıyacaktır. İNSANLIĞA YÖNETİLMİŞ FİKİR HAREKETİ ERGEÇ BAŞARI SAĞLIYACAKTIR. BÜTÜN EZİLEN MİLLETLER ZALİMLERİ BİR GÜN MAHV VE YOK EDECEKTİR. O ZAMAN DÜNYA YÜZÜNDEN ZALİM VE EZİLEN KELİMELERİ KALKACAK, İNSANLIK KENDİSİNE YAKIŞAN BİR SOSYAL HALE ERİŞECEKDİR. B İ Z İ M MİLLETLERİMİZ O ZAMAN, BU AMACA ERİŞEN MİLLETLER ARASINDAKİ ÖNCÜLÜKLERİYLE CİDDEN İFTİHAR EDECEKTİR. Bugün aralarında dayanışma bulunduğunu gördüğümüz devletler ezilenleri daha sıkı esaret zincirinde bulundurmak ve bu şekilde onların emeklerinden ettikleri istifadelerle zevklerini tatmin eylemek için aralarında bir

çok anlaşmalar yapmışlardır. Fakat bu antlaşmalar, değeri olmayan birer kâğıt parçasından başka bir şey değildir. Hakka tecavüzü kapsayan kâğıtların azimli milletlerin üzerinde hiç bir etkisi olmıyacaktır. Milletlerimiz ancak bunları parçalamakla insanlığın mutluluğunun kabil olacağına iman etmişlerdir. Bu, kendileri için bir mutluluktur.

Frunze yoldaşımıza gerek aktettiği anlaşmadan dolayı ve gerek milletinin hakkımızda bezenmiş bulunduğu kardeşçe hisleri samimi, vicdani, açık bir ifade ile beyan etmiş olduğundan dolayı çok teşekkür ederim ve bütün Türkiye halkının dahi derin ve içten sevgisini, hiç bir olayın değiştiremiyeceği karşılıklı güvencini kendi milletine de iletmesini özellikle rica ederim. Türkiye-Ukrayna antlaşması iki memleket arasında pekleştirilmiş olan sürekli sevgidir. Bunun devamı yalnız iki memleket için değil, bütün ezilen milletler için pek hayırlı sonuçlar verecektir.

Öteki elçi arkadaşlarımızın dahi bu sofrada bulunduklarını görmekle sevinçliyim. Kendilerine teşekkürlerimi sunarım.

(Altı çizilen kısımlar tarafımızdan çizildi R.N.)

A. II, S. 26/29, 3.1.1922, Hakimiyeti Milliye: 4 Ocak 1922.

— 5 —

Buhara Temsilcilerinin Gelişi

Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın T.B.M.M. binasında yapılan törende Buhara Sovyet Cumhuriyeti temsilcileri Recep ve Nazari yoldaşlara verdiği demeç:

Buhara olağanüstü siyasi kaasıdları (temsilcileri) beyler,

Şüphe edilmez ki bu ordunun, bu heyetin fertleri sliyle, fertlerin emeği ile yapılırdı. Elbette yabancı fabrikalarına, yabancı sanatkârlarına ısmarlanamazdı. Fakat Osmanlı Türkleri, İstanbulu Rumeliyi fethettikten sonra ha-

yatlarının sosyal ihtiyaçlarını, levazımını kendileri sağlamak ile uğraşmaktan isteksiz olduklarını kabullendiler. Bu hususu, içli, dışlı ilişki kurdukları yabancı unsurların çıkarlarına terkettiler. Onlar yalnız uzun zaferlerin sıkıntılarını, zahmetlerini katlanmayı, geniş savaş meydanlarının ölmez kahramanlığı şerefini istihsal etmeği iftihar edilecek bir şey sayarlardı. Onlar için bu kahramanlık sanatından başka sanat yoktu. Veyahut başka sanatla uğraşmayı haysiyetlerine aykırı görürlerdi.

Buhara Halk Sovyetler Cumhuriyeti halkı ve Hükümetinin İcra Komitesi ve Vekiller Sovyeti adına gelen sayın heyetinize Türkiye halkı ve T.B.M.M. ve onun Hükümeti adına hoşgeldiniz derim. Buharalıların milletimizle örfî ve dinî gönül bağlarına rağmen işbu bağların şimdiye kadar pratikte gereği gibi gerçekleşmesine, istilacı ve zalim kuvvetlerin varlığı engel oldu. Kahraman Türkiye ordularının da büyük bir iftihar hissesi olan doğu büyük devrimi, ezilen doğuluları günden güne sıklaşan, sağlamlaşan bağlarla birbirine bağlamaktadır. «Her milletin kendi kaderini kendisi tayin edebilmek» hakkını yalnız teoride değil pratiktede de tanıyan Rusya yöneticileri devrimlerinin ülkücü hareketleri sayesinde, bugün Rusyanın müttefiki olan bağımsız Buhara Halk Sovyetleri Cumhuriyetinin dış ilişkiler hakkını kullanarak, ilk kasıdasını TÜRKİYE HALK HÜKÜMETİ (altı tarafımızdan çizilmiştir RN) yanına gönderdiğinden dolayı T.B.M.M. başkanı sıfatıyla sözü geçen Cumhuriyete kıvançlı teşekkürlerimi sunarım

A. II, S. 30. 7. Ocak 1922.

— 6 —

Mustafa Kemal Paşanın Lenin'e Mektubu

Mustafa Kemal Paşa 4 Ocak 1922 tarihinde Lenin'e uzun bir mektup yollamıştır, şöyle ki:

Sayın başkan,

Ankarada genel bir saygı ve sempati kazanan yoldaş Frunze'nın ülkemizden ayrılışı vesilesinden yararlanarak, kişisel duygu ve düşüncelerimden başka, gizli olarak, Türk politikası konusundaki görüşlerimi ve özellikle, Türk-Rus ilişkilerini size kısaca açıklamak isterim.

BİLDİĞİNİZ GİBİ, TÜRK VE RUS HALKLARI YÜZYILLARCA SÜRDÜRÜLMÜŞ BOYUNDURUK ZİNCİRİNİ BİR HAMLEDE SİLKİP ATTIKTAN SONRA, KENDİ HALKLARININ DA BU YOLU İZLİYECEKLERİNDEN DOLAYI BÜYÜK KORKUYA KAPILAN BATILI EMPERYALİST VE KAPİTALİST KUVVETLERİN SALDIRISINA UĞRADIĞINDAN, HALKLARIMIZ ARASINDAKİ YAKINLIK VE ANLAŞMA KENDİLİĞİNDEN DOĞMUŞTUR.

Hatırlayacağınız gibi ortak umutların ve benzer koşulların sonucu olarak ortaya çıkan düşüncelerin gelişmesi, Hükümetlerimiz arasında resmi ilişkilerin kurulmasına yol açmış ve özellikle, bu ilişkilerde kesin bir rol oynamıştır.

Türkler ve Ruslar, tarihleri yüzyıllarca sürdürülmüş savaşlarla doldurulduktan sonra, anlaşmış ve uzlaşmışlardır. Bu durum, öteki ulusları şaşkınlığa uğratmıştır.

Pek çoğu, dostluğun geçici olduğunu ve şartların zoruyla sağlandığına inanmaktadırlar. H â l â da bu inançtadırlar. Fakat iki halkın hangi şartlarla ve ne ölçüye kadar birbirlerini anlayıp sevdiğini ve eski kavgaların, zalim yöneticilerin kışkırtmaları ile çıkmış olduğunu, son savaşta subayların birbirleri ile isteksizce savaştıklarını görmüş olanlar, yeni durumun sürekli ve istikrarlı olduğunu kabul etmekte gecikmiyeceklerdir.

TÜRKİYE'NİN REJİM DEĞİŞTİRMESİ, RUSYA'DA OLDUĞU GİBİ SOSYAL BİR DEVRİMLE ORTAYA ÇIKMIŞ OLMAYIP, YABANCI DEVLETLERİN SALDIRI VE EĞEMENLİKLERİNE KARŞI BİR BAŞKALDIRMA TÜRÜNDE OLDUĞUNDAN, DÜNYANIN DİKKATİNİ

ÇEKMİŞTİR. Bu baş kaldırış canlı ve gerçek olarak dile getirilmemiştir. Yüzeyden de olsa, ülkemiz hakkında bir bilgiye sahip olanlar, 1918 müterakesinden, özellikle 16 Mart 1920'denberi alınan yolun çok uzun olduğunu kabul edeceklerdir.

«Yüzyıllardan beri herşey'de» efendilerine ve saraylılara ve daha sonra oligarşiye bağlı kalan Türk halkı, 1919 yazında girişilen savaşla, kendi kaderinin sahibi olmayı başarmıştır.

AÇIK KONUŞUYORUM. ERZURUM VE SIVAS KONGRELERİNDE BİR ARAYA GELEN DELEGELER, İNSANLARIN KENDİ KADERLERİNİN KENDİLERİNCE TESBİT EDİLMESİNİ ÖNGÖREN BİR YARGIYA VARMIŞLARDI. SİZ, SAYIN BAŞKAN, DAHA BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞINDAN ÖNCE, BU HUSUSU SAVUNMAKTAYDINIZ.

Bu kongrelerde kabul edilen kararlarla, İstanbul'un yetersiz ve yeteneksiz ellerindeki iktidarı tasfiye edecek ve yeni yöneticileri, bizzat milletin kendisi seçecektir.

Bu büyük halk toplantısında bulunanlar, Türkiyede yeni bir dönemin başladığını ve Türk halkının artık kendi liderlerinin koruyuculuğu altında değil, kendi kendisini yöneteceğini ilan ettiler.

16 Mart 1920'den sonra Ankarada toplanan «halk temsilcileri» milletin iradesini ve kaderini bağımsız ve eğemen bir varlık olarak tayin etme arzusunu ilan ettiklerinde, bu isteğin bütünüyle gerçekleşmesi milli bir amaç olmuştur.

Şimdi bütün bunlar gerçekleşmiştir. Halk tarafından seçilmiş olan temsilciler sadece yasama gücünü değil, aynı zamanda icrai kuvveti elinde bulundurmaktadırlar. İstisnai olarak milletin bağımsızlık ve güvenliğinin söz konusu olduğu yerlerde, halk temsilcileri kazai görevi de yerine getirmektedir.

Görüldüğü gibi Batıda kapitalist sınıfın tüm millet üzerinde eğemenlik kurmasına benzer bir durum bugün Türk ülkesinde yoktur. Bu bakımdan biz kapitalist sistemden ötede, halkçılık sistemini gerçekleştirmiş bulunuyoruz.

Sosyal alanda da memleketimizde benzer değişiklikler olmuştur. Yeni durumumuzun ve ekonomik koşulların gereği olarak, toplumun artık sömürüye baş eğmemek konusundaki kararının sonucu olarak herhangi bir çaba göstermeksizin başkalarının emeği ile yaşayan asalaklar sınıfı bütünüyle ortadan kalkmamışsa bile, bu sınıfa girenlerin sayısında büyük bir azalma olmuştur. Modern Türkiye'de İmparatorluk döneminin efsanevi zengin sınıfı artık yoktur. Büyük toprak sahiplerinin gelirleri artık düşmüştür. Şimdi Türkiyede herkes çalışmak zorundadır.

Sonuç olarak bugünün Türkiye'si bir bakıma Batı Avrupadan çok Rusya'ya daha yakındır. Sonra memleketlerimiz arasında bir başka benzerlik, bizim emperyalist ve kapitalist düzene karşı savaşmamızdır. Kapitalizm Türkiye'de Rusya'da olduğundan daha zayıftır. Fakat hemen bütün işletmelerdeki sermayenin yabancılar tarafından yatırılmış olması yüzünden durum karmaşıktır. Halkımızın sömürülmesini kolaylaştırmak için kurulmuş olan kapitülasyon sistemi gelişmemizi engellemiştir.

Türkiye'nin hâlâ açık veya kapalı olarak çılgınca saldırılara hedef olmasının nedeni bütün ezilmiş milletlere kurtuluş yolunu göstermiş olmasındandır. Bütün bunlar Türkiyenin bütün kurumlarıyla ve bugünkü hükümetiyle sadece Sovyet Rusyada güven duygusu yaratabileceği, Batının ise bize düşmanca bakmasını gerekdirdiğini ortaya çıkartmaktadır.

Uluslararası politika alanında Türk-Fransız anlaşması, Rus-İngiliz anlaşması gibi, şartların zoruyla vücut bulmuştur. Bu anlaşma gelecekte imzalanacak antlaşmalar gibi, dostluk anlayışımızı zedeliyemez. Size, T.B.M.M.nin Sovyet Rusyaya karşı izlediği politikanın değişmediğini, söylenti-

lerin gerçeğe dayanmadığını belirtmek isterdim.

Hükümetlerimizin, dolaylı, ya da dolaysız olarak birbirleri aleyhine bir anlaşmaya ve koalisyona girmiyeceklerine inanıyorum. Yanımızdaki anlaşmazlıklar Ankara-Moskova arasındaki yazışmaların yavaşlığı yüzündendir. Gerçeklere açıklık veren bu mektubumun ilişkilerimizin güçlenmesine yardımcı olacağı kanaatindeyim. Sayın Başkan (Altı çizilen kısımlar tarafımızdan çizilmiştir RN.)

(Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı)
Mustafa Kemal

A. K. Meram, Akşam, 26.5.1969; S. B. Dış pol. V.

— 7 —

Frunze'nin Mesajı

Antlaşma imzalanıp General Frunze yurduna döndüğünde T.B.M.M. ne Trabzondan aşağıdaki telegrafı çekmiştir:

B.M.M. Başkanı Mareşal Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine

Bizim için pek aziz olan Türk milletinin topraklarını bugün terk ederken zatı devletlerinin şahsında bu millete ve kahraman ordusuna bir kere daha selamlarımı ulaştırmak istiyorum.

Türkiye, Ukrayna, Rusya ve Kafkasya işçi kitleleri ve hükümetleri arasındaki kardeşce bağları pekleştirmek yolunda başladığımız işin yakında bu halkı ve hükümetlerini hayatın bütün alanlarında daha sıkı ve güçlü ilişkilerin kurulmasına sevk edeceğine tam olarak inanıyorum. Başkanlık ettiğiniz T.B.M.M. Hükümetinin başladığı ıslahat çalışmalarında tamamen başarı kazanmanızı hararetle temenni ederim. Önümüzdeki savaş hedefleri mutlu bir sonuça erişebileceği zaman bu emeğin Türk halkıyla Hükümetini maddi ve manevi mutluluk zirvesine vardıracağına eminim.

Türk menfaatlarını daima takdir ettiğimi ve onlara bağlı bulunduğumu beyanla sevgimi teyid ederim. (15 Ocak 1922)

Frunze

T.B.M.M. D.I,C.16 İçtima 149, 23.1.1922

VIII. SAKARYADAN SONRAKİ DURUM

Aralov yoldaşın Rus Sovyet hükümetinin elçiliği ile ilgili yazışmalarına girmeden önce burada ufak bir duralama gerekmektedir.

Mustafa Kemal Paşanın yukarıdaki demeçleri son derece ilginçtir.

1921 yılı başında görünürde Anadoludaki sol hareketleri durdurulmuş ve hatta «Komünist»ler ve bu arada bazı Millet Vekilleri İstiklâl mahkemesinde hüküm giymişlerdi, kaldı ki az sonra Eylül 1921'de haklarında af çıkmıştır. Daha önemlisi Sakarya zaferinden sonra Enver Paşanın «Şuralar» Partisi maskesi altında Mustafa Kemal Paşadan iktidarı almak için girişeceği macera suya düşmüştür. Hükümet eliyle bolşeviklik ilanı planlarından da vazgeçilmiştir.

Bundan sonra Sovyetlerle siyasi ilişkiler dönemi başlamıştır. Artık, Mustafa Kemal Paşa temizlenmiş görünen bir alanda istediği rejimi kurmak olanaklarını kazanmış bulunmaktadır. Anadoluda kendi dışında kendi solunda örgütlü bir akım kalmamıştır.

Bu dönemin başında gerek 1 Aralık 1921 günlü Meclis Konuşmasında, gerekse 3 Ocak 1922 günlü Frunze'nin ziyafetinde verdiği demeçte ve Buhara temsilcilerine söylediklerinde aynı temayı görüyoruz: 1— Kurmak istediği rejimin «Sovyet» tipi bir rejim olduğunu açıkca söylemektedir. 2— Türkiye Halk Cumhuriyeti deyimini kullanmaktadır. 3— Meclis konuşmasında «Hayatını çalışmadan geçirmek istiyenlerin bizim toplumumuz içerisinde yeri yok-

tur, hakkı yoktur» demişlerdir. 4 - EMEK SAHİBİ OLMIYANLAR İNSANDAN SAYILMAMASI, HAKKI EMEĞE DAYANDIRMAK sözlerini Frunze'ye söyledikleri demeçte kullanmışlardır. Bütün bunlar zabıtalarda olduğu gibi üstelik Hakimiyeti Milliye resmi organında yayınlanmıştır. Emperyalizme ve Kapitalizme karşıyız sözleri ise çok geçmektedir.

Bütün bunlardan Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın sosyalist olduğunu sonucunu mu çıkartmalıyız? Hayır. Belki Mustafa Kemal Paşa o sıralarda Türkiyede «SOL» bir rejim kurmak istemiştir, bu çok muhtemeldir. Frunze ayrılış mesajında buna değinmektedir. Ancak sonra da göreceğimiz gibi mecliste direnç artmaktadır, muhaliflerin lideri olan Rauf Bey başbakan olmuştur, Mustafa Kemal Paşaya karşı sert bir hareket vardır. Büyük gerçekci Atatürk bu defa da olanakları zorlamıyacaktır, zorlayamıyacaktır.

Ayrıca Atatürk bir açmaz karşısındadır, hangi kuvvete dayanarak böyle bir rejim kurabilirdi. Aralofun hatıratındaki şu sözleri okuyalım: «Sovyetler Birliğinde Bolşevik Partisinin rolünden söz edilince Mustafa Kemal Paşa :

(Sizin Rusya'da mücadeleci, emektar bir işçi sınıfı var. Ona dayanmak mümkündür ve dayanmalıdır. Bizde işçi sınıfı yoktur, köylüğe göre ağırlığı çok azdır. Sizde endüstri gelişmiştir, bizde yok gibidir. Fabrikalarımız parmakla sayılacak kadar azdır) demektedir. Bir yerde de 20.000 işçimiz olduğunu söylemektedir. (Aralof, Hatırat, S. 92)

Aynı kitapta Atatürk Türk subayının devrimci rolünden söz etmektedir, bütün bunlar doğrudur, ancak bunlar Kemalist devrimin sınırlarını bize vermektedir. Öncülüğü alacak devrimci bir sınıf yoktur ki Paşa ona dayanabilsin.

Birde bazı kavramların Gazi Mustafa Kemal Paşa için açık ve seçik olmadığını derhal belirtmeliyiz, Mustafa Kemal Paşa Mecliste açıkca sosyal doktrinler hakkında bilgileri olmadığını söylemişlerdi, ekonomi-politik okumamış-

lardı, kaldı ki, o dönemde değil Türkiye'de, dünyada bile bu konuları bilen bir avuç insandı.

Mustafa Kemal Paşanın Lenin tarafından nasıl tanımlandığını göreceğiz, bu inceleme ilginçtir ve de paşanın çok yararınadır.

Şimdi değimlerdeki bulanıklığın, kavram bulanıklığının bazı örneklerini verelim, bunlar sonraki yol değiştirmelerini çok kolaylaştıracakdır.

Kapitalizme karşıyız değimi, Türkiyeyi sömüren dış ve gayrımüslim komprador sermayeye karşıyız anlamında kullanılmaktadır. Emek, yani kendi değimleri ile SAY da aynı anlam karışıklığına sebebiyet vermektedir. Mustafa Kemal Paşa bu kelimeleri değil Marksist anlamda, vülger ekonomi-politik dokrini anlamında bile kullanmamaktadır. Karışım buradan gelmektedir. Emekci bazen genel anlamıyla işçi, köylü olarak alınmakta, bazen de daha geniş olarak, üretimle ilgili olanlar anlamını kapsamakta hatta esnafı, zanaatkârı kapsadığı gibi müteahidi, tüccarı, fabrikatörü de bazen kapsamaktadır. Ancak feodalı ve rant sahibini dışta bırakmaktadır. Karışım buradan gelmektedir. Sol bir rejim kurma gayreti sınıfsal duvarlarla çarpışınca Mustafa Kemal paşa için bu değimler daha geniş bir anlam kazanacak, çalışanlar, üretimle ve dağıtımla ilişkisi olanlar şekline girecekler, hatta az sonra Birinci Meclis zabıtaları elden geldiği kadar toplanacak, Hakimiyeti Milliye Matbaası yangınında gazete ve zabıt Kolleksiyonları göz önünden kalkacaktır.

Köklü bir toprak reformu yapamayan, sol örgüde dayanamayan Mustafa Kemal Paşa bu çenberi yaramıyacaktır. Etrafın zenginleşmesi eğilimi bakımından Kılıç Ali Beyden Mustafa Kemal Paşa'yı nasıl arsa spekülasyonuna teşvik ettiklerini ve böylece etrafa yeşil ışık sağladıklarını dinlemiştim. Falih Rıfkı ise Ankara imar planını yapmakla görevlendirilen Yansen'in Atatürk'e «şehir planını uygulayacak kadar güçlü bir yönetiminiz varmıdır» diye sordu-

ğunu nakletmekte ve kişisel çıkarlar karşısında planın ne hallere girdiğini açıklamaktadır. Bu sosyal bir kuraldır, yolun biri kesin olarak seçilmeyince diğerinin gerekleri er geç kendini hissettirmektedir. Kaldıki yol seçme eninde sonunda sınıf önderliği verisine dayanmaktadır, Kişisel arzuya değil.

Ancak şunu söyliyebiliriz ki Mustafa Kemal Paşa hiç olmazsa iki defa bu dönemecin eşiğine ayağını atmayı düşünmüştür: Biri I. İnönü savaşından hemen önce, diğeri ise Sakarya sıralarında...

IX — YİNE SOVYET ELÇİLERİ İLE İLİŞKİLER

Ocak sonunda Ankaraya varan Sovyet elçisi Aralof'un çok sonra yazdığı hatıralarına göre 30 ocak 1922 günü Mustafa Kemal Paşa ile karşılaşmış, Paşa kendisine:

«Ortaklaşa amacımız, emperyalizmle savaşmak, doğu halklarını sömürgecilerin boyunduruğundan kurtarmaktır. Müşterek çabalarımızla başarıya ulaşacağımıza inanıyorum. Rusya'nın ve büyük lider Lenin'in Türkiyeye yaptığı yardımlar için teşekkür ederim» demiş, daha sonra **«Frunze çok sevimli bir insan, büyük bir komutan olarak ondan çok söz edildiğini işitmiştim. Ama genel bilgisiyle, kültürüyle karşısındakini büğülediğini bilmiyordum, Frunze ile konuşmaktan büyük bir zevk duydum. Her halde biliyorsunuzdur, biz Frunze ile, bize yapılacak askeri yardım konusunda anlaşmaya vardık. Şimdi iş bunun gerçekleşmesinde. Bu anlaşmamızın kısa bir zamanda yerine getirileceğini umuyorum.»** Sonra Aralof'un bir sorusuna karşılık:

«Biz subaylar, hatta sade subaylar değil, bütün ilerici aydınlarımız, büyük Ekim devriminin ilk günlerinden beri Bolşeviklerin izledikleri politikaya büyük bir ilgi gösterdik. Biz Lenin'in Rusya'nın ezilmiş halklarının kurtuluşunu sağlıyacak bir politika güttüğünü biliyorduk. Zaten onun büyük gücü buradadır. Umutlarımız doğru çıktı. Be-

yaz orduların iç savaşta yenileceğine inanıyorduk. Buna neden inanıyorduk? Çünkü bolşeviklerin derebeyi topraklarını köylülere verdiğini, bütün emekçi halkın Bolşeviklerden yana olduğunu, Lenin'in barış için savaştığını biliyorduk. Bolşeviklerin kusursuz önderliği ve disiplini altındaki yüzelli milyonluk bir halk kitlesinin, hiç bir istilacı ordunun yenemiyeceği bir güç olduğunu da biliyorduk.» demişler.

Sırası gelmişken Lenin'in Aralof'a Mustafa Kemal Paşa hakkında söylediklerini hatırlatalım:

«Mustafa Kemal Paşa tabii ki sosyalist değildir. Ama görülüyor ki, iyi bir teşkilatcı.. Kabiliyetli bir lider, milli burjuva ihtilalini yönetiyor. İlerici, akıllı bir devlet adamı. Bizim sosyalist devrimimizin önemini anlamış olup, Sovyet Rusya'ya karşı olumlu davranıyor. O, istilacılara karşı bir kurtuluş savaşı yapıyor. Emperiyalistlerin gururunu kıracağına, padişahı da yardakçıları ile birlikte silip süpüreceğine inanıyorum. Halkın ona inandığını söylüyorlar; ona, yani Türk halkına yardım etmemiz gerekir.. Türk hükümetine, Türk halkına saygı gösteriniz. Büyüklük taslamayınız. Onların işine karışmayınız... Kendimiz fakir olduğumuz halde Türkiye'ye maddi yardımda bulunabiliriz. Bunu yapmamız gereklidir. Moral yardımı, yakınlık, dostluk, üç kat değeri olan bir yardımdır. Böylece Türk halkı yalnız olmadığını hissetmiş olacaktır. İngiliz işçileri ve öteki ülkelerin işçileri bize yakınlık gösterdikleri, grev yaptıkları, bizimle savaşan Polonyaya gönderilmekte olan silahları gemilere yüklemedikleri zaman, bu bizim için büyük bir yardımdı.. Bundan işçilerimiz moralca büyük bir güç kazanmışlardır. Çarlık Rusyası, yüzyıl boyunca Türkiye ile savaşmıştır. Bu, tabii, Rusyanın Türkiyenin amansız düşmanı olduğuna dair yapılan propagandalarla, halkın hafızasında derin izler bırakmıştır. Bütün bunlar Türk köylüsünde, küçük ve orta mal sahiplerinde, tüccarlarda, aydınlarda ve yönetici çevrelerde Ruslara karşı dostca olma-

yan duygular ve güvensizlik uyandırmıştır. **Biliriz ki güvensizlik yavaş geçer.** Bunun için de sabırlı, dikkatli, sakıncalı bir çalışma gerekmektedir. Eski Çarlık Rusyası ile Sovyet Rusya arasındaki ayrımı sözle değil işle göstermek ve anlatmak gerekmektedir. Bu bizim ödevimizdir. Siz de bir elçi olarak, Sovyetler Birliğinin, Türkiyenin işlerine karışmamak politikasının, halklarımız arasında samimi bir dostluğun savunucusu olmak zorundasınız. Türkiye bir köylü, bir küçük burjuva ülkesidir. Sanayii çok azdır. Olanı da Avrupa kapitalistlerinin elindedir. İşçisi çok azdır. Bunu dikkate almak gerekmektedir... En önemlisi halka saygı göstermektir. Emperiyalistlerin yağmacı, istilacı politikalarına karşılık bizim, hiç bir çıkara dayanmayan dostluk ve memleketin iç yaşamasına karışmama durumumuzu açıklayınız. İşte sizin ödeviniz» (Aralov, Bir Sovyet diplomatının Türkiye hatıraları, S. 38/39).

X — ARALOF'UN MESAJI ÜZERİNE B.M.M.'de BİR TARTIŞMA

Aralof'un 7 Şubat 1922 günlü mesajı T.B.M.M. nin 20 Şubat tarihli oturumunda okunmuştur, onu ve onunla ilgili konuşmalardan parçalar sunalım :

T.B.M.M. Başkanı Paşa Hazretleri

T.B.M.M. ne hitaben yazılmış olan mektubu huzurunuza sunuyor ve bu mektubu T.B.M.M. nin bütün üyelerinin bilgisine arz eylemenizi rica ile övünür, bu vesile ile hürmetkâr hislerimi beyanda acele ederim efendim.

Ankara, 7 Şubat 1922

Rus Sosyalist Şuralar Cumhuriyeti Hükümeti Türkiye Siyasi Temsilcisi Aralof

T.B.M.M. pek sayın üyelerine

Sizleri Bütün Rusya Merkez İcra Komitesi adına ve İşçi ve Köylü Sovyet Rusyası tarafından dostlar ve kardeşler sıfatıyla selamlamakla görevlendirildim. Türk kur-

tuluş ve hürriyetini elde etmek ve bağımsızlığını sürdürme amacıyla giriştiğiniz dev mücadele işçi ve köylü Rusyası zihniyetinin kolayca kavrayacağı bir anlama haizdir. Kahramanca olan mücadelenizin gelişmesi sırasında yaşanan her an Kızılordunun her savaşçı eri, her işçi ve köylü tarafından izlenmektedir. Zaferleriniz her defasında bütün milletimizce alkışlanmakta ve menfaatlarına yararlı ve aziz olan kendi başarısı gibi sayılmaktadır. Türk milletinin bu büyük mücadelede katlandığı sıkıntı ve yoksulluklar Rus milleti tarafından kolayca anlaşılmaktadır. Çünkü büyük Ekim devriminin başından beri, son dört yıl içinde Rus köylü ve işçisi büyük yoksulluklar ve acılara katlanmış ve yeteri derecede korunak ayakkabı ve gerekli giyim eşyasının tamamen yokluğu nedeniyle, kıtlığa ve soğuğa dayanarak yaşayabilmiştir. Çocuklarımız ve ailelerimiz ıstırap çekti, vazgeçilmez ihtiyaçlarından tümden yoksun kaldı. Benizleri solgun ve mecalsız, düşe kalka hareket edebildiler ve sonunda birçoğu hayatlarını verdi. Kanlı emperiyalizm şiddetli bir abluka ile bütün Sovyet Rusyayı sardı. Ve soğuktan açlıktan ve Rus işçi ve köylüsünün ıstırabından yararlanarak Sovyet Hükümetini yıkmak, Rus milletini hükmü altına almak, memleketimizde veniden kapitalizmi kurarak saraylarını bahtsız işçi ve köylü kitlelerinin kemikleri üzerinde yeniden inşa etmek tecrübesinde bulundu. Çarlık hükümetinin generalleri ve gericiler Rus milletine ihanet ve emperiyalizm hizmetine sadakat göstererek, Batının bankerleri ve muhterisleri tarafından teşvik olunan aç bir kurt sürüsü gibi zavallı Rusyaya hücum ve onu her yönden parçalamağa gayret ettiler. Fakat emperiyalizmden kesin olarak kurtulmak, onu tamamen imha ile, bütün işçileri ve ezilenleri kurtarmak dev düşüncesi Rusyanın bütün işçi ve köylülerinin kalplerine hararet ve heyecan vermiş ve Rus işçi ve köylüsü pek ağır bir yükün acısını çekmekle beraber Sovyet Hükümetinin önderliği altında kesin zaferi elde etmek son amacını ısrarla izlemişlerdir.

Gece ve gündüz kesintisizce süren inanılmaz çalışma ve didinme pahasına Sovyet Rusyanın en iyi çocukları soğuktan titremekle ve elbisesiz olmakla beraber ellerinde tüfek ve süngülerle emperiyalizmin simgesi altında toplanan ve bizi aynı zamanda Kuzeyden, Güneyden, Doğudan ve Batıdan vurmağa gayret eden düşmanlar üzerine hürriyetin kızıl bayrağının gölgesinde atıldılar ve bütün ezilenleri kurtardılar.

Rusyanın diğer bir kısım çocukları tezgâhların, lokomotiflerin, destere, çekiç, saban ve orakların başına geçtiler ve inatla ve aralıksız çalışarak, babalarının, kardeşlerinin ve çocuklarının savaş meydanında zafer elde etmesine yardım ettiler. «Her şey cephe uğruna, yer şeyi kandökücü emperiyalizme karşı zafer kazanmak ve bütün ezilenleri kurtarmak uğruna» haykırışı Arkangels'in son kuzey noktasından, Güneyde Kafkasyaya ve Kırıma, Doğuda Büyük Okyanus sahillerine ve Batıda Baltık vilayetleri ve Almanyaya kadar çınladı.

Sovyet Rusya'sının işçi ve köylüleri düşmanlarını bütün yönlerde dağıttılar, tarlalarını yeniden ele geçirdiler ve yeni ve hür hayatlarını kurmaya koyuldular.

Büyük Türk milleti dahi Batı boyunduruğu altında bulunduğundan bizimle birleşti; baskı ve zulmün boyunduruğundan ancak inatlı bir emek ve şiddetli bir mücadele ile kurtulabileceğini anladığından T.B.M.M. ve onun Başkanı Mustafa Kemal Paşa Hazretleri etrafında toplandı ve bize uyarak müthiş azap ve ıstıraplara katlanarak, bağımsızlığını müdafaaya devam etti.

Rus köylü ve işçisi kardeşlik ellerini büyük komşularına uzatarak ona hitaben: «Cesur ol, acı tanıma, düşman önünde başını eğme, çünkü senin için zafer mukadderdir, hürriyetin tam olarak doğuşuna bir defa erişmek nasip olunca çocukların sana ebediyen teşekkür edecekler, bu savaşda senin büyük kardeşin olan bizler hep beraber acılarının karşısında pek fazla duygulanıyoruz. Fakat tekrar edelim:

Sonuna kadar mücadele... Çünkü tam olarak kurtuluşun günü senin için yakındır.

Sadece direniş ve casaret emperiyalizm hortlağını mahvedebilir, fakat onların aldatıcı teklifleri ve şirin sözleri kuzu yıkafetine girmiş olan kurdun sözlerine çok benzer ve bu sözlerin tek bir kelimesine bile inanmak tehlikelidir.» diyor.

T.B.M.M. nin pek sayın üyeleri, siz yalnız değilsiniz, bütün Rus milleti yardımcınız olduğu halde mücadele ediyorsunuz. Çünkü amaçlarımız ortaktır. Batı emperiyalizmi açık bir mücadele ile Türk ve Rus milletlerine galip gelmek umudunu kaybettiğinden görüşmelere başlamakta, konferanslar tertipetmektedir. Düşman bizi ayırmağa gayret etmek suretiyle daha kolayca aldatabileceği ve bu şekilde ezebileceği için ortak çıkarlarımız bütün bu konferanslarda birlik ve birlikte bulunmaklığımızı gerektirir. Çünkü zaferimiz birlikle kabildir.

Rus Sovyet hükümeti kardeşlerinin menfaatlerine kalbiyle ilgilendiği ve Türk Hükümetinin Cenova Konferansına davet edilmemiş olduğunu bildiği cihetle bütün dünya milletlerine pek şiddetli protestolar yöneltti. Rus işçi ve köylüsü aramızda kurulan dostluktan Türk milletiyle ekonomik, ticari, mali ve manevi esaslarda samimi bir birlik husulü amacıyla yararlanacaktır. Bu samimi ve kardeşce ilişki dostluğumuzu ebedi ve sarsılmaz kılacaktır.

T.B.M.M. nin üyeleri efendiler ve dost ve büyük kardeş olan siz o Meclisin Başkanı Paşa Haziretleri, sizleri bir defa daha selamlar ve Sovyet Rusyası adına bu selamı bütün Türk milletine ve kahramanca mücadelede onun öncüsü olan Büyük Türk Ordusuna, bu ordunun kumandanlarına, subay ve askerlerine tebliğ buyurmanızı rica ederim. Türkiye'nin kesin ve süratlı bir barışa erişmesini ve bütün Türk Milletinin şancağınız altında birleşmesini temenni etmekliğine müsaade buyurunuz.

Anadolunun Sancağı İstanbul ve bütün Akdeniz sa-

hilleri üzerinde yükselsin ve zafere kavuşsun.

Yaşasın Türk Milleti, yaşasın T.B.M.M., yaşasın Kahraman Türk ordusu.

Yaşasın bütün doğunun emperiyalizm boyunduruğundan kesin kurtuluşu.

Dışişleri Vekili yerine Mahmut Celal (Bayar)ın meclise sunduğu bu mesajdan sonra söz alanlar şöyle konuşmuşlardır :

Hüseyin Avni bey (Erzurum) — Efendiler, Rus milletini yakından tanırım Şarklılık ruhu o milletin cidden tamamiyle ruhunda mevcuttur. Bizimle mizaç, ahlak, tavır, ve hareketleri itibarıyla ikizdirler (çok doğru sesleri). Kendilerinin zalim tanıdığı, insanlığın zalim kaybettiği Çarlık devrinde bile pek çok kardeşlerimiz Rusların arasında refah içinde yaşamışlardır. Bütün insanlığı kuvuran sermayedarın aleti yerinde olan insan kitlelerini onların zülmünden, işkencesinden kurtarmak için ilk bayrağı açan Rus milleti oldu. İşte efendiler bir örneğini söylüyorum. İngilizlerin paraları Yunanlıları kendi emelleri üstüne çıkararak sürü sürü kırdırmaktadır. İşte bu aldatıcı etki karşısında ilk önce isyan eden Ruslar oldular. Kişinin hukukuna hürmet etmek, zayıfları beslemek ve onları esaretten kurtarmak için insanlığa karşı savaş ilanını ilk önce Ruslar yaptılar. Bunların komşusu bulunan Türkler, yine zalim bir takım hislerin esiri haline getirilmek istendi. Fakat Türklerin de o Şarklılık ruhunda, o azim, isyankâr bir şekilde meydana çıktı. Türklere her taraftan taksimler, her taraftan hücumlar olurken, yardımı kendisine insanlık icabı bilen Rusya Türk'e elini uzattı. Çünkü Rusyanın da menfaatleri bizimle ortaktır. Rusların siyasi menfaatlarından da fedakârlık ederek bizim mukaddesatımıza hürmet ettiler ve ebediyen hürmet edeceklerdir. Ve bu millet ebediyen bize yardımcı olacaktır. Mukaddesatın en büyüğü kişinin hukukuna hürmettir.

Efendiler, Ruslar kişiye hak tanımak, yüksek sınıf-

ların tahakkümünden, esaretinden halkı kurtarmak istiyorlar. Bizim mukaddes tanıdığımız dinimiz de bunu emreder. Bu yüzden bizim esir olmaktan kurtulmaklığımız için bize yardım ediyorlar.. Onlar bize böyle hürmetkâr oldukça fikren ve mizacen ikiz olan Türkler de ebediyen onlarla yaşıyacak ve onlar da bütün zulümlerden kurtulacaklardır.

Salih Efendi (Erzurum) — Alkışlarla selamını karşıladığımız Aralof Yoldaşa bizler büyük samimiyetle şükranlarımızı arzediyoruz. Hüseyin Avni bey biraderimiz meselenin her yönünü söylemiştir. Bendeniz de Rus milleti hakkında iki söz söylemek isterim ki, üçyüz yıldan beri birbirimizin atasını, babasını, cibiliyetini mertçe boğazladığımız, gırtlakladığımız halde Rus milleti namusludur. Nezih ve mert bir millettir. Çünkü memleketlerimizi çok defa işgal ettikleri vakıt kesinlikle ırza, dine tecavüzde bulunmamışlardır. Ruslarla biz çok yıllar savaştık, fakat mertçe savaştık. Ruslar komşuları gibi hille ve düzenle onun bunun malına, ırzına, namusuna, tecavüz ve yağma etmek gibi bir amaç takip etmemişlerdir. Bundan dolayı Çar Hükümetinin kaldırılmasıyla son verilen o hasımlık bir sevgiye dönmüştür, ve bu sevgimiz ve samimiyetimiz komşu olmak dolayısıyla sonsuza kadar kalımlı olacaktır. Meclis adına ve Meclis Genel Kuruluna yazılan şu kâğıt dolayısıyla Aralof cenaplarına biz de samimiyetle ve kemali hürmetle selamımızı ve şükranımızı arz ederiz.

Hamdullah Suphi Bey (Antalya) (x) — Arkadaşlar, yeni Rus elçisinin milletimiz ve B.M.M. miz hakkında söylediği dostca sözleri dinledik. Benden önce söz almış olan Erzurum Sayın Mebusu Hüseyin Avni beyin sözleri çoğunluğumuzun hiç olmazsa kanaatlarını belirtmiştir. Hakikaten Rus milleti ile Türk milleti arasında gayet hakiki benzerlikler vardır. Rus milleti yüzyıllar arasında zülüm

(x) Bu türkçü yazarın kişiliği yönünden aşağıdaki konuşma çok ilginçtir.

görmüştür. Bizim halkımız asırlar arasında zülüm gördüğü gibi, Rusya da en eski devirlerden başlayarak en son zamanlara gelinceye kadar güçlü asilzadeler sınıfı memleketi adeta bir nevi çiftlik aleti makamında kullanmış ve bütün zümreleri kendi yararına sürelice soymaktan çekinmemiştir. Biz bugün halka doğru bir haraket yapmak iddiasında bulunuyoruz. Fakat sanmıyorum ki, samimi bir surette düşüncelerimizi söylemek istediğimiz vakıt itiraf etmek gerekir ki, halka ait olan sevgimiz çok derin olmakla beraber, halkı sevmekle beraber onların yararına yaptıklarımızı inceleyecek olursak zannetmiyorum, pek müsbet bir şey söyliyemeyiz O halde Rus milletiyle kendi milletimiz arasında en büyük emel bakımından bir uygunluk vardır. Rus milleti zülme karşı isyan etmiştir. Türk milleti, mensup olduğumuz millet yüzyıllarca ezildikten sonra kendi hakkını aramaya başlamıştır. Halk için yapmak istediğimiz şeyler kalbimizin içinde, düşüncemizin içinde nüve halindedir. Ve biz onun için henüz müsbet hiçbirşey yapmadık. Bizim görüşümüze göre Rus milletinin yaptıkları bizim için dikkate değer . Fakat aramızda birçok benzerlik noktaları var olmakla beraber kaydedelim ki, ayrılık noktaları da vardır.

Efendiler, biz Rus milletinin hareketlerini inceleyeceğiz. Rus ihtilalinin vaatları bizim için ayrı ayrı incelenmeğe ve kaydedilmeğe değer. Hiçbir ihtilal vaatlarının tümünü tutamamıştır. Hiçbir ihtilal başladığı noktada kalmamıştır. Her ihtilal açlıktan doğan ihtilal değil, fertlere karşı taşkınlıktan değil, fakat fikirlerden doğan ihtilal, yüzyılların ihtiyacından doğan ihtilal bir kazanç sağlamıştır. Bu itibarla Fransa Büyük ihtilali yüzyıllardan beri gelişmesinde devam ediyor ve bu devam yeni bir Avrupa vücude getirdi, Doğu milletleri arasına girdi. Doğu milletlerinin üzerine zorbalık etmiş olan dev kuvvetleri sarsılmaz ve kökünden yıkılmaz sanılan kuvvetleri kökünden yıkmağa başladı. Rus ihtilali de aynı şeyi yapacaktır. Rus ihtilali Fransa ihtilaline göre çok daha samimidir. Çünkü düşün-

ce üstünlüğüne sahip olan bir milletin kalbinden doğmuştur. Rus edebiyatını inceleyiniz. Göreceksiniz ki, Rus edebiyatında doruklar vücude getirmiş olan büyük yazarlar bütün insanlığa bir iddiada bulunmuşlardır. Rus milleti dünyaya yeni bir söz söyleyecek, demişlerdir. İşte, Rus ihtilali o yeni sözdür.

Arkadaşlar, Rus milletinin ezilen zümrelerinden taşarak çıkmış olan bir tek söz vardır. O diyor ki, insanlık sen zulüm görüyorsun, sen hakkını arayacaksın, sen zorba sınıfların zincirlerini kıracaksın, sen şafaklara doğru yürüyeceksin ve haklarını geri alacaksın. Biz de Rus milleti ile beraber bu yoldayız. Ezilen milletlerle beraber yürüyeceğiz.

Arkadaşlar, yine Rus milletinin dehasını temsil eden yazarlardan birinin üç kelimesini söylemek suretiyle sözüme son vereceğim. Bu yazar diyor ki: Bugünkü medeniyeti göz önüne getirecek olursak ne görürüz? Debdebeli, şatafatlı, nurlara batmış, altınlar içinde yüzen saraylar vardır. Fakat sarayların arkasında hastaneler var. Mariz bir insanlığın doğurduğu hastaneler var. Tiyatrolar var. İpeklere sarılmış kadınlar oturuyor. Mücevherat içerisinde süslenmiş saçlar gözüküyor. Erkekler kadınların yanında zevk ve sefa hayatına dalmış. Bu tiyatroların arkasında kışlalar var. Orada şunun bunun çıkarı için savaşa sürüklenen zavallı nesiller ile dolmuş olan askerler vardır. Zevk ve sefa yerleri var, ondan sonra güneşin altında pişmiş ve elleri nasırlanmış ve altın teri döke döke sonunda kara ekmek kazanan ezilmiş bir insanlık var, bugünkü insanlık ve-medeniyet sahtedir, diyor. Hakiki medeniyet azınlıkları mutlu kılan medeniyet değildir. Çoğunluğu mutlu kılan medeniyettir, bu bakıma bunları göz önüne getirelim. Acaba bu azınlığın bütün bu ezilen kitleler üzerinde saltanatından başka bir şey görüyor muyuz? O halde biz de aynı hakikatı itiraf edeceğiz. Biz de bütün dünyaya karşı diyeceğiz ki, burada ezilenler haklarını alacak, refaha erişecek, başkalarının kârı için çalışmıyacak geniş kitleler vardır. Demek

ki, amacımız varış noktası bakımından, Rus milletinin amacı ile beraberdir.

Biz Rus milletinin temsilcisi olan Aralof'u memleketimizde bir devletin hasis menfaatlerini savunmaya gelmiş, haklarımızı koparmak isteyen, düşüncesi ve sözleri daima Türk milletinin elinden hakkını almak düşüncesini güden bir adam olarak görmüyoruz. Rus milletinin temsilcisi bugün bir fikrin temsilcisidir. Biz, kafası olan, muhakemesi olan, hayır ve şeri birbirinden ayırmakta olan bir milletiz. Evet, Rus devrim hareketi bir şey izliyor. Onun sevabını görüyoruz. Hatalarını görüyoruz. Hatalarının bir kısmından kendileri dönmeğe başlamışlardır. O haklı, o büyük ihtilal yalnız bizim için değil, bütün dünya için dersler kapsıyor. Biz yararlanacağız. Bir fikir temsilcisi olan Rus elçisini dost ve samimi bir kalble karşılıyor ve bize karşı söylediği hayırhah sözlerden dolayı teşekkürlerimizi tekrar ediyorum. (alkışlar)

Dr. Fikret bey (Kozan) — Uygun bir şekilde kendisine bir teşekkürname yazalım.

Başkan — Efendim, uygun bir şey yazılması için Selahattin beyefendi (Çolak) ile bir arkadaşımızın teklifi var. Teşekkür yazılmasını kabul edenler lütfen el kaldırsın, kabul edilmiştir.

T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Dönem I, Cilt 17, İçtima 162, gün 20.2.1338 (1922).

Kısım 2

Halkçılığın Son Gelişmeleri - Sovyet Dostluğu
(1.3.1922 — 10.11.1938)

I — GAZİ MUSTAFA KEMAL PAŞA'NIN B.M.M. ÜÇÜNCÜ TOPLANTI YILI KONUŞMASI

Meclisin açılışında Gazi Mustafa Kemal Paşa tarihi bir konuşma yapmıştır bilindiği gibi konuşmasını aşağıda-

ki beyit ile sürekli alkışlar arasında sona erdirmiştir:

Ölmez bu vatan farzı mahal ölse de hattâ

Çekmez kürenin sırtı o tabudu cesimi

Demecin büyük bir kısmı geçen yılların bir bilançosunu vermektedir, bunun ancak Sovyetler'le ilgili kısımlarını aktaracağız. Bir de belki daha önemlisi, Mustafa Kemal Paşa'nın ekonomik görüşlerini, en doğrusu ekonomi konusundaki genel düşüncelerini sunacağız. Böylece bir «Halk Cumhuriyeti» kurulacağını söylediklerinde bundan sadece POLİTİK DEVRİMLER konusunu düşündükleri daha iyi anlaşılacaktır.

Ekonomik alanda memleketin tek kurtuluşunun kendi makinalarımızı imal edecek bir ağır endüstri kurmakta olduğunu görmiyerek en büyük önemi ziraate vermekte, sermayedarlara ve hatta yabancı sermayeye yer vermektedir. Bu deneyci görüşler yine aynı şekilde ekonomi - politik bilimi ile ilişkisi olmamasına bağlanmaktadır. Hatta diyebiliriz ki sonradan izlenen yol hiç olmazsa dış sermayeye ait işletmelerin millileştirilmesi konusunda ileriye doğru bir adım teşkil edecektir. Ancak bunun için 1929 dünya fazla üretim krizinin etkisini bize kadar hissettirmesi gerekecektir. Önce demecin Sovyetlerle ilgili kısmını verelim:

— 1 —

«Efendiler! Bu yıl dış ilişkilerimiz sonuçları yönünden bizce hayırlı bir çok olaylar ile doludur.

Genellikle dış ilişkilerimizi iki kısma ayırmak kabildir: Rusya ve doğu devletleriyle; batı devletleriyle.

Rus Şuralar Cumhuriyetiyle olan iyi ilişki ve bağlarımız bu geçirdiğimiz yıl zarfında en mükemmel bir şekilde gelişmeye devam etmiştir (alkışlar). 16 Martta Moskova'da bir dostluk antlaşması aktettik. Bu antlaşma ile emperyalizmin ihtiraslı atılışına hedef olan iki devlet arasında

doğal etkenlerden meydana gelen dayanışma bir hukuk şekli ile de saptanmış oldu. Yakında ekonomik ve ticari işler ile konsolosluk konularını düzene sokacak olan anlaşmaların aktı tasarlanmıştır.

Türkiye - Rusya antlaşması, Rusyanın müttefiki olan diğer devletlerle yaptığımız mutlu antlaşmaların birincisidir.

Azerbaycan, Gürcistan, Ermenistan Sovyet Cumhuriyetleriyle Moskova antlaşması esasları dairesinde Kars'da 13 ekim tarihli antlaşmayı aktettik. Bu antlaşma ile doğuda, hukuki bir şekil alan fiili durumumuz da Sevr antlaşmasının uygulanışı olanakları olmadığını gösteren olaylardan biridir (şiddetli alkışlar).

Ermeni meselesi denilen ve Ermeni milletinin hakiki çıkarlarından çok kapitalistlerin ekonomik çıkarlarına göre çözümlenmek istenilen mesele Kars antlaşmasıyla en doğru çözümünü buldu (alkışlar). Yüzyıllardan beri dostca yaşayan iki çalışkan halkın iyi bağları memnuniyet verici bir şekilde yeniden kuruldu.

Ukrayna Sosyalist Sovyet Cumhuriyeti ile de Ankara'da, yine Moskova antlaşmasının esasları dairesinde bir antlaşma aktettik. Bu antlaşmayı aktetmek üzere şehrimize gelen olağanüstü temsilci değerli asker Frunze Yoldaşın pek içten ve dostca tavır ve faaliyetleriyle aramızda ne kadar iyi etki ve hatıralar bırakmış olduğunu zikretmek isterim (alkışlar).

Kars Antlaşması hükümlerine göre antlaşmayı yapan iki taraf arasında ticari ve ekonomik ilişkilerin tanzimi ve bir konsolosluk antlaşmasının akdi için Tiflis'e bir temsilci heyeti gönderdik. Bu heyet halen Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan Cumhuriyetlerinin temsilcileriyle görüşme halindedir. İki tarafın çıkarlarına uygun kararlar alınarak görüşmelerin yakında iyi şekilde sonuçlanması umulur.

Rusya Şuralar Cumhuriyetinin değerli temsilcisi ola-

rak, Ankarada bulunan Aralof Yoldaşın (alkışlar) B.M.M. ne hitaben gönderdiği mektubun muhteviyatıyla memleketimiz hakkında beslediği sıcak ve içten hisleri öğrendiniz.

Azerbaycan Sovyet Cumhuriyetinin sevimli temsilcisi İbrahim Abilof Beyi ise (alkışlar), geçen yazdan beri Ankarada aramızda görmekle haz duyuyoruz. Rusya S. Cumhuriyeti müttefiki devletlerden Buhara Halk Sovyet Cumhuriyeti de Ankaraya kaasitler göndererek var olan dostluk bağlarının (alkışlar) şeklen de tesbitini arzu etmiş ve bu isteğin yerine gelmesi tarafımızdan sevinçle hızlandırılmıştır.

Buharaya bugünlerde önemli yöneticilerimizden bir zatın başkanlığında bir elçilik heyetimiz gitmek üzeredir.

Rusya Şuralar Cumhuriyeti ve müttefikleriyle en iyi ilişkiyi kurduğumuz ve iyi şekilde sürdürdüğümüz gibi bizimle aynı halde ve aynı dertlerde olan doğu müslüman devletleriyle de var olan iyi bağlarımızın pekleştirilmesini amaç bildik (alkışlar)

(Afganistan ve İran'dan da bahsettikten sonra) Kemal Paşa, dedi ki :

Sözün kısası Rusya ve doğu devletleriyle bağlarımız bugünkü dünya ilişkilerinin ekonomik ve politik durumundan doğan, bozulması imkânsız birtakım doğal amillerin etkisi altında, hepimizin çıkar ve amaçlarımıza uygun bir tarzda gelişmekte ve pekleşmektedir (sürekli alkışlar)»

Bundan sonra batı ile ilişkilerimizden bahseden Mustafa Kemal Paşa dış siyaset tablosunu bağlamaktadır:

«İç siyasetimizde olduğu gibi dış siyasetimizde de esas şiarımız Misakı Milli maddelerinden ibarettir (alkışlar). Misakı Milliyi kabul ederek, maddi ve manevi alanda tam bağımsızlığımızı tasdik edenleri derhal dost sayıyoruz. Tam ve hakiki bağımsızlığımızı açık ve içten olarak en önce teslim edip bize dostluk elini uzatan Rus Şuralar Cum-

huriyeti ile kardeşce bağlarımızın pekleştirilmesi, dış siyasetimizin esasıdır (sürekli ve şiddetli alkışlar, çok doğru ve yaşasın dostlarımız sesleri).

Bu esas tam bağımsızlığımızı tasdik edecek herhangi bir devletle ilişkilerimizi yenilememize tabiyatıyla engel teşkil etmez.

Efendiler! Dış siyasetimizde başka bir devletin haklarına tecavüz yoktur. Ancak hakkımızı, hayatımızı, memleketimizi, namusumuzu savunuyoruz ve edeceğiz. (hayhay sesleri ve şiddetli alkışlar).»

— 2 —

Dış politikadan sonra şimdi de ekonomik politika kısmına geçelim, fark derhal belli olmaktadır. Mustafa Kemal Paşa dış politikada, ve de iç politikada tam gerçekci kudretli bir devlet adamı olduğu halde, ekonomik politika da bir yöntem sahibi olmadığı derhal göze batmaktadır:

«Türkiyenin sahibi ve efendisi kimdir? (köylüler sesleri) Bunun cevabını derhal birlikte verelim: Türkiyenin hakiki sahibi ve efendisi, hakiki üretici olan köylüdür (şiddetli ve sürekli alkışlar). O halde, herkesten daha çok refah, mutluluk ve servete hakeden ve uygun bulunan köylüdür (sürekli alkışlar). Buyüzden, T.B.M.M. hükümetinin ekonomik politikası bu esas amacı sağlamağa yöneltilmiştir.»

«Efendiler! Milletimiz çiftçidir. Milletin çiftçilikteki çalışmasını modern ekonomik tedbirlerle en yüksek dereceye çıkartalım. Köylünün çalışmasının sonucunu ve verimini kendi menfaatı yararına en yüksek dereceye çıkarmak ekonomik politikamızın esas ruhudur. Bu yüzden, bir taraftan çiftçinin çalışmasını artıracak ve verimli kılacak bilgi, vasıtalar ve fenni aletlerin kullanışı ve yaygınlaşmasını ve diğer taraftan onun çalışmasının neticesinden azami yararlanmasını sağlıyacak ekonomik tedbirlerin alınma-

sına çalışmak gerekir...»

Bu kavram Onsekizinci yüzyılın «fiziyokrat» ekonomik teorisine uygun bulunmaktadır, bu teori toprağa ve toprak ürünlerine fazla önem vermekteydi, burjuva klasik ekonomisi bile bu teoriyi aşmış, sonra da sosyalist ekonomi-politik gelişmiştir. Ayrıca «köylü», «çiftçi» gibi sınıfsal karakteri olmayan, ekonomik birer kateğori olmayan, fazla genel terimlere raslamaktayız, bu terimler kapitalist büyük toprak işletme sahibinden, küçük, yetersiz toprak sahibine, hatta topraksız köylüye kadar feodal ağa dahil olmak üzere birçok ve değişik sınıf ve zümreyi ve de üretim tarzını kapsamaktadır. İşte ekonomi-politik bilmemenin, ekonomik doktrin bilmemenin büyük zararı burada belirtmektedir. Mantıklı görünen sözler bilim ışığında zamanı geçmiş, yanlış olan eski teorilerin halk diline düşmüş tortusundan başka bir anlam taşımamaktadır, ve de bunlara dayanan deneyci bir politika en kıvrak bir zekâya ve bütün iyi niyetlere rağmen mutlaka başarısızlığa varacaktır.

Üretim araçlarının üretimine öncelik vermeyen bir ekonomi, yani ağır endüstriye öncelik vermeyen bir ekonomi, Köyde sınıf ayrımları üzerine oturtulmayan bir tarım politikası, Atatürkün bütün gerçekçiliğine ve politik dehasına rağmen zorunlu olarak bizi çıkmazlara götürecekti, işte 1969 sonrası Atatürkçülüğün farkı, kökeni bu veriye dayanır.

Devam edelim; Mustafa Kemal Paşa diyorlar ki:

«Biliyorsunuz ki memleketimiz ekonomik teşkilat ve ortam bakımından güçlü bir halde bulunmuyordu. Kişisel ekonomik değerleri de serbest rekabete dayanacak derecey e erişmemişti. Tanzimatın açtığı serbest ticaret dönemi Avrupa rekabetine karşı kendisini savunamıyan ekonomimizi bir de ekonomik kapitülasyon zincirleriyle bağladı. Teşkilat ve kişisel değer bakımından ekonomi alanında bizden çok güçlü olanlar memleketimizde, bir de fazla olarak

imtiyazlı mevkide bulunuyorlardı. Kazanç vergisi vermiyorlardı. Gümrüklerimizi ellerinde tutuyorlardı. İstedikleri zaman istedikleri eşyayı, istedikleri şartlar altında memleketimize sokuyorlardı. Bütün ekonomi alanlarımıza bu sayede salt bir şekilde hakim olmuşlardı. Efendiler! Bize karşı yapılan rekabet hakikaten çok gayrımeşru, hakikaten çok kahredici idi (kahrolsun sesleri). **Rakiplerimiz bu şekilde, gelişmeğe elverişli sanayiimizi de mahvettiler. Ziraatimizi de batırdılar. Ekonomik ve mali gelişme ve tekâmülümüzün önüne geçtiler.»**

Görüldüğü gibi büyük gerçekçi Mustafa Kemal Paşa durumu tasvir etmekle yetindiğinde meseleleri tam olarak yerine oturmaktadır. Ancak bu duruma çare bulmak gerekince, kapitülasyonları kaldırmak, emperyalistlerin çözücü etkisini yok etmek gibi dış politika ile ilgili temel şartları doğru olarak saptadıktan sonra, genel olarak ziraatı ve ormanları geliştirmeli diyor ve sonra da diyorlar ki :

«Ekonomik politikamızın önemli amaçlarından biri de genel menfaatları doğrudan doğruya ilgilendirecek ekonomik kurum ve teşebbüsleri mali ve teknik gücümüzün müsaadesi oranında devletleştirmelidir. Bu arada, topraklarımız altında terkedilmiş olarak duran maden hazinelerini az zamanda işleterek, milletimizin menfaatlarına açabilmek de ancak bu usul sayesinde kabildir.» - «Böyle olmakla beraber, sadece ekonomik yararlanma bakımından gerek madenlerimizde ve gerek başka ekonomik hususlarımızda, faydalı işlerimizde kullanılmak istenilen sermayenin sahiplerine hükümetimizce her türlü kolaylığın gösterileceği şüphesizdir. Bu sermayelerin kanunlarımıza tabi olması da tabiidir. Memleketin ekonomik emelleri ziraat ve ziraat sanayii olmakla beraber memlekette ötedenberi var olan örneğin dokuma sanayii gibi sanayiin himaye ve ihyası ve bazı bölgelerde yeniden kurulabilecek başka sanayiin her suretle himayesine önem verilecektir.»

Devamlı olan pragrafı (-) işareti ile ikiye bölmüş bulunuyoruz. Çünkü devletçilik kuralını, Budyeni Yoldaşa 1919'da kuracaklarını söyledikleri «devlet sosyalizmini» yerine oturttuktan sonra «sınıflar üstü olmasını istedikleri» bir idarede «sermayeye her türlü kolaylığı sağlamak» olsa olsa devtletçiliği bile genç ve muhteris müteşebbislerin yemliği haline getirmekten başka bir sonuç veremezdi. Üstelik ağır sınayi tamamen ihmal edilmekte ziraat ve dokuma gibi tüketim sanayii, hafif sanayi ön plana alınmaktadır. Bu durumda «emperyalizme ve komprador burjuvaziye» karşı tek korugan «kuvvetli devlet»ten başka birşey olamaz, o vakit de Türkiye İşçi ve Çiftçi Partisi Genel Sekreteri Dr. Şefik Hüsnü'nün dediği gibi «İktidardan yararlanan bir kısım küçük ve orta sermaye sahipleri cüretli işlerle büyük güce sahip olur, artık ekonomik baskı istemezler. Zorunlu olarak yabancı sermaye ile işbirliği ederler. Hükümete baskıda bulunurlar Halk fırkası bu iniş üzerindedir... Bu küçük burjuva fırkasına mensup üyelerin sermayeleri arttığı oranda devrimciliği azalacaktır.»

Gazi Mustafa Kemal Paşanın bütün iyi niyetine ve gerçekliğine ve de kudretine rağmen neden bir türlü çok partili rejim kurma tecrübelerinde başarı sağlıyamadığı ve neden Politik Devrimlerin yanında Sosyal devrimlere geçemediği böylece açık olarak görülmektedir. Kaldı ki genç devletin aydın kadro yetersizliği korkunçtur. Zaferden sonra açılacak olan İzmir iktisat kongresine bir Kâzım Karabekir Paşa baş olacak, ve Kongrede tüccarlığın ilk şartı beş vakit namazdır diyebilecektir. Öte taraftan da İktisat Vekilliğine mektepsiz bir Mahmut Celal (Bayar) getirilecek, İş Bankası ona kurdurulacaktır. Bu kadrosuzluk Mustafa Kemal Paşanın elini kolunu bağlamaktaydı. Ne yazıktır ki İstanbuldaki sol'un ısrarla teklif ettiği güçbirliğini kabul etmelerine kendi partilerinin sınıfsal durumu uygun düşmemekte idi.

Sözü geçen T.B.M.M. deki 1 Mart 1922 günlü demeç-

lerinde iki önemli nokta daha vardır:

«Bundan sonra da genel ekonomik faaliyetimizin ekonomik siyasetimizi açıklayarak açımladığı ve saptadığı bu görüş noktası dairesinde bir plan dahilinde, muntazam olarak yönetilmesine Heyeti Vekilemizin himmetini hasretmesi beklenilir.» ve de «inşaat ve tesislerin ve işletilmesi bugünkü mali gücümüzle orantısız büyük sermayelere bağlı olan bayındırlık işlerinde yabancı sermayeden ve gereğine göre yabancı uzmanlardan azami derecede yararlanmak memleketimizin çıkarları ve kalkınması ve milletimizin mutluluğu ve refahını az zamanda sağlamak bakımından kaçınılmaz bir şeydir» demektedirler.

Bilindiği gibi «plân» ciddi bir şekilde ele alınmamıştır, fakat diğer taraftan da yabancı sermaye yatırtmak şöyle dursun Atatürkün sağlığında yabancı sermayenin tümüne yakını yurttan kavulmuş ve Çester demiryolu planı ile Ford'un karayolu yapma teklifleri Atatürk tarafından milli bağımsızlığımıza karşıdır diye şiddetle red edilmiştir. Gerçekci lider uygulama söz konusu olunca ölümüne kadar emperiyalizmin tuzaklarını görmesini bilmiş, sade Sovyet sınayi yardımını kabul etmiştir.

Atatürk devrimlerinin sınırlarını bu önemli demeçlerini inceliyerek sunmayı yararlı gördük, çünkü ekonomi-politik bilmemenin ve işçi ile orta ve fakir köylü sınıf ve zümrelerine dayanmamanın zararı bütün «halk hükümeti» samimi iddialarına rağmen bu demeçle başlamaktadır, sıkışık günlerde cezri olan küçük burjuva aydın kadro düze varılınca «büyük burjuva» olmak normal eğilimine dönmektedir, bu küçük burjuva «devrimciliğinin» tabındandır. Zaferden hemen sonra toplanacak olan İzmir İktisat Kongresi bu eksikliğin tabii bir sonucudur.

(Tırnak arasındaki yerler: T.B.M.M., D.I,C.18, 1.3.1338 (1922))

II — İKİ TEBRİK MESAJI

T.B.M.M. nin üçüncü toplantı yılı dolayısıyla Aralof

ve Abilof yoldaşlar Meclise birer mesaj yollamışlardır, mesajları alkışlar arasında okunmuştur:

Aralof'un Mesajı

Mustafa Kemal Paşa (Başkan) - Efendim, Gündem görüşmelerine devam edeceğiz. Rusya Azerbaycan Şuralar Cumhuriyetleri Ankara temsilcilerinin Yüksek Meclise mektupları vardır. Uygun görüseniz okuyalım.

Türkiye Büyük Millet Meclisine

T.B.M.M. nin pek Sayın Başkanı Paşa ve üyeleri beyler:

Emperyalizme karşı ve İtilaf Devletlerine satılan hainlere karşı Türkiyenin bağımsızlık savaşının üçüncü yıl dönümünü idrak eylemesi dolayısıyla Türkiye halkını sizin şahsınızda tebrik ederim. (Şiddetli alkışlar)

Türkiyenin bu kadar ağır şartlar altında sürdürmekte olduğu kahramanca mücadelesi Türk halkının ruh ve irade itibarıyla ne kadar yüksek olduğunu ve Türkün geleceğinin parlaklığını bütün açıklığı ile gösterdi.

Emperiyalizmin gizli ve açık bütün kara kuvvetlerini kovmak ve tard etmek için daima silah elde olarak kendi azmini ve kabiliyetini göstermiş olan Türkiye halkı bu defa da bütün emperiyalist dünyasının üzerine üşüşmesinden dolayı umutsuz olmadı, manevi gücü kırılmadı.

Bugün Türkiye halkının, Avrupa emperiyalistleri tarafından vücude getirilmiş bir kahır ve esaret zinciri olan Sevr antlaşmasını parçalamasının üçüncü yılı Rençber Türkiye halkının emperiyalizmin unsuriyetine karşı «Helmen mübarizen» sadasıyla çıktığı bu kahramancasına hamlesi bütün Doğu ve Rusya emekçileri tarafından sevinç ve mesaretle karşılandı (alkışlar). Ve bütün Doğu'nun uyanış ve ümidini tazeledi, yırtıcı, tutkulu, ikiyüzlü ve sürünen yılanlar gibi kurnaz ve zehirli olan emperiyalizme, Batının istila siyasetine karşı Türk milletinin yiğitcesine hamlesi

bütün Doğuda ve Rusyadaki hürriyet ve bağımsızlık seven, kurtuluş ateşiyle yanan bütün kalpleri tarife sığmaz sevinçlere gark etti.

Bağımsızlık ve kurtuluş mücadelesinin üçüncü yıldönümü münasebetiyle Türk halkını bütün Rusya köylü ve işçileri adına tebrik ederken Türk Milletine olan içten hürmetlerimi sunmaya Türk milletinin son zafere pek yakında erişmesini Trakya, İstanbul ve boğazlarda Şanlı Türk Bayrağının serbest ve şen olarak dalgalanmasını yüzyıllardır emperiyalizm tarafından ezilmiş Türkiye halkının siyaset yönünden olduğu kadar ekonomik yönden hür ve bağımsız olarak mutlu ve gönençli bir hayata erişmesini kalben temenni ettiğimi de eklememe müsaade buyurunuz (alkışlar).

Özellikle Rusya halkı ve onun Şuralar Hükümeti bu mutlu ve büyük gün münasebetiyle sizleri hararetle tebrik ediyor. Çünkü Türkiye ve Rusya halkları dünya kapitalistlerinin istila hareketine karşı olan mücadeleleriyle kaderlerini birleştirmiş ve ortaklaştırmışlardır. Bu mücadele bütün doğunun kurtuluş mücadelesidir. Rusya halkı sizin zaferinizi kendi zaferi saymakta olduğundan sizin sevinciniz de onun sevincidir.

Yaşasın T.B.M.M. (Yaşasın sesleri, alkışlar) Yaşasın onun Gazi Başkanı Mustafa Kemal Paşa.. (Yaşasın sesleri ve alkışlar) Yaşasın Türk halkının kahraman ordusu ve onun zaferi.. (Alkışlar)

1 Mart 1922

Rusya Sosyalist Federatif Şuraları
Cumhuriyeti Türkiye'de Yetkili Temsilcisi
Aralof

Tunalı Hilmi bey (Bolu) — Yaşasın Rusya Şuralar Cumhuriyeti. (Yaşasın sesleri, alkışlar)

Abllof'un Mesajı

T.B.M.M. Heyeti Celilesine (alkışlar)

Pek sayın ve aziz mebus efendiler: Anadolu Türklerinin üç yıllık devriminin canlı tarihsel şahidi olan T.B.M.M. nin yıl dönümü münasebetiyle temsilcisi bulunduğum Azerbaycan Şura Cumhuriyeti Hükümeti ve işçi ve köylü halkı adına en içten kardeşce tebriklerimizi arz ve sunmakla şeref kazanırım. (Alkışlar)

Sayın efendiler, bugünkü bayram yalnız Anadolu Türklerinin değil, bütün dünya ezilenlerinin ve doğunun kurtuluş bayramı olmakla beraber biz Azerbaycan Türklerinin en aziz bir bayram günüdür. (Alkışlar)

Yüzyıllardan beri doğu milletlerini zalim pençelerine geçirmek amacıyla uğraşan yırtıcı batı emperyalistleri tabii olarak en müthiş darbelerini doğunun kapısını teşkil eden Türk ülkesi üzerine çevirmişler ve hasta sandıkları Türkiye'yi mahvetmeğe çalışıyorlardı. (Kahrolsun sesleri) Bu zorba ve zalim emellerine erişmek için birbirlerini izliyen birçok savaşlar, ittifaklar ve sayısız antlaşmalar yapmışlardır. Dünya Savaşı sonunda bile aynı amacı izliyerek Sevr antlaşmasını meydana çıkarmış ve onun gereği olarak İstanbul'un ve İzmir'in işgaliyle yetinmiyerek anavatanımızın bölünmesi ve bu hainçe amaca fiilen erişmek için Türkiyenin tarihi düşmanı ve cellat emperiyalistlerin yalak kölleri olan Vahşi Yunan ordularını sevgili Anadolumuzun içerisine sokmuşlardır. (Allah kahretsin sesleri) Fakat sayın mebus efendiler bütün bu zulümlerin ve vahşiliklerin, hunharlıkların neticesinde bize bugünkü bayramı ve kendilerine bugünkü umutsuzluk ve karamsarlığı yaşamaktan başka bir şeyi yapmayı başarmamışlardır. Evet yüzyıllarca ezilenlerle zalimler ve doğu emekçisiyle batı mağrurlarının arasında cereyan eden kanlı hayat ve ölüm savaşının artık zahmet çeken doğunun ve ezilenler dünyasının yararına olarak çözümleneceğini haber veren talih yıldızı Doğunun ufuklarında parlamağa başladı. Bu yıldız Anadolu emekçi halkının sarsılmaz azim ve iradesinden doğmuş ve

zülum edici Batının gözlerini çıkaracak kadar etrafına güçlü nurlar, ışıklar ve şafaklar saçan T.B.M.M. olmustur. (Alkışlar).

Diğer yönden Rusyada yaşayan bütün işçi ve köylü ayaklanarak Doğunun en mühiş düşmanı olan Çar istibdadını ve yönetim tarzını kara topraklara gömerek al hürriyet bayrağını yükseklere kaldırmış «ve ezilenlere hak, hukuk ve bağımsızlık, zalimlere ise ölüm» diye yüce sesle bağırmış ve ilk bakışlarında Doğunun diğer tarafında saray ihanetlerinden kurtulmuş diğer zahmet çeken bir halk görmüştür. Bu halk da aynı şekilde «artık hak da, hukuk da, vatan da sevgili vatanım da, efendilik de benim içindir ve kimse artık benim hakkıma, hayatıma tecavüz etmesin» diye bağıran kahraman Türk halkıydı, ki, aynı Rusya'da olduğu gibi hem dahili, hem harici zalimlerine karşı savaş ilan ederek kahramancasına savaş alanına atılmış ve bütün Doğu'ya kurtuluş umutları veren parlak ve sevimli yıldızını yükseklere kadar kaldırmış ve düşmanların hep umutlarının boş ve çürük hayallerden ibaret olduğunu ispatla, kendi azmi, sebatı ve kahramanlığıyla bütün dünyayı hayretler içerisinde bırakmıştır.

Bu üç yıl zarfında o parlak sevimli yıldızın yüzünü birtakım kara bulutlar tutmak istemişlerse de pek tabii olarak başaramamışlar ve başaramıyacaklardır. Çünkü bu yıldız emekçi Türk halkının ruhundan vicdanından doğmuş hürriyet ve bağımsızlık yıldızıdır. (Alkışlar) Ve bunun müdafaası için halk son damla kanına kadar savaşmaya azmetmiştir.

Sayın arkadaşlar, biz Azerbaycanlılar, Şura Rusyası ve Rusya büyük devrimi sonucunda hürriyet ve bağımsızlıklarını elde etmiş bulunan bütün milletler Doğunun bu sabah yıldızını kendi hürriyet yıldızımız kadar severler ve ona aynı derecede tapar bulunuyorlar. (Alkışlar).

Biz Azerbaycanlılar İzmir'in işgalinden ta şimdiye kadar Anadolu'nun bağrına yayılmış olan cephelerdeki kah-

raman Türk ordusunun her bir adımını bütün kalp çarpıntısıyla izlemiş ve izlemekteyiz ve Anadolu'da olan her bir olayı aynı hissiyatımızla yaşamışız, yaşıyoruz ve her zaman yaşayacağız. Biz, çok yakın bir zamanda, esaretiyle her bir Türkün kalbini dağlıyan sevgili İstanbul'un ve İzmir'in göklerinde Anadolu bağımsızlık bayrağının dalgalanacağına bütün vicdanımızla inanıyoruz, çünkü cephelerde çarpışan kahraman evladına sırtında zahire ve mühimmat taşıyacak kadar sayın ve yüce gönüllü annelere malik bir memleket düşman esaretinde kalamaz. (Alkışlar)

Bize bugünkü saadeti yaşatan ve İstanbul'un, İzmir'in ve Trakya'nın kurtuluşu günü saadetini yaşatacak olan Anadolu soylu halkına, onun sayın temsilcilerine ve vatanın zülmedenlerine karşı göğüs geren Anadolu devrimci kahraman ordusuna, onun sevgili Başkumandanı Gazi Mustafa Kemal Paşa Haziretlerine, kahraman kumandanlarına, gayretli subaylara ve azimli askerlerine en içten kardeş tebriklerimin ve teşekkürlerimin sunulmasını ve bildirilmesini rica ve istirham eylerim efendim. (Alkışlar).

Azerbayçan Sosyal Şura Cumhuriyeti
Türkiye Temsilcisi
İbrahim Abilof

Mustafa Kemal Paşa (Başkan) — Efendim arkadaşlardan Celal Nuri (İleri) bey ve başka arkadaşlarının bir takriri vardır.

Heyeti Celileye

Bize kardeş muamelesi edip bugünkü Milli bayramımıza kemali samimiyetle katılan Rus ve Azerbaycan Cumhuriyetleri Hükümetlerine ve elçileri Aralof ve Abilof yoldaşa teşekkür beyanını kapsayan cevabın Divan Başkanlığınca yazılmasını teklif ederiz.

Gelibolu	Diyarbekir	Ergani
Celal Nuri	Şükrü	Hakkı

Başkan — Kabul edenler ellerini kaldırsın (İttifakla

sesleri) İttifakla kabul edilmiştir (x).

T.B.M.M., D.I,C.18, İçtima: 1, 1.3.1338 (1922).

III — YİNE TEBRİK MESAJLARI VE CEVAPLARI

Başkan — Efendim telegraf vardır. Rusya ve Azerbaycan Şuralar temsilcileri tarafından Meclis Başkanlığına verilmiş, Başkan Paşaya gitmiş, Başkan paşa da Meclise havale ediyor.

T.B.M.M. Riyaseti Celilesine

İkinci İnönü zaferinin yıl dönümü münasebetiyle Rusya ve Azerbaycan temsilcisi tarafından gelen tebriknâme suretleri aşağıda arzedilir.

Başkumandan Mustafa Kemal
29.3.1338

İkinci İnönü savaşının yıl dönümü münasebetiyle bugünkü yeni Türkiye'yi ihya eden kahraman Türkiye Devrim ordusunu tebrik ederim. Eminim ki, Türkiyenin şanlı ordusu ve onun azim ve celadeti Batının zalim emperyalistlerden, vatan ve milletlerini Avrupa kapitalistlerine satan millet ve memleket hainlerinin elinden milleti kurtaracaktır. Rus köylü ve işçi hükümeti düşmanı yenilgiden yenilgiye sürikliyen, pek yakında ona kesin darbeyi vuracak olan kahraman Türkiyeyi, ordusunu en samimi hisle selamlar. Rusya halkı emindir ki, Türkiye ordusunun ağır yumruğu ergeç düşmanı ve onu himaye eden emperyalist ve kapitalistleri ezecek ve yenecektir. Garip tesadüf düşmanlarımız kutladığımız zaferin tam yıldönümünde gizli bir amaçla mütareke teklif ediyorlar. İkinci İnönü zaferi Türkiyeyi güçlendirdi. Zu zaferler şüphesiz devam edecektir. Ard arda gelecek olan bu zaferlerden pek yakında mutlu sonuçlar çıkacaktır. Yaşasın bağımsız Türkiye halkı. Yaşasın ordunun başkumandanı ve kumandanları, subayları

(x) Bu yazı zabıtlara geçmemiştir.

ve erleri. (Alkışlar)

Rusya Şuralar Cumhuriyetinin Temsilcisi
Aralof

X X X

Ne mutluyum ki, bugün şanlı Türkiye ordusunun tarihlere şan veren büyük bir zaferini tebrik etmek için onun samimi bağrında bulunuyorum. Yarın İkinci İnönü zaferinin ikinci yıldönümüne kavuşuyoruz. Bu münasebetle Azerbaycan Şuralar Hükümetinin ve bütün Azerbaycan halkının en içten kardeşlik tebriklerini, selamlarını büyük kardeş milletin şanlı ordusuna yollarım. Türkiye ordusu izlediği idealin yüksekliğini tamamiyle biliyor. Onun kazandığı her zafer, onun gösterdiği her fedakârlık Doğu milletlerinin, ezilenler dünyasının kurtuluşuna doğru bir adımdır. Zulüm dünyasının, emperyalist siyasetinin artık iflas zamanı gelmiştir. Gaspedici, hilekâr ve iğfal edici Batı emperyalistlerinin bütün hile, desise ve dolanlarına karşı bütün ezilen milletler kahraman Türk ordusunun destekleyicisi olarak son olarak son darbeyi vurmakta gecikmiyecektir. Hak er geç zafer sağlıyacaktır. Türk ordusuna ne büyük şeref ki, hakkı ve insanlığı kurtarmak için çarpışıyor. Yaşasın Türkiye halkı, Yaşasın yüce Türkiye ordusu ve onun Başkumandanı, kumandanları, subayları ve erleri .

Azerbaycan Şuralar Cumhuriyeti Temsilcisi
İbrahim Abilof

(alkışlar)

Başkan — Uygun görürseniz Başkanlık divanı gereken cevabı yazar.

T.B.M.M., D.I,C.18, İçtima 17, 30.3.1338 (1922)

X X X

T.B.M.M. Başkanlığına

İkinci İnönü zaferinin yıl dönümü münasebetiyle Bu-

hara Türkiye olağanüstü Siyasi Kasıtlarından gelen tebrik yazısı sureti aşağıda arzedilir.

31.3.1338

Başkumandan Mustafa Kemal

— Suret —

Bu gün Türk Milletinin sırf hayat hakkı ve bağımsızlığı uğruna atıldığı mücadelenin unutulmaz, kutsal, şerefli bir günüdür. Allahtan sonra kendi keskin süngüsüne dayandığını bilinçli bir tarzda idrak eyliyen Türk kumandanları bugünkü meydan savaşlarında yokoluşa serilen zalim Yunanın yakın bir zamanda tam hakiki anlamı ile yenilgisini görecektir. Bu ulu ve şerefli günü Buhara Halk Şuraları Cumhuriyeti Hükümeti ve Emekçi halkı ve askerleri adına B.M.M. hükümetinin kahraman ordusunu, subaylarını ve dâhi kumandanlarını yüceltme ve tebriklerle selamlıyor, pek yakında açık hakkına ve milli Misak dairesinde emel ve maksatlarına erişmelerini kemali hararetle Cenabı haktan yakarıyoruz.

30.3.1338

Buhara Türkiye Olağanüstü Siyasi Kasıtları

Mehmet Nazari Mehmet Recep

(teşekkür ederiz sesleri)

Çolak Selahaddin Bey (Mersin) — Reis bey bu orduya yazılmış, Meclise değil...

Başkan — Uygun görürseniz buna da emsali gibi bir cevap yazalım.

T.B.P.M., D.I,C.18, İçtima: 19, 3.4.1922

IV — MUSTAFA KEMAL PAŞA'NIN CEVAPLARI

Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın cevaplarını vermeden önce Mustafa Kemal Paşanın bulunduğu durumu ve sonraki bazı hareketlerinin nedenlerini değerlendirmek için

bir nokta üzerinde durmamız gerekiyor. Az sonra bir muhalefet partisi olarak belirecek, daha sonra Terekkiperver Cumhuriyet Partisi şekline girecek olan oportünistler, liberallik maskesi altında gerici güçlere dayanacak olan kişiler, mecliste sert ve pek de dürüst olmayan bir yıpratma savaşına girişmişlerdir, bu adamlar doğum yeri yurt dışında, Selanik'de kayıtlıdır diye Mustafa Kemal Paşa'nın Millet Vekilliğini yok edecek bir kanun teklif edecek kadar azacaklar, küçüleceklerdir.

İşte başında Başbakan Rauf bey ve diğer ünlü generaller bulunan bu muhalefet grubunun o zamanki sözcüleri Hüseyin Avni gibi, Çolak Selahattin gibi kişilerdi. Çolak Selahattin Beyin yukarıdaki itirazı bu bakımdan gayet açıktır, Sovyet hükümeti ile olan ilişkilerimize gölge düsürmek için doğrudan doğruya hücuma yüz bulamadığından dolaylı olarak ve usül yönünden Buhara Türk ve müslüman heyetinin tebriklerine ve tebrikleri Meclise sunan Kemal Paşaya karşı çıkmaktadır.

Zaten bundan sonra zabıtlarda Aralov, Abilov ve diğer Sovyet temsilcilerinin mesajları okunmayacak, sadece «mesaj geldi, başkanlık gereken cevabı verir,» şeklinde geçiştirilecektir. Ve Aralof'un hatıratında belirttiği gibi bunu yapan Başbakan Rauf (Orbay) olacaktır. Bütün bunlar bir defa daha Mustafa Kemal Paşanın yönetici üst kadro tarafından nasıl geriye doğru çekildiğini, muhalefetlerin gericiliğin istismarı karşısında neden demokrasiye geçemediğini açıkca göstermektedir. Kaldı ki ittihatcılar da pusuda beklemektedirler.

İzmir suikastı davasında hepsi birden politik bir güç olaraktan tasfiye edilecektir, ancak bu vesile ile SOL'da kanun dışına itilecek ve halkın demokratik bilinçlenmesi yolları kapanacaktır.

XXX

Abilof yoldaşa telgraf (31 Mart 1922)

İkinci İnönü zaferinin yıl dönümü münasebetiyle Azerbaycan Şuralar Cumhuriyeti ve halkı adına vaki olan samimi tebriklerinize özellikle teşekkür ederim. Hak ve bağımsızlık uğrunda bütün bir zulüm dünyasına karşı kutsal bir cihet açan Türkiye ordusu hakkındaki övücü iltifatlarınızdan çok duygulandım. Azerbaycan halkının ve onun sayın Temsilcisi olan zatı âlilerinizin özden tebrikleri ve kardeşlik selamlarınız ordumuza ve bütün memlekete bildirilmiştir. Tebrik yazınız hararetli alkışlar arasında B.M.M. de okunmuştur. Ben eminim ki, milletlerin hak ve bağımsızlıklarına hürmetkâr olmayan ve bütün insanlığı zulüm ve zorbalık altında ezmek istiyenler, şu kutsal savaşta ergeç yenileceklerdir.

Bu vesile ile T.B.M.M. ordusunun Azerbaycanın genç kahraman Kızıl ordusuna ve bütün Azerbaycan halkına ve hükümetine kardeşlik selam ve hürmetlerimin bildirilmesine delalet buyurmanızı rica ederim.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı
Başkumandan
Mustafa Kemal

A. IV., S. 429

Ve de Aralov Yoldaşa 2 Nisan 1922 günlü telgraf:

Rusya Şuralar Cumhuriyetinin sayın temsilcisi Aralof Yoldaşa,

İkinci İnönü zaferinin yıl dönümü münasebetiyle Rusya Şuralar Cumhuriyeti ile halkı ve kahraman Kızıl ordusu adına tebrik beyanınızı kapsayan mektubunuzdan ve bu mektupta belirtilen samimi tebrikleriniz ve temennilerinizden son derece duygulandım. Tarihimizin en elemli ve karanlık döneminde her taraftan taşlama ve saldırıya uğradığımız anlarda hakkımızı en önce teslim etmek hakşinaslığında bulunan Rusya Şuralar Cumhuriyetinin ve onun sayın temsilcisi olan zatıalilerinin böyle bir zaferin kutlanışında ne büyük bir şiddetle ilgilenecekleri suhuletle kabili

takdirdir.

Giriştiğimiz şu mücadelenin amacı tabii hukukumuzu elde etmektir. Rusya halkının ve kahraman Kızıl ordusunun tebrik ve selamlarını ordumuzun bütün kıtalarına tebliğ edilmek üzere gereken makamlara bildirdim.

Tebrik mektubunuz Meclis Genel Heyetinde okunmuş ve İttifakla pek samimi olarak ve alkışlarla karşılanmıştır. Ezilen doğu dünyasının uyanış ve kurtuluşuna yol açan kurtuluş ilkelerini hak ve adalet esaslarına dayandıran Rusya Şuralar Cumhuriyetinin başarı sağlamasını temenni eder ve bu vesile ile karşılık olarak gasıp düşmanlarını öz vatandan kesin olarak terd etmeğe and ve taahüt eylemiş bulunan Türk ordusunun sıcak ve içten selam ve saygılarının arkadaş dev Kızıl orduya bildirilmesini rica ederim.

Türkiye Büyük Millet Meclis Başkanı
Başkumandan
Mustafa Kemal

A. IV: S. 429/30

V — LENİN YOLDAŞA MESAJ

Ankara, 10 Nisan 1922

Aziz başkan,

Rusya ile vardığımız hayırlı anlaşmayı, bizimle Kafkasya ve sonra da Ukrayna Cumhuriyeti arasındaki antlaşma izlemiş olup Türkiye Büyük Millet Meclisi bu sonucu antlaşmayı tasdik etmiş bulunmaktadır.

Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeleri arasından seçilmiş olağanüstü bir heyet, SAĞLIK VE SOSYAL YARDIM KOMİSERİ Doktor Riza Nur beyin başkanlığında tasdik belgesinin karşılıklı değiş tokuşunda bulunmak üzere Ukraynaya hareket etmiştir.

Moskova anlaşmasında hazır bulunan temsilcilerden birisi olan Riza Nur Bey ayrıca özel bir görevle sizi ziyaret edecektir.

Rus dostluğu geçmişte olduğu gibi her zaman Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetinin temel politikası olacaktır.

Halen Emperyalist ve Kapitalist devletlerin ortaya attıkları yeni yöntemler karşısında memleketlerimizin her zamankinden daha sıkı bir blok teşkil etme zorunda olduklarına inanıyorum. Rusyanın birçok defalar bize yaptığı yardım bizce özel bir önem taşımaktadır.

Şüphe yok ki Riza Nur Bey konuşmaları sırasında bu konuya değinecektir. Her halükârda, içinde bulunduğumuz şartlarda bu yardımın bizden esirgenmiyeceğine büyük inancım vardır.

Aziz Başkanım, en ciddi ve en derin bağlılık hislerimle, en iyi niyetlerimi arzederek bitiririm.

Mustafa Kemal

Lenin Yoldaş'a
Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler
Birliği Hükümetleri Halk Komiserleri
Konseyi Başkanı

A. IV: S. 432/3; Bıyıklıoğlu S. 72 (Fransızca telgraf).

VI — MECLİSTE ZORLUKLAR

Başkumandanlık — Ankara
Gayet gizli — 5.5.1338 Cuma
Bizzat açılacak — Saat 2 Dk. 20

Doğu Cephesi Kumandanlığına

Cephede bulunmak nedeniyle, son bir iki ay süresinde bulunmayışıma rastlayan Meclisin durumu dikkat edilecek bir hal almıştır. Yine Meclis tarafından yapılmış olan kanun gereğince bazı Vekâletler için gösterilen adaylara oy vermiyerek üyelerden büyük bir sayısının çekimser kalması, boş vekâletlere Vekil seçimine (engel olmakla) hükümeti kısırlığa mahkûm eylemektedir. Özellikle orduya değin görevlere karışmalar, orduyu etkiliyecek kararlar çı-

karmağa çalışmak arzu ve eğilimi görülmektedir. Bunun sonuncu olarak hükümetsizlik ve ordunun üzgünlüğünü doğuracak isteklerde bulunan bu hareket tarzının kısmen bazı dış çevrelerden ilham aldığı da kuvvetle hissedilmektedir... Başkumandanlık kanununun uzatılması (konusunda bazı üyelerin çekimserliği ve bazılarının oylamaya katılmamaları sonucunda RN) Mesele cumartesiye kalmıştır böyle bir maceranın özellikle siyasi ve askeri durumun en ziyade yüklü olduğu böyle bir zamanda... varlığımızın en can alacak noktasında önemli zaaflar doğuracaktır...

Başkumandan
Mustafa Kemal

K. K. S. 1115, A. IV, S. 438/9

Yukarıda da işaret ettiğimiz gibi Mustafa Kemal Paşanın içinde mücadele ettiği durumun tersliği bu yazı ile daha da iyi belirmektedir.

VII — YİNE EMPERYALİZMLE MÜCADELE VE RUS İLİŞKİLERİ

Mustafa Kemal Paşa İzmitte Vakıt gazetesi yazarına konumuzla ilgili olarak şunları söylemiştir:

Soru — Ali Fuat Paşa'nın Moskova'dan Ankaraya gelişi bazı taraflarca kötü yorumlanmak istenmişmidir?

Cevap — Buna kesin olarak yer yoktur Türkiye Rusya dostluğu bildiğiniz şekilde devam ediyor. İlişkilerimiz samimi ve güçlüdür. Anayasada değişiklik yoktur ve olmıyacaktır. Vekiller Heyetinin yetki ve sorumluluğuna ait kanun tamamlandı. (18 Haziran 1922)

A. III, S. 32.

Rus Elçisi Aralof'un İran Elçisi İsmail Han şerefine verdiği ziyafette konuşan Mustafa Kemal Paşa demiştir ki:

«...Aralof arkadaşımız diğer arkadaşlarımız gibi daima doğunun günahsız ve ezilen milletlerinin hislerini temsil eden insanları bir araya getirmek ve onları dertleştirmekle pek büyük bir görev yapmaktadır. Bundan dolayı kendilerini tebrik ederim. Hemdert olanlar birbirilerini arar ve bulurlar. ...Türkiyenin bugünkü mücadelesinin yalnız Türkiyeye ait olmadığını, bütün arkadaşlarımız ifade etmiş iseler de, bunu bir defa daha doğrulamak gereğini hissediyorum. Türkiyenin bugünkü mücadelesi yalnız kendi adına ve hesabına olsaydı belki daha kısa, daha az kanlı olur ve daha çabuk bitebilirdi. Türkiye büyük ve önemli bir gayret sarfediyor. Çünkü savunduğu bütün mazlum milletlerin, bütün doğunun davasıdır ve bunu sonuca bağlayıncaya kadar Türkiye, kendisiyle beraber olan doğu milletlerinin beraber yürüyeceğinden emindir. Türkiye şimdiye kadar var olan tarih kitaplarının gereğini değil, tarihin hakiki gereğini izleyecektir. Gerçekten var olan tarihlerin kaydettiği olaylar milletlerin hakiki fikir ve amaçları, haraketleri değildir.

Doğu milletleri kendi iradeleri, kendi hisleriyle haraket etmiyorlardı. Onların başında bir takım müstebit, keyfi haraket eden Çarlar, Hüdaventler vardı...»

A. II, S. 39/40, 7 Temmuz 1922.

X X X

Bir şölende söylemiş olan bu sözlerde çok doğru hisler olmakla birlikte; bizim Milli Bağımsızlık savaşımızın tarihsel anlamı hakkında bir nokta üzerinde durmamız gerekiyor. Sovyet devrimi olmasaydı, dünya kapitalist zinciri bir noktasında kopmasaydı, bütün emperialist dünyasının önce Sovyet Rusya'yı yenmek sonra da yangının sıçramasını önlemek gibi bir can dertleri olmasaydı, dünya bağımsızlık savaşları dönemine giremezdi, milli mücadelemiz başarı sağlıyamazdı. Mustafa Kemal paşanın birinci bölümde sunduğumuz «durum muhakemesi» bunu güzel bir şe-

kilde ispat etmektedir. Diğer taraftan Kemalist haraketin **dünyadaki ilk milli bağımsızlık savaşı** sayılmasının da nedeni buradadır. İstiklal Savaşımız tarihte dünya kapitalizmini emperiyalizmi yenen ilk bağımlı devlet örneğini vermektedir. Çünkü örneğin bir Bulgaristanın, bir Yunanistanın bağımsızlık kazanma mücadeleleri, geri kalmış bir ortaçağ İmparatoğluğundan kopma gayretleriydi, emperiyalistlerin yardımı ile, ve de emperiyalistlerin yararına Osmanlı devletinin parçalanması süreci içinde değerlenmekteydi. Halbuki İstiklal savaşımız tarihte ilk defa için dünya kapitalist cephesine karşı geri kalmış bir ülkenin başarılı ayaklanmasıdır. Bu da ancak başarı kazanan ilk Sosyalist ihtilalin yarattığı ortamda zafer olanaklarının sağlanmasıyla oldu. Bu, İstiklal Mücadelemizi küçültmez, aksine onu bütün geri kalmış ve bağımlı ülkeler için bir örnek haline sokar.

VIII — ZAFER TEBRİKLERİ

26 Ağustos 1922 günü Afyon cephesinde başlayan Büyük Taaruz, 30 Ağustos günü Dumlupınar Başkumandanlık meydan muharebesinde kesin bir zaferle sonuçlanacak ve 9 Eylül günü Şanlı ordularımız İzmire girecektir. Gazi Mustafa Kemal Paşa Anadolu halkının istilacılara karşı kendindengelmelikle açtığı direnişi koordine etmiş, politik ve askeri öncülüğünü eline almış, bütün engellerin içinde bu mücadeleyi zafere eriştirebilmiştir.

Artık kendileri için çok yüklü bir çalışma dönemi başlamaktadır.

— 1 —

Bu arada Türkiyedeki tek sol parti olan Dr. Şefik Hüsnü'nün Genel sekreteri bulunduğu Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Partisi İstanbulda faaliyet halindedir. Parti ve Türk solu Milli Mücadelemizde bir yönden işgal altındaki

İstanbulda hükümet ve işgal kuvvetleri ile mücadele ederken ve Aydınlık dergisini çıkartırken, diğer taraftan Anadolu savaşına katılmış, Fransızlara karşı demiryolu grevleri düzenlemiş, İstanbulda işçi haraketleri ve grevler tertiplemiştir. Anadolu mücadelesini ilk günden destekleyen T.İ.Ç.S.P. zafer kazanılınca aşağıdaki beyannameyi Ankaraya yollamıştır :

Bütün İşçi ve Fakirlere Çağrı

Anadolunun kahraman işçi ve köylüleri Mustafa Kemal Paşanın zekâsı ve akıllılığı sayesinde bütün dünya işçi ve fakir köylülerinin koruyucusu ve sahibi yerine geçen Rus Bolşevik Hükümetiyle bir yardımlaşma ve dostluk antlaşması yaptıktan sonra, yüzyıllardan beri düşmanımız olan Avrupa ve Amerika paracı milyonerlerinin Doğu için yaptıkları kanlı planlarını bozdular. Bu emperiyalist ve soyguncu, altına tapanlar gürühunun elinde bir maşa olmaktan başka bir şey olmayan Yunan Kralına ve generallerine hadlerini bildirdiler. Yunanistanda komünist arkadaşlarımızı hapis ederek hayatlarını tehlikeye koyan Yunanistanın zenginler yardakçısı katil hükümeti işçi ve köylülere yaptığı haksızlığın cezasını tam olarak görmelidir. Anadolu halkının dünyaya hayret verecek bir gayretle yakasından çıkarıp attığı siyah pençe ve onu perde arkasından oynatan kuvvet tamamiyle kırılmalı..

19 Eylül 1338 (1922)
Bütün Dünya İşçileri Birliği

M.T.S. 157 (Tam Metni : Aydınlık 1969 Sayı : 8)

Aynı dönemde Başkumandanlık meydan savaşında Yunan soculları Yunan Kralcı ve emperiyalist istila ordusunun yenilmesi için ellerinden geleni yapmışlardır, savaş süresince birçokları idam edilmiştir. (Bak : a.g.e.)

— 2 —

T.B.M.M. ne Sovyetlerin yolladıkları tebrikler :

Başkan Beyefendi,

İlerideki tebrikin Meclise bildirilmesini zatıalinizden rica ederim..

İzmir'in geri alınışından dolayı son derecede mutlu olarak Türk bağımsızlığının en güçlü savunucusu olan Meclise içten tebriklerimi arz eylerim. Rus halkı Batı emperiyalizminin küstahca iddialarına son verecek olan bu kesin zaferi büyük sevinçle öğrenecektir. Elden geldiği kadar kısa bir süre zarfından Türk bayrağının geçici bir süre için kendinden ayrılan bütün Türk sahillerinde büyük bir gururla dalgalanacağına ve kahraman Türk ordusunun şanlı Kumandanı Mustafa Kemal Paşa'nın himayesi altında İstanbul ve Edirne'yi de yabancı işgalinden kurtarmağı başaracağına, Hükümetin kesin olarak ümitli olduğunu onun adına zatı alilerine bildirmeme müsaade buyurunuz.

Yaşasın Doğu'nun emperiyalizme karşı elde ettiği zafer!...

10. Eylül 1922
Rusya Şuralar Cumhuriyeti
Yetkili Temsilcisi
Aralof

T.B.M.M., D.I,C.28, İçtima : 101, 13.9.1338

Mustafa Kemal Paşa cephededir, cevap vermek için takrir bile verilmemiştir.

Sovyet Devriminin beşinci yıl dönümü dolayısıyla Gazi Mustafa Kemal Paşa aşağıdaki telegrafı çekmiştir. (7. Ekim 1922) :

Merkez Panrus Komitesi Başkanı Mr. Kalinin'e

Rus milletinin eski yönetim tarzı kalıntılarına son vererek yeni bir dönem açan ihtilalin hatırlanacak olan beşinci yıl dönümüne tesadüf eden tarihi gün münasebetiyle temiz yürekli tebriklerimi zatınıza beyana müsanaat ederim.

Bu ihtilalin dev eseri olan Türk-Rus dostluğunun pek-

leşmesi böyle birlik olan Türk ve Rus milletleri ilişkilerinin karşılıklı esası olduğunu ve böyle kalacağını ilave etmekle memnunum.

Rus milletinin saadeti ve refahı hakkındaki en ciddi temennilerimi beyan ederken zatınız hakkındaki içten hissiyatımı da kabul etmenizi rica eylerim.

(T.B.M.M. Başkanı)
Mustafa Kemal

A. IV, S. 478.

— 3 —

T.İ.C.S.P. MESAJI

Türkiye Büyük Millet Meclisine

İstanbulun bilinçli işçileri, Türk işçi ve köylü ordularının, bütün dünya proleteryasının yardımıyla, dünya emperiyalizmine karşı kazandıkları zaferi kalplerinden alkışlamışlardı. Zaferden sonra asalaklar ve zalimler saltanatı yerine millet saltanatının geçmesi suretiyle yapılan siyasi devrim onları daha derinden sevindirdi. Bu münasebetle İstanbul aydınları arasında görülen gerici durumu nefretle kınar, ilericilik yolunda yapılacak mücadelede bütün emekçi sınıfının devrimcilerle sonuna kadar beraber olacağını inanır, ve yakın bir gelecekte işçi ve çiftçilerimizi hakiki kurtuluşa eriştirecek tek çare olan müşterek üretim ve mülkiyete dayanan sosyal devriminin olacağını kuvvetlice ümit ettiğimizi arz ile Millet vekillerini tebrik ederiz.

Türkiye İşçi ve Çiftçi
Sosyalist Partisi adına
Dr. Şefik Hüsnü

T.B.M.M., D.I.C : 24, İ : 138, 15.11.1922

T.B.M.M. adına gelen cevap şöyledir :

İstanbul İşçi ve Çiftçi Sosyalist Partisi

Dr. Şefik Hüsnü beye

Kişisel saltanatın kaldırılması ile eğemenlik hukukunun milletin eline geçmesi ve T.B.M.M. nde belirmesini saptayan kararın ilanı vesilesiyle çekilen telegrafınız heyeti umumiyeye arzedildi. Milletin ilerleme yolunda hiç bir engele rastlamaksızın yürümesini hedef bilen ve bunun kefili bulunan Milli Eğemenliğin tebrikinden dolayı teşekkür olunur efendim.

Türkiye Büyük Millet Meclisi
İkinci Başkanı
Dr. Adnan (Adıvar)

Aydınlık No. II,S. 295, T.Z.T., P., S. 439. (19 Kasım 1922)

IX — HALK PARTİSİNİ KURMA KARARI

Zafer sağlandıktan az sonra Mustafa Kemal Paşa pek haklı olarak bir politik parti kurmak kararını almıştır. Tevfik Rüştü bey sözü geçen röportajında 1964 yılında «Türkiyede sosyalist bir parti kurulmasını doğrusu çok isterdim.. C.H.P. kurulurken sosyalist ilkeleri programa geçirmeğe çalıştık. Herkesin emeği ve kabiliyeti ölçüsünde yararlanması ilkesini koydurduk. ... Ama Hasan Saka gibi liberaller karşımıza çıktı. Atatürk görüşleri uzlaştırmağa gitti. İlke programda aynen kaldı fakat sulandırıldı» demektedir. 1969 yılında Y.T.P. ye giren ve Yönetim Kuruluna seçilen bir kişinin Sosyalizm anlayışı tartışmağa deymez, ancak söyledikleri doğrudur. Kaldı ki «Emeğe göre gelir» gibi yuvarlak sözlerin programa girmesi bir anlam taşımamaktadır. Sosyalizm bir programa konulacak formüllerle kurulmaz. Sosyalizm belirli bir cemiyet şeklidir, her memleketin uygulamasına göre özellikleri olabilir, fakat o bir üretim tarzıdır, insanlar arasında belirli üretim ilişkileri gerektirir. Sınıfsal bir karakteri vardır, ona işçi sınıfının önderliği yoluyla varılır.

Mustafa Kemal Paşa ise meselenin bu tarafına hiç eğilme-

miştir. Orijinalının fotokopisini sunduğumuz bir beyanatında diyorlar ki :

«Ben öyle bir parti kurmasını tasarlıyorum ki bu parti milletin bütün sınıflarının refahını ve mutluluğunu sağlamayı yönetilmiş bir programa sahip olsun. Milletimizin şartları buna elverişlidir.» (13. Ocak 1923)

Belgenin Aslını Sunalım

Türkiye Büyük Millet Meclisi
Azasına Mahsustur.

«Mustafa Kemal Paşa'nın hattı desti olup 13 Kânunu sani 1339 da Celâl Nuri Beyin suallerine cevaben yazılmış ve (İleri)'ye telegrafla çekilmiştir.»

1 — Lozan konferansı hararetli ve pek ciddi bir safhaya dahil olmuştur. İtilâf Devletleri murahhasları henüz hukuku tabiiye ve meşruamızı lâyıkile takdir (etmiş) **eder açık bir zihniyet** (x) **irae etmiyor.**

(Mahaza) **Cihanın ahvali umumiyesini** (efkâr) **asrın ve hadisatın** (- - -) **doğurduğu yeni fikir cereyanlarını ve bunların müteveccih bulunduğu hedefleri nasıl kahirane** (xx) **hatvelerle yürütmekte olduğunu tetkik edenler Türkiyenin bir an evvel hali sükûn ve huzura kavuşmasına mümaneatın kat'iyen kendi aleyhlerinde olduğunu bariz bir surette görmektedirler.**

2 — Cepheyi teftişten maksadım orduları yakından görmektir. Son muzafferiyetten bu güne kadar talim ve terbiye (ve manevre) **ile geçen** (xxx) **günlerin semeratını tetkik edeceğim.**

Aynı zamanda halk ile de yakından temasa gelmek ve onlarla (hasbiha) **hal ve atiye ait hasbihallerde bulunmak isterim.**

3 — Halk Fırkası hakkında esnayi seyahatimde bu-

lacağım fırsatlardan istifade ederek bazı izahlarda bulunmak niyetindeyim.

Benim fırka teşkil etmem hakkında endişeli mütâlâada bulunanları tenvir edeceğim.

Ben öyle bir fırka teşkilini tasavvur ediyorum ki, (mil) bu fırka milletin bütün sünufunun refah ve saadetini temine matuf bir programa malik olsun. Milletimizin şeraiti buna müsaittir.

Not : Atatürkün Söylev ve Demeçlerinin 2. ci cildi 49/50 sahifelerinde bulunan bu yazı bizde bulunan aslından farklıdır. Önce tarihi 14 Ocak değil, 13 ocak 1923'dür. Sonra Celâl Nuri'ye söylenmiş değil, onun sorularına karşılık olarak yazılmış bulunmaktadır. Üç ayrı sahife halinde yazılan cevaplar bir'den üç'e kadar numaralanmıştır, telegraflı metinde belli olmayan satır başları vardır. Kelime hataları ise şunlardır : (x) (vaziyet) değil : (zihniyet) tir. (xx) (mahirane) değil : (kahirane)'dir. (xxx) (geçmiş) değil : (geçen) şeklindedir.

Ayrıca Gazi Paşa'nın sildiği kelimeler parantez arasında gösterilmiş bulunmaktadır. (---) şeklinde gösterdiğimiz ise okunamayacak şekilde karalanmıştır.

Silinen yerler Mustafa Kemal Paşa'nın üslubu bakımından ilginçse de asıl önemli olan taraf işbu yazının telgraf verilirken yapılan hatalardır.

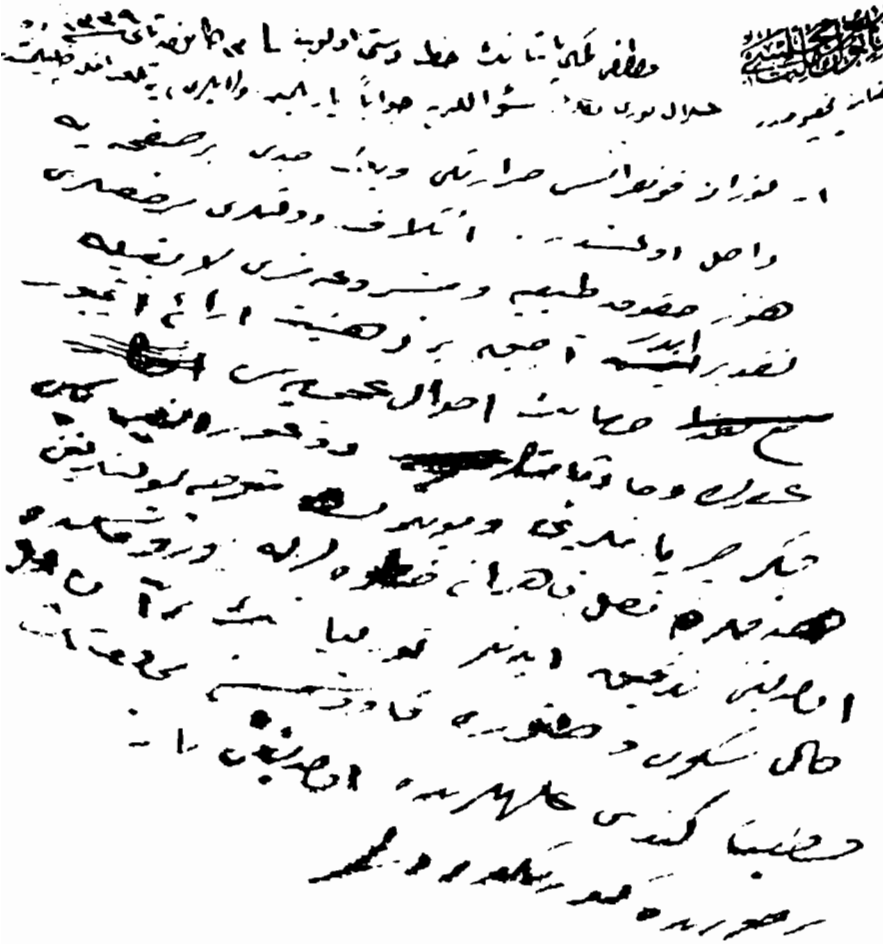
Söylev ve Demeçler'deki metinde : «doğal ve haklı haklarımızın hakıyla değerlendiren bir zihniyeti göstermiyorlar» yerine (durum göstermiyorlar) şeklinde bir değim geçmektedir.

Aynı şekilde : «yeni fikir cereyanlarının (yani komünistliğin ve de bağımsızlık savaşlarının) nasıl KAHREDİCİ adımlarla yürüdüğünü» Mustafa Kemal Paşa belirtmişken (eski harflerde bir noktanın düşmesiyle) kahirane, mahirane şekline girmiş, ezici adımlar, ustaca adımlar oluvermiştir.

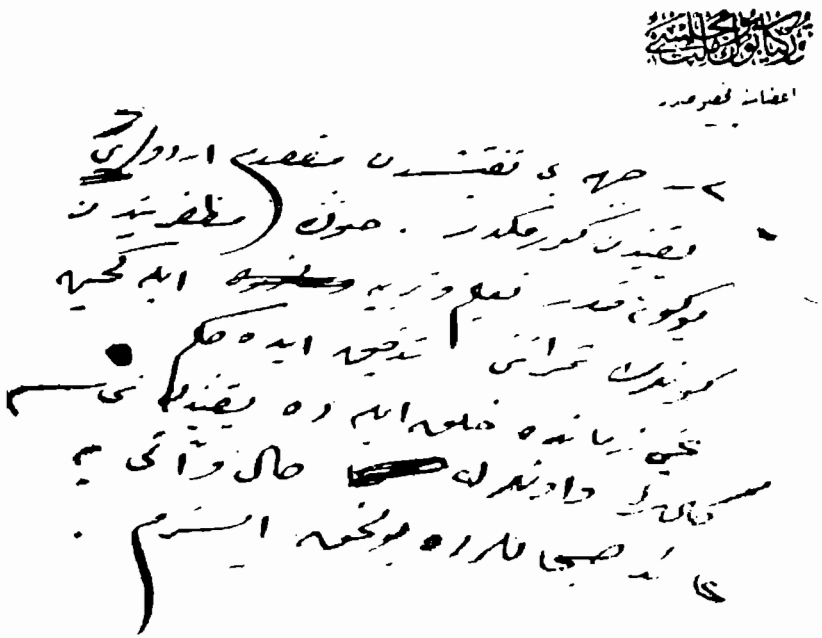
Üçüncü hata ise, orduların talim ve terbiye ile geçen günleri, ifadesinin (geçmiş günleri) şeklinde okunması ile meydana gelmiştir.

Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın İleri Gazetesine verdiği beyanat'ın fotokopileri

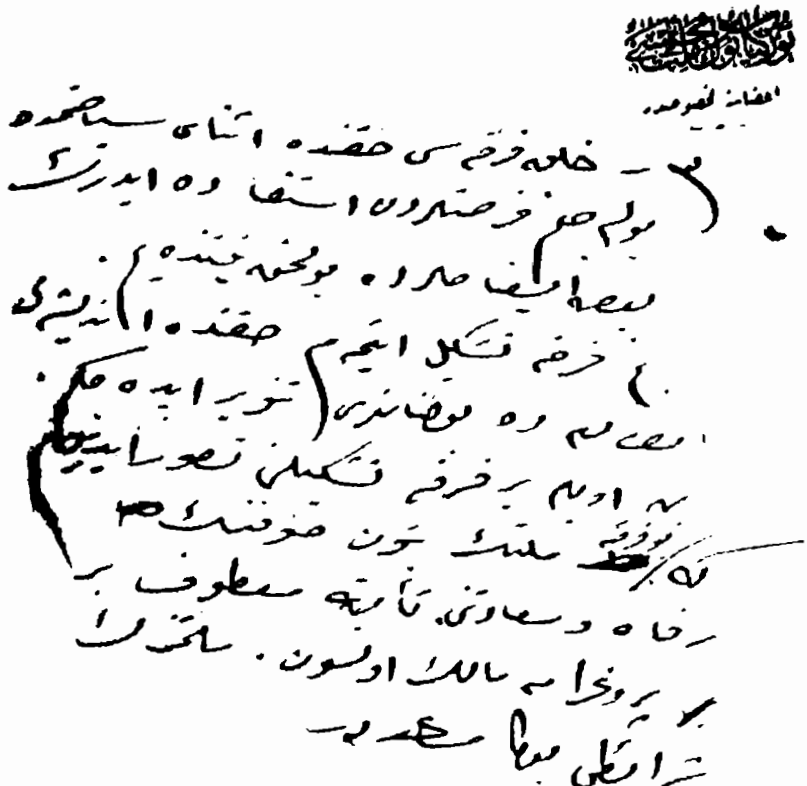
I — Lozan Konferansı hakkında :



II — Cepheyi teftişleri hakkında



III — Halk Fırkasının Kurulması hakkında :



Bu çerçeve içerisinde varılacak noktayı saptamak pek güç değildir, hangi sınıfların bu durumdan yararlanacağı, hangi zümrelerin kârlı çıkacağını kestirmek pek de güç değildir. Ve de genç ve muhteris bir burjuvazi palazlandıktan sonra, toprak ağaları güçlendikten sonra en güçlü bir liderin bile isterse de sola doğru dönemiyeceği apaçıktır.

Tek partinin oluşu, sağ ve sol örgütlerin yasaklanmış bulunması sadece sağa yaramaktadır, çünkü sağ gün geçtikçe ekonomik gücünü artıracaktır. Ve de hele sol partiler yasakken parti kurma izini verilince kurulacak partinin bütün tutucu, çıkarcı güçlerle birleşeceğini kestirmek için büyük bir sosyal bilgi gerekmemektedir. Mustafa Kemal Paşa gibi bir gerçekçinin çok parti rejimine geçememiş bulunmasının nedeni buradadır.

1923 İzmir İktisat Kongresini incelemek, dünya krizinden sonra ise Devletçiliğe dönüşü incelemek konumuzun dışına düşecektir. Sınıflar üstünde kalkınma deneyleri, zenginleşiniz, arsa spekülasyonları ile milyarlar vurunuz demektir, baskı azalınca dış emperiyalizme yeşil ışık yakmak demektir.

X — SON YILLAR

21 Haziran 1935 günü Gladys Baker'e verilen cevaplardan konumuzla ilgili olanı.

SORU : Türkiyede bolşevikliğin yayılmasından korkuyormusunuz?

CEVAP : Türkiyede Bolşeviklik olmıyacaktır. Çünkü Türk Hükümetinin ilk amacı halka hürriyet ve mutluluk vermek, askerlerimize olduğu kadar, sivil halkımıza iyi bakmaktır. Türkiyede işsizlik yoktur. Milletimiz fertleri boş zamanlarında sıhhi dinlenme olanaklarına sahiptir.
A. III, S. 79, Ayın Tarihi 1935, Sayı : 19.

Atatürkün ağır hasta olarak Savanora yatından Dolmabahçe sarayına geldiği 25 Temmuz 1938 gününden sonra dış politika hakkında iki konuşması bilinmektedir. Birinde yakınlarına : «Dış politikamızın temeli Sovyet dostluğudur Sovyet dostluğuna zarar vermemek şartıyla İngiltere ile bir antlaşmanın faydası olur» demişlerdir. Bu konuşması sırasında yanında bulunanlardan biri Kılıç Ali Beydir.

Daha önemlisi ve ayrıcalı olanı Ali Fuat Çebesoyla yaptığı son konuşmadır :

«Fuat Paşa, pek yakında dünya durumu mütareke yıllarından daha çok ciddi olacak ve karışacaktır. Dünyaya hakim olan milletleri idare edenlerin arasında ne yazık ki, birinci derecede devlet adamı çıkmıyor. (Hitler ve Musoliniyi kasdederek) Avrupada birkaç maceraperest Almanya ve İtalyanın başında cebren bulunuyorlar. Karşı karşıya geldikleri zayıf devlet adamlarının aczinden cüret alıyorlar (x). Bunlar bugün dünyayı kana boyamaktan çekinmiyeceklerdir. Eski dostumuz Rus Sovyet Hükümeti acizlerle maceraperestlerin yanlış hareketlerinden yararlanmasını bilecektir. Bunun neticesinde dünyanın durumu ve dengesi tamamen değişecektir. İşte bu devre esansında doğru haraket etmesini bilmeyip en küçük bir hata yapmamız halinde başımıza mütareke yıllarından daha çok felaketler gelmesi mümkündür.

Bu ikinci Dünya Savaşı beni yataktan kımıldanmıyacak bir halde yakalayacak olursa memleketin hali ne olacaktır? Ben devlet işlerine mutlaka müdahale edecek bir duruma gelmeliyim. Bizde hiç bir şeyin yataktan idare

(x) Şüphesiz bu tanımlama yüzeyde kalmaktadır, değerlendirme doğrudur, ancak bunun ekonomik-sosyal oluşumun doğal bir sonucu, kapitalizm genel krizinin neticesi olduğu gölgede bırakılmaktadır.

edilemiyeceğini bilirsiniz. Mutlaka işin başına geçmem gerek.»

A.F.C. Si. Ha. II,252/3.

BÖLÜM III

MUSTAFA KEMAL PAŞANIN SOVYETLER BİRLİĞİ HAKKINDA SÖYLEDİKLERİ (x)

(1919 - 1938)

— 1 —

Erzurum Kongresindeki demeçinden (23.7.1919) :

«Milli Bağımsızlıklarını tehlikede gören ve her taraftan istilaya maruz kalan Rus milleti bu umumi tahakküme karşı bütün millet fertlerinin müşterek kudreti ile çarpışmış ve herkesin bildiği gibi bu kuvvet kendi memleketleri dahilinde galip olmuş ve kendi üzerine musallat olan milletleri de nüfuz ve sirayetine almakta bulunmuştur.»

(x) Bu bölüm özellikle Mustafa Kemal Paşanın Meclisin açılış konuşmalarında ve yıldönümlerinde Sovyetler Birliği hakkında söylediklerini kapsamaktadır.

Ancak bunlara başka yerde ayrıcalı olarak verdiğimiz bazı konuşmalardan da ilgili bazı parçaları eklemiş bulunuyoruz. Bu bölümün amacı ölünceye kadar değişmeyen Atatürkçü Sovyet dostu dış politikayı belgelemekdir Sovyet Dostluğu Lozan Konferansında dolaylı olarak çok etkili olduğu gibi Türk eğemenliğinin Boğazlarda tam olarak kurulmasını sağlıyan Montreux konferansında da (1936) bu dostluk tayin edici nitelikte olmuştur.

Atatürk'ün ölümünden sonra Saracoğlu Hükümetinin önce

— 2 —

T.B.M.M. 8 Temmuz 1920 :

«Resmen Sovyet Cumhuriyeti ile muhabere edilmiştir. Pek iyi cereyan eden muhaberenin muhtviyatını biliyorsunuz. Sovyet Cumhuriyeti bizim muhtaç olabileceğimiz maddi yardımın hepsini vaad etmiştir.»

— 3 —

T.B.M.M. İkinci toplanma yılını açarken (1 Mart 1921)

«Rus Bolşevik Cumhuriyetiyle mevcut ilişkilerimiz iyi cereyan ve devam etmektedir ve bu ilişkileri halen Moskovada bulunan temsilci heyetimizin dahil bulunduğu konferansta daha ciddi esaslara dayandırarak takviyeye çalışmaktayız.»

— 4 —

T.B.M.M. Üçüncü toplanma yılını açarken (1 Mart 1922)

«Rus Şuralar Cumhuriyetiyle mevcut en iyi ilişkileri-

Fransızlarla Sovyet aleyhtarı tertiplere girişmesi, sonra Alman Faşizmini açıkca desteklemesi, en sonunda Sovyet ilerleyişi karşısında esir edilmek durumuna düşen Karadeniz'deki Alman donanmasının Menemencioğlunun iziniyle Boğazlardan geçip Ege denizide İngilizlere musallat edilmesi. Üç Büyüklerin (Sovyetler, Amerika, İngiltere) bu konuda aleyhimize dönmesi sonucunu doğurmuştur.

Bu olaylar da Atatürk'ün gerçekci politikasının tutarlılığını, bu politikadan ayrılmanın ise sakıncalarını en iyi şekilde belirtmektedir.

(Bak : Aydınlık, 1969, Sayı 10, R.N. İleri — Reşat Fuat Baraner., Gizli Belgeler MAY yayınları.)

miz ve bağlarımız bu geçirdiğimiz yıl zarfında en mükemmel bir şekilde gelişmeğe devam etmiştir. 16 Martta Moskovada bir dostluk antlaşması aktettik. Bu antlaşma ile emperiyalizmin ihtiraslı atılımlarına hedef olan iki devlet arasında tabii amillerden meydana gelen dayanışma bir hukuk şekli ile de tesbit edilmiş oldu.»

— 5 —

T.B.M.M. Dördüncü toplanma yılını açarken (1 Mart 1923)

«Rus Şuralar Cumhuriyetiyle Moskova antlaşması hükümleri dairesinde samimi ilişkilerimizi pekleştirmek ve her iki milletin mevcut kanunlarını uzlaştırarak ekonomik ilişkilerimizi ileri götürmek hususları doğudaki siyasetimizin temelisir (hay hay sesleri). Rus Suralar Hükümetiyle Moskova Antlaşması hükümleri uyarınca iki taraf arasındaki ticari ve ekonomik ilişkilerin ayarlanması ve bir konsolosluk anlaşması akdi sebebiyle hükümet merkezimizde iki taraf temsilcilerinden kurulu konferansı, görüşmelerine devam etmektedir.

İki milletin menfaatlarını katıştırarak ve uzlaştırarak görüşmelerin son bulması umulur. Komşularımız Kafkas Cumhuriyetlerine gelince :

Bildiğiniz gibi Kars antlaşması ile aramızda var olan dostca komşuluk ilişkileri pekleştirilmiş ve güçlendirilmiştir. Ve yine Kars Antlaşması hükümlerine göre Tiflise gönderdiğimiz temsilci heyeti Kafkas Cumhuriyetleri ile konsolosluk, adli müzaheret, posta ve telgraf, demiryolu ulaşımı görüşmelerini iyi şekilde sonuçlandırarak imzalamış ve onaylamak üzere bu anlaşmalar yüksek Meclisinize arzedilmiştir. Aynı zamanda Tifliste Rus Şuralar Cumhuriyeti ile posta ve telgraf, demiryolu anlaşmaları akt ve imza olunmuştur. Sayın komşularımız olan Kafkas Cumhuriyetleri ile ve onların müttefiki olan Rus Şuralar Cumhuriyeti ile yöresellik ve dostluk ilişkilerimizi bu şekilde anlaşmala-

— 6 —

T.B.M.M. İkinci Dönemi açılışında (13 Ağustos 1923)

«Efendiler arzettiğim savaş olayları pek önemli siyasi faaliyetlerimizle bir arada gelişmiştir. Bu arada Ruslarla şimdi geçerli olan bir dostluk antlaşması aktettik. Ukrayna, Gürcistan, Azerbaycan ve Afganistan ile de aynı nitelikte antlaşmalar aktettik. Doğu cephesinde kazandığımız bu zafer neticesinde Ermenilerle barış yaptık» ve de: **«Efendiler, doğuda Trabzonu, güneyde Adanayı kapsayacak olan büyük Ermenistandan eser kalmamıştır. Ermeniler doğal olan sınırları içinde bırakılmıştır. 93 savaşında Türk vatanından zorla ayrılan Elviyei Selase (yani Kars, Ardahan, Artvin vilayetleri RN) yeniden sancağımız altına alınmıştır.»** ve de: **«Efendiler, dünyanın belli başlı milletlerini esaretten kurtar (arak) eğemenliklerine kavuşturan büyük fikir akımları, köhne kurumlara umut bağlıyanların, çürümüş idare usullerinde kurtuluş gücü arayanların amansız düşmanıdır. Avusturya, Almanya, Rusya ve hatta dünyanın en muhafazakâr medeniyetine sahip olan Çin İmparatorlukları o büyük fikir akımlarının sadmeleri ile gözlerimizin önünde devrilmiştir.**

İşte Efendiler, yeni Türkiye Devleti, dünyaya hakim o büyük ve güçlü fikrin Türkiyede belirmesi, gerçekleşmesidir.»

— 7 —

Mustafa Kemal Paşanın Cumhurbaşkanı olması dolayısıyla yapılan tebrike cevabı (4. Kasım 1923)

«Moskovada Rusya Merkezi İcra Komitesi Başkanı

Kalinin Hazretlerine (x).

Türk milletinin kaderini doğrudan doğruya ve tam bir hakimiyet dairesinde bizzat yönetme hakkını kesin bir surette tesbit eden ve geçmişte son derecede zarar gördüğü istibdadı ilelebet son veren Cumhuriyetin ilanı dolayısıyla vaki olan tebriklerinize Türk millet ve hükümeti adına temiz yürekle ve içtenlikle teşekkür ederim. Cumhurbaşkanlığına seçilmem münasebetiyle yaptığınız tebrikler ve hakkında gösterdiğiniz hissiyattan dolayı son derece mütehassıs oldum. İki millet ve hükümetlerimizi birleştiren dostca bağların çözülmez olduğu hakkındaki güveninize tamamiyle katılırım ve işbu bağları gittikce güçlendirerek ve pekleştirerek her iki devletin gelişmesine ve iki milletin mutluluğuna hizmet edeceğine kaniyim.

Türkiye Cumhurbaşkanı
Gazi Mustafa Kemal»

A. IV, S. 516, Hakimiyeti Milliye: 5.11.1923

— 8 —

T.B.M.M. 2. inci Dönem birinci toplanma yılını açarken (1 Mart 1924)

«Rusya Şuralar Birliği Cumhuriyeti ile ilişkilerimizin dostca nitelikde devamına ve fiilen gelişmesine halisane

(x) Sovyet Düşmanlığının alabildiğine geliştiği Milli Şef ve Demokrat Parti dönemlerinde «sonradan» uydurulan hikâyelerden biri de Atatürk'ün Cumhuriyet Bayramında (Kalinin) imzalı bir tebrik telgrafı alması üzerine baskın yaparcasına Sovyet elçiliğine gidip «neden Stalin imzalamadı,» sorusunu sorduğu Devlet Başkanımız Kalinin'dir cevabı üzerine, o zamanki Sovyet büyük elçisi Karahan'a hitaben hakaret dolu bir konuşma yaparak Stalin'e sövmesi şeklindeki uydurmacadır. Tebriklerin Devlet Başkanları seviyesinde oluşu protokol icabıdır. Burada görüldüğü gibi hep Kalinin ile Atatürk arasında yapılmaktadırlar. Böylece sözü geçen dönemdeki dolapların birini daha açıklamış bulunuyoruz.

değer veriyoruz. Bazı güçlükler kısmen pratik olarak çözümlenmiştir. Hemen sonuca yaklaşmış olan konsolosluk anlaşmasının imzası gecikmiyecektir ümidindeyim.»

— 9 —

T.B.M.M. 2. inci Dönem ikinci toplanma yılını açarken (1 Kasım 1924)

«Eski dostumuz Rusya Sovyet Cumhuriyetiyle ilişkilerimiz dostluk vadisinde her gün daha çok gelişmekte ve ilerlemektedir (şiddetli alkışlar).

Cumhuriyet Hükümetimiz Rusya Sovyet Cumhuriyetiyle hakiki ve geniş iyi ilişkileri, geçmişte olduğu gibi, politik şiarı saymaktadır (alkışlar).»

— 10 —

T.B.M.M. 2. nci Dönem toplantı yılını açarken (1 Kasım 1925)

«Komşumuz ve dostumuz Sovyet Cumhuriyetiyle ilişkimiz samimi bir tarzdadır. Birbirine karşı güven verici bir hareket çizgisi üzerindeyiz (sürekli alkışlar).

— 11 —

T.B.M.M. 2.inci Dönem dördüncü toplanma yılını açarken (1 Kasım 1926)

«Rusya ile ilişkilerimiz, onayınıza sunulan güvenlik ve tarafsızlık antlaşmasıyla tesbit edilen esaslar üzerinde temiz yürekli ve samimicedir» Sınır tahdidi, her zaman olduğu gibi olumlu bir hava içinde sonuçlandı.»

— 12 —

T.B.M.M. Üçüncü Dönem Birinci Toplantı yılını açar-

ken (1 Kasım 1927)

15—20 Ekim arasında sürelice NUTUK'unu söyliyen Gazi Mustafa Kemal Paşa 1927 yılı açılış toplantısında çok kısa bir konuşma yapmış ve dış siyasetten bahsetmemiştir.

— 13 —

Sovyet İhtilalinin 10.uncu Yıldönümü münasebetiyle (7 Kasım 1927)

«Sosyalist Şuralar Cumhuriyetleri Birliği İcra Heyeti Başkanı Mr. Kalinin'e)

Devrimin onuncu yıl dönümü yüce münasebetleriyle en samimi tebriklerimi kabul etmenizi rica ederim. Birlik milletleri ile Türk milleti yeni hayatının en müşkül devirlerinde daima birbirlerine karşı sevgi göstermiş olduklarından Türk Milletinin siyasi ve ekonomik hayatı alanında elde ettikleri barışçı zaferler dolayısıyla dost Birlik milletleriyle aynı zamanda ve aynı derecede sevinmesi gayet tabiidir. Birlik milletlerinin dahil olmuş oldukları mutlu dönemin ve şimdiye kadar tamamladıkları imar ve ıslah eserinin sonsuzca devam edeceğine kanaatim berkemaldir. Türk milleti ile Birlik milletleri arasındaki dostluğun dünya barışı yararına olarak artması ve gelişmesi devam edeceği hakkındaki kanaatimi beyan ederim.

Gazi Mustafa Kemal

A. IV, S. 536/7, Hakimiyeti Milliye, 17 Kasım 1927.

— 14 —

Cumhuriyetin 5. inci yıldönümünde Kalinin'in tebriklerine verilen cevap (31. Ekim 1928)

«Sovyet Birliği Merkez İcra Komitesi Başkanı Mr. Kalinin'e

Türk Cumhuriyeti beşinci yıl dönümünü tebrikleriniz-

den ve özellikle Türk milletinin çalışması ve gelişmesi hakkında güzel sözlerinizden pek duygulandım.

Türk ve Sovyet milletlerinin en müşkül zamanlarında kurularak kutlu olarak aralarında devam etmekte olan samimi ve sarsılmayan dostluğun, şimdiye kadar olduğu gibi gelecekte de her iki memleketin gelişmesi ve dünya barışının güçlenmesi için mutlu sonuçlar vereceğine eminim.

Türkiye Cumhurbaşkanı
Gazi M. Kemal»

A. IV, S. 542, Hakimiyeti Milliye: 1 Kasım 1928

— 15 —

T.B.M.M. Üçüncü Dönem ikinci yılını açarken (1 Kasım 1928)

«Dostumuz Sovyet Hükümetiyle imzalanan yeni anlaşmalar sınır halkımızın münasebetlerini tanzim etmektedir.»

— 16 —

Sovyet İhtilalinin yıldönümünde gönderilen tebrik (7 Kasım 1928)

«Ekim ihtilalinin onbirinci yıldönümü münasebetiyle tebriklerimle beraber Birlik milletlerinin refahı ve saadeti hakkındaki samimi temennilerimi sunmakla şeref kazanırım.

Varlıklarının en güç anlarında Birlik milletleriyle Türk milleti arasında kurulan ve sarsılmaz bir tarzda devamı mukadder olan dostca münasebetlerin geçmişte olduğu gibi gelecekte de iki memleket ve genel barış için en mutlu sonuçlar vereceğine kaniyim.

Gazi Mustafa Kemal

A. IV, S. 542, Hakimiyeti Milliye 15 Kasım 1928

— 17 —

T.B.M.M. Üçüncü Dönem üçüncü yılını açarken (1 Kasım 1929)

Dış ilişkiler hakkında hiç bir Devlet ismi geçmemektedir, genel politika kısaca özetlenmektedir:

«Dışişlerinde dürüst ve açık olan politikamız özellikle barış fikrine dayanmaktadır (alkışlar)».

— 18 —

T.B.M.M. Üçüncü Dönem dördüncü yılını açarken (1 kasım 1930)

«Geçen yılımız önemli olaylarla doludur, yıllardan beri hariçte beslenen fesat ve tecavüz emelleri bu yıl doğu vilayetlerimizde vatandaşlarımızın huzurunu bozan olaylara sebep oldu.» ve de Rusya hakkında **«Dışişleri Vekilimizin büyük komşumuz ve dostumuz Sovyet Rusyaya olan ziyaretlerinde gördüğü samimi kabul bizi duygulandırdı (alkışlar). İki memleket ilişkilerinin sağlamlığı bu vesile ile de gösterilmiş bulundu; bu gerçekten memnuniyet verecek bir olaydır.»**

Sözü geçen olay doğu ayaklanmalarıdır, aynı zamanda o yıl «Serbest Fırka» kurulmuş ve bir çıkmaza gidilmişti.

— 19 —

T.B.M.M. Dördüncü Dönem birinci yılını açarken (1 Kasım 1931)

«Büyük dostumuz Sovyet Rusyanın sayın Dışişleri Komiserini Ankarada kabul etmekle memnun olduk. İki memleketin tecrübe geçirmiş dostca ilişkilerini aynı güçle ve içtenlikle sürdürmek iki tarafın büyük menfaat ve ka-

tıksız isteklerinin gereğinden olduğu bu vesile ile de ortaya çıkmış ve belirmiştir.»

— 20 —

T.B.M.M. Dördüncü Dönem ikinci toplanma yılını açarken (1 Kasım 1932)

Kapitalist dünyayı sarsan ve Türkiyeye erişerek devletçiliği gerekli kılan (1929-1932) Dünya fazla üretim devri krizinden söz eden Gazi Mustafa Kemal Paşa mu konuşmasında devlet ismi zikretmemekte ve dış politika konusunda: **Komşularımız ve bütün milletlerle ilişkilerimiz ciddi, samimi, barış ve güvenlik fikrine müstenit olarak gelişmektedir»**, demektedir.

— 21 —

1933 yılı Ağustos ayında Başbakanlığa çekilen telgraflarında Rusyadan söz edilmektedir:

«İstanbuldaki incelemelerim sırasında Rus ithalatının Türk ürünlerine yaptığı rekabetin etkileri gözüme çarptı. Bu cümleden olarak Ruslar Türk çimentosunun satılabileceği fiat ne olursa olsun herhalde bu fiattan aşağı satmak sureti ile Karadeniz bölgesini elde etmişlerdir. Sovyetlerle Ticaret Anlaşması görüşmeleri tamamlanmadan, dahilde ihtiyaçlarımıza göre yeterli miktarda üretilen çimento, tütün, trikotaj, buğday gibi maddelerin Türk emtiasından daha ucuz satılarak rekabete gidilmemesi konusunda Sovyetlerle anlaşılmasını zorunlu bulmaktayım. Aksi takdirde Rusların Türk pazarından bir miktar mal satın almakla bize görünüşte sağladıkları yarar meşru olmayan rekabetle tamamen hiçe indirilmiş olur.» (20.8.1933)

Bilgi için verdiğimiz bu telgraf hakkında ekonomik yorumda bulunmak konunun dışına çıkar.

— 22 —

Cumhuriyetin onuncu yıl döneminde çekilen telgrafa cevap (31 Ekim 1933)

«Sovyet Rusya Merkezi İcra Komitesi Başkanı M. Kalinin Hazretlerine

Moskova

Cumhuriyetin Onuncu yıl dönümü münasebetiyle bana çekmiş buyurduğunuz telgrafı büyük bir memnuniyetle aldım. Büyük dost memleketin Merkezi İcra Komitesinin, M. Voroşilov gibi mümtaz bir şahsiyetin başkanlığında bir heyeti bayramımıza iştirak ettirmek suretiyle vaki nazik ilgisi bizi pek ziyade duygulandırdı. Bu büyük bayram günlerinde hissettiğimiz sevinç, yanı başımızda ilk günler dostlarımızın varlığı ile bir kat daha çoğaldı. Büyük ve dost komşu memleketin ekonomi, sanayi, ziraat ve kültür alanlarında elde ettiği büyük başarıları şiddetli bir ilgi ile izliyerek, çalışmamızın başarısını ve yükselme eserinin gerçekleşmesinde olan kişisel hizmetimi tarif için kullandığınız sözleri minnetkârlıkla karşılarım. Sovyet Rusya temsilci heyetinin parlak ve dostca katılmasıyla kutlulanan Cumhuriyetin onuncu yıl dönümünün çözülmez Türk Sovyet dostluğunun daima daha çok pekleştirilmesine hizmet edeceğine kani olarak, teşekkürlerimi ve Sovyet Rusya halkının refahı için olan en içten temennilerimi arzederim.

Gazi M. Kemal»

A. IV, S. 562/3; Hakimiyeti Milliye: 4 Kasım 1933

— 23 —

T.B.M.M. Dördüncü Dönem üçüncü topantı yılını açarken (1. Kasım 1933)

«Efendiler; Bu yıl mümtaz bir Sovyet heyetinin cevap

ziyaretlerini kabul ettik (alkışlar). Bu ziyaretin onuncu yıl bayramına raslaştırılması, iki memleket arasındaki ilişkilerin derin içtenliğini gösteren mutlu bir vesile olmuştur (alkışlar).

İki memleketin çetin zamanlarında kurulmuş, on beş yıldır türlü imtihanlardan, daha güçlü çıkmış bir dostluğun daima yüksek değeri haiz olması, uluslararası barış için değerli ve önemli bir amil olduğundan tereddüt edilemez (alkışlar).

— 24 —

Müsafirlerin dönüşü üzerine çekilen telgraf (16 Kasım 1933)

Çok dostça (olan) telgrafınızı büyük memnuniyetle aldım. Büyük komşu memleketin Türkiyeye göndermek lutfunda bulunmuş olduğu mümtaz zevat, burada Sovyet Rusya ve Türkiye milletlerinin oniki yıldan fazla bir zamandan beri aralarında kurdukları ve bugüne kadar kesintisiz olarak güç bulmuş olan samimi dostluğa en iyi suretle uyan kabulü görmüşlerdir.

Dostlarımızın kendilerinin huzurunun Türkiyenin bütün bölgelerinde sebep olmuş olduğu dostluk gösterilerinin ifade ettiği anlamı tam olarak hissetmiş olmalarından dolayı son derecede bahtiyarım.

Mümtaz Sovyet devlet adamlarının ziyaretleri ve kendilerine karşı gönülden yapılan kabul iki memleket tarafından Türkiye ile Sosyalist Sovyet Şuraları Birliğini birbirine bağlıyan bozulmaz dostluğun yeni iki katkısını teşkil etmektedir.

Bu münasebetle Zatı devletlerine kişisel mutluluğumuzu ve büyük dost memleket milletlerinin saadet ve refahı hakkındaki en içten temennilerimi tekrar ederim.

Gazi M. Kemal»

— 25 —

T.B.M.M. Dördüncü Dönem toplanma yılını açarken (1 Kasım 1934)

«Cumhuriyet Türkiyesinin, dostluklarına çözülmez bağlılığı, geçmiş yıllarda türlü işlerde denenmiştir (okay sesleri, alkışlar).»

Bu demeçlerinde de Devlet ismi geçmemektedir.

— 26 —

C.H.P. Dördüncü Büyük Kurultayını açarken (9 Mayıs 1935).

«Bayanlar baylar! (x)

Cumhuriyetin dış siyasada özenle güttüğü amaç arsulusal barışı korumak ve güven içinde yaşamaktır. Komşularımızla dostluk ve iyi geçinme yolunda her gün biraz daha ilerlemekteyiz.

Sovyetlerle dostluğumuz, her zamanki gibi sağlamdır (sürekli alkışlar) ve içtendir. Kara günlerimizden kalan bu dostluk bağını, Türk ulusu unutulmaz değerli bir hatıra bilir (sürekli alkışlar). İki memleket arasında her yönden teğetler, sıklaşmakta ve genişlemektedir. Sovyetler, cumhuriyetimizin onuncu yılında, yüksek delegeleri ile, şenliklerimizde hazır bulundular.

Devletlerimiz, hükümetleriyle ve uluslarıyla, her fırsatta birbirlerine nasıl inandıklarını ve ne kadar güvendiklerini bütün dünyaya göstermektedirler (alkışlar). Son günlerde Boğazlar meselesini ortaya koyduğumuz zaman, Sovyetlerin bizim tezimizdeki doğruluğu ve haklılığı bildir-

(x) «Öztürkçe» akımını öngören Atatürkün bu demeçteki dillerine dokunulmadı.

miş olmaları, Türk ulusunda yeniden derin dostluk duyguları uyandırmıştır (sürekli alkışlar).

Türk-Sovyet dostluğu arsı ulusal barış için şimdiye kadar yalnız hayır ve fayda getirmiştir. Bundan sonra da yalnız hayırlı ve faydalı olacaktır (alkışlar).»

Atatürk bu konuşmasında birde ekonomik gelişmeden bahsetmiş ve bu arada demir yollarımızın tamamının yabancı şirketlerden geri alındığını, İstanbul ve İzmir liman ve rıhtımlarının devlet eline geçtiğini, demiryolu ağının memleketi sarmaladığını söylemiştir. Görüldüğü gibi emperyalizme karşı savaş, yabancı kapitale karşı savaş hızla gelişmektedir. Fakat bunun yanında köylü yararına bir toprak reformuna gidilmemektedir.

— 27 —

T.B.M.M. Beşinci Dönem birinci toplanma yılını açarken (1 Kasım 1935)

«Olaylar, Türk milletine iki önemli kuralı yeniden hatırlatıyor:

Yurdumuzu ve haklarımızı savunacak güçte olmak, Barışı koruyacak uluslararası çalışma birliğine önem vermek (alkışlar).

Barışın bozulmuş olmasından ıztırap duymamak mümkün değildir. Her halde bugünkü ağır anlaşmazlıkların ortadan kalkması medeni insanlığın başlıca dileği olmalıdır (bravo sesleri, alkışlar).»

Bu demeçte de Devlet ismi geçmemektedir.

— 28 —

T.B.M.M. Beşinci Dönem ikinci toplanma yılını açarken (1 Kasım 1936)

«Tarihte birçok defa tartışma ve tutku nedeni olmuş

olan Boğazlar, artık tam olarak Türk eğemenliği yönetiminde yalnız ticaret ve dostluk ilişkilerinin ulaşım yolu haline girmiştir (alkışlar). Bundan böyle savaş halindeki her hangi bir devletin savaş gemilerinin Boğazlardan geçmesi yasaktır (alkışlar).

Bu münasebetle, karada ve denizde Büyük komşumuz Sovyet Rusya ile aramızdaki, on beş yıldan beri her türlü deneyden geçmiş olan dostluğun, ilk gündeki kuvvet ve samimiyetini tam olarak muhafaza ederek, tabii gelişmesinde devam ettiğini beyan etmekle de ayrıca memnuniyet duyarım (sürekli alkışlar).»

— 29 —

T.B.M.M. Beşinci Dönem üçüncü toplanma yılını açarken (1 Kasım 1937)

«Hükümet, bu son yılın içinde devletlerle olan ticari ilişkilerini memleketin ekonomik bünyesine uyacak mukavele ve anlaşmalar yaparak tanzim etti.

Bunlar arasında Fransa, İngiltere, Almanya, ve Sovyet Rusya ile aktedilen önemli ticari anlaşmaları özellikle kaydetmek isterim.»

Atatürk bu demecinde Hatay meselesinin çözümlendiğini açıklamış, ve uzun bir demeç vererek politik, ekonomik ve kültürel iç durumumuzu inceletmiştir. Bu kendilerinin Meclisteki son demeçleridir. Bir nevi bilanço ve vasiyet anlamını da taşımaktadır. Kısaca özetliyelim:

1 — Ziraat, ticaret, sanayi faaliyetleri ve nafıa işleri bir bütündür.

2 — Kültür seviyesi, devlet, fikir ve ekonomi alanlarındaki başarının hasılası ile ölçülür.

3 — Milli ekonomimizin temeli ziraattır. Ziraat rejimini kurmalıyız: a) Topraksız çiftçi kalmamalı; b) Toprak bölünmemeli; c) Büyük çiftliklerin genişliği bölgeye

göre sınırlanmalı. Küçük çiftçi bir çift hayvan sahibi olmalı, tercihan at, pulluk kullanılmalı. Büyük çiftçi ise traktör. Köyde müşterek harman makinesi. Modern ziraat merkezleri her bölgede kurmalı. Ormanlar korunmalı.

4 — Dengeli dış ticaret. Zorunluk olmadıkça piyasaya karışılmaz. Bununla beraber piyasa başıboş değildir. İhracatta Devlet kontrolu.

5 — Endüstrileşmek en büyük davalarımızdandır. Beş yıllık plan. Sermayesinin tamamı veya büyük kısmı devletin, ticari - sanai kurumları ticari usullerle çalışmalı.

6 — Pahalılık ile uğraşmak - Küçük esnafa ve büyük sanayie kolay, ucuz kredi - Devlet madenciliği - Liman, gemi: Deniz Bank'ı kurmak. - Demiryolu, yol vb.

7 — Devlet gelirleri arttıkça vergi indirimi ile üretimi teşvik etmeli.

8 — ORDUNUN SİLAH VE TECHİZATININ MEMLEKETTE YAPILMASI GERÇEKLEŞME YOLUNDADIR. UÇAKLARIMIZIN VE MOTÖRLERİNİN BUNDAN SONRA MEMLEKETTE YAPILMASI GEREKMEKTEDİR.

9 — Parti ile hükümet teşkilatının birleşmesi.

Özetlediğimiz Gazi Mustafa Kemal devriminin ekonomik ve de sosyal görüşleridir. Bu politika telifçi bir politikadır, ana sorunları çözmiyen bir politika, ancak bu politikanın bizim için en önemli kısmı, bugün için en önemli kısmı, İstiklal Savaşımızın Başkumandanının ordu hakkındaki görüşüdür. Uçak fabrikası kurulmuş. Uçak ve motörlerimizi imal etmek ise zorunlu bir aşama olarak ele alınmıştır. İşte Atatürk'ün politikasının, bağımsızlık kavramının özü.

— 30 —

T.B.M.M. Beşinci Dönem dördüncü toplantı yılının

açılışı (1 Kasım 1938)

Artık Atatürk, Heyeti Temsiliye Başkanı, Devleti kuran Başkumandan, T.B.M.M. Başkanı, Cumhur başkanı Gazi Mustafa Kemal son günlerini yaşamaktadır. Başbakan Celal Bayar onun adına son konuşmayı Mecliste yapıyor. Nasıl ki az önce Ankarada Cumhuriyetin 15. inci yıldönümünde halk, ordu, gençlik huzurunda son Cumhuriyet bayramı söylevini onun adına okunmuşsa Meclis açılış töreninde onun adına şu sözler sarfedilmiştir.

«Büyük komşu ve dostumuz Sovyet Birliği Cumhuriyeti ile geçen yıl içinde yeni bir sınır anlaşması imza edilerek iki memleketin sınır ilişkileri bu suretle iki tarafın tecrübelerinin gösterdiği sağlam esaslara bağlanmıştır. Bu anlaşmanın yakında yürürlüğe konulması beklenilmektedir.»

Bu 1919, 1920'lerden gelen bir sestir. On anda Atatürk hayat ile ölüm arasındadır son direncini göstermektedir. Son sözü yaverlerinin Nöbet Defterine bırakalım:

ATATÜRK'ÜN NÖBET DEFTERİ
SON GÜNLER

29.10.1938 **1 — Atatürk saat 8.00'de uyandılar, dairelerinde istirahat buyurdular. 24.00'te uyudular.**

2 — Nöbeti Bay Şükrü Özer'e devreylediğimi arz eylerim.

İmza: C. Tolgay.

30.10.1938 **Boş... (x)**

31.10.1938 **Boş...**

1.11.1938 **1 — Atatürk saat 8.00'de uyandılar, dairelerinde istirahat buyurdular. 23.00'te uyu-**

(x) Atatürk koma halindedir

dular.

2 — Nöbeti Bay Şükrü Özer'e devreylediğimi arzeylerim.

İmza: C. Tolgay

2.11.1938 Boş...

3.11.1938 Boş...

4.11.1938 1 — Atatürk saat 8.00'de uyandılar, dairelerinde istirahat buyurdular 23.00'te yattılar.

2 — Nöbeti Bay Şükrü Özer'e devreylediğimi arzeylerim.

İmza: C. Tolgay

5.11.1938 Boş...

6.11.1938 Boş...

7.11.1938 Boş...

8.11.1938 Boş...

9.11.1938 Boş...

10.11.1938

1 — Atatürk.....

(Dolmabahçe Sarayı)

İmza: C. Tolgay

A. Nöbet Defteri

Bir dönem böyle kapandı, ve hemen O'nun bütün eserlerinin kemirildiği, yozlaştırıldığı yeni bir döneme, açık karşı-devrim dönemine girildi...

Türkiyedeki sosyalist akımın başlıca sözcüsü Dr. Şefik Hüsnü'nün 1919 ve 1921 yıllarındaki durum muhakemelerini kitabımızın baş tarafında sunmuştuk. Dr. Şefik Hüsnü o günkü Türkiyenin sınıfsal yapısını incelemiş; proleteryanın (Ergani hariç) sahil şehirlerinde kümelendiğini, Doğu'nun feodal ve feodal öncesi düzende yaşadığını göstermiş, Orta Anadolu'nun ise ilkel araçlar kullanan, jandarma-tefeci-bezirgân üçlüsü tarafından ezilen ve kapalı köy ekonomisi döneminde bulunan seyrek nüfuslu bir bölge olduğunu belirtmiş; devrimci atılımın modern sınayinin ve pazar ziraatinin girdiği sahil bölgelerinden gelebileceğini, güçlü devrimci bir hareket ortamında proletaryanın Orta Anadolu köylüsünün özlemlerini dile getiren şiarlar etrafında o bölgeyi de sürükliyebileceğini yazmıştır (1919).

Türkiyede Marx'ın bir işçi sınıfı devrimi için gerekli gördüğü objektif şartların daha oluşmadığını belirten Dr. Şefik Hüsnü yine de, buna rağmen, böyle bir devrimin zorunluğu üzerinde durmuştur, bunun başarılmaması halinde Türkiyenin yeniden emperiyalizmin boyunduruğu altına düşeceğini açıklamıştır (1921) (x).

1 Ocak 1925 günlü yazısında: «İktidardan yararlanarak bir kısım küçük ve orta sermaye sahipleri cüretli işlerle büyük güce sahip olur, artık ekonomik baskı istemezler. Zorunlu olarak yabancı sermaye ile işbirliği ederler. Hükümete baskıda bulunurlar. Halk Fırkası (C.H.P.) bu iniş üzerindedir. Bu küçük burjuva partisine mensup nüfuzlu kişilerin sermayeleri arttığı oranda devrimciliği azalacaktır.» diyerek Atatürk'ün ölümünden sonra hızlanan ve hâlâ süregelen oluşumu en güzel bir şekilde tanımlamıştır.

Marksist devrimci teori ile ilişkisi bulunmayan gerçekci lider Mustafa Kemal Paşa ise konuyu sadece Milli

(x) Dr. Şefik Hüsnü, Türkiye ve İçtimai İnkılap, 1338.

Kurtuluş savaşının başarı olanakları yönünden değerlendirmiş, dünyadaki ve yurttaki güçler dengesinin doğru bir hesabını yapmıştır. 1917 Sovyet devrimi sonucunda Emperiyalist sistemin dünya çapındaki hakimiyetinin yok olması rastlantısı içinde bir Milli Kurtuluş savaşının başarı olanağını ilk olarak O değerlendirebilmiştir. Öte yandan Bolşevizmin dünya çapında yayılması rastlantısını da hesaba katarak 1921 yılına kadar o yönden bir açık kapı bırakmıştır.

Gazi Mustafa Kemal Paşa ölümüne kadar emperiyalizme karşı koymuş, yabancı sermayeyi yurttan kovmuş ve Sovyetler Birliğini tabii bir müttefik saymıştır.

Ancak, sadece gerçek güçlere yer tanıyan Mustafa Kemal Paşa işçi sınıfının örgüdünün güçbirliği tekliflerini (1919-1925), o sınıfın objektif ve sübjektif şartları yönünden değerlendirmiş, proletarya örgüdünün tarihsel gelişmemizin şartlarına dayanan güçsüzlüğü verisi karşısında bu güçbirliğinde bir yarar görememiştir. Ne yazıktır ki, bu tutumlarının bizi kısa bir dönemde yeniden emperyalizme bağımlı bir duruma düşüreceğini Mustafa Kemal Paşa hesaplıyamamıştır. Bununla beraber hayatta oldukları iktidarın verdiği güce ve kendisine karşı duyulan sevgi ve saygıya dayanarak bu geriye dönüşü devlet zoru ile durdurabilmiştir (x).

Kemalist devrimin dayandığı sınıfsal güçler küçük burjuva kökenli asker sivil yönetici zümreden ve eşraf'ın millici kısmından ibaretti, bir de ortak Ermeni tehlikesine karşı Doğulu aşiret beyleri ile bir işbirliği durumu mevcuttu. İlk iki zümrenin önderliğinde başarılan Milli Kurtuluş savaşını işçi sınıfı ve örgüdü desteklemiş (xx), süreli sa-

(x) Ekonomik yönden dönüş Atatürk'ün hastalığı sıralarında, Celal Bayar'ın başbakanlığı döneminde başlar (1936).

(xx) İstiklâl Savaşımız, döneminde işçi sınıfının kalifiye işçileri ve zanaatkârlar çoğunlukla savaş halinde bulunduğumuz gayri-müslim azınlıklardandı, bu durumun olumsuz yönü hesaba katılmalı-

vaşlar sonunda bitap hale gelen köylüler ise mücadeleye ancak düşman mezalimi karşısında veya Devlet zoru ile katılmışlardır. Sonraları sosyal gerilimi frenleyecek olan bir unsur da Ermeni ve Rum mallarının paylaşması şeklinde belirecektir (x).

X X X

Milli Mücadelemizdleki eşraf-aydın önderliği Milli Demokratik Devrimin anti-emperyalist kısmını gerçekleştirmiş, öte yandan da devlet eliyle bir milli burjuvazi kurma yolu tutulmuştur. Bu tutum 1929-1932 dünya fazla-üretim ekonomik krizi etkisi altında bir «devletçilik» şeklinde gelişmişse de esas olarak durumda büyük bir fark olmamıştır, devletçilik iktidara yakınlığı olan çevreleri devlet eliyle zengin etme aracı olarak kullanılmıştır. Bunun nedeni rejimin sınıfsal karakterinde bulunmaktadır.

Atatürk'ün ölümünden sonra ve daha doğrusu II. inci Dünya Savaşının «demokrasiler cephesinin» (xx) zaferi ile sonuçlanması neticesinde bürokratik devlet baskısı azalmak zorunda kalmıştır. Yeni palazlanan burjuvazi ile büyük toprak sahipleri, memleketteki sermaye kıtlığı karşısında doğal eğilimleri icabı yeniden emperyalizmle işbirliği olanaklarını bu rastlantı içinde gerçekleştirmek yolunu bulmuşlardır, Amerikanın savaş ekonomisinden barış ekonomisine geçiş aracı olan Marşal planı bu doğrultuda değerlendirilmiştir. Bu gidişin politik yönü olan çok partili rejime geçiş mücadelesinde partiler devrimci barudu tükenmiş, yozlaşmış «Atatürkcü» kadrolara karşı eski hakim sınıfların kalıntılarına toprak ağalarına ve eskiden

dır. Sözü geçen işçiler çoğunlukla müslüman olan İmalat'ı harbiye ve ulaştırma işçileridir.

(x) Reşat Fuat Baraner, Anti-emperiyalist ve anti-feodal mücadele, Türk Solu S: 15

(xx) Sovyetler Birliği, Amerika, İngiltere, Fransa.

kalma üstyapıdaki teokratik geleneğe (dinsel irtica) dayanma yolunu doğal olarak seçmişlerdir.

Bu oluşum ilk döneminde hızlı, fakat anarşik ve dışa bağımlı bir ekonomik gelişme sağlamakla beraber, Dr. Şefik Hüsnü'nün 1921'de belirttiği gibi zorunlu olarak karşı-devrim çizgisinde gelişmiştir.

Çok partili rejime geçilirken hükümetin bir tertibi sonucunda sol eğilimli basın tümden tahrip edilmiş (4 Aralık 1945, TAN olayı), ve de az sonra kurulup çığ gibi gelişen Dr. Şefik Hüsnü'nün Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi (T.S.E.K.P.), devrimci sendikalar ve diğer kuruluşlar kapatılmış (16 Aralık 1946) (x), bunun sonucu olarak ve sosyalist hareketin liderlerinin hapiste bulunduğu bir sırada, sol ilegal'e itilmiş, hatalı bir örgütleme ve ilk günlerde büyük sayıda ajanın teşkilata sızması sonucunda 1951-1953 tefkifatı bu hareketi önemli ölçüde budamıştır (xx), Demokrat Parti iktidarı döneminde kısa bir faaliyet süresi sonunda kapatılan, durmadan mahkemeye verilen, geliştirilmiyen Dr. Hikmet Kıvılcımlı'nın Vatan Partisi (1954-1957) sol hareketin devamlılığını temsil edebilmiştir. Tabii yöneticilerden yoksun kalan işçi sınıfı Amerikan tipi çıkarcı sendikacıların tekeline teslim edilmiştir. Bu nedenler ve 1950-1960 yıllarındaki ekonomik gelişme sürecinde işçi sınıfının sosyal kompozisyonunun değişmesi (xxx) bu sınıfı Demokrat P.'yi destekler duruma sokmuş-

(x) «Soğuk Harp» diye adlandırılan «demokrasiler cephesinin» parçalanması, yeni Amerikan-Sovyet çatışması bu oluşumun şartlarını hazırlamıştır.

(xx) A. Sayılgan, Sol'un 94 yılı, (T.K.P. Teşkilat Prensipleri, S: 328-348); 1951 tefkifatı hakkında bak: «Esabı Mucibeli Hüküm» 1954.

(xxx) İşçi sınıfının sosyal kompozisyonunun D.P. döneminde değişmesi konusunu bir dereceye kadar açmak gerekir: 1946 döneminde üç ayda sadece İstanbul'da 10.000 işçi T.S.E.K.P. ne katılmış, 600 devrimci işyeri sendikası kurulmuştu. 1965 seçimlerinde 15 Mil-

tur, bunda Atatürk'ün ölümünden sonra başlayan şiddetli bir anti-Sovyetik propagandanın da etkisi olmuştur.

X X X

Demokrat Parti yöneticileri ekonomimizi emperyalizme bağımlı bir hale ve anarşik, enflasyonist bir gelişme ile, milyonerler yaratma politikası ile iflasın eşiğine sokunca hesap vermekten çekinerek filipin tarzı demokrasiyi bile kendileri için tehlikeli bulmuşlar, bir dikta rejimi kurma yolunu tutmuşlardı. Ekonomik çıkmaz ve bunun sonucu olan rejim zorlamaları aydın bürokratik kadroları D.P. aleyhine çevirmiş, öğrenci hareketleri başlamış ve tarihimizde vurucu kuvvet olarak geleneği ve Atatürkcü, devrimci çekirdeği olan Türk Silahlı Kuvvetleri 27 Mayıs darbesi ile bir gecede bu rejime son vermişlerdir. Ancak Demokrat Partinin dayandığı sınıf ve zümrelerin büyük şansı 27 Ma-

---

let Vekili çıkaran T.İ.P. sekiz yılda bütün yurt çapında bu kadar işçiyi örgütliyememiştir. Bu çelişik durumun esas nedeni D.P. iktidarının sosyal bünyemizde yarattığı değişikliklerde aranmalıdır. Bu (1950-1960) dönemindeki anarşik ve enflasyonist «kalkınma» politikası sonucunda sınayi gelişmiş, şehirleşme alabildiğine bir spekülasyon yaratmıştır. Stratejik anayolların yapımı ve Amerikan traktör fazlasının ithali faktörleri memleketi bir ziraat bölgesi olarak geliştirmek sakat politikasına olanaklar hazırlamış ve böylece ziraatimiz belirli bir ölçüde kapalı köy ekonomisinden pazar ekonomisine dönüşmüştür. Traktörlerin köyden kovduğu fakir köylüler ve ortakçılar şehirlere akın etmişlerdir. Bu kitleler şehirlerde, özellikle inşaat alanında iş bulabilmişlerdir. Böylece köye olan bağları kopmamış, şehre gelmekle köy ve şehir üretimi arasındaki bire dört verim artışının verdiği olanaklardan kısmen yararlanan Sosyalist Partilerin kapatılması nedeniyle C.H.P. ile D.P. den başka alternatif bulmayıp bu imkânları kendisine sağlıyan D.P. ye bağlı yeni bir işçi sınıfı doğmuştur.

yıs darbesinin memleketin sürüklendiği ekonomik çıkmaza karşı yapılmış olmaktan çok, görünürde bu çıkmazın sebebiyet verdiği D.P. rejiminin Anayasa dışı faşist eğilimli zorlamalarına karşı yapılmış olmasında bulunmaktadır. D.P. nin yarattığı ekonomik çıkmaz önce dış ticareti etkilemiş (döviz darlığı), sonra sanayiyi ve hatta ziraatı bir bulanıma sokmuş, ithal malları alabildiğine pahalılaşmıştır. Ancak bu tıkanıklıklar genel bir işsizlik yaratmadan, yani kriz tabana inmeden D.P. yöneticileri rejim zorlamalarına giriştiklerinden bu duruma dur diyen 27 Mayıs hareketini geniş işçi ve köylü kitleleri ekonomik ve sosyal yönden değerlendirememişlerdir. Aksine D.P. nin sebep olduğu ekonomik bulanım 27 Mayıstan sonra işçi ve köylü kitlelerine, esnafa indiğinden, bu sınıf ve zümrelerce hissedildiğinden, devrik rejimin temsilcisi bulunduğu hakim sınıflar aslında kendilerinin sebep oldukları işsizliği ve pahalılığı 27 Mayısın sırtına yükliyebilmişlerdir. Halk kitleleri bürokratik baskıyı hafifleten, geçici bir refah sağlıyan eski rejimi C.H.P. nin tek parti iktidarının devamı saydıkları yeni rejime tercih etmişlerdir.

27 Mayıs 1960 devrimi tarihimizde eski bir geleneği olan küçük burjuva kökenli asker-sivil kadronun Atatürkçü kanadının bir darbesidir. Ekonomik krizin 27 Mayıstan sonra tabana inmesi nedeniyle işçi sınıfı bu mücadelenin içinde bilinçlenmek fırsatını bulamamıştır. Amerikan tipi gangster sendikaların eliyle örgütlenmiş bulunan işçi sınıfı politik örgüdüne sahip bulunmaması nedeniyle bu hareketin dışında kalmış, darbeyi başarıya ulaştıran askeri kadro Osmanlı geleneğine uygun olarak yeni rejimi kurma görevini sivil aydın kadroya bırakmak zorunluğunu duymuştur (x). Sivil aydın kadro ise rejim sorununu sınıfsal açı-

(x) Dr. Hikmet Kıvılcımlı, Tarih-Devrim-Sosyalizm, (Osmanlı Devlet kastları) diye nitelendirilen asker-sivil aydın kadronun memleketimizdeki özel rolü üzerinde durulması gereken bir konudur, yazar bu konuyu birçok yerde işlemiştir.

dan ele almadığından, alamıyacağından üstyapı reformları ile yetinmiştir: (27 Mayıs Anayasası). Bu arada memleketin dengesiz gelişmesinde büyük sorumluluğu bulunan, üstelik bağrında bulunan Atatürkcü bürokratik unsurlar dışında, sınıfsal yapı olarak D.P. ninkinden çok değişik bir yapısı olmayan C.H.P. kadrolarının olumsuz müdahalelerinin çok zararlı etkileri olmuştur.

İşçi sınıfına, onun ideolojisine dayanamayan, hattâ burjuva demokratik devriminin bile gereklerinden olan bir toprak reformunu yukarıdaki etkilerden dolayı gerçekleştirmeyen 27 Mayıs hareketi dayanibeleceği bir taban bulamayınca eğemenlik süratle emperiyalizmle işbirliği yapan burjuvazi-toprak ağası-tefeci, bezirgân eski üçlüsünün eline geçmiş ve doğal olarak bu zümreler halkı en kolay etkileyecek olan dinsel irticayı sonuna kadar körüklemişlerdir.

27 Mayıs iktidarının ilk döneminde Sol'a karşı bir baskı rejimi kurulmuş (x), ancak 14'lerin tasfiyesinden sonra, hakim sınıfların birçok yönden elini kolunu bağlıyacak olan Anayasanın kabulü ve bu yasanın yan tepkisi olarak 1962 yılından sonra Sol hareketlerin kısıtlı olarak da olsa başlayışı, 12 sendikacının bir yıl önce kurduğu Türkiye İşçi Partisinin başına sosyalistlerin getirilmesi ve sol neşriyatın gelişmesi işçi sınıfının örgütlenmesi ve bilinçlenmesine yol açtı. Bu oluşum, dolaylı da olsa, 27 Mayıs hareketinin en önemli ve devrimci yanını teşkil etmektedir.

Burada 27 Mayıs devrimi sonucunda Türkiyede gelişen Sol hareketler üzerinde bir iki söz söylemek gerekmektedir.

(x) Mihri Belli'nin toprak reformu konulu bir yazısından dolayı 100 gün tutuklanması, Aziz Nesin'in, Tözge, Balaban, İncesu, Mehmetoğlu gibi resamların ve başkalarının tutuklanmaları, M.A. Aybar'ın Devlet Başkanı Gürsel Paşa'ya Sol kanadın Kurucu Meclise çağrılması için mektup yazıp bunların «adlarının ve adreslerinin Emniyet dosyalarından öğrenilebileceğini» belirtmesi üzerine 5 yıl hapse mahkûm edilmesi (karar sonradan bozulmuştur), bu tutumun örneklerindendir.

Sol'un eski kadroları faşist İtalyadan aktarılmış ve daha da şiddetlendirilmiş Kanun maddeleri yüzünden 27 Mayıs tan önce Politik haklarından mahrum edilmişlerdi, 27 Mayıs Anayasası Sol hareketlere bir dereceye kadar imkân vermekle beraber bu eski kısıtlamaları kaldırmadı. Bu yüzden 1962 yılında T.İ.P. in başına geçenler zorunlu olarak eski mücadelelerde denenmiş olanlar arasından değil de özellikle basın alanında bu mücadelenin dolaylarında dolanmakla isimlerini duyurabilmiş, bir örgüt içinde yetişmediklerinden aralarında fikir ve mücadele birliği bulunmayan, bireyci ihtirasları kabarık aydınlar arasından seçilmişlerdir. Ancak Sosyalizmin temel kitaplarının T.İ.P. liderlerinin iradesi dışında Türkçeye çevrilişi (1965-1969) ve de öğrencilerin ve halkın kitle eylemlerinin yürüyüşlerin grevlerin, boykotların, işgallerin başlayışı sosyalist bilinçlenmeyi hızlandırmış, 50 yıllık bir sosyalist birikimin başına «hasbelkader» çöreklenenler ise bu gelişimi desteklemedense, yönetmedense «parti kapatılır» gerekçesiyle eylemde oportünist (çekingen, korkak), davranış olarak sekreter (aşırı merkeziyetçi) tutumları ile hareketin bölünmesine, ufalanmasına, disiplinin yok olmasına yol açtılar. Bu durum bilinçlenen ve eylemde imtihanlarını veren genç kadroların doğmasını ve hakiki bir Sosyalist örgüdün kurulması özlemini, kesin ihtiyacını yaratmıştır (x).

Bunun yanında, sol hareketin içinde (fakat sosyalist eylemin dışında)ki küçük burjuva radikalleri ve sosyalist hareketin yanında ve de içinde, kendi dışlarında gelişecek olan, oluşan «ikinci bir 27 Mayıs» hareketine dayanma ve onunla işbirliği eğilimleri ve her cins, açık veya kapalı sağ ve sol sapmalar, oportünizmin ve revizyonizmin çeşitleri ve kişisel ihtirasların ve çekişmelerin ve de hakim güçlerin hareketin içine sızdırdığı ajanlar ve provaktörlerin girift olarak kaynaştığı bir ortam meydana gelmiş bulun-

(x) Bu örgüt oportünist yöneticilerinden arınmış, örgütleme yöntemlerini dönüştürmüş bir T.İ.P. olabilir.

maktadır. Örgütü, kitle eylemleri, eğitimi ve neşriyatı ile otoritesini ve disiplinini kabul ettirebilecek nitelikte bir Sosyalist Partisinin bulunmayışı çeşitli Sol eğilimli dergilerin yazı kurullarının ve dernek yönetim kurullarının başıboş olarak önderlik kurmağa uğraştığı çalıştığı, biribirini yıprattığı bir ortam yaratmıştır. Türkiye İşçi Partisinin sosyal, sınıfsal bir mücadelenin sonucu olarak değil de 27 Mayıs Anayasasının sağladığı olanaklar neticesinde kurulmuş bulunması bu oluşumun ve bölünmelerin şeklini etkilemiştir. Bu durum memleketimizdeki Sol hareketin gelişmesi süresinde kaçınılmaz ve aşılması zorunlu olan bir çocukluk hastalığıdır.

X X X

Yukarıdaki durum incelemesinden sonra, artık 1969 ATATÜRKÇÜLÜĞÜ'nün ne olduğu, ne olması gerektiği konusuna kısaca değinebiliriz.

Bugün «İkinci Milli Kurtuluş Savaşımızın» eşiğindeyiz.

1919-1925 döneminde Mustafa Suphi'lerin, Dr. Şefik Hüsnü'lerin, anti-emperyalist devrimci asker-sivil kadrosunun lideri Mustafa Kemal Paşa'ya yaptıkları devrimci güçbirliği teklifleri yeniden gündem konusu olmuştur, Şunu da unutmamalıyız ki bu güçbirliği bugünkü bağımlı durumu meydana getiren partiler ile değil de gerçek güçler, sınıflar ve zümreler arasındaki bir güçbirliğidir, sosyalist örgütün bütün Atatürkçü devrimci güçler ile güçbirliği söz konusudur (x).

Bugünkü ortamda bu güçbirliğinin objektif şartı artık doğmuş bulunmaktadır: Üç milyonu aşkın bir proleteryamız vardır. Türkiyede çığ gibi yayılan Sol eylemler, Sosyalizmin klasiklerinin çevirileri, teori ve strateji tartışmaları ve çatışmaları sübjektif şartların doğmak üzere oldu-

(x) Reşat Fuat Baraner, Türk Solu, Sayı 15, a.g.y.

ğunu bize göstermektedir.

Şanlı tarihsel bir geleneği olan asker aydın kadronun devrimci kolunun, küçük burjuva kökeninden doğan tutarsızlıkları yanında devrimci Atatürkcü bir geleneğe sahip bulunması milletce büyük bir şansımızdır (x).

1969 Atatürkçülüğü artık işçi sınıfının öncü müfrezesi ile güçbirliği kurma olanaklarına sahiptir. Bu güçbirliğinin teorik temeli Türkiyenin somut şartlarına uygun olarak uygulanacak olan işçi sınıfının ideolojisinden başka bir şey olamaz, bu teori bilimsel sosyalizmdir. Türk tarihinin geleneksel ve devrimci vurucu gücü olan küçük burjuva kökenli asker aydın kadrosu ve yönetici sivil kadrosu artık eşrafla, burjuvazi ile değil de işçi sınıfı hareketi ile saf tutmak ondan yana çıkmak zorunluğunun bilincine yaklaşmış bulunmaktadır. 27 Mayıs devriminin bütün iyi niyetine rağmen karşılaştığı başarısızlığın sınıfsal nedeni ve bu çıkmazın dersi budur. Öte yandan işçi sınıfının bir politik kriz rastlantısında özgürdünün etrafında süratle toplanabilmesi, bilinçlenebilmesi ve örgütlenebilmesi olanaklarına sahip bulunması tarihsel verisi, Atatürkçülerin böyle bir rastlantıda bu hareketle saf tutma olanakları doğmaktadır.

İşçi sınıfının politik mücadelesinin doğal olarak antikapitalist oluşu, onu emperiyalizme bağımlı olan memleketlerde anti-emperyalist mücadelenin en kararlı safı haline sokmaktadır; toprak hasreti orta, küçük ve yoksul köylülerin toprak ağalığına ve yer yer var olan feodal kalıntılara karşı mücadeleye hazır bir kitle haline getirdiğinden bu zümreler de Milli Demokratik Devrim aşaması sürecinde işçi sınıfının doğal mütefikidir, Türkiyenin küçük burjuva

(x) **Cahiers İnternationaux, Sayı: 117, Prof. Walter Markov, Mouvement National et Classes Sociales dans le Tiers-Monde (Üçüncü Dünyada Milli Hareketler ve Sosyal Sınıflar). Bu incelemede özellikle Türkiyedeki Askeri zümresinin devrimci karakterinin nedenleri ve bu devrimciliğin sınırları üzerinde durulmaktadır.**

kökenli olan asker-sivil aydın kadrosu da anti-emperyalist, anti-feodal bir geleneğe sahip bulunmaktadır ve bu kadronun asker kesimi Türkiyede potansiyel olarak tek vurucu güçtür, yani halihazırda hiçbir devrim veya karşı devrim bu kadroyu karşısına alamaz, bu kadronun en devrimci unsuru olan Atatürkçü, Kuvayi Milliyeci çekirdek de böylece Milli Demokratik Devrim aşamasında işçi sınıfının ve toprak hasreti çeken köylülüğün doğal mütefiki, saf arkadaşıdır, devrimci güçbirliğinin önemli bir unsurudur. Bu mücadelede devrimci gençliğin de büyük rolü vardır. Bu mücadelenin tam ve kesin sonuçlu olabilmesi için işçi sınıfının önder güç olması gerekmektedir. Dünya emperiyalizmi ile yapılacak mücadele sürecinde, kesintisiz olması gerekli bulunan bu devrimci hareketin sonraki aşamaya süratle geçmesi zorunluluğunu doğurmaktadır, bu mücadelede de asker-sivil aydın kadrosunun en devrimci, en kararlı kısmı olan Atatürkçü çekirdeğin işçi sınıfı ile, fakir ve yoksul köylü ile saf tutacağı, tutması, milli menfaatlarımız gereğidir.

Bu güçbirliği bizim milletçe tek çıkar yolumuz, tek umudumuzdur. 1969 Atatürkçülüğünün ve Milletimizin tarihî şansı, İstiklâl savaşımızın dersi budur.

SON

Okuyucular bir noktada takılabilirler, sunulan belgelerin büyük çoğunluğu 1920 yılına aittir, 1921 yılına ait bir haylı belge bulunmaktadır, 1922 yılında belge sayısı çok daha azdır, 1923-1934 yılları arasında «protokol» demeçleri dışında belge yoktur, 1935 yılında bir röportaj sırasında (bolşeviklik) sözü geçmektedir. 1938 yılında geçen özel fakat önemli bir konuşma aktarılmış bulunmaktadır, bu dahi dış politikayı ilgilendirmektedir. Bu durum özel bir seçme sonucu değildir. Eğer arşivler tam olarak açılırsa şüphesiz bu konuda 1919-1922 dönemini kapsayan birçok belge ortaya çıkacaktır, ancak yine de bu konuda 1923-1938 dönemine ait pek bir şey çıkacağını sanmıyorum. Elde edilen bütün belgeler kitaba aktarılmış bulunmaktadır. Ancak rivayetleri, Ali Fuat Paşa'nın aktardığı konuşma ve de Aralof'un kısa bazı nakilleri dışında, bir de Dr. Riza Nur'un aktardığı önemli Heyeti Vekile toplantısı ile albay H. Ertürk'un aktardığı Budyeni ile Havza görüşmesi dışında nakletmeği uygun bulmadım. Koyduklarım başka kaynaklarda doğrulanan, Atatürkün bu konudaki genel havasına ve düşüncesine uygun olan belgelerdir. Örneğin Dr. Riza Nur'un bahsettiği toplantıya Karabekirin yazdığı kitapta bulunan ve «resmi belgeler» arasında geçen bir raporda üstü kapalı olarak değinilmektedir. Gördüğümüz gibi bolşeviklikle ilişkili 1920-1922 dönemi ile komünizm kelimesini Atatürk'ün ağzına almadığı 1923-1938 dönemi arasında kesin bir ayrım vardır.

Bu kitaba aktarılmayan komünizmle ilgili iki belge vardır. Birincisi Atatürk'ün faşist Amerikalı general Mac Arthur ile yaptığı iddia edilen bir konuşmadır, bu konuşma 1932 yılına rastladığı halde Mac Arthur bunu ancak Atatürk'ün ölümünden çok sonra 1951 yılında yayınlanmıştır; bu konuşma Atatürkün bütün politikasına aykırı düşmektedir, Bu nedenlerle doğruluğuna inanmıyorum. İl-

gilenenler Atatürk Söylev ve Demeçleri, cilt III, S : 92/94'-de bu şüpheli belgeyi bulabilirler.

İkincisi ek olarak sunduğumuz sahte belgedir. Atatürkün 5 Ağustos 1929 günü verdiği demeç o zamanki bütün gazetelerde yer almıştır, Söylev ve Demeçler'de de bulunmaktadır. Buna rağmen Atatürkün ölümünden çok sonra belli kişiler tarafından ve belli amaçlarla tahrif edilerek, Atanın yazısı taklit edilerek piyasaya sürülmüştür.

Atatürk zamanında Sol'a karşı idari yoldan takınılan tavır ve sol'un durum ve tutumu hakkında da iki ek sunmayı yararlı buldum.

Atatürk'ün ölümünden sonraki Türk-Sovyet ilişkilerinin ayrıntıları konumuzun dışındadır.

Amacım Atatürk'ün komünizm ile, sosyalizm ile, Sovyetlerle ilgili yazılarını ve tutumunu aydınlatmak şeklinde özetlenebilir. Atatürk'ü istediğim gibi değil de belgelerle sabit olan kişiliği ile okuyucuya sundum. Bu belgeler başka yerlerde dağınık olarak verilmiş bulunmaktadır, kitabın ilginç yönü bunların bir araya toplanıp tarih sırasına göre sunulmuş olmasındadır. Bu sıralama kitabın başında söylendiği gibi kendi iç haraketi ile tarihimize ilginç bir ışık vermektedir. Birinci Kurtuluş savaşımızın sorunlarını 50. nci yıldönümlerinde sunmak Atatürk döneminde gidilen yolu ve ölümünden sonraki geriye dönüşü, karşı-devrimi değerlendirmek bakımından yararlıdır. Son bölümde belirtildiği gibi 1969 Atatürkçülüğünün değerlendirilmesi bakımından da bu belge derlemesi yararlı olacaktır sanırım.

BİRİNCİ EK

ATATÜRK'ÜN SON YILLARINDA BÜROKRASİNİN GÖRÜŞLERİ

Atatürk'ün sağlığında yönetici makamların Komünizm hakkındaki tutumu ilginçtir, biz sadece son yıllarındaki iki belgeyi sunmakla yetineceğiz, bizi C.H.P. genel Sekreterinin bir yazısı diğeri ise Umum Müfettişler Konferansı esnasında yetkili kişilerin düşünceleridir:

— 1 —

Cumhuriyet Halk Fırkası
Genel Sekreterliği
48621

Ankara : 21. Kasım 1934

Suphi Nuri Beyefendi;

Bağlı Kağıtta yazılı notları aydınlatıcı yazılarınızı dilerim. Bu yazılar hem okuyacak adam için lüzumsuz sayılacak kadar geniş olmamalı, hem de sualin hedef aldığı amaç iyice aydınlatılmalı.

Saygılar, Efendim.

C.H.F. Kâtibiumumisi
Kütahya Meb'usu
İMZA
Recep (Peker)

1 — Kooperatif cereyanını doğuran ana sebep nedir? Klasik kooperatif çeşitlerine (kredi-satış-üretim-tüketim) göre bu nedenler nasıl taadüt eder?

2 — Kooperasyonun komünizme giden tarafı nedir? Kooperatifler komünizm hududuna girmeden ne kadar ileri gidebilir?

3 — Kooperatifin serbest ticaret üzerinde olumsuz etkisi varmıdır? Kooperatifin düzenleyici rolü nedir? Bu etki onu büsbütün imha edici hadde erişir mi? Erişmesi mi, erişmemesi mi gerekir?

4 — KORPORASYON'ları hangi akım doğurmuştur?

5 — Korporatif devletin (Faşist devlet RN) kavram olarak ifadesi ve korporatif devletin bugünkü uygulanışı?

6 — Kooperasyonun ve korporasyonların karşı karşıya karşılaştırması incelenmesi. Devletçi rejimde korporatif ve serbest rejimde kooperatif fikirler nasıl yer alır?

7 — Sindikalizmi (x) hangi cereyanlar doğurmuştur? Sindikalizm doğarken hangi amaçları güdüyordu? Hangi yollarda gelişti? Bugün hangi maksatları kovalıyor? Komünist devletin doğuşunda sindikalizmin ne hizmeti oldu?

8 — Şimdiki komünist, faşist, nasional-sosyalist devlette sindikalizme ne yer verildi?

9 — Kartelleşmenin doğmasının ana nedenleri nedir? Karteller ve tröstlerle en meşru en haklı ve en kesin mücadele silahı nedir?

10 — Büyük ve serbest ticaretin tüketici aleyhine istismarcılığı ile, onun haklı kazanç için gereken şartlarına dokunmadan, ve sert çarpışma yolu ile olmaksızın nasıl mücadele ederiz?

11 — Büyük sanayiin işçi hakları aleyhine sömürücülüğü ile, onun çalışma olanaklarını bozmadan nasıl uğraşabiliriz? Bunun için sendikalist fikirlerin tercih ettiği ça-

(x) Recep Peker «Sendikalizm» kelimesini «sindikalizm» şeklinde yazmaktadır.

lışma yolundan başka eyi, doğru ve pratik çareler yokmudur?

X X X

İktidar partisi, tek parti olan C.H.P.nin Genel Sekreteri, ve geleceğin Başbakanının bu acayip yazısı çok bakıma ilginçtir. «Sınıf üstü» baba devletin «zarar vermeden» dengeye varma olanaklarını aramasının safca bir kanıtıdır bu. Aynı zamanda doktrin alanında garip bir cahilliğin kanıtı ve de «sendikacılık» hatta «kooperatifçiliğin» komünizme varma yolunda bir adım olmasının çocukumsu korkusunun kanıdı. C.H.P. her cins rejim, akım, örgütten korkmaktadır. Kapitalizmi isterken onun aşırı yönlerinden korkmaktadır, ona karşı da sert çarpışma yollarından çekinir görünmektedir. Fakat asıl korku KOMÜNİZM korkusudur, onu koperativlerde görecek kadar bile ileri gidilmektedir.

— II —

1936 yılında Şükrü Kayanın idaresinde, Mareşal Fevzi Çakmağın huzurunda toplanan Umum Müfettişler Konferansında Kürtçülük, Komünistlik gibi konular ele alınmış ve en üst kademede tartışmaları yapılmış, verilen raporlar incelenmiştir. Emniyet Genel Müdürü Şükrü Sökmensüer'in bu Kongredeki sözleri ilginç ve korkunçdur. Sökmensüer Türkiyedeki gizli komünist faaliyetlerini incelemekle söze başlamış ve bu gibi faaliyetlerin aydınlar arasında süreli olarak var olduğunu onların izlendiğini, ancak işçi sınıfı ile ilişki kurmak durumuna varıldığında tevkiflerle önüne geçildiğini açıklamıştır. Bundan sonra «komünizmin gelişmesini önliyebilmek için her 100 işçiye BİR polis gerekmektedir, demişlerdir.

Buna dayanarak Sökmensüer Emniyet büdcesinin yetersizliğinden dolayı, ekonomik gelişmenin yavaşlatılma-

sını istemektedir. Memleketin kalkınmasını ve gelişmesini böyle bir nedenle durdurmak teklifi her halde dünya tarihinde eşi olmayan bir harekettir.

Öncü, 23.10.1962, Geliştirilmeyen Memleket, R.N. İleri.

Artık Atatürkün son yılları gelmiş, kendisi hastadır Hatay olayı gibi büyük davalar dışında memleketin işleri ile doğrudan doğruya uğraşmamaktadır. Ancak Onun partisi, onun kurduğu iktidar bu iki belge ile de gösterdiğimiz gibi bürokratik bir zihniyetin esiri olmuş, ekonomik ve sosyal gelişmeyi bile polis gözüyle değerlendirmektedir. Bu tutum sade komünistlik konusunda değil, Doğu illerinin geliştirilmemesi konusunda da aynen mevcuttur.

Bak: Umum Müfettişler Konferansı, Zabıtları, 1936.

İKİNCİ EK

BİR SAHTEKÂRLIĞIN HİKÂYESİ

Atatürk 5 Ağustos 1929 tarihinde Eskişehir demiryolu istasyonunda kendisini karşılamaya gelenlerle konuşmuş, sonunda da orada bulunan Temyiz Mahkemesi üyelerine birkaç söz söylemiştir (x). Bu konuşmayı 8 Ağustos günü Atatürkün gazetesi olan Hakimiyeti Milliye vermiştir. Atatürkün (Söylev ve Demeçleri Cilt : 2. Sahife 256) bu demeci vermeden önce söylediklerini Anadolu Ajansından naklen Cumhuriyet gazetesinden dinliyelim:

«Gazi Sakarya gazetesi sermuharirine «Sakarya gazetesi, güzel bir isim. Gazeteciler gördüklerini, düşündüklerini, bildiklerini samimiyetle yazmalıdırlar», demiştir. Karşılayanlar arasında bulunan Eskişehir Müdafai Hukuk Reisi mebus Ali Ulvi beye de: «Müdafayi Hukuk Cemiyetinin ve daha sonra C.H.P.nin teşekkülü ve taazuvu sıralarında bu milli ve vatanî teşekküllerin faaliyetlerini aksatmağa çalışan bazı fesat zümrelerine gene bu istasyonda işaret ettiklerini ve bu menfî faaliyetlerin millet tarafından şiddetle ezildiğini ve özellikle Halk Fırkasının teşkilinde bu memleket halkını teşkil eden köylü, esnaf, işçi velhasıl bütün milletin yüksek menfaatini korumak esasını takip ettiklerini ve buyüzden, önce olduğu gibi bu davada milletin

(x) O dönemde temyiz mahkemesi Eskişehirde bulunuyordu.

bu gibi fesatçı faaliyetleri şiddetle ezeceğini ve buna halkın, ve ne de özellikle ordunun asla izin vermiyeceğini, beyan buyurdular.» demişler ve sonra demeçlerini vermişlerdir. (Cumhuriyet 7.8.1929)

Kaldı ki kendi resmi gazetesinde yukarıdaki kısmı bile koydurmamışlardır.

Demece gelelim:

«Türk milletinin sosyal düzenini ihlale yönetilmiş dinmeler boğulmaya mahkûmdur. Türk milleti, kendinin ve memleketin yüksek menfaatları aleyhine çalışmak istiyen fesatçı, sefil, vatansız ve milliyetsiz ahmakların hezeyanlarındaki gizli ve kirli emelleri anlamıyacak ve onlara müsamaha edecek bir heyet değildir.

O Şimdiye kadar olduğu gibi doğru yolu görür. Onu yolundan saptırmak istiyenler ezilmeğe, kahredilmeğe mahkûmdur. Bunda köylü, işçi ve özellikle kahraman ordumuz candan beraberdir. Bundan kimsenin şüphesi olmasın.»

(Karşılamağa gelmiş bulunan Temyiz Mahkemesi Heyetine hitabederek) de:

«Hakim efendiler, siz kanun adamlarısınız. Ellerinize milletin, vatanın her türlü hak ve menfaatlerini koruyan kanunlar tevdi edilmiştir. İşaret ettiğimiz noktaları işittiniz. Türk milletinin büyük haklarını savunurken bu noktaları önemle hatırda tutmalıdır.»
A.II,S.256.

X X X

İlk bakışta bu demeci neden kitabımıza aldığımız merak edilebilir. Bunun nedeni açıktır. Tâ, 1947 yılında başlayan, 1964'de hortlayan bir uydurmaca bu demeçi «Atatürkün Komünizme karşı tarihi emirleri» haline getirmiştir.

Meselenin tahliline geçelim. 1947'lerde çıkan «Millet» dergisi o zamana kadar «Sovyet dostluğundan» söz eder, «Amerikan Ermenileri Beş Vilayetimizi istiyor» diye manşetler atardı. Hakikaten de bazı Amerikalı Ermeniler doğu vilayetlerimizi almak için haritalar bastırmış basın yolu ile kışkırtmalara girişmişlerdi. Bu Ermeni isteklerinin 1920 yıllarındaki hikâyesi kitabımızda yeteri kadar açıklanmıştır. Açıklanmayan kısım, konumuz dışında kalan kısım Sovyetlerin İkinci Dünya Savaşından sonraki Türkiye ile olan ilişkileridir. İşin esası şudur ki, iki Gürcü profesör 21 Aralık 1945 tarihinde «Giresun, Gümüşhane, Bayburt'a kadar olan yerlerin Gürcistana iadesi gerektiğini» bir yazıda söylemişlerdir. Şüphesiz herhangi bir sivri akıllının bu gibi bir isteği anlam taşımamaktadır. Bizim basınımızda daha geçenlerde A. Türkeş gibi bir parti lideri «Sınırlarımız Tuna nehri ve Vardar'a kadar uzatılmalıdır» diyebilmiştir (Türk Yolu, 7.4.1969), hatta daha önce aynı kişi Milli Birlik Komitesi döneminde Başbakanlık Müsteşarı iken «Çin Türkistanına kadar» milli sınırlarımızı kazanmaktan söz edebiliyordu. Ancak Sovyet basınının bu yazıya yer vermiş bulunması hasımca bir tutumdu, ve fakat bu bize yapılan resmi bir talep değildi. Söz konusu olan ise Kars ile Ardahan değildi (Bak: Armaoğlu, Siyasi Tarih: 1789-1960). Kars Ardahan için gürültü çıkaranlar Sovyet ler değil Amerikalılardı. Ancak dünya politikası ve hakim çevrelerimizin çıkarları yönünden bu konuda kıyasıya bir sömürüye gidilecekti.

Politik hava değişince o güne kadar Amerikaya çatan «Millet» dergisi birkaç sayı ara ile, 8 Mayıs 1947 günlü sayısında, 1928 komünist tefkifatından söz ederken, Atatürkün bir sofra söhbetinde:

«Bu memleketteki komünistler yalnız bizim tevkif ve hapsettiklerimizden ibaret değildir. Bunları bıraksak belki aralarında hatalarını anlıyarak islahınefs edenler olur. Bu işlerle bizzat yakından meşgul olacağım» dediği, nakle-

dilmektedir. Üstelik bu sohbette kimlerin bulunduğu dahi yazılı değildir. Amaç T.S.E.K.P. tevkifatı konusunda etkide bulunmaktır, nitekim aynı derginin 15 Mayıs 1947 tarihli bir sonraki sayısında, kapakta bir tarih kitabının son sahifesinin fotokopisi bulunmaktadır. Fotokopide SON kelimesinin hemen altındaki boşlukta el yazısı ile şu ibare görülmektedir: «Şurası unutulmamalıdır ki Türk âleminin en büyük düşmanı komünistliktir!.. Her görüldüğü yerde ezilmelidir!..» Bu iki. Aynı **Millet** dergisinin 7 Ağustos 1947 tarihli sayısında da Atatürkün Eskişehir demeçleri bulunmaktadır. Bu da üç; ve demeç bildiğimiz, ve başta aktardığımız resmi demecin tâ kendisidir.

X X X

İşte oyun bundan çok sonra 31.12.1964 günlü **Toprak** dergisinde oynanmış, 1944 Turancılık davası sanıklarından A.P. li senatör Dr. Fethi Tevetoğlu Atatürk'ün nutkunun tahrif edilmiş şeklini yayınlamıştır. Dr. Tevetoğlunun yayınladığı demeç ile resmi demeç arasındaki fark, Atatürk'ün demeçlerinin sonundaki eklerdir. Bu ek: «Bu memleketteki komünistler, yalnız bizim tevkif ve hapsettiklerimizden ibaret değildir. Bu işlerle bizzat yakından alakadar olacağım. Şurasını unutmamalıdır ki, Türk âleminin en büyük düşmanı komünistliktir. Her görüldüğü yerde ezilmelidir.» şeklindedir .

Oynanan oyun, 1947 **Millet** dergisi ile 1964 **Toprak** dergisi karşılaştırılınca derhal ortaya çıkmaktadır. **Millet** dergisinden adeta bir fotomontaj yapılarak **Toprak**'taki metin elde edilmiştir, şöyle ki, Dr. Tevetoğlu:

a — 7 Ağustos günlü **Millet**'ten Eskişehir nutkunu almış.

b — 8 Mayıs günlü **Millet**'ten 1928 yılında Atatürkün kimden rivayet edildiği belirsiz, bir sofrada yaptığı iddia edilen bir konuşmasından «bunları bıraksak belki araların-

da hatalarını anlıyarak ıslahı nefs edenler olur» ortadaki cümlesi çıkartılmış ve birinci ile üçüncü cümle Eskişehir nutkuna eklenmiştir.

c — 15 Mayıs günlü **Millet'in** kapağındaki fotokopi, yani«Şurası unutulmamalıdır ki, Türk âleminin en büyük düşmanı komünistliktir. Her görüldüğü yerde ezilmelidir!» cümlesi de en sona ilave edilmiş, böylece **Toprak** (31.12. 1964) dergisindeki uydurma yazı elde edilmiştir, bu da o dönemde T.İ.P. aleyhine yürütülen iftiralı sindirme mücadelesinin bir parçasından ibarettir.

Bu oyunu oynayanlar 1947 tarihli Millet kolleksiyonunun bulunamıyacağını sanmışlardı.

Şimdi bu montajın kısımlarını inceliyelim:

a — Eskişehir nutku bir hakikattır, devrin bütün gazetelerinde vardır.

b — Dr. Tevetoğlunun orta cümlesini çıkarttığı sohbet konuşmasının tarihi 1929 değil 1928'dir. Yani eğer söylendiyse bir yıl önce söylenmiştir. Herhalde sofrada bir yıl önce kullanılan bir cümle bir yıl sonra aynen Eskişehir demiryolu garında kullanılamazdı. Kaldı ki, Millet dergisi hiç bir şahit gösterememiştir. Bu «konuşmayı» düpedüz uydurmuştur.

c — Orta cümlenin Dr. Tevetoğlu tarafından çıkartılması anlamlıdır. Eğer Atatürk «bunları bıraksak yola gelenler olur» anlamında konuşsaydı, «her gördüğün yerde ezilmeli» sözü ile açık bir çelişki olurdu, ondan bu cümleyi yok etmek şarttı.

d — Kitabın son sahifesindeki yazı Atatürkün değildir. Çetin Altan bu yazıyı «uluslararası önemde yabancı ehli vukuf'a» incelettiği vakıt, yazının sahteliği ortaya çıkmıştır. Kaldı ki, yazıyı taklit ederek bu cümleyi piyasaya atan, kendisinin cam üzerinden yazıyı kopya ettiğini itiraf etmiştir. Kitap meydanda değildir. Yani bu yazı tamamen düzmecedir.

e — Başka başka yerlerde ve tarihlerde söylendiğini ve yazıldığını ispat ettiğimiz ve ikisi sahte olan işbu yazıların hayali bir gazetede çıktığı söyleniyor. Hayali, çünkü gazetenin birinci sayısında çıktığı iddia edilmiştir. Halbuki Atatürke Sakarya gazetesi başyazarı olarak bir gazeteci tanıştırılmıştır, yazı 7 Ağustos günü Sakaryanın birinci sayısında çıktıysa başyazar «Faruk Şükrü» iki gün önce, daha çıkmayan bir gazetenin başyazarı olamazdı.

f — Atatürk «Türk âleminin en büyük düşmanı komünistliktir» diye bir cümle söyliyemez. Önce Türk âlemi (dünyası) Turancıların kullanabileceği bir değimdir, Misakı Millici Atatürkün değil. Sonra gerçekçi bir devlet Başkanı, ve ölünceye kadar samimi Sovyet dostu olan Atatürk bu cümleyi kullanamazdı. Komünistliği ve diğer akımları Türkiyede yasak etmişti ama Azerbaycanın bile komünist olmasında büyük rolü olmuştu, hele ölünceye kadar Sovyet dostu kaldığı herkesce bilinmektedir. Hem politik bakımdan, hem de gerçek bakımından bu cümle onun olamaz.

Sovyet Düşmanlığının yaygın olduğu dönemde bu demeci uyduranlar 1929 yılındaki Sovyet Dostluğu havasını tamamen unutmuşlardır.

ÜÇÜNCÜ EK

ATATÜRK DEVRİNDE SOL'A KARŞI TUTUM

Atatürk zamanında dış politika alanında samimi bir Sovyet dostluğunun süregeldiğini gördük. Aynı dönemde iç politikada Atatürk komünist hareketlerinin gelişmesine izin vermemiştir, ancak bunu söylerken konuyu az daha açmak, durumu incelemek gerekmektedir.

1 — Atatürk zamanında sıkı bir Sovyet dostluğu vardır. Ruslar milli dostumuzdur. O derecede ki, Atatürkün sağlığında Türkiye'de Sovyetler birliği aleyhinde neşriyatta bulunmak yasak idi (x). Atatürk'ün sağlığında bütün

(x) 1881 sayılı Matbuat Kanunu'nun 50.nci Maddesinde:

«MEMLEKETİN UMUMİ SİYASETİNE DOKUNACAK NEŞRİYATTAN DOLAYI (HÜKÜMET) KARARIYLA GAZETE VEYA MECMUALAR TATİL OLUNABİLİR.

...MESULLERİ TATİL MÜDDETİNCE BAŞKA İSİMLİ GAZETE ÇIKARILAMAZ» denmektedir.

Bunun karşıtı olarak da, çıkan yazılar «Memleketin siyasetine uygundur» sonucu çıkmakta idi, bu yüzden o dönemde örneğin Sovyetler Birliğine veya onun rejimine karşı yazı yazdırılmazdı.

İlk olarak 1945 yılında Süreyya Sungar «La Turquie» gazetesinde sözü geçen maddenin bu bağlayıcı niteliği üzerinde durdu ve az sonra, 13.6.1946 tarihinde madde değiştirildi, Çok Partili rejime geçiş bu maddenin ve Cemiyetler Kanununun 9. uncu maddesinin değişmesi ile mümkün olmuştur.

gazete ve dergiler ancak Sovyet rejimini ve Sovyet dostluğunu övebilirlerdi. Ruslar fabrika kurar, bize ekonomik yardımda bulunurlardı. Hatta Atatürk Kurduğu rejimin propagandasını yapmak üzere çevirttiği «Ankara Anadolunun Kalbidir» filmini bile bir Sovyet rejisörüne, S. Yutkeviç'e çevirtmiştir. Atatürk zamanında Sovyetler Birliğine teknisyenler, öğrenciler yollanılıp yetiştirildi.

2 — Atatürk zamanında, kısa dönemler haricinde sol neşriyat serbest idi, ancak Atatürk rejiminin yerilmesine izin yoktu.

1919 - 1925 yılları arasında Sosyalist Partiler ve yayın serbest idi.

İngilizlerin Musul'u bize vermemek için kışkırttıkları Şeyh Sait Nakşibendi isyanından sonra rejim sertleşince bütün diğer akım ve örgütlerle birlikte sol yasaklandı.

Ancak Atatürk'ün ölümüne kadar yine de, genel anlamda, sol neşriyat ve çeviriler serbest idi. 1930'larda, 1932-1936'larda, her kitap çevrilebiliyordu, her türlü kitap yazılabiliyordu. Kapital'in iki özeti basılmış, «Bolşeviklik», «Devlet ve ihtilal» gibi kitaplar yayınlanmıştır ki, bunları bugün için bile basmak ancak 142/1. inci Maddenin tehdidi altında mümkün olmaktadır. Bugün Toplattırılan birçok kitap Atatürk zamanında serbestce satılabiliyordu. Şunu çekinmeden söyliyebiliriz ki, eğer 1930-1938 döneminde bugünkü bollukla sol klasiklerinin çevirileri basılmamışsa bunun sorumluluğu rejime değil, «sol» yazarlara aittir (x). Bu konuda büyük hizmetleri dokunmuş bir Haydar Rıfat Bey'in çevirileri ise hatalarla ve hatta uydurmacalarla doluydu, kaldı ki, bugün durumun değişik olduğunu iddia edemeyiz, üstelik bugün birçok çeviride «kanunî sakınca» dolayısıyla büyük kesintiler bulunmaktadır.

(x) Haksızlık etmemek için şunu da belirtmeliyiz ki, o dönemde okuyucuların, kitap satışlarının azlığı bu duruma büyük bir ölçüde sebep olmuştur.

Solcu yazarlar o dönemde klasikleri dikkatlice çevirmedense veya Türkiyenin sosyal ve tarihsel yapısı hakkında ciddi araştırmalar yapmadansa sadece sert eştirilere, tartışmalara girişmeği tercih etmekteydiler (xx). Bu konuya son verirken Nazım Hikmet'in yazılarının o dönemde ders kitaplarına girdiğini belirtmek isterim.

3 — 1925 yılından Atatürk'ün ölümüne kadar, 1930 yılındaki pek kısa «Serbest Fırka» sondajı dışında, her türlü Parti ve örgüt kurmak yasaktı. Mason derneklerinden Türk Ocaklarına kadar, işçi derneklerinden tekkelere kadar C.H.P. kontrolu dışında her türlü politik ve hatta kültürel teşekkül yasaklandı. Bu durumda SOL tabiyatıyla kanun dışına itilmiş bulundu.

Ayrıca SOL'un Enternasyonal'e bağlılığı konusu vardır ki, bu da o dönemin icabındandı, o kadar ki Mustafa Kemal Paşa bile bir vakıtlar Enternasyonale üye olmak için müracaatta bulunmuştu. Üstelik Enternasyonal, o dönemde, dünya çapında bir kuruluşdu, onu yöneten İcra Komitesinde bir Türk üye (Dr. Şefik Hüsnü Deymer) bulunduğu gibi, başında örneğin bir Bulgar da bulunabilmişti. III. üncü Enternasyonal 1943 yılında kapatılmıştır.

4 — Yasak olan sol örgütlenmeğe karşı verilen cezalara gelince bunlar Atatürk döneminde şaşılacak kadar azdı.

Atatürk döneminde eski İttihatçı liderlerden asılanlar oldu, Atatürk'ün en yakın silah arkadaşlarından asılanlar oldu, Albay (Ayıcı) Arif bey ve Rüştü Paşa (Zorlu) bunlardandı, sarıklı yobazlar asıldı, şapka «devrimine» ve reformlara karşı gelenlerden asılanlar oldu, Nakşibendiler asıldı. Bu sert tutum Atatürk devriminin gereklerindendi. Ancak asılan ya da ağır cezaya uğratılan sol eğilimli tek bir kişi yoktur.

(xx) Marksizm Biblioteği (Dr. Hikmet Kıvılcımlı) ile İnsaniyet Kütüphanesi (Kerim Sadi).

Sol'a verilen cezaları inceleyelim:

1920-21 yılları bulanık su «komünist»lerinden Tokat Mebusu Nazım bey ve arkadaşlarından, İstiklal mahkemesine verilenler hüküm giydikten DÖRT ay sonra 29 Eylül günü af'a uğradılar.

1925 tefkifatında hüküm giyen AYDINLIK dergisi grubundan Dr. Şefik Hüsnü giyaben 15 yıla mahkûm oldu, ancak uygulanan madde «Zatı Şahaneye -yani padişahasuikast» maddesi olduğundan, az sonra madde kalkınca onların da cezaları düştü, yurda döndüğünde Dr. Şefik Hüsnü'nün cezası bir yıla inmişti.

1927 yılında, o zaman gizli Partinin başında bulunan ve (Menşevik Seka) diye adlandırılan Merkez Komitesini düşürmek için yurda gizlice dönen Dr. Şefik Hüsnü'yü ve bütün teşkilatı Vedat Nedim (Tör) Parti evrağı ile birlikte ele verdi, davanın sonunda Dr. Şefik Hüsnü 1925 cezası dahil edilmek üzere BİRBUÇUK yıl hüküm giydi, cezası tamamlanınca da isteği üzerine kendisine derhal 8.7. 1929 gün ve 3764 sayılı pasaport verilmiştir. Aynı davada yer alan Vedat Nedim ile Şevket Süreyya ise Umum Müdürlüklere getirilmişler ve Kemalist rejimin ideolojisini saptamak için 1932 yılında KADRO dergisini yayınlamışlardır.

1929, 1930, 1931, 1932 yıllarında Komünistlikten hüküm giyenler en çok dörder yıl ceza giymişlerdir, ancak Cumhuriyetin 10.uncu yılı için çıkarılan 2330 sayılı af kanunu ile hepsi serbest bırakıldılar, üstelik 1932'ye kadar cezalar bir yıldan başlamaktaydı.

1933-1936 yılları arasında hüküm giyenler 1936 yılında 141/142'inci maddeler kabul edilip eski maddeler iptal edildiğinde hapisten çıktılar, bu kanun da böylece dolaylı olarak af anlamına geldi; kaldı ki, ilk şekli ile 142 maddedeki cezalar altı aydan başlıyordu, 141 ise cebir unsurunu kapşıyordu, bu yüzden de o dönemde sol tarafından olumlu olarak karşılanmıştı.

Atatürk hayatta iken en büyük cezalar Harpokulu ve Bahriye ile ilgili, Nazım Hikmet, Dr. Hikmet Kıvılcımlı'yı içine alan davada verildi (1938). Ancak artık Atatürk ölüm döşeğinde idi. Kaldı ki bu davada hüküm giyen Nazım Hikmet ile Dr. Hikmet bile ağır hapis cezalarına rağmen derhal meşhuten tahliye edildiler, Atatürk'ün ölümünden sonra ve yurt dışına bir firar teşebbüsü üzerine tekrar tutuklandılar. Nasıl olsa bu dava Atatürk dönemi ile ilgili bir dava sayılamaz.

En zehir zemberek beyannameleri dağıtma fiillerinde ise cezalar şaşılacak kadar azdı, bir, iki ay gibi mahkûmiyetler çoktu.

Bu dönemde falaka gibi işkenceler yaygındı, hatta Mustafa Kemal Paşa'nın yeğeni, yani Zübeyde hanımın kız kardeşinin torunu Reşat Fuat Baraner bu işkencelerden kurtulamamıştı, hücre hapisleri de oldu, ancak görüldüğü gibi cezalar çok hafifti ve hele öteki akımlara karşı uygulanan cezalarla ölçülmiyecek kadar azdı.

Dönenler, hatta sadece mücadeleyi bırakmak, görev istemek gibi tavizler verenler ise derhal görev alabiliyorlardı. Vedat Nedim Tör'ün Matbuat Umum Müdürü olduğunu gördük, Şevket Süreyya da hapisten çıkar çıkmaz Maarif vekâletinde Umum Müdürlüğe ve hem de Yüksek İktisat Meclisi genel sekreter yardımtılığına getirildi (x), sadece mücadelenin dışında kalmakla yetinenlerden Sadrettin Celal (Antel) Pedağoji Enstitüsü başkanı, profesör, Namık İsmail Güzel Sanatlar akademisi müdürü oldular, Atatürke hakaretten hükümlü bir Sebahattin Ali bile öğretmenliğe atanmış, Zeki Baştımar gibi Kutva üniversitesi mezunu bir Seka (T.K.P. Merkez Komitesi) üyesi Milli Emniyet ajanlarına hayat hikayesini anlatmayı kabul edince Başbakanlık Murakabe Heyeti Kütüphanesi memuru (xx), başka eski bir Seka üyesi Hasan Ali (Ediz)

(x) Şevket Süreyya Aydemir, Suyu Arayan Adam, S: 460.

(xx) 1944 T.K.P. davası Gerekçeli Hüküm. (O dönemde davalarda

de devlet memuru olmuşlardır, Ahmet Cevat (Emre) dil kurumunda önemli görevlere atanabilmişti, liste daha da uzatılabilir.

Böyle olunca iddia edebiliriz ki: a) Legal yayın alanı, bazı kesintilerle ve Türkiyenin günlük somut rejim konularına değinmemek şartıyla Atatürk döneminde kapalı değildi. Eser eksikliği ise bir otokritik konusudur. b) Türkiye Komünist Partisinin ilegal (gizli) faaliyetleri -işkenceler bir tarafa- Atatürk'ün hayatta olduğu dönemde çok az ceza ile karşılanıyor, aflardan yararlanıyordu; şunu da belirtelim ki, işkence ilk tahkikat sırasında ve sorumlu kişilere karşı kullanılan bir silahtı. c) Dönenler ve hatta pasif kalanlar el üstünde taşınıyordu. Hatta tevkifinden az önce Nazım Hikmet'e bile bu yönde teklifler yapılmıştı (x).

Durumu karşı yönden eleştirirsek görürüz ki, SOL resmi, açık bir örgüt kuramayınca Komünist Partisi gizli olarak çalışmak zorunda bırakılıyordu. Ancak bu mücadele de bir sürü açmazla karşılaşmaktaydı, çünkü Atatürk'ün «devrimlerinde» eksiklikler görmekle beraber Sol öz olarak onları destekliyordu: a) Sovyet dostluğunu Sol desteklemekteydi. b) Anti-Emperiyalist Atatürkçü tutumu Sol desteklemekteydi. c) Yabancı kapitalizmi Türkiyeden kovma politikasını sol desteklemekteydi. d) İlke olarak devletçiliği desteklemekle beraber sol onun uygulanış şekline ve de «kişileri devlet eliyle zengin etme» aracı olarak kullanılmasına karşı geliyordu. e) Kısacası, sol devrimlerin bazılarını eksik, çoğunu yüzeyde bulmakla beraber, onları desteklemekteydi. Ama bunlarla yetinmiyerek daha ileri sloganlarla ortaya atılıyordu.

Bu durum, yani Atatürk döneminin anti-emperiyalist ve devrimci niteliği, Sol'u bir dereceye kadar açmazlara

---

çok kez Milli Emniyet ajanları C.H.P. görevlisi olarak gösterilmişlerdir)

(x) Şevket Süreyya Aydemir - Nazım Hikmet Ankarada (1937) YÖN dergisi Sayı: 200/201.

sokuyordu. Köklü bir toprak reformu, halkın yararına yönetilmiş ve halkın denetiminde bir endüstrinin ve rejimin kurulması, ağır endüstriye öncelik verilmesi, politik hürriyetlerin, yani sınıf parti ve sendikaları kurma haklarının tanınması, işçilerin mesleki haklarının sağlanması ve tek dereceli, nisbi seçim sisteminin kurulmasına yönelmiş, Milli Demokratik Devrim'in tamamlanması amacını güden, Sosyalizme açık bir rejim için mücadeleye girişen Sol, bunu Kemalist kampın Sol unsurlarıyla güçbirliği içinde, legal bir ortamda gerçekleştirmek özlemini taşıyordu.

Atatürk işçi sınıfının politik ve ekonomik örgütlenme hürriyetlerini vermemekle beraber, kendisinin T.K.P.'nin, genellikle Sol'un bazı somut sloganlarını kendi hesabına uygulama yolunu tuttuğu olmuştur.

T.K.P., yani Türkiye Komünist Partisi ise somut istekleri ve yakın programı yönünden (asgari program) çok haklı, hatta bugün gerçeklenmiş bulunan, ılımlı diyebileceğimiz demokratik reformlar istemekten ileri gitmemekteydi (x). Ancak legal neşriyatın bir dereceye kadar serbest olduğu bir dönemde, Partinin faaliyetinin çoğu, gizli neşriyat alanında kümeleniyordu, yukarıda belirttiğimiz gibi aşırı sert bildiriler yayınlanıyordu.

Politik program ile neşriyat arasındaki bu dengesizliğin esas nedeni, bir yönden Partinin poltik amaç olarak Sovyet dostu Mustafa Kemal Paşa'yı destekleyen, Demokratik Devrim'in gerçekleştirilmesi, tamamlanması yolunda güçbirliğine yönelmiş genel politikası ile; diğer yönden -kısmen işçi sınıfının objektif durumuna dayanan- Partinin örgüt, eğitim ve kitle eylemi alanlarındaki eksiklikleri ile ters orantılı olarak sertliğe kaçan, çoğu zaman sırf T.K.P. nin varlığını ispatlamak için kaleme alınan (ilegal) neşriyatla telafi etme eğilimi şeklinde belirmiştir.

Türkiyedeki tevkiflerin büyük çoğunluğu (gizli neşri-

(x) Aydınlık, 1969 R.N. İlerl, Sayı: 7 ve 10.

yat) ile ilişkili eylemlere dayanmaktadır (x).

XXX

Atatürk'ün komünizmle ilişkili demeç ve yazışmaları dışında kalan bu konuyu sadece O'nun komünistlere karşı pratikteki tutumunu aydınlatmak üzere verdik .

(x) Mahkeme karşısındaki tutum ve savunmalar bu bakıma T.K.P. tarihinde pek önemli bir rol oynamaktadır, ancak lider durumunda olan kişilerin, Şefik Hüsnü, Reşat Fuat veb. nin teşkilat konularında susuşları ve sadece politik fikir savunmaları yapmaları dışında, mahkeme zabıtları çoğu zaman«çözülenlerin» ifadelerini kapsadığından bunlar teşkilat hakkında yanlış bilgi ve ışık vermektedirler. Bu kararlara ve ilişkin dosyalara dayanan denemelerin -yakalanan bazı belgeleri açıklamaları dışında- yöntemsel eksikliği buradan doğmaktadır. Ayrıca 141/1 ve 142/1. maddelerin varoluşu bu gibi denemeleri şimdilik anti-komünistlik simsarlarının tekellerine sokmuş gibidir. Bak: A. Sayılgan Sol'un 94 Yılı, ve de: Dr. Fethi Tevetoğlu- Türkiyede Sosyalist ve Komünist Haraketler.

BELGELER VE DÖNÜM NOKTALARI

ÖNEMLİ TARİHLER

Sovyet İhtilali 7.11.1917
Brestlitowsk antlaşması 3.3.1918
Mondros mütarekesi 30.10.1918
İtilaf donanmalarının İstanbula gelişi 13.11.1918
İzmirin Yunanlılar tarafından işgali 15.5.1919
Mustafa Kemal Paşa'nın Samsuna varışı 19.5.1919

GİRİŞ

Mustafa Kemal Paşa (Budyeni ile konuşma)
..... Hafza, Mayıs.1919

MUSTAFA KEMAL PAŞA'NIN DURUM MUHAKEMESİ

Mustafa Kemal Paşa'nın durum muhakemesi ... 5.2.1920
Rauf Bey'in cevabı 12.2.1920
Cafer Tayyar Bey'in cevabı 16.2.1920
Ahmet Cevdet Paşa'nın cevabı 18/19.2.1920
Yusuf İzzet Paşa'nın cevabı 20/21.2.1920
Kâzım Karabekir Paşa'nın cevabı 14/15.2.1920
Refet Bey'in Cevabı 16.2.1920
Bekir Sami Bey'in cevabı 16.2.1920
Kâzım Bey'in cevabı 15.2.1920
Mehmet Kenan Bey'in cevabı 23.2.1920
Selahattin Bey'in cevabı 16.2.1920

SAMSUN'A VARIŞTAN-İSTANBUL'UN İŞGALİNE KADAR

M. Kemal Paşa (Harbiye Vekâletine) 14.6.1919
M. Kemal Paşa (K. Karabekir Pş'ya) 23.6.1919
M. Kemal Paşa'nın askerlikten istifası **8.7.1919**
M. Kemal Paşa (Erzurum Kongresi demeci) ... 23.7.1919
Heyeti Temsiliyenin seçilişi **7.8.1919**
Sıvas Kongresinin toplanması **4.9.1919**
M. Kemal Paşa (Erzurum Valiliğine) 21.9.1919
M. Kemal Paşa (General Harbord'a) 24.9.1919
M. Kemal Paşa (Basın Bildirisi) 21.10.1919
K. Karabekir Paşa (Bolşevikler hak.) 17.11.1919
Fahrettin Bey (Heyet'î Temsiliyeye) 16.12.1919
M. Kemal Paşa (Tel'e cevap olarak) 5.1.1920
M. Kemal Paşa (K. Karabekir Pş'ya) 7.1.1920
M. Kemal Paşa (Ali Fuat Paşa'ya) 7.1.1920
M. Kemal Paşa (K. Karabekir Pş'ya) 12.1.1920
M. Kemal Paşa (Erzurum'a) 22.1.1920
M. Kemal Paşa (K. Karabekir Pş'ya) 25.1.1920
M. Kemal Paşa (Kolordulara-Gerilla hak.) 25.1.1920
Misaki Milli'nin kabulü **28.1.1920**
M. KemalPaşa (Sıvas'a) 6.2.1920
M. Kemal Paşa (Bulgar hak.) 6.2.1920
M. Kemal Paşa (Bulgarlar vs. hak.) 13.2.1920
M. Kemal Paşa (Bulgarlar hak.) 15.2.1920
M. Kemal Paşa (Bulgarlar hak.) 15.2.1920
M. Kemal Paşa (K. Karabekir Pş'ya) 3.3.1920
K. Karabekir Paşa (M. Kemal Pş'ya) 5.3.1920
M. Kemal Paşa (XII. Kor'a) ..... 4.3.1920 x
K. Karabekir Paşa (M. Kemal Pş'ya) 10.3.1920
M. Kemal Paşa (XIV. Kor'a) 11.3.1920
M. Kemal Paşa (K. Karabekir Pş'ya) 12.3.1920

İSTANBUL'UN İŞGALİNDEN - SEVR ANTLAŞMASINA

M. Kemal Paşa (15 Kor'a) 16.3.1920

M. Kemal Paşa (15. Kor'a) 16.3.1920
M. Kemal Paşa (15. Kor'a) 16.3.1920
K. Karabekir Paşa (Heyeti Temsiliye'ye) 16.3.1920
K. Karabekir Paşa (Heyeti Temsiliye'ye) 16.3.1920
K. Karabekir Paşa (3. Tümen'e) 16.3.1920
M. Kemal Paşa (K. Karabekir Pş'ya) 16.3.1920
K. Karabekir Paşa (M. Kemal Pş'ya) 16.3.1920
M. Kemal Paşa (Kadınlar M.H.C. ne) 19/20.3.1920
M. Kemal Paşa (K. Karabekir Pş'ya) 25.3.1920
K. Karabekir Paşa (M. Kemal Pş'ya) 28.3.1920
M. Kemal Paşa (K. Karabekir Pş'ya) 29.3.1920
M. Kemal Paşa (K. Karabekir Pş'ya) 5.4.1920
K. Karabekir Paşa (M. Kemal Pş'ya) 6.4.1920
M. Kemal Paşa (K. Karabekir Pş'ya) 11.4.1920
K. Karabekir Paşa (M. Kemal Pş'ya) 13.4.1920
M. Kemal Paşa (K. Karabekir Pş'ya) 15.4.1920
M. Kemal Paşa (K. Karabekir Pş'ya) 16.4.1920
M. Kemal Paşa (Rauf Bey'e, sureti K.K.Pş'ya) ... 16.4.1920
M. Kemal Paşa (Vasıf Bey'e, sureti K.K. Pş'ya) ... 16.4.1920
K. Karabekir Paşa (M. Kemal Pş'ya) 18.4.1920
T.B.M.M. nin Açılışı 23.4.1920
M. Kemal Paşa (Tamimat) 25.4.1920
M. Kemal Paşa (K. Karabekir Pş'ya) 26.4.1920
K. Karabekir Paşa (M. Kemal Pş'ya) 28.4.1920
M. Kemal Paşa (T.B.M.M.) ..... 25.4.1920 x
M. Kemal Paşa (Lenin'e) 26.4.1920
K. Karabekir Paşa (Kıraat'a) 5.5.1920
M. Kemal Paşa (K. Karabekir Pş'ya) 6.5.1920
M. Kemal Paşa (K. Karabekir Pş'ya) 10.5.1920
M. Kemal Paşa (K. Karabekir Pş'ya) 12.5.1920
M. Kemal Paşa (K. Karabekir Pş'ya) 1.6.1920
M. Kemal Paşa (Osman Bey'e) 30.6.1920
M. Kemal Paşa (K. Karabekir Pş'ya) ..... 20.6.1920 x
M. Kemal Paşa (Sovyet'lere) ..... 20.6.1920 x
M. Kemal Paşa (Temsilcilere talimat) 20.6. 1920
M. Kemal Paşa (Çiçerin'e) 20.6.1920

M. Kemal Paşa (K. Karabekir Pş'ya) 21.6.1920
Dr. Fuat Sabit (Moskova'ya rapor) 24.5.1920

SEVR - SOLA KAYIŞ

M. Kemal Paşa (T.B.M.M.) 8.7.1920
M. Kemal Paşa (Erzurum Valiliğine) 15.7.1920
M. Kemal Paşa (Halk'a Beyanname) 24.7.1920
İsmail Hakkı ve Aziz Bey'ler (M. Kemal Pş'ya) .. 30.7.1920
K. Karabekir Paşa (M. Kemal Pş'ya) 3.8.1920
K. Karabekir Paşa (Kolordusuna) 3.8.1920
K. Karabekir Paşa (Tamim) 3.8.1920
Sevr antlaşmasının akti **10.8.1920**
M. Kemal Paşa (K. Karabekir Pş'ya) 10.8.1920
M. Kemal Paşa (T.B.M.M.) 14.8.1920
M. Kemal Paşa (Orduya Tamim) 27.8.1920
Sovyet Ordularının Varşovada Durduruluşu **18.8.1920**
Mustafa Suphi (M. Kemal Pş'ya) ..... 15.4.1920 x
Rüştü Bey (M. Kemal Pş'ya) ..... 19.7.1920 x
M. Kemal Paşa (Mustafa Suphi'ye) ..... 13.9.1920 xx
K. Karabekir Paşa (M. Kemal Pş'ya) 17.8.1920
Baku Doğu Milletleri Kongresi açılışı **1.9.1920**
M. Kemal Paşa (İbrahim Tali Bey'e) 1.9.1920
Zinovyev (Baku K. de konuşması) 9.1920
İbrahim Tali Bey (Baku K. de konuşması) 9.1920
(Türkiye Hakkında Karar) (Baku Kongresi) 9.1920
Nazım Bey'in İçişleri Bakanı Seçilmesi **4.9.1920**
K. Karabekir Paşa (M. Kemal Pş'ya) 14.9.1920
M. Kemal Paşa (Ali Fuat Pş'ya) 16.9.1920
İsmet Bey (Cephelere) 14.10.1920
M. Kemal Paşa (Moskova'daki temsilcilere) ... 16.10.1920
Hakkı Behiç (Hakimiyet'i Milliye) ..... 13.10.1920 x
(Hakimiyet'i Milliye) (Sovyet heyetine) ..... 4.10.1920 x
M. Kemal Paşa (Ali Fuat Pş'ya) 20.10.1920
M. Kemal Paşa (Ethem Bey'e) 10.1920
M. Kemal Paşa (Vekiller Hey'etinde) ..... 11.1920 (?)

Kars'ın kurtarılması **30.10.1336**
(T.B.M.M.) (Teyfik Rüştü Bey'in Moskovaya gitmesi 22.11.1920
Enver Paşa (M. Kemal Pş'ya) ..... 26.7.1921 xx
M. Kemal Paşa (Ali Fuat Pş'ya) 31.10.1920
M. Kemal Paşa (Enver Pş'ya) ..... 4.10.1920 x
M. Kemal Paşa (Cemal Pş'ya) ..... 27.10.1920 x
(T.B.M.M.) (Anayasa teklifi) ..... 18.9.1920 x
(Hakimiyet'i Milliye) (Mesleki Temsil) ..... 23.10.1920 x
(T.B.M.M.) (Anayasa Tartışmaları) 30.11.1920
(T.B.M.M.) (Anayasa Tartışmaları) ..... 17.1.1921 xx
(T.B.M.M.) (B.M.M. Beyannamesi) ..... 18.11.1921 x
M. Kemal Paşa (Çiçerin'e) 29.11.1921
Gümrü antlaşması **3.12.1920**
M. Kemal Paşa (Ziraat Mektebinde) 28.12.1920
Mustafa Suphi ve Ethem Nejat (Mustafa Kemal Pş'ya) ..... Kasım 1921
Mustafa Suphi (Ali Fuat Pş' ile konuşması) 2.1.1921
M. Kemal Paşa (T.B.M.M.) 3.1.1921
M. Kemal Paşa (T.B.M.M. -Ethem hak.) 8.1.1921
M. Kemal Paşa (Lenin'e) ..... 5.1.1921 x
Lenin (M. Kemal Pş'ya) 7.1.1921
I. İnönü zaferi 9/10.1.1921
Feyzi Paşa (Vekiller Hey'etine) 24.1.1921
M. Kemal Paşa (İstiklal Mahkemesine) 23.1.1921
Hamit Bey (K. Karabekir Pş'ya) 2.1.1921
K. Karabekir Paşa (Hamit Bey'e) 3.1.1921
Hamit Bey (M. Kemal Pş'ya) 16.1.1921
K. Karabekir Paşa (Kâzım bey'e) ..... ocak 1921
M. Kemal Paşa (Erzurum Valiliğine) 25.1.1921
Mustafa Suphi ve arkadaşlarının öldürülmesi 28/29.1.1921
Fevzi Paşa (Mustafa Suphi hak.) 10.6.1921

DEVLET DEVLETE İLİŞKİ

M. Kemal Paşa (Hakimiyet'i Milliye) 6.2.1921

Lenin (Konuşma) 28.2.1921
Londra Konferansı **21.2-12.3.1921**
Moskova antlaşması **16.3.1921**
M. Kemal Paşa (K. Karabekir Pş'ya) 11.4.1921
Rıza Nur Bey (Rapor) 22.4.1921
M. Kemal Paşa (Enver Pş. hak tel.) 10.5.1921
M. Kemal Paşa (K. Karabekir Pş'ya) 10.6.1921
Yunan Ordusunun İleri Yürüyüşü **10.7.1921**
Sakarya Savaşı **23.8.1921**
Enver Paşa (Beyanname) ..... (?). 1921
Sakarya Zaferi **13.9.1921**
M. Kemal Paşa (T.B.M.M.) 19.9.1921
M. Kemal Paşa (Abilof'a) 29.9.1921
M. Kemal Paşa (Abilof'a) 29.9.1921
Kars antlaşması **13.10.1921**
M. Kemal Paşa (Abilof'a - demeç) 14.10.1921
M. Kemal Paşa (Elçilikte demeç) 18.10.1921
Ankara antlaşması (Fransızlarla) **20.10.1921**
M. Kemal Paşa (T.B.M.M.) 1.12.1921
Frunze (T.B.M.M) 20.12.1921
M. Kemal Paşa (Kalinin'e) 20.12.1921
M. Kemal Paşa (Frunze'ye demeç) 20.12.1921
M. Kemal Paşa (Dışişleri Vek. -demeç) 30.12.1921
M. Kemal Paşa (Frunze'ye -demeç) 4.1.1922
M. Kemal Paşa (Buhara temsilcilerine) 7.1.1922
M. Kemal Paşa (Lenin'e) 4.1.1922
Frunze (M. Kemal Paşa'ya) 15.1.1922
M. Kemal Paşa (Aralof'la konuşma) 30.1.1922
Lenin'in Aralof'a talimatı 1922
Aralof (T.B.M.M.'e mesajı) 7.2.1922
T.B.M.M. (Hüseyin Avni, Salih, Hamdullah Suphi Beylerin konuşmaları) 20.2.1922
M. Kemal Paşa (T.B.M.M.) 1.3.1922
Aralof (T.B.M.M. mesaj)..... 1.3.1922
Abilof (T.B.M.M. mesaj) 1.3.1922
Aralof (T.B.M.M. mesaj) 29.3.1922

Abilof (T.B.M.M. Mesaj) 29.3.1922
Nazari ve Recepbeyler (T.B.M.M. mesaj) 31.3.1922
M. Kemal Paşa (Abilof'a) **31.3.1922**
M. Kemal Paşa (Aralof'a) 2.4.1922
M. Kemal Paşa (Lenin'e) 15.4.1922
M. Kemal Paşa (K. Karabekir Paşa'ya) 5.5.1922
M. Kemal Paşa (İzmit'te röportaj) 18.6.1922
M. Kemal Paşa (Sovyet elçiliğinde demeç) 7.7.1922
Dumlupınar savaşı ve zafer **26.8-30.8.1922**
İzmir'in kurtuluşu **9.9.1922**
(Dünya İşçileri Birliği) (Mesaj) 19.9.1922
Aralof (T.B.M.M. -Tebrik) ..... 10.9.1922 x
M. Kemal Paşa (Sovyet Devrimini tebrik) 7.10.1922
Mudanya Mütarekesi **11.10.1922**
Padişahlığın kaldırılması **1.11.1922**
Dr. Şefik Hüsnü (T.B.M.M.'e -Mesaj) 15.11.1922
Dr. Adnan (Dr. Şefik Hüsnü'ye cevap) 19.11.1922
I. Lozan Konferansı açılışı **20.11.1922**
M. Kemal Paşa (Halk Fırkası kuruluşu hak.) ... 13.1.1923
İzmir İktisat Kongresi **17. 2-4.3.1923**
Lozan Antlaşması **24.7.1928**
Halk Fırkasının kuruluşu **9.8.1923**
Cumhuriyetin İlânı **29.10.1923**
Anayasa **20.4.1924**
Şeyh Sait İsyanı **11.2.1925**
Takriri Sükûn Kanunu **4.3.1925**
M. Kemal Paşa (Gladys Baker'e cevap) 21.1.1935
M. Kemal Paşa (Ali Fuat Paşa ile konuşma) ..... 25.7.1938'den sonra.
Atatürk'ün ölümü **10.11.1938**

MUSTAFA KEMAL PAŞA'NIN SOVYETLER BİRLİĞİ İLE İLGİLİ SÖZLERİ

Erzurum Kongresi'nde 23.7.1919
T.B.M.M. 8.7.1920
T.B.M.M. 1.3.1921

T.B.M.M. 1.3.1922
T.B.M.M. 1.3.1923
T.B.M.M. 13.8.1923
Kalinin'e cevap 4.11.1923
T.B.M.M. 1.3.1924
T.B.M.M. 1.11.1924
T.B.M.M. 1.11.1925
T.B.M.M. 1.11.1926
T.B.M.M. 1.11.1927
Sovyet Devrimi Onuncu yılı Kalinin'e 7.11.1927
Cumhuriyet 5. yılı Kalinin'e cevap 31.10.1928
T.B.M.M. 1.11.1928
Sovyet Devrimi yıl dönümü 7.11.1928
T.B.M.M. 1.11.1929
T.B.M.M. 1.11.1930
T.B.M.M. 1.11.1931
T.B.M.M. 1.11.1932
Başbakanlığa telgraf 20.8.1933
10. yıl tebrikine cevap 31.10.1933
T.B.M.M. 1.11.1933
Kalinin'e telgraf 16.11.1933
T.B.M.M 1.11.1933
C.H.P. Kurultayında 9.5.1935
T.B.M.M. 1.11.1935
T.B.M.M. 1.11.1936
T.B.M.M. 1.11.1937
T.B.M.M. 1.11.1938
(Celal Bayar tarafından)
Atatürk'ün ölümü 10.11.1938

EKLER

Recep Peker'in soruları 21.11.1934
Umum Müfettişler Konferansı 1936
Eskişehir demeci 5.8.1929

Not: (x) İşareti öne alınan yazıları gösterir.

(xx) İşareti sıraya konan yazıları gösterir.

KISALTMALAR

H.T.V.D. (Harp Tarihi Vesikalar dergisi 1952-1968)
A. I, (Atatürk'ün söylev ve Demeçleri Cilt: I)
A. II, (Atatürk'ün söylev ve Demeçleri Cilt: II)
A. III, (Atatürk'ün söylev ve Demeçleri Cilt: III)
A. IV..... (Atatürk'ün söylev ve Demeçleri Cilt: IV)
Nutuk III..... (Atatürk, NUTUK Vesikalar)
K.K. ..... (Kâzım Karabekir Paşa, İstiklâl Harbimiz)
A.F.C. Mos..... (Ali Fuat Cebesoy, Moskova Hatıraları).
A.F.C. M.M. ..... (Ali Fuat Cebesoy, Milli Mücadele hatıraları).
A.F.C. Si. Ha..... (Ali Fuat Cebesoy ,Siyasi Hatıralarım)
T..... (Fethi Tevetoğlu, Türkiyede Sosyalist ve Komünist Faaliyetler)
Ç.E..... (Çerkez Ethem, Çerkez Ethem'in hatıraları)
M.T..... (Mete Tuncay, Türkiyede Sol Akımlar)
T.Z.T..... (Tarik Zafer Tunaya Türkiyede Siyasi Partiler)
T.B.M.M. Dö..... (Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, Dönem..)

KAYNAKLAR

Burada sözü geçen kitaplar dar anlamda alınmıştır. Kitapta doğrudan doğruya parçalarını aktardığımız veya sözü geçen eserler ve yazılar bu listeye girmiş, ileri sürülen kişisel yorumlarımla faydalandığım, genel bilgiler için kullandığım eserler yer almamıştır.

a — Dergi ve gazeteler

Kurtuluş (1919)
Aydınlık (1921-1925)
Hakimiyeti Milliye, gündelik (Ankara)
İleri, gündelik.
Le Temps (Fransızca), gündelik.
Cumhuriyet, gündelik.
La Turquie (1945), gündelik, İstanbul.
Öncü, gündelik (Ankara),
Yeni İstanbul, gündelik (Samih Çoruhlu, 1966)
Akşam, gündelik (A.K.Meram, 1969)
Hara Tarihi Vesikaları Dergisi
Yakın Tarihimiz (1962)
Tarih Dünyası (1965)
Türk Solu (1968-1969)
Aydınlık (1968-69)
Millet (1947)
Toprak (1964)
Yön (1964)
Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi
Cahiers İnternationaux, sayı 117 Pr. Walter Markow- Mouvement National et Classes sociales dans

le Tiers - Monde.
Democratie Nouvelle, Ekim 1961, Lettres de Turquie, Turhan (R.N.İleri).

b — Kitaplar

Dr. Şefik Hüsnü, Türkiye ve İçtimayi inkılap, 1338
Osman Nuri, Mecelleyi Umuru Belediye (beş cilt)
Atatürk, Nutuk
Atatürk, Nutuk vesikaları.
Atatürk Söylev ve demeçler (4 cilt)
F. Armaoğlu, Siyasi Tarih 1789-1960
Bıyıklıoğlu, Atatürk Anadoluda.
Sabahattin Selek, Anadolu İhtilali (2 cilt)
Kâzım Karabekir, İstiklal Harbimiz.
A. Cerahoğlu, Türkiyede sosyalizm III ve IV.
Ali Fuat Cebesoy, Moskova hatıraları
Ali Fuat Cebesoy, Milli Mücadele hatıraları.
Ali Fuat Cebesoy,, Siyasi Hatıralar (2 cilt)
Dr. Riza Nur, (Londradaki Yazmaları)
H. Ertürk, İki devrin Perde Arkası,
Mete Tuncay, Türkiyede Sol Akımlar.
Dr. Fethi Tevetoğlu, Türkiyede Sosyalist ve Komünist Faaliyetler.
Tarık Ziya Tunaya, Türkiyede Siyasi Partiler.
Suphi Nuri İleri, Siyasi Tarih.
Ahmet B. Kuran, İnkılap hareketleri.
F. Kandemir, Atatürkün kurduğu T.K.P. ve sonrası
Ö. Sahingiray, Atatürk'ün Nöbet Defteri.
Aralof, Bir Sovyet Diplomatının Türkiyedeki Hatıraları.
Çerkez Ethem, Çerkez Ethem'in hatıraları.
R. Balkan - Basın ve propaganda
Yıldız Sertel, Türkiyedeki İlerici Akımlar.
Dr. Hikmet Kıvılcımlı, Tarih - Devrim - Sosyalizm
Umum Müfettişler Konferansı Zabıtları, 1936
Ankara Garnizon Kumandanlığı 2. No. As. Mah. E.

945/2, K. 945/7 Esbabı Mucibeli Karar
Ankara Garnizon Kumandanlığı 2. No. As. Mah. Es. 1953/17, K. 1954/33. Esbabı Mucibeli Karar.
Madeleine Marx, La Perfide.
A. Bennigsen et C. Quelquejey, Les Mouvemants Nationaux en Russie.
İvar Spector, The Soviet Union and the Muslim World.
Lenin, Tekmil Eserler.
Stalin, La Question Nationale et Coloniale.

Not: İstiklal savaşımızdaki sol hareketler ve onlarla ilgili belgeler konumuz dışındadır. Bu hususda Dr. Mete Tuncay'ın eseri ile A. Cerahoğlu (Kerim Sadi)'nin Türkiyede Sosyalizm, Cilt 3 ve 4 derlemesi tavsiye edilir. 1925 sonrası, yani sol'un ilegal dönemi hakkında konuyu bilimsel ve yöntembilimsel (metodolojik) olarak ele alan eser halen mevcut değildir.

YANLIŞ DOĞRU CETVELİ

Sahife	Satır	Yanlış	Doğru
16	15	belirtmektedir	belirmektedir
16	28	sarmayabilirdi	sarsmayabilirdi
20	24	rastlantı	raslantı
21	10	çünkü	ve de
23	son sat.	rastlamak	raslamak
26	16	işbirliğini	güçbirliğini
32	23	devrimi	devrimi,
35	27	hinterlandını	hinterlandının
37	alttan 4	önlemek	önlemesi
37	alttan 3	etmek	etmesi
41	13	zatı	zati
42	8	bir	bu
43	21	uygulanamıyacaksa	uygulanmıyacaksa
47	19	Bolşevikler	Bolşevikliğin
50	7	derecede	dereceye kadar
52	25	şartlarla	şartlar altında
52	alttan 2	öncülüğünde	önderliğinde
53	5	devrimci	devriminin ve
59	8	gücü	gücünün
62	alttan 2	bir bir	bir
65	18	aydınlanma ..... (hata belgenin aslındadır)	aydınlatma
74	18	memleket	Memleketin
76	27	asker kadro için	(bu ibare kalkacak)
78	22	Bu	Bu (kişi)
78	22	dinin	dininin
89	alttan 9	onanmayı	onaylanmayı
99	5	rişmeğe	rişmeği
102	15	yayımlarından	yayınlarından
110	23	İmanı-	İmanın-
112	18	Rize	Rize'de
124	24	ölmeeini	ölmesini
129	14	havalisinde	havalisindeki
129	22	Kemal Paşaya :	Kemal Paşa —
130	9	çarpaşık	çapraşık
146	alttan 2	yapmakla	yapmakta

151	alttan 2	yayımlamamak	yayınlamamak
161	II	alıp	alınıp
162	6	durumuz	durumumuz
163	5	İçindekiler	İçindeki hükümler
163	16	tini	tine
163	18	Meclisinin	Meclisin~
163	20	edilemiyeceği niteliğin-	edilmiyecek nitelik
163	24	suikastleri	suikastlerinin
164	17	hükümetini	hükümetinin
167	16	rastlantı	raslantı
173	8	rastlamaktadır	raslamaktadır.
173	alttan 8	Rum	Rus
177	7	üzerine	üzerine yapılan
181	21	Komiternle	Kominternle
182	5	oynamışlardı	oynamıştı
182	20	uyanış	uygulanış
183	I	arkadaşlarımızın	arkadaşlarımızı
184	19	hakkında	hakkındaki
185	5	sağlama	sağlanması
185	alttan 2	haraketlerin	haraketlerinin
187	3	ta-	tas-
187	9	ve	ve iki
187	23	İstanbul	İstanbulun
188	alttan 7	oturumda	oturumunda
189	12	bildiği	bildiği,
189	alttan 2	savunma	savunmadaki
191	7	tayin	gösterir
191	17	ekonamik	ekonomik
245	10	VII - TÜRK	VI — TÜRK
248	alttan 6	— I —	- I - Frunze'nin Gelişi
254	21/22	....	XXX
256	I	— 2 —	— 2 — Frunze'nin İtimat Mektubunu Verişi.

Not : Bu cetveli hazırlarken anlamını değiştirmeyen harf ve noktalama hatalarını bir tarafa bıraktık, ayrıca teknik zorunluk bakımından son formalar bu cetvelin dışında kalmıştır.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ 7

GİRİŞ 9

Atatürk Büyük Bir Gerçekçiydi 9
Atatürk Komünitsmiydi? 11
Atatürk Bir Sovyet Rejimi Kurmak İstedi Mi? ... 13
Türkiye Sınıfsal Yapısı 16
Atatürk ve Sol 19
Rusyada'ki Türk Solu 23
İstanbuldaki Sol 26
Türkiyede Bolşevizm Kurulabilirmiydi 27
Mustafa Kemal Paşa'nın Kişisel Tutumu 29

BÖLÜM I. 34

Mustafa Kemal Paşanın Durum Mahkemesi 34
1 — Rauf (Orbay)'ın Cevabı 40
2 — Cafer Tayyar'ın Cevabı 41
3 — Ahmet Cevdet'in Cevabı 42
4 — Yusuf İzzet Paşa'nın Cevabı 44
5 — Kâzım Karabekir Paşa'nın Cevabı 45
6 — Refet Bey'in Cevabı 46
7 — Bekir Sami'nin Cevabı 47
8 — Kâzım Bey'in Cevabı 49
9 — Mehmet Kenan'in Cevabı 50
10 — Selahattin Bey'in Cevabı 51
Yazışmanın Özeti 51

BÖLÜM II. 57

BOLŞEVİZMLE İLGİLİ YAZIŞMALAR 57

A — SAMSUN', VARIŞTAN İSTANBUL'UN İŞGALİNE

KADAR 57

I — İlk Yazışmalar 57
II — Dünyanın Durumu ve Mustafa Kemal Paşa'nın Taktiği 71
III — Karakol Cemiyetinin Bolşeviklerle Yaptığı Anlaşma 73
IV — Durum Gerginleşiyor 77

B — İstanbul'un İşgalinden Sevr Antlaşmasına 79

I — Kafkasların Bolşevikleşmesi 79
II — Doğu Haraketi ve Azerbaycan'ın Bolşevikleşmesi 85
III — Karakol Cemiyetinin Yaptığı Anlaşma Açıklanıyor 90
IV — Temsilcilere Verilen Direktifler 98
V — Mustafa Kemal Paşa'nın Lenin'e Mesajı ... 101
VI — Mustafa Kemal Paşa Karabekir Paşa'yı Frenliyor 103
VII — Sovyetlerle İlişki Kurulması 111
VIII — Hesapta Olmayan Zorluklar 116

C — Sevr : Sol'a Kayış 121

I — Mustafa Kemal Paşa ve Dış Yardım 122
II — Bolşeviklik Konusu T.B.M.M. de 129
III — Mustafa Kemal Paşa İle Mustafa Suphi Yoldaş 145
IV — Türkiyenin Komünist Olması Yolundaki Eğilim 150
V — Sovyetler'le İlişki ve Ermeni Meselesi 155
VI — Komünits Olmamız Söz Konusu Oldu mu?. 166
VII — Mecliste Bir Tartışma 176
VIII — Mustafa Kemal Paşa'nın İttihatçı Liderlere Mektupları 183
IX — 1921 Anayasası'nın Oluşması (Eylül 1920 - Ocak 1921). 188

X — Mustafa Kemal Paşa.nın Çiçerin'e Mesajları 200
XI — Mustafa Suphi'nin Mektubu ve bir Konuşması 202
XII — Meclis'te Dış Siyaset Tartışması. 207
XIII — Ethem Bey'in Tasfiyesi. 217
XIV — Sovyetler'le İlişkiler - Milliyetler Meselesi ... 219
XV — Yeşil-Ordu'nun Sonu. 221
XVI — Mustafa Suphi'nin ölümü. 222

D — Devlet Devlet'e İlişki Dönemi 229

Kısım I — (Sovyetler'le Dostluk ve Diplomatik Bağlar) 229
(10.1.1921 - 1.3.1922)

I — Yeni Bir Dönemin Başı. 229
II — Moskova Görüşmelerini Lenin Değerlendiriyor 232
III — Moskova Antlaşması 233
IV — İttihatçı «Sol»un Faaliyeti 236
V — Azerbaycan Elçiliğinin Açılması 240
VI — Türk Devleti'nin Niteliği 245
VIII — Sovyet Cumhuriyetleri ile İlişkilerimiz (Aralık 1921-Ocak 1922) 248
1 — Frunze'nin gelişi 248
2 — Frunze'nin İtimat Mektubu Verişi 256
3 — Ukrayna Antlaşması 258
4 — Mustafa Kemal Paşa'nın Demeci 261
5 — Buhara Temsilcilerinin Gelişi 265
6 — Mustafa Kemal Paşa'nın Lenin'e Mektubu .. 266
7 — Frunze'nin Mesajı 270
VIII — Sakarya'dan Sonraki Durum. 271
IX — Yine Sovyet Elçileri ile İlişkiler — Aralof Yoldaş 274
X — Aralof'un Mesajı Üzerine B.M.M. inde Bir Tartışma 276

Kısım 2 — (Halkçılığı Son Gelişmesi - Sovyet Dostluğu) **284**
(1.3.1922 - 1011. 1938)

1 — Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın Meclis'in 3. Toplantı Yılı Konuşması 284
1 — Politik Yönden 285
2 — Ekonomik Yönden - Konuşmanın Eleştirisi 288
II — İki Tebrik Mesajı 292
Aralof'un mesajı 293
Abilof'un mesajı 294
III — Yine Tebrik Mesajları ve Cevapları 298
IV — Mustafa Kemal Paşa'nın Cevapları 300
V — Lenin Yoldaş'a Mesaj 303
VI — Meclisle Zorluklar 304
VII — Yine Emperiyalizmle Mücadele ve Rus İlişkileri 305
VIII — Zafer - Tebrikler 307
1 — Dünya İşçiler Birliği 307
2 — Aralof 308
3 — T.İ.Ç.S.P. Mesajı 310
IX — Halk Partisinin Kuruluşu 311
X — Son Yıllar 317
XI — Atatürk'ün Son Politik Konuşmaları 318

BÖLÜM III 320

MUSTAFA KEMAL PAŞA'NIN SOVYETLER BİRLİĞİ HAKKINDA SÖYLEDİKLERİ 320

(1919 - 1938

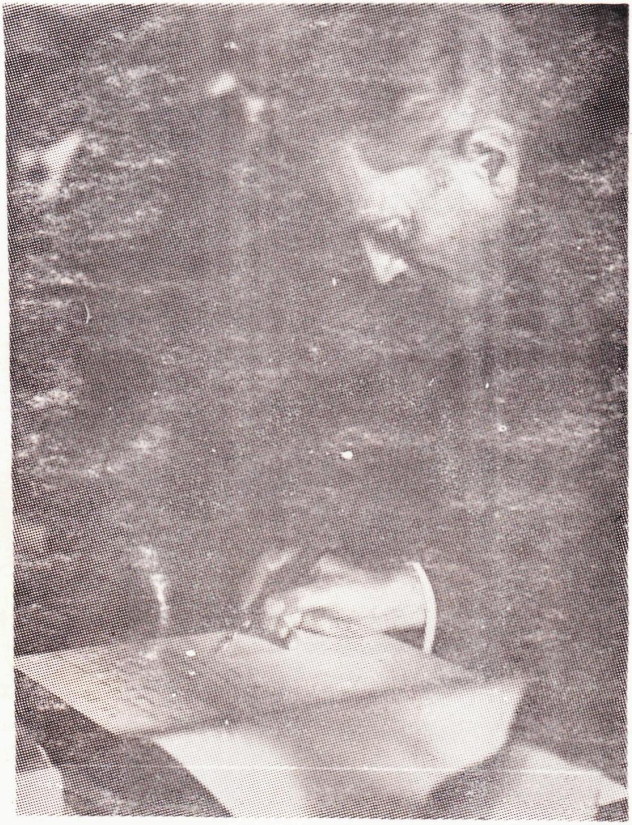
1 — Erzurum Kongresi Demecinden (23.7.1919). 320
2 — T.B.M.M. (8.7.1920) 321
3 — T.B.M.M. (1.3.1921) 321
4 — T.B.M.M. (1.3.1922) 321
5 — T.B.M.M. (1.3.1923) 322

6 — T.B.M.M. (13.8.1823) 323
7 — Kalinin'e (4.11.1923) 323
8 — T.B.M.M. (1.3.1924) 324
9 — T.B.M.M. (1.11.1924) 325
10 — T.B.M.M. (1.11.1925) 325
11 — T.B.M.M. (1.11.1926) 325
12 — T.B.M.M. (1.11.1927) 325
13 — Sovyetler İhtilal'i 10. Yılı (7.11.1927) ... 326
14 — Cumhuriyet'in 5. Yılı Kalinin'e (31.10.1928)..326
15 — T.B.M.M. (1.11.1928) 327
16 — Sovyet İhtilal'inin Yıldönümü (7.11.1928) .. 327
17 — T.B.M.M. (1.11.1929) 328
18 — T.B.M.M. (1.11.1930) 328
19 — T.B.M.M. (1.11.1931) 328
20 — T.B.M.M. (1.11.1932) 329
21 — Başbakanlığa (20.8.1933) 329
22 — Cumhuriyet'in 10.Yılı Kalinin'e (31.10.1933) 330
23 — T.B.M.M. (1.11.1933) 330
24 — Kalinin'e (16.11.1933) 331
25 — T.B.M.M. (1.11.1934) 332
26 — C.H.P. Kurultayında (9.5.1935) 332
27 — T.B.M.M. (1.11.1935) 333
28 — T.B.M.M. (1.11.1936) 333
29 — T.B.M.M. (1.11.1937) 334
30 — T.B.M.M. (1.11.1938) (Atatürk'ün adına Celal Bayar) 335
Atatürkün Nöbet Defteri - Son Günler 336
1919 Kemalizmi ve 1969 Atatürkçülüğü 338

E K L E R

Birinci Ek: Atatürk'ün Son Yıllarında Bürokrasinin Görüşleri 351
İkinci Ek: Bir Sahtekârlığın Hikâyesi 355
Üçüncü Ek: Atatürk Devrinde Sol'a Karşı Tutum .361
Belgeler ve Dönüm Noktaları 369
Kısaltmalar 377

Kaynaklar 378
Yanlış Doğru Cetveli 381
İçindekiler 383



ATATÜRK'ün hiç bir yerde yayınlanmamış fotoğrafı
(R. Nuri İleri'nin kolleksiyonundan)

20 LİRA